

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Серія „Академіки НАПН України”
Випуск 23

**АЛЛА МИХАЙЛІВНА БОГУШ –
ВЧЕНИЙ-ПЕДАГОГ,
АКАДЕМІК НАПН УКРАЇНИ**

БІОБІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Третє видання, доповнене та перероблене

Одеса

2014

УДК 016:929Богуш

ББК 91.9:74

Б 74

Рекомендовано до друку вченою радою Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Протокол №8 від 16 червня 2014 р.

Упорядники:	<i>Доркену А. М.</i> , зав. філії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського <i>Лога Т. В.</i> , зав. сектору наук. організації та зберігання фондів філії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського <i>Щочкіна І. М.</i> , зав. сектору наук.-документного забезпечення філії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
Науковий редактор	<i>Рогова П. І.</i> , канд. іст. наук, ст. наук. співробітник, директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
Бібліографічний редактор	<i>Доркену А. М.</i> , зав. філії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
Літературний редактор	<i>Дерев'янко Т. М.</i> , мол. наук. співробітник наук.-редакційного відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Алла Михайлівна Богуш – вчений-педагог, академік НАПН України : біобібліогр. покажч. / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Доркену А. М., Лога Т. В., Щочкіна І. М. ; наук. ред. Рогова П. І. ; бібліогр. ред. Доркену А. М. ; літ. ред. Дерев'янко Т. М.] – 3-тє вид., доповн. та переробл. – Київ : [б. в.], 2014. – 187 с. – (Серія „Академіки НАПН України” ; вип. 23).

До біобібліографічного покажчика із серії „Академіки НАПН України” вміщено бібліографію, яка висвітлює життя та діяльність А. М. Богуш, академіка НАПН України, доктора педагогічних наук, професора, засновника нового наукового напрямку у вітчизняній педагогіці – дошкільної лінгводидактики. Представлено науковий доробок ученого майже за 55 років наукової діяльності (1961–2014 рр.) – монографії, автореферати дисертацій, навчально-методичні посібники, підручники, програми, збірники наукових праць, тези доповідей, повідомлень, публікації з періодичних і продовжуваних видань українською, російською й англійською мовами та її наукову школу.

Покажчик адресовано науковцям, науково-педагогічним і педагогічним кадрам, пошукувачам, аспірантам, вихователям, студентам, бібліотечним працівникам – усім, хто цікавиться українською дошкільною лінгводидактикою, методикою навчання дітей раннього й дошкільного віку, ознайомлення їх з довкіллям, питанням підготовки фахівців для дошкільних навчальних закладів.

УДК 016:929Богуш

ББК 91.9:74

© Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського, 2009

АЛЛА МИХАЙЛІВНА БОГУШ

Від упорядників

Важливим напрямом діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) є науково-інформаційне забезпечення розвитку вітчизняної педагогічної науки й освіти, втілення в практику наукових здобутків визначних учених-педагогів України та світу, поширення передового досвіду роботи навчальних закладів нашої держави й зарубіжжя для підвищення професійного рівня педагогічних і науково-педагогічних кадрів щодо навчання й виховання учнівської та студентської молоді. З цією метою з 2001 р. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського започаткувала підготовку інформаційно-бібліографічних видань про життя й діяльність педагогів України та світу в трьох серіях: „Видатні педагоги світу”, „Академіки НАПН України” і „Ювіляри НАПН України”, які надсилаються до фондів національних, державних бібліотек та провідних галузевих книгозбірень. В електронному вигляді вони доступні читачам через веб-портал ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (<http://www.dnpb.gov.ua>).

Двадцять третій випуск біобібліографічного покажчика з циклу „Академіки НАПН України” присвячено науковій і науково-педагогічній діяльності Алли Михайлівни Богуш, академіка, доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри теорії й методики дошкільної освіти Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (м. Одеса) та педагогічного сектору Південного наукового центру НАПН України, засновника нового наукового напрямку у вітчизняній педагогіці – дошкільної лінгводидактики, фахівця з методики навчання дітей раннього й дошкільного віку, заслуженого діяча науки та техніки України, відмінника освіти України, яка 29 жовтня 2014 р. відзначає свій 75-річний ювілей. Алла Михайлівна – автор понад 700 наукових праць із методики навчання дітей української мови, розвитку рідної мови й ознайомлення з довкіллям у дошкільному закладі. Створена нею наукова школа відкрила новий етап у розвитку української дошкільної лінгводидактики – етап систематичних експериментальних досліджень, що здійснюються вже понад 20 років за різними напрямками, зокрема методики розвитку мовлення та навчання дітей рідної мови, підготовки студентів дошкільних факультетів до навчання дітей української мови, історичний аспект становлення й розвитку вітчизняної дошкільної лінгводидактики тощо.

У покажчику „*Алла Михайлівна Богуш – вчений-педагог, академік НАПН України*” подано бібліографію друкованих праць ученого, опублікованих упродовж 1961–2014 рр. Це монографії, автореферати дисертацій, навчально-методичні посібники, підручники, програми, збірники наукових праць, тези доповідей і повідомлень, публікації з періодичних та продовжуваних видань українською, російською й англійською мовами, які написані нею майже за 55 років наукової діяльності. Представлений посібник є третім, доповненим і переробленим виданням таких біобібліографічних покажчиків: „Алла Михайлівна Богуш” та „Алла Михайлівна Богуш – академік АПН України”, які було підготовлено фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в 2005 р. (упорядник – Л. О. Пономаренко) і в 2009 р. (упорядники: Л. О. Пономаренко, Л. М. Айвазова). Науковим редактором усіх трьох видань є Рогова П. І., канд. іст. наук, старший науковий співробітник, директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, заслужений працівник культури України.

Структуру покажчика розроблено з дотриманням рекомендацій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського „Биобиблиографический указатель: рекомендации по составлению и оформлению” (1988), які залишаються актуальними й чинними.

Видання налічує 1019 позицій, що мають суцільну нумерацію. Складається біобібліографічний покажчик із п'яти розділів, у межах яких бібліографічні описи документів розміщено в хронологічній послідовності.

Розділ I „Життєвий і творчий шлях Алли Михайлівни Богуш” відкривають статті: „Непідвладна часу” академіка-секретаря Відділення загальної середньої освіти НАПН України О. І. Ляшенка й вченого секретаря Відділення Ю. І. Мальованого та „Слово про ювіляра” академіка НАПН України О. Я. Савченко. Далі представлено автобіографічну статтю А. М. Богуш „Мій довгий шлях у науку... Шість сходинок наукового життя”. Її

доповнює перелік основних дат життя й діяльності, нагород і відзнак ювілярки. Дати розміщено за прямою хронологією, після зазначеного року подано короткий запис основної події.

Перший розділ складається з двох підрозділів: „Учні й послідовники – про А. М. Богуш” та „Публікації про життя і діяльність вченого”. У першому представлено повнотекстові версії статей учнів і послідовників наукової школи вченого, а саме: Т. М. Котик, О. С. Трифонової, Н. І. Луцан та ін., в яких охарактеризовано внесок науковця в розвиток української дошкільної лінгводидактики. Другий підрозділ містить бібліографічні записи статей про життєвий шлях, наукові досягнення й творчі пошуки А. М. Богуш. Матеріал розміщено в хронологічній послідовності, а в межах року – в алфавітному порядку за прізвищами авторів і назвами праць.

Розділ II „Науково-педагогічні праці А. М. Богуш” представляє бібліографічні записи праць, зокрема: монографій, навчально-методичних посібників, підручників, програм, статей, уміщених у наукових збірниках, матеріалах наукових конференцій, та публікацій у періодичних виданнях, написаних як одноосібно, так і у співавторстві. Матеріали систематизовано за прямою хронологією з виділенням років видання, а в межах року – **за видами документів:**

- книги та брошури українською, російською мовою, далі іноземними мовами – монографічний опис;
- статті й інші матеріали з неперіодичних і продовжуваних видань, зокрема з газет (мовний принцип розташування такий же) – аналітичний опис;
- рецензії (з позначкою „**Рец.:**”);
- видання, де вчений є упорядником, укладачем чи одним із укладачів (з позначкою „**Упоряд.:**”);
- праці за редакцією науковця (з позначкою „**Ред.:**”), у підготовці яких вона брала участь як головний чи відповідальний редактор, голова або член редколегії.

Документи одного виду згруповано за зведеним українсько-російським алфавітом.

Розділ III „Наукова школа вченого” вміщує два підрозділи: „Доктори педагогічних наук” і „Кандидати педагогічних наук”, де зосереджено бібліографічні записи авторефератів дисертацій та дисертацій на здобуття вченого ступеня доктора (12) і кандидата (54) наук, науковим керівником та консультантом яких була А. М. Богуш. Документи розміщено за прямою хронологією, а в межах року – в алфавітному порядку.

У розділі IV „Педагогічні роздуми Алли Богуш” подано повні тексти 5-ти статей академіка А. М. Богуш („Компетентнісний підхід до мовленнєвого розвитку дошкільників”, „Дитинство в сучасному освітньому просторі”, „П’ятирічки – які вони? Мовленнєвий портрет п’ятирічної дитини”, „Духовність у вимірі мистецтва”, „Українське дошкільля: здобутки і перспективи”), що розкривають теоретичні, практичні напрацювання української дошкільної лінгводидактики й представляють наукові розробки ювілярки.

У розділі V „Педагог, науковець: штрихи до портрета А. М. Богуш” зібрано привітання від колег, друзів, однодумців, їхні спогади, які супроводжуються світлинами з особистого архіву А. М. Богуш. Матеріали подано мовою оригіналу зі збереженням стилю.

Для ефективнішого використання біобібліографічного покажчика розроблено **допоміжний апарат**, який складається з:

- *іменного покажчика*, де наведено прізвища співавторів, упорядників, редакторів, авторів рецензій та інших осіб, відомості про яких є в бібліографічних записах;
- *алфавітного покажчика назв праць А. М. Богуш*, що містить посилання на номери бібліографічних записів другого розділу „Науково-педагогічні праці А. М. Богуш”;
- *вступної статті* „Від упорядників”;
- *схеми групування (змісту)*.

Бібліографічний опис і скорочення слів здійснено згідно з чинними державними стандартами України. Джерелами відбору документів слугували фонди Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, електронні каталоги

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України, Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (м. Одеса) та інших державних бібліотек України. Більшість публікацій, що ввійшли до покажчика, було переглянуто de visu, непереглянуті видання позначено астериском (*).

Покажчик адресовано науковцям, науково-педагогічним і педагогічним кадрам, пошукувачам, аспірантам, студентам, бібліотечним працівникам та всім, хто цікавиться питанням особистого внеску А. М. Богуш у методику навчання дітей раннього й дошкільного віку, ознайомлення дітей із довкіллям, українською дошкільною лінгводидактикою та проблемами підготовки фахівців для дошкільних навчальних закладів.

Упорядники висловлюють щире подяку Аллі Михайлівні Богуш за надання матеріалів, які ввійшли до видання.

РОЗДІЛ І.

ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ АЛЛИ МИХАЙЛІВНИ БОГУШ

Непідвладна часу

Багряний лист в гаю кружля, шумлять отави молодо, чого ж, чого вдягла земля рясне осіннє золото? Одяглась, причепурилася земля до ювілею чарівної жінки – Алли Михайлівни Богуш. Зазвичай, а в урочистих випадках і поготів, прізвищу ювіляра передує вервечка наукових ступенів, учених і почесних звань, інших відзнак, які начебто мають підкріпити вагомість цього прізвища. Хоча насправді отієї самої вагомості надає йому передусім значущість зробленого ювіляром упродовж життя. Тож спочатку про зроблене, а потім уже про відзнаки.

Як писав Олександр Іванович Білаш, „яка б не гріла груди позолота, все ж вища від усяких нагород та пісня, вигойдана в нотах, що заспівав її народ.” А життєвою піснею Алли Михайлівни було й залишається українське дошкілля, яке вже й уявити без неї досить важко – так багато зроблено для його успішного функціонування. А передусім для мовленнєвого розвитку малюків від самого раннього дитинства до передшкільної пори. Глибоко і всебічно дослідженим предметом її педагогічної творчості є й теорія та методика навчання дітей української і російської мов в умовах дошкільного навчального закладу і сім'ї. У десятках книг – монографіях, підручниках і навчальних посібниках для студентів, методичних посібниках для педагогічних працівників, численних фундаментальних статтях розкрито оригінальні ідеї, підходи, здобутки автора в цій царині. Її по праву вважають фундатором української дошкільної лінгводидактики, хоча наукові інтереси вченої давно сягнули за межі означеної проблематики. Під її науковим керівництвом розроблено державний стандарт дошкільної освіти, що визначає зміст і вимоги до освітньої підготовки вихованців дошкільних навчальних закладів України.

Особливе місце у науково-педагогічній діяльності Алли Михайлівни займає робота з талановитою науковою молоддю. Понад шістьдесят докторів і кандидатів наук виростила вона особисто, десяткам дала путівку в наукове життя спеціалізована вчена рада, яку вона очолює вже багато літ. Є всі підстави стверджувати, що в Україні функціонує потужна наукова школа академіка Алли Богуш.

Значну частину свого життя вона провела у відрядженнях, бо треба ж було встигнути виступити на численних конференціях, симпозіумах, семінарах, прочитати лекції, допомогти у становленні навчального закладу, проконсультувати, просто підтримати.

Отож дійсний член Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі освіти, завжди енергійна Алла Михайлівна Богуш залишається непідвладною віку. У завзятому життєвому забігу вона з легкістю обганяє роки, яким так і не вдається її ввіймати. Нехай і далі оберігає її доля від усіляких негараздів і тривог, і наступні роки повняться здоров'ям, радістю і задоволенням від зробленого, відкриттями ще не звіданого.

Олександр Ляшенко, академік-секретар Відділення загальної середньої освіти НАПН України,

Юрій Мальований, вчений секретар Відділення

Слово про ювіляра

Ім'я Алли Михайлівни Богуш добре відоме педагогічній громадськості України. Її науковий шлях може слугувати взірцем відданості країні Дитинства, ідеям гуманістичної педагогіки, розвитку особистості, постійного прагнення і уміння інноваційно збагачувати теорію і практику дошкільної освіти.

Алла Михайлівна Богуш – академік НАПН України – пройшла всі сходинки педагогічної праці: вихователь, викладач, старший викладач, завідувач кафедри теорії і методики дошкільної освіти спочатку Рівненського державного педагогічного університету, а з 1989 року – Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Наукова зрілість, надзвичайна організованість і працездатність вченого дали щедрий ужинок. Свій славний ювілей вона зустрічає з великим науковим доробком: за ці роки опубліковано понад 700 наукових праць. Маємо підкреслити важливе достоїнство діяльності А. М. Богуш – системний підхід до вирішення пріоритетних наукових проблем: від концептуальних положень і теоретичних напрацювань вчений завжди торує шлях до практики. Яскравою і повчальною для дослідників є її діяльність щодо розроблення нового напрямку в педагогіці і методиці вітчизняної науки – української лінгводидактики в дошкільній освіті.

Вкажемо найважливіші праці, що це засвідчують: „Дошкільна лінгводидактика: теорія і практика”, „Теорія і методика навчання дітей рідної мови”, „Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку”, „Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років”, „Мовленнєва підготовка дітей до школи” та ін. Окрім цього, вченим розроблено низку програм з рідної мови, народознавства і довкілля для дошкільних закладів, що забезпечило цілеспрямоване впровадження нового змісту і методики мовленнєвого розвитку дітей на засадах комунікативно-діяльнісного і компетентнісного підходів у дошкільних закладах, зумовило інноваційні зміни у підготовці педагогів-вихователів.

Під науковим керівництвом Алли Михайлівни створено велику наукову школу дослідників. Достатньо сказати, що під її керівництвом і консультуванням захищено 12 докторських і 54 кандидатських дисертацій! Це вагомий внесок у підготовку висококваліфікованих кадрів для вищої педагогічної освіти країни. „Випускники” її школи успішно працюють у всіх регіонах, не перериваючи духовний, науковий зв'язок із своїм Учителем.

Упродовж багатьох років А. М. Богуш керує спеціалізованою вченою радою із захисту дисертацій, відповідально і професійно забезпечуючи її діяльність, надаючи дисертантам значної уваги.

Як голова Всеукраїнської асоціації В. О. Сухомлинського, з особливою приємністю і вдячністю відзначаю плідну роботу Алли Михайлівни, її чудові виступи на педагогічних читаннях „В. О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю”, змістовні публікації у щорічних збірниках із сухомлиністики.

А. М. Богуш увійшла до складу НАПН України з перших років її створення. Працюючи у відділенні „Дидактики, методики та інформаційних технологій в освіті”, вона здобула велику повагу від своїх колег. Її наукова ерудиція і активність, оптимізм, доброзичливість, вміння спілкуватися, товариськість викликають щирі симпатії, бажання бути поруч.

Тож побажаємо вельмишановному вченому, славній, милій жінці, нашій колезі: нехай Вам здоровиться, щасливо і щедро живеться, натхненно працюється ще не один десяток літ.

З роси Вам і з води!

О. Я. Савченко,
академік НАПН України

Мій довгий шлях у науку... **Шість сходинок наукового життя**

Перша сходинка (1957–1961 рр.) – студентські роки в Київському державному педагогічному інституті ім. М. Горького. Глибоко переконана, що основні життєві віхи людини виокремлюються саме в студентські роки. На педагогічному факультеті інституту панувала царина надзвичайної активної студентської діяльності: спортивної, громадської, культурної, наукової. Не було такого студента, який не був би залучений у вирій студентського життя: щорічні студентські наукові конференції з публікаціями матеріалів і гарячими дискусіям, у яких брали участь усі викладачі факультету, спортивні змагання, заняття одночасно в декількох спортивних секціях, хороших і танцювальних гуртках, туристичні походи та екскурсії, якими нас нагороджував профком за активну діяльність, конкурсні наукові роботи... Весь інший вільний час усі наші студенти проводили в читальних залах бібліотек міста Києва: знайомилися з новинками фахової літератури, читали всі періодичні видання художніх журналів. А ввечері все прочитане обговорювалось у коридорах та лекційних кімнатах студентських гуртожитків. А ще влітку – Дніпро (гребля, водні походи), а взимку – катки і лижні траси. Таким було наше студентське життя.

Залученню мене до наукової роботи у студентські роки я завдячую насамперед завідувачу кафедри дошкільної педагогіки, кандидату педагогічних наук Оксані Миколаївні Лещенко. Під її керівництвом були написані перші мої тези і статті. За студентський період у мене було опубліковано 3 наукові роботи. А путівку у велику науку я одержала від знаного і поважаного вченого, психолога, директора науково-дослідницького інституту психології, професора, академіка Григорія Силовича Костюка. Він читав у нас курс загальної і дитячої психології і був головою ДЕК на випускних державних іспитах. Після державного іспиту Григорій Силович дав мені пораду: дослідити проблему засвоєння дітьми дошкільного віку двох близькоспоріднених мов, оскільки його спостереження за мовленням трирічної онуки Лесі свідчать про можливість одержання цікавих наукових результатів. Г. С. Костюк обіцяв через 2 роки місце в аспірантурі. З таким побажанням я і поїхала на викладацьку роботу до Немирівського педучилища Вінницької області, де працювала 2 роки. Звісно, що в педучилищі я не займалася науковою діяльністю. Мені довелося бути класним керівником групи, в якій всі мої студентки були на 3–5 років старше віком за мене. Крім того, я викладала 8 різних фахових предметів та бальні і народні танці.

Друга сходинка (1963–1972 рр.) – викладач Запорізького державного педагогічного інституту.

Переконалася, що в житті нічого не буває випадкового. Сталося так, що при попередньому розподілі випускників на роботу, нас – відмінників (А. Богущ, Л. Сірченко, Л. Гиренко) інститут рекомендував направити на роботу в педагогічні інститути, в яких у 1961 р. було відкрито дошкільні відділення (Запоріжжя, Рівне і Донецьк). Передбачалося, що я поїду до Запоріжжя. Перед тим, як підписувати призначення, нас запросили до заступника міністра на співбесіду. Поважний посадовець подивився на наш зовнішній вигляд (20 років, 44 кг), відсутність стажу (у ті часи приймали в інститут тільки стажників, не менше 5 років стажу і тільки 5% випускників – відмінників з педучилищ) і порадив поїхати спочатку попрацювати в педучилище, а потім думати про ВНЗ. Про все це я, звісно, розповіла своїм колегам у педучилищі і була впевнена, що через 2 роки я поїду знову до Києва вступати до аспірантури. Та не все так буває, як ми бажаємо та плануємо.

Через 2 роки я одержала лист від Г. С. Костюка, в якому повідомлялося, що в цьому році МНО виділено тільки одне місце під конкретну людину і порадив працювати далі. Я, звичайно, була засмучена. У Немирові не було можливості займатися науковою роботою, хоча я намагалася щось робити.

У червні 1963 р. викладач музики В. Гудок приніс газету „Радянська освіта”, в якій Запорізький педінститут оголошував конкурс на заміщення вакантної посади асистента кафедри психології. Колеги запропонували мені спробувати взяти участь у конкурсі, оскільки в інституті є більше можливості для наукової роботи. Я написала лист-запитання, описала всю ситуацію, пов'язану із Запорізьким інститутом, Г. С. Костюком, темою дослідження і спитала, чи можу я взяти участь у конкурсі. Буквально через тиждень я

одержала позитивну відповідь, а ще через місяць була обрана за конкурсом асистентом кафедри психології, яку очолював тоді кандидат психологічних наук, доцент М. М. Макляк (учень Г. С. Костюка).

У 1966 р. вступила до аспірантури на заочне відділення Науково-дослідного інституту психології за спеціальністю 19.00.07 – вікова і дитяча психологія. Науковим керівником було призначено академіка Г. С. Костюка, оскільки за політизовану тему, пов'язану з українсько-російською мовами, ніхто з учених інституту не захотів братися. Почалася цілком самостійна робота над дисертацією. Окремі поради мені давала кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник Віра Кіндратівна Котирло, яку я завжди згадую з великою вдячністю, та співробітники лабораторії О. В. Проскура, В. В. Андрієвська, С. Є. Кулачківська та ін. Щодо Григорія Силевича, то я йому вдячна за спрямування мене на самостійну наукову роботу. Оскільки це була не його проблема, кожного разу, коли мені вдавалося „потрапити” до нього на консультацію, він передивлявся мій текст і запитував: „А Вам самій, Аллочко, це подобається?” Моя відповідь була, звичайно, негативною. – „То ідіть працюйте, досконалість не має кінця. Прийдете, коли Вам самій сподобається те, що Ви написали”. Так, наприклад, тези на конгрес психологів у Тбілісі (на півсторінки) я переписувала 6 разів. Коли я прийшла до нього сьомий раз, він порадив мені відправити перший варіант, бо він виявився найкращим.

Підготовлений мною текст дисертації Г. С. Костюк прочитав перед самим захистом, після рекомендації її до захисту. Кандидатську дисертацію на тему „Явища інтерференції при паралельному засвоєнні дітьми двох мов” зі спеціальності 19.007 – дитяча і вікова психологія я захистила в 1970 році в Науково-дослідному інституті психології України. На момент захисту в мене було 15 наукових публікацій. До 1972 р. – 25 публікацій.

Третя сходи́нка (1972–1989 рр.) – Рівненський державний педагогічний інститут ім. Д. З. Мануїльського. Рівненський період життя виявився досить активним щодо моєї подальшої наукової діяльності.

Поштовхом до обрання теми дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук ще в 1971 р. у Запоріжжі був мій старший колега, полковник у відставці, кандидат педагогічних наук Василь Швець, який настирливо радив мені їхати до Києва і визначитися з темою дисертації. Врешті-решт я поїхала на консультацію до Г. С. Костюка і П. Р. Чамати. Вони порекомендували мені продовжувати розпочату в кандидатській дисертації проблему, пов'язану з білінгвізмом у дитячому віці, зокрема з оцінно-контрольною діяльністю. Це була моя остання консультація, оскільки невдовзі вони пішли із життя. Уся подальша моя наукова діяльність здійснювалася у Рівному цілком самостійно: публікації, виступи на з'їздах, конференціях, семінарах по всьому Союзу, керівництво науковою діяльністю студентів.

У 1982 році була завершена робота над докторською дисертацією на тему „Формування оцінно-контрольних дій у дошкільників у процесі навчання рідної і російської мов” зі спеціальності 19.007 – дитяча і вікова психологія. Готувалася до захисту в НДІ психології у Києві. Та, на жаль, документи не прийняли, оскільки саме з цього року АПН СРСР було введено обов'язкову координацію тем усіх докторських дисертацій в експертній раді при АПН, головою якої була А. Хрипкова. Координація відбувалася двічі на рік (червень і грудень) з обов'язковою присутністю здобувачів. Так сталося, що після бесіди зі мною упродовж однієї години і 10 хвилин тему затвердили, але, на вимогу академіка М. М. Шанського, вона була закоординована за спеціальністю 13.00.02 – методика навчання російської мови. Усі мої „походи” до академії, М. М. Шанського, ВАК не дали позитивних результатів. Розпочалася копітка робота з вивчення теоретичних проблем лінгводидактики. У 1983 році я подала дисертацію до захисту в інститут ПРЯНШ, який очолював академік М. М. Шанський. Робота була обговорена і рекомендована до захисту. Рецензентами виступили і психологи (А. К. Маркова), і методисти (М. Р. Львов, М. Б. Успенський). Подала до захисту документи, була друга на черзі та завершився термін дії ради. Переоформлення ради затягувалося на 3 роки з постійними обіцянками, що через місяць рада буде діяти. Захист відбувся тільки в 1986 році. За рівненський період було опубліковано вже 163 наукові публікації, серед них: навчальні посібники „Розвиток мови дітей дошкільного віку” (1972), „Розвиток мови дітей у змішаних за віком групах” (1974), „Підготовка руки дитини до

письма” (1976), „Розвиток мови дошкільників у сім’ї”(1975), „Методика розвитку мови у дитячому садку” (1977), „Заняття з розвитку мови дітей у дошкільних закладах” (1979), „Бесіди на морально-етичні теми” (1979), програми, методичні рекомендації для вихователів і студентів, монографія „Мовленнєва підготовка дітей до школи” (1984).

Мої перші спроби наукового керівництва також пов’язані з рівненським періодом наукової діяльності. При інституті не було аспірантури, не було тоді прийнято кандидатам наук з периферійних міст без аспірантури керувати підготовкою дисертацій, а бажання спробувати свої можливості було. До мене зверталися за консультацією мої колеги з Рівного, зокрема Віктор Текучев, Борис Бричок, Марко Ямницький, Олена Яницька, Валентина Борова, з інших міст – Юля Косенко. Це були мої перші успішні кроки наукового консультування.

Четверта сходинка (1989–1992 рр) – Одеський державний педагогічний інститут. У 1990 році вперше було відкрито аспірантуру в ОДПУ зі спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання (російська) та (українська) мов.

Першою до мене звернулася з проханням бути науковим керівником співробітник НДУ педагогіки УРСР Т. І. Науменко. Тема її дисертації „Активізація мовлення дітей раннього віку в дошкільних закладах” була успішно захищена у 1991 році в Києві. Скромна, працьовита розумна здобувачка Тетяна Іванівна виявилася легкою на початок. З її легкої руки сьогодні захищено під моїм керівництвом близько 60 дисертацій.

Другою була колега з Рівного Л. А. Войцешук, яка у 1993 році захистила дисертацію на тему „Урахування взаємної інтерференції та використання транспозиції у засвоєнні орфоепічних норм російської мови студентами педвузів України”.

У цей час до аспірантури на прохання зав. кафедри Н. В. Лисенко (моєї колишньої студентки з Рівного) вступили викладачі Івано-Франківського педагогічного інституту, оскільки кафедра була щойно організована і не було кандидатів наук. Це – М. Г. Оліяр, Т. М. Котик, Н. І. Луцан, Л. С. Плетеницька, Н. Р. Кирста, О. С. Ткачук. Розпочалася активна робота з аспірантами. Виникла необхідність порушити клопотання про відкриття спеціалізованої ради із захисту кандидатських дисертацій.

П’ята сходинка (1993–2000 рр). У 1992 році було відкрито спеціалізовану вчену раду із захисту кандидатських дисертацій за спеціальностями: 13.00.02 – методика навчання української та російської мов і 13.00.01 – теорія та історія педагогіки при Одеському державному педагогічному інституті імені К. Д. Ушинського.

До аспірантури почали вступати викладачі з усіх регіонів України. У цей час традиційно склалося проведення наукових аспірантських семінарів, на яких обговорювалися результати досліджень аспірантів, дискусії з різних наукових проблем, проводилися науково-практичні конференції. Відбувалося становлення нової наукової галузі – української дошкільної лінгводидактики.

Шоста сходинка. У 2000 році при кафедрі була відкрита докторантура, а у 2004 році – спеціалізована вчена рада із захисту докторських дисертацій. Було започатковане керівництво докторськими дослідженнями.

Першим доктором наук зі спеціальності 13.00.04 – професійна педагогіка була Н. В. Лисенко – завідувач кафедри педагогіки Прикарпатського університету (1996 р.), яка підготувала у супроводі мого консультування докторську дисертацію; у 2002 р. захистила докторську дисертацію Н. В. Гавриш – завідувач кафедри дошкільної й початкової освіти Луганського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка зі спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання української мови; у 2005 році – К. Л. Крутій – проректор з наукової роботи Запорізького інституту післядипломної освіти та Т. М. Котик – завідувач кафедри лінгводидактики початкової освіти Прикарпатського університету ім. В. Стефаника; у 2006 р. – Н. І. Луцан, завідувач кафедри природничих дисциплін початкової освіти Прикарпатського університету ім. В. Стефаника; у 2011р. – Б. Т. Долинський – професор кафедри біології і основ здоров’я Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського, Т. М. Степанова – декан факультету розвитку дитини, завідувач кафедри дошкільної освіти і соціального розвитку особистості; у 2013 р.: О. В. Ковтун – професор кафедри, О. С. Трифонова – завідувач

кафедри теорії і методики дошкільної освіти Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського, О. А. Копусь – проректор з навчально-виховної та наукової роботи Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, О. І. Луценко – заступник директора з наукової роботи та міжнародних зв'язків Інституту розвитку дитини Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова; у 2014 р. – Л. І. Казанцева, директор інституту соціально-педагогічної та колекційної освіти Бердянського державного університету.

У докторантурі навчаються Г. І. Дідук, Т. А. Садова, Ж. Д. Горіна.

Дослідження здійснювалося у таких напрямках:

- історичний аспект становлення розвитку дошкільної лінгводидактики та творче використання спадщини минувшини в сучасному дошкільному закладі (Т. А. Садова, О. С. Ткачук, Н. В. Маліновська, І. М. Непомняца, О. М. Біла, І. М. Кардаш, В. А. Пікінер, Т. М. Степанова);

- теоретичні засади і концепти становлення дошкільної лінгводидактики як галузі (Т. М. Котик);

- методика розвитку мовлення дітей раннього віку (Т. І. Науменко);

- методика навчання дітей української мови в дошкільних закладах національних спільнот та іноземної мови (В. А. Ляпунова, Л. І. Фесенко (Казанцева), І. О. Луценко, С. В. Боднар);

- народознавчий аспект розвитку мовлення (Л. І. Плетеницька, Т. Г. Постоян, С. В. Ласунова);

- розвиток мовлення дітей молодшого шкільного віку та проблеми наступності між ДНЗ і першим класом школи (О. В. Паскаль, Н. І. Чепелюк, О. І. Артемова, О. В. Біляєва, М. П. Оліяр, Н. Є. Шиліна);

- підготовка студентів дошкільних факультетів до навчання мови дітей дошкільного віку (Н. Л. Ємельянова, Т. М. Котик, Л. С. Плетеницька);

- проблеми навчання мови майбутніх словесників (Ж. Д. Горіна, Н. Ф. Босак, Л. І. Орехова, Л. А. Войцешук, О. В. Бугайчук, О. В. Ковтун, О. М. Беляк, І. О. Луценко);

- методика розвитку і навчання дітей дошкільного віку рідної мови (О. П. Аматыєва, Л. І. Березовська, О. І. Білан, Н. В. Гавриш, Н. І. Луцан, К. Л. Крутій, О. С. Монке, Ю. А. Руденко, Н. В. Савінова, О. П. Соцька, О. С. Трифонова, І. І. Попова, Г. В. Чулкова, С. К. Хаджирадева, Л. І. Михайлова, І. І. Зотова, В. В. Баранова);

- розвиток мовлення учнів ЗОШ, гімназій (О. М. Біла, Г. І. Дідук, Є. П. Капіца, Л. М. Кулибчук, А. Д. Цимбалару);

- історико-педагогічний аспект дослідження (Н. В. Лисенко, О. П. Лещинський, Т. М. Степанова, Т. А. Садова, О. Л. Скринська, О. А. Горчакова, Б. Т. Долинський).

Мої учні Н. В. Гавриш, К. Л. Крутій, Н. В. Лисенко мають уже свої наукові школи.

А. М. Богуш,
дійсний член НАПН України,
д-р пед. наук, професор

Основні дати життя й діяльності А. М. Богуш

- 1939,
29 жовтня** – народилась у м. Єнакієве Донецької області
- 1957** – закінчила Артемівське педагогічне училище, дошкільне відділення
- 1961** – закінчила Київський державний педагогічний інститут ім. О. М. Горького, педагогічний факультет
- 1961–1963** – викладач педагогіки і психології Немирівського педагогічного училища Вінницької області
- 1963–1972** – викладач Запорізького державного педагогічного інституту
- 1970** – захистила кандидатську дисертацію „Явища інтерференції при паралельному засвоєнні дітьми двох мов”. Присуджено вчений ступінь кандидата психологічних наук
- 1973–1989** – доцент, завідувач кафедри педагогіки початкового навчання, завідувач кафедри дошкільного виховання (з 1976 р.) Рівненського державного педагогічного інституту ім. Д. З. Мануїльського
- 1986** – захистила докторську дисертацію „Формування оцінно-контрольних дій у дошкільників у процесі навчання рідної і російської мов”. Присуджено вчений ступінь доктора педагогічних наук
- з 1989** – професор, завідувач кафедри теорії і методики дошкільної освіти Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського
- з 1992** – голова спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських і докторських дисертацій
- 1992–1995** – член-кореспондент Академії педагогічних наук України
- 1995** – дійсний член Академії педагогічних наук України
- 1996** – дійсний член Академії педагогічних і соціальних наук (м. Москва)
- 1996** – дійсний член Міжнародної академії духовного єднання світу (Швейцарія)
- 2000** – дійсний член Міжнародної слов'янської академії освіти ім. Я. А. Коменського
- 2005** – дійсний член Академії наук вищої школи України
- 2009** – заслужений діяч науки і техніки України
- 2009** – присвоєння імені «Алла Богуш» зірці в сузір'ї «Скорпіон», яку зареєстровано у Всесвітньому та Українському астрономічному каталозі

Нагороди та відзнаки

- 1986** – нагороджена медаллю „Ветеран праці”
- 1987** – нагороджена бронзовою медаллю ВДНГ (Виставки досягнень народного господарства)
- 1988** – нагороджена срібною медаллю ВДНГ
- 1989** – нагороджена золотою медаллю ВДНГ
- 1989** – нагороджена Почесною грамотою МНО України
- 1999** – нагороджена Почесною грамотою МОН України
- 2004** – нагороджена Почесною відзнакою голови Одеської обласної адміністрації
- 2006** – нагороджена знаком „Відмінник освіти України”
- 2006** – нагороджена знаком АПН України „К. Д. Ушинський”
- 2007** – нагороджена орденом Української православної церкви Рівноапостольного князя Володимира III ступеня
- 2008** – нагороджена знаком МОН України „Василь Сухомлинський”
- 2009** – нагороджена знаком «За наукові досягнення»
- 2009** – присвоєння почесного звання „Заслужений діяч науки і техніки України”
- 2013** – нагороджена Державною премією України в галузі освіти в номінації «Дошкільна і позашкільна освіта»

Т. М. Котик, д-р пед. наук

**Українська наукова школа дошкільної лінгводидактики
академіка А. М. Богуш**

А. М. Богуш є фундатором і засновником нового наукового напрямку – української дошкільної лінгводидактики, який за 15 років державності України не тільки сформувався, а й зміцнився під її керівництвом та завдяки внеску її сподвижників й учнів.

Багато зроблено для переорієнтації мовних пріоритетів у вихованні дітей, поширення української мови на схід і південь країни; активізувалися дослідження з дошкільної лінгводидактики; збільшився обсяг теоретичного й емпіричного матеріалу з проблеми навчання дітей рідної мови. Усе це зумовило необхідність глибокого і всебічного дослідження на теоретичному рівні такого феномену в науці, як українська дошкільна лінгводидактика, історії її становлення, розвитку та сучасного стану функціонування, що, безумовно, потребує методологічного, історичного, лінгводидактичного та наукознавчого обґрунтування, яке й забезпечить глибину проникнення в сутність проблеми.

Українська дошкільна лінгводидактика як наука – це не лише система знань і джерело нового знання, а й діяльність, провідною функцією якої є вироблення, теоретична систематизація та різноманітне використання цього знання. Відтак, можна стверджувати, що процес функціонування української дошкільної лінгводидактики як науки – це діяльність з отримання, систематизації та використання наукового знання. Крім того, аналізуючи стан функціонування науки, неможливо абстрагуватися від того, що зазначені види діяльності здійснюються людиною (науковцем) і передбачають наступну людську діяльність з розуміння, засвоєння, розвитку або використання наукового знання. Це означає, що можливість ефективного функціонування наукового знання і наукової галузі безпосередньо залежить від спроможності науковців – наукового потенціалу галузі – функціонувати в контексті даного наукового знання.

Відтак, в межах зазначеного напрямку дослідження особливий інтерес становить визначення можливостей наукового потенціалу української дошкільної лінгводидактики здійснювати пізнавальну діяльність й продукувати, накопичувати, використовувати отримане наукове знання.

Функціонування української дошкільної лінгводидактики як наукової галузі – це не лише продукування, розвиток і використання наукового знання, а й цілісний творчий процес, що здійснюється суб'єктом наукової діяльності – „науковою спільнотою”, тобто активною одиницею, що діє в науковому просторі. Таким суб'єктом наукової галузі дошкільної лінгводидактики є академік А. М. Богуш та її наукова спільнота (50 кандидатів і 5 докторів педагогічних наук).

У 60-ті роки розпочалася наукова діяльність А. М. Богуш, яка відіграла визначну роль у подальшому розвитку української дошкільної лінгводидактики. Відтоді щороку поспіль виходили друком десятки її праць з різних проблем навчання дошкільників рідної мови: посібники, навчальні програми, методичні рекомендації, науково-методичні статті, наукові збірки, монографії тощо – загальною кількістю близько 600. При цьому жодне актуальне питання з методики навчання мови дошкільників, жоден напрям теорії і практики української дошкільної лінгводидактики не залишилися поза увагою дійсного члена НАПН України А. М. Богуш. Крім того, науковець постійно, упродовж багатьох років, керує розробкою декількох комплексних програм науково-дослідних робіт за дорученням МО України.

Започатковане А. М. Богуш дисертаційне дослідження „Явище інтерференції при паралельному засвоєнні дітьми двох мов” (1969 р.) в 90-ті рр. переросло в окремий напрям української дошкільної лінгводидактики – навчання української мови як

функціонально другої в дошкільних закладах для дітей національних спільнот. За ці роки було підготовлено більше ніж п'ятдесят науково-методичних, навчальних посібників, підручників для дошкільних та вищих навчальних закладів, десятки програм з розвитку українського мовлення для дошкільних закладів з російським мовним режимом і національних спільнот.

Відтак, починаючи з 90-х рр. ХХ ст., подальший розвиток української дошкільної лінгводидактики тісно пов'язаний з діяльністю академіка, професора А. М. Богуш. Створена нею наукова школа відкрила новий етап у розвитку української дошкільної лінгводидактики – етап систематичних експериментальних досліджень, що здійснюються вже впродовж 15 років за такими напрямками: історичний аспект становлення й розвитку вітчизняної дошкільної лінгводидактики; методика розвитку мовлення і навчання дітей рідної мови; методика навчання дітей української мови в російськомовних дошкільних закладах; підготовка студентів дошкільних факультетів до навчання дітей української мови.

Започаткували цей етап у розвитку української дошкільної лінгводидактики дослідження Т. І. Науменко (1991 р.) з активізації мовлення дітей раннього віку, Т. М. Котик (1994 р.) – з методики підготовки студентів до навчання дошкільників української мови, Л. І. Фесенко (1994 р.) – з питань розвитку зв'язного монологічного мовлення дітей з урахуванням українських мовних традицій, І. О. Луценко – з проблеми засвоєння російськомовними дошкільниками української лексики, Н. І. Луцан – з використання народних ігор у розвитку мовлення дітей. Усі наступні роки вони активно працювали з лідером наукової школи, поширюючи ідеї сучасної української дошкільної лінгводидактики через вищу школу, інститути післядипломної освіти, фахові видання серед майбутніх фахівців, практиків дошкільного виховання. Підсумком цієї діяльності стали їхні докторські дисертаційні дослідження. Початок ХХІ ст. збігається з новим етапом у розвитку наукового колективу „дошкільних” лінгводидактів України: структура колективу науковців ускладнюється, розгалужується, в межах колективу чітко окреслюється декілька наукових поколінь, інтегратором ідей яких і надалі залишається А. М. Богуш. Так, дослідження з формування граматично правильного мовлення, розпочаті К. Л. Крутій, продовжили Н. А. Лопатинська, Н. В. Маковецька, О. Є. Дем'яненко під керівництвом доктора педагогічних наук К. Л. Крутій, а дослідження з розвитку мовленнєвотворчої діяльності, розпочаті Н. В. Гавриш під керівництвом А. М. Богуш, отримало продовження в роботі Н. В. Водолаги під керівництвом доктора педагогічних наук Н. В. Гавриш. При цьому спостерігається тенденція до подальшого збільшення й розгалуження колективу науковців означеної галузі, оскільки в даний час над докторськими дисертаціями працюють ще 5 науковців-лінгводидактів з першого покоління наукової школи А. М. Богуш, праці яких відкривають нові напрями дослідження української дошкільної лінгводидактики.

В основі всіх зазначених досліджень – науковий експеримент, поєднання емпіричних, теоретичних і статистичних методів дослідження (з перевагою емпіричних), сукупність яких забезпечує можливість комплексного пізнання предмета дослідження. При цьому методологічною основою досліджень виступають положення наукової теорії пізнання.

Крім того, у функціонуванні лінгводидактичної школи існує традиція активного використання досягнень суміжних з лінгводидактикою галузей знання, зокрема педагогіки, психології й психолінгвістики, мовознавства та загальної дидактики, а також філософії, мистецтвознавства, фізіології та теорій і теоретичних положень інших, дотичних до предмета дослідження, наук.

Існування і збереження наукових традицій лінгводидактичної школи забезпечується тісними інформаційними зв'язками, дослідницькою співпрацею членів наукового колективу. Так, започаткована А. М. Богуш традиція об'єднувати зусилля науковців для глибшого й різнобічного висвітлення назрілих проблем української дошкільної лінгводидактики знаходить підтримку й продовження серед наступних поколінь науковців. Вже сьогодні зароджуються дочірні наукові школи учнів А. М. Богуш, нині докторів наук Н. В. Гавриш, К. Л. Крутій, Т. М. Котик, Н. В. Лисенко. Зокрема, для висвітлення особливостей лексико-граматичного аспекту лінгводидактичного процесу було об'єднано

зусилля фахівців цього напрямку лінгводидактики – К. Л. Крутій, Н. А. Лопатинської та Н. Б. Маковецької; Н. В. Гавриш і Н. В. Водолага спільно працюють над розкриттям особливостей розвитку творчих художньо-мовленнєвих здібностей дітей.

Спільна праця, зокрема спрямована на створення новітніх навчальних програм, посібників для вищої школи, почасти об'єднує зусилля науковців не лише різних поколінь, а й різних напрямів дослідницької діяльності (Богуш А. М., Гавриш Н. В., Котик Т. М.). Відтак, в українській школі дошкільної лінгводидактики є традиції згуртування дослідницьких зусиль її представників для вирішення ґрунтовних, різноаспектних за масштабами діяльності завдань.

Отже, можна стверджувати, що сучасний етап розвитку української дошкільної лінгводидактики характеризується найвищою за весь час її існування активністю науковців, діяльність яких безпосередньо інтегрується й скеровується академіком А. М. Богуш. Академіком та її послідовниками й учнями закладено основи наукової школи з проблем дошкільної лінгводидактики. Основними ознаками цієї наукової школи є: а) наявність наукового лідера й об'єданого навколо нього колективу однодумців; б) сприйняття колективом науковців загальних методологічних підходів до дослідження лінгводидактичної дійсності; в) тісні інформаційні зв'язки між членами наукового колективу; г) відтворення наукових традицій у наступних поколіннях науковців.

Вважаємо, що саме існування такої школи сприяло створенню „наукової спільноти” – колективу однодумців, що діє в науковому просторі, – зусиллями якої й сформувалася нова наукова галузь педагогічної науки – українська дошкільна лінгводидактика. І якщо рівень сформованості наукового співтовариства української дошкільної лінгводидактики у 40-80-ті рр. можна визначити як початок формування наукового колективу, що характеризується малоактивними несистематичними дослідженнями проблем навчання дітей рідної мови, то сучасний період розвитку наукової галузі характеризується систематичними науковими дослідженнями, які здійснюються з опорою на єдині методологічні моделі, дослідницькі традиції, тобто в межах наявної сучасної парадигми науки, що засвідчує оформлення в науковій галузі „наукової спільноти” – потужного чинника подальшого розвитку української дошкільної лінгводидактики.

Дослідження рівня сформованості наукового співтовариства української дошкільної лінгводидактики – це лише один із аспектів визначення потужності її наукового потенціалу, у формуванні й розвитку якого вирішальну роль відіграє його кадрова складова, тобто чисельність, внутрішня структура, кваліфікаційний рівень наукових кадрів. Відтак, вивчення структури наукового потенціалу, кількісних та якісних її характеристик – наступний крок у дослідженні означеної проблеми, що дозволить дійти висновку не лише про рівень наукового потенціалу, а й про перспективи розвитку самої науки, оскільки саме творчий склад науковців вирішує проблему інтенсивного приросту наукового знання.

О. С. Трифонова, канд. пед. наук

Реалізація ідей А. М. Богуш у вихованні звукової культури мовлення в дошкільників

Одним із провідних напрямів мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку, як зазначає А. М. Богуш, є своєчасно організована робота щодо виховання звукової культури рідного мовлення, що є міцним підґрунтям для подальшого успішного навчання читання та письма дітей у школі.

Як стверджує А. М. Богуш, звукова культура мовлення є складовою загальної мовленнєвої культури. За визначенням ученої, звукова культура мовлення – це полікомпонентне утворення, яке охоплює такі чинники: чітка артикуляція звуків рідної мови, фонетична та орфоепічна правильність мовлення, мовне дихання, сила голосу, темп

мови, фонематичний слух та засоби інтонаційної виразності (наголоси, логічні паузи, ритм, тембр, мелодика). А. М. Богуш було визначено вади звукової культури мовлення, які умовно розподілено на три категорії: вікові, фізіологічні недоліки мовлення дітей; мовні патологічні вади в мовленні дітей старшого дошкільного віку, які залишилися внаслідок педагогічної занедбаності; мовні порушення внаслідок неправильного розвитку мовленнєво-рухового апарату (вроджені чи набуті). Як стверджує вчена, перші дві категорії вад можна усунути в умовах дошкільного закладу. Привертають увагу рекомендації А. М. Богуш щодо ефективних умов виховання правильної звукової культури мовлення в дошкільників. Із-поміж них: розвиток на різних етапах дитинства слухового і мовленнєворухового аналізаторів; гігієна нервової системи, охорона органів слуху, мовлення, носоглотки; розвиток фонематичного слуху; змістовність життя дітей у дошкільному закладі освіти; активна мовленнєва практика дітей; спільна робота дошкільного закладу і родини у вихованні звукової культури мовлення; правильне мовлення оточуючих. За словами вченої, вихователь повинен бути прикладом у користуванні рідною мовою, розмовляти з помірною силою голосу, повільно, чітко, виразно промовляти всі звуки у словах, робити логічні паузи, дотримуватися наголосів.

А. М. Богуш було визначено принципи успішного виховання звукової культури мовлення в дошкільників, а саме: послідовність уведення звуків, принцип однієї труднощі (один важкий звук на одному занятті), заміна діалектної вимови літературною.

Слушними є поради А. М. Богуш щодо використання усної народної творчості у процесі розвитку звукової культури мовлення дітей. Так, учена наголошує на тому, що використовувати фольклорні твори треба вже з перших місяців життя дитини, коли вона лежить у колисці і чує ніжні мелодії колісанки, що наспівує їй мати. Саме в цих дитячих творах, зазначає А. М. Богуш, містяться мовленнєві моделі дитячої мови: ляля, жита, гам, киця та ін. Вони є своєрідним фондом народної дитячої лексики, в цих творах зустрічається чимало звуконаслідувальних слів, які стимулюють мовлення дитини, полегшують її спілкування з дорослими. У період сенситивного засвоєння мови, коли дитина замінює полегшуючі та звуконаслідувальні слова правильною лексикою рідної мови, починає засвоювати звуки рідної мови, А. М. Богуш рекомендує пропонувати дітям найкращі зразки народної мудрості – малі фольклорні жанри: колісанки, забавлянки, утішки, лічилки, примовки, заклички, приспівки. Адже саме вони „легкі для наслідування, водночас вводять дитину у світ дорослого побутового життя, прилучають до споконвічних національних цінностей, традицій, звичаїв”. За твердженням А. М. Богуш, малята із задоволенням слухають народні фольклорні твори, вони приваблюють малюків своїм емоційним змістом і змушують прислухатися до звучання рідної мови, збагачують дитячий словник народними виразами, і це не випадково, „адже всі вони містять надзвичайну образність рідного слова”. Як зазначає А. М. Богуш, фольклорні твори відзначаються барвистістю, виразністю, ритмічністю, легкістю для запам'ятовування; їм притаманна низка специфічних рис, які надзвичайно приваблюють дитину, а саме: невеличкий об'єм тексту, захоплюючий ігровий сюжет, доступність змісту, використання художньо-зображувальних засобів мови.

Саме тому з-поміж шляхів виховання звукової культури мовлення ми виокремили художньо-мовленнєву діяльність, яка пов'язана зі сприйманням літературних творів, виконанням, відтворенням, супроводжується образним, виразним мовленням, словесною творчістю (А. М. Богуш). Змістовою стороною художньо-мовленнєвої діяльності є формування різних видів компетенцій. За визначенням А. М. Богуш, художньо-мовленнєва компетенція – це комплексна характеристика особистості, полікомпонентний утвір, чинниками якого є когнітивно-мовленнєва, поетично-емоційна, виразно-емоційна, оцінно-етична та театральні-ігрова компетенції. У дослідженні засобом розвитку художньо-мовленнєвої та фонетичної компетенцій дітей дошкільного віку було обрано саме усну народно-поетичну творчість.

Відповідно до порад і рекомендацій А. М. Богуш нами було розроблено експериментальну методику виховання звукової культури мовлення дітей середнього дошкільного віку засобами фольклору, здійснено експериментальне дослідження.

Лінгводидактичні проблеми розвитку мовлення дітей дошкільного віку в наукових доробках А. М. Богуш

У контексті створення системи національної освіти й виховання особливе значення має науково обґрунтоване розв'язання проблеми навчання дітей рідної мови. Вагомий внесок у вирішення цієї проблеми робить своєю подвижницькою працею на освітянській ниві видатний вчений, педагог і психолог, фундатор дошкільної лінгводидактики в Україні, дійсний член НАПН України та Академії педагогічних і соціальних наук, завідувач педагогічного сектору Південного наукового центру НАПН України, доктор педагогічних наук, професор Алла Михайлівна Богуш.

Алла Михайлівна Богуш – перший і єдиний „дошкільний” академік в Україні і країнах СНД. Упродовж кількох десятиліть вона ґрунтовно досліджує складні питання мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. За довгі роки педагогічної діяльності Алла Михайлівна зробила вагомий внесок у розвиток української національної освіти та педагогіки, її наукова спадщина і педагогічні ідеї мають велике значення для сучасного національного довілля.

Експериментальні дослідження з дошкільної галузі лінгводидактики в Україні були започатковані під керівництвом Алли Михайлівни Богуш при Південноукраїнському (Одеському) державному університеті імені К. Д. Ушинського. Тут вона створила свою наукову школу, згуртувавши навколо себе однодумців та учнів. Було проведено і нині проводяться дослідження, присвячені висвітленню різноманітних проблем розвитку мовлення дошкільників.

Наріжними віхами лінгводидактичної теорії академіка А. М. Богуш є національна спрямованість мовленнєвого розвитку дитини і навчання її рідної мови, що тісно переплітається з принципом урахування вікових особливостей дитини. На думку вченої, за допомогою народної дидактики ми можемо легко прищепити дитині любов до рідного слова, яке „супроводжує дії, створює у дитини позитивний емоційний настрій, стимулює малюка до активної діяльності, навчає дітей невимушено, водночас словник дитини збагачується образними виразами рідної мови”.

А. М. Богуш зауважує, що „звуковий бік слова – це матеріальний субстрат мови, її чуттєва основа, «природна матерія»”. Слово та речення як основні одиниці мови фізично відтворювані та сприймані. Інакше мова не змогла б бути засобом спілкування: той, хто говорить, не зміг би оформити свою думку, а той, хто слухає, без звуків мови не зміг би її сприймати та розуміти. Так, Алла Михайлівна наголошує на необхідності розвивати в дітей лінгвістичне відношення до мови, мовлення як особливої діяльності. У дослідженнях провідного науковця розкрита структура навчально-мовленнєвої діяльності, що вбирає в себе різні види говоріння і слухання. Автор уводить у лінгводидактичний обіг поняття „навчально-мовленнєва діяльність”, під якою розуміє „організований, цілеспрямований процес використання мови з метою передачі та засвоєння суспільно-історичного досвіду, оволодіння суспільними способами дій у сфері наукових понять, встановлення комунікації та планування своїх дій”. Вчена зауважує, що навчання мови є однією з форм організації мовленнєвої діяльності, це специфічна діяльність, оскільки відбувається на мовленнєвому рівні під час організованих навчальних занять чи в конкретних ситуаціях повсякденного спілкування поза заняттями, тобто виступає як навчально-мовленнєва діяльність.

Навчання мови і розвиток мовлення дітей не зводяться лише до мовленнєвої діяльності, оскільки мова і мовлення обслуговують всі види діяльності. На думку А. М. Богуш, доречно говорити про взаємозв'язок усіх видів діяльності в мовленнєвому спілкуванні. Така інтеракційна діяльність обов'язково передбачає наявність певних знань, умінь і навичок, що є однією з базисних характеристик особистості, її компетентності.

В основі роботи з розвитку мовлення і навчання дітей рідної мови, на думку Алли Михайлівни, лежить поліфункціональність мови і мовлення. Автор чітко визначає основні функції мови, розкриває зміст та пов'язані з поліфункціональністю мови принципи розвитку мовлення дітей. А. М. Богуш визначає термін „компетентність”. Компетентність,

на думку вченої, це комплексна характеристика особистості, яка вбирає в себе результати попереднього психічного розвитку: знання, вміння, навички, креативність, ініціативність, самостійність, самооцінку, самоконтроль. Провідний науковець нашого часу зазначає, що компетентність має вікові характеристики, які розглядаються як орієнтовані показники розвитку особистості на кожному віковому етапі, базисні характеристики компетенцій того чи іншого виду діяльності.

За А. М. Богуш, у мовленнєвій діяльності слід розрізняти мовну і мовленнєву компетенції. Мовна компетенція – це засвоєння й усвідомлення мовних норм, що історично склалися у фонетиці, лексиці, граматиці, орфоєпії, семантиці, стилістиці, та адекватне застосування в будь-якій людській діяльності в процесі використання певної мови. Мовленнєва компетенція – це вміння адекватно й доречно практично користуватися мовою в конкретних ситуаціях, використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести) та інтонаційні засоби виразності мовлення. У мовленнєвій компетенції автор виділяє лексичну, фонетичну, граматичну, діалогологічну та комунікативну компетенції. У поняття „діалогологічна компетенція” А. М. Богуш вкладає такий зміст: „розуміння зв’язного тексту, вміння відповідати на запитання і звертатись із запитаннями, підтримувати та розпочинати розмову, вести діалог, складати різні види розповідей”.

Процес навчання української мови передбачає оволодіння дітьми мовленнєвою компетенцією на її базисному рівні відповідно до вікового періоду. Упродовж дошкільного віку оволодіння мовленнєвою компетенцією відбувається практично у процесі мовленнєвого спілкування. А. Богуш вважає, що спілкування складається з двох процесів: передачі повідомлення (говоріння, продукування) та його сприйняття (слухання, реценції). Автор визначає основні організаційні форми, на основі яких здійснюється спілкування: встановлення відносин; опитування; планування та кодування спільної діяльності; засудження чи схвалення; обмірковування результатів діяльності; дискусія.

На думку вченої, виокремлення вільного спілкування як особливого виду діяльності може бути визнано доцільним, оскільки воно відіграє самостійну, творчу роль у формуванні будь-якої форми мовлення. З огляду на те, що мовленнєва діяльність є основою спілкування і повною мірою відображує його специфіку, автор вважає за можливе використовувати щодо мовленнєвого спілкування дошкільників термін „комунікативно-мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку”, під якою А. М. Богуш розуміє комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових (ігрових, мовленнєвих) ситуаціях; вміння адекватно й доречно користуватись мовою (висловлювати свої наміри, бажання, думки, прохання); вміння орієнтуватися у ситуації спілкування, ініціативність. Взаємозв’язок ігрової та комунікативно-мовленнєвої діяльності простежується автором у проявах дитячої мовленнєвої активності в іграх, зокрема дидактичних, що використовуються з навчальною метою.

Виокремивши гру як вид діяльності, що посідає найважливіше місце у розвитку дітей дошкільного віку, автор зауважує, що гра дитини – це не тільки згадка про пережите, а й творча переробка пережитих вражень, комбінування їх і відображення у мовленнєвому плані.

Ігрова діяльність, як зазначає академік, дозволяє створити життєві ситуації, що стимулюють мовленнєву активність та мовленнєве спілкування дітей і сприяють їх мовному і лінгвістичному розвитку.

Провідний науковець нашого часу наголошує, що водночас не можна перебільшувати вплив ігрової діяльності на розвиток мовлення дітей, адже сама по собі гра не може спонтанно розвивати і вдосконалювати мовлення дитини. Оскільки уявлювана ігрова ситуація дозволяє відходити від чітко визначених літературних норм вимови, вона повертає дитину до „життєвих”, звичних норм спілкування в побуті, в умовах сім’ї, до діалектного мовлення, до місцевих говірок чи вікових мовленнєвих помилок, які утворили динамічні спотворені мовні стереотипи.

Саме тому, як відзначає вчена, дитину спочатку потрібно навчити правильного мовлення в навчально-мовленнєвій та мовленнєвій діяльності, виробити міцні навички і

звички правильного мовлення, а вже потім можна закріплювати й активізувати мовлення в ігровій діяльності.

Значний внесок зробила своїми дослідженнями А. М. Богуш і в методику розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку. Вчена розглядає зв'язне мовлення як організовану за законами логіки, граматики й композиції єдність, що має тему, виконує певні функції (найчастіше комунікативну), має відносну самостійність і завершеність, розчленовується на більш чи менш значущі структурні компоненти. Серед якостей зв'язного мовлення нормативним, на думку вченої, є мовлення точне, логічне, стисле, виразне, образне та емоційне. Педагог-науковець неодноразово підкреслює, що зв'язне мовлення – це не просто послідовність слів і речень, це послідовність пов'язаних одна з одною думок, які передані точними словами у правильно побудованих реченнях. Зв'язне мовлення складається з двох видів: діалогічного та монологічного. Як зазначає А. М. Богуш, діалог – форма усного мовлення, розмова між двома співрозмовниками, що складається із запитань і відповідей. Діалог – це комунікативний акт, в якому має місце зміна ролей мовця і слухача. Він відбувається в певній ситуації спілкування і є її продуктом. Ситуація спілкування охоплює обстановку, в якій протікає розмова, відносини між мовцями, мовленнєве спонування (репліку), процес діалогізування. Діалогічне мовлення – найбільш проста форма усного мовлення: воно підтримується співрозмовниками, є ситуативним й емоційним, бо мовці використовують різні засоби виразності (міміку, жести, інтонацію і т. ін.). Це мовлення найпростіше за синтаксисом: складається із запитань і відповідей, реплік, коротких повідомлень, незакінчених речень. Діалогічне мовлення є первинною формою мовлення дітей на етапі дошкільного дитинства. Водночас, як засвідчив аналіз наукових досліджень, діти недостатньо володіють діалогічним мовленням. Ефективним методом занурення дітей у процес діалогізування, як зазначає автор, виступає гра.

За А. М. Богуш, монологічне мовлення – це смислове, розгорнуте висловлювання, що забезпечує спілкування та взаєморозуміння людей. Монолог – це мовлення однієї людини, повідомлення про якість, факти дійсності. Автор зауважує, що монологічне мовлення розвивається у процесі оволодіння дітьми різними типами та видами монологу. У дітей дошкільного віку наявні всі типи мовлення: розповідь, опис, міркування і пояснення. Водночас вчена відзначає, що найбільш розвинутими типами мовлення є розповідь і опис, а такі типи, як міркування і пояснення, вимагають навчання, оскільки на етапі дошкільного дитинства вони тільки зароджуються. Алла Михайлівна ввела в обіг навчально-виховного процесу дошкільних закладів упорядковану систему й навчання дітей різновидам монологічного мовлення. Вчена доводить велику роль дидактичних ігор, словесних вправ як стимулювального засобу розвитку зв'язного мовлення дошкільників. За А. М. Богуш, методика проведення таких ігор полягає у досконалій підготовці роботи над змістом і мовленнєвим оформленням зв'язного висловлювання. Завдання виконуються під час гри чи ігрової ситуації, під час якої дитина з цікавістю відкриває для себе нові знання і способи дій. Автор зауважує, що саме добре організовані заняття з використанням різного роду дидактичних ігор та вправ створюють сприятливий ґрунт для розв'язання поставлених педагогічних завдань з урахуванням можливостей дітей дошкільного віку.

Цілком очевидно, що питання наступності у розвитку зв'язного мовлення в дошкільній установі та початковій школі також були розглянуті науковцем. За визначенням А. М. Богуш, наступність – це вищий щабель розвитку, коріння якого міцно проросло в попередньому ґрунті. Автор рекомендує здійснювати наступність за трьома напрямками: у змісті навчання, у формах навчально-виховної роботи та в методиці навчання. Академік стверджує, що саме наступність запобігає кризовим явищам у психічному розвитку особистості, а стрижневим і кінцевим результатом реформування освіти є забезпечення її неперервності.

Спадкоємність, за її словами, це, по-перше, врахування школою рівня знань, умінь і навичок, з якими дитина прийшла до школи, опора на них та подальший розвиток; по-друге, літичний перехід від навчально-ігрової до навчальної діяльності за всіма її компонентами, в тому числі й оцінним. Автор зазначає, що процес спадкоємності педагогічних зусиль дошкільної установи і початкової школи у цілісному формуванні

загальнонавчальних умінь і навичок у дітей ще не став предметом уваги науковців. Отже, наступність і спадкоємність, на думку вченої, є визначальними умовами неперервної освіти і водночас умовами забезпечення комфортності особистості на всіх етапах її розвитку і навчання, від дошкілля до вищої школи.

Автор вважає, що зміст мовленнєвої підготовки дітей до навчання у школі полягає у розвитку мовленнєво-творчих здібностей, в усвідомленні мовленнєвої діяльності, а розвиток зв'язного мовлення – одне з основних завдань сучасного дошкільного закладу.

А. М. Богуш доходить висновку, що в освітніх закладах „школа-дитячий садок” можна створити такі педагогічні умови, які забезпечили б взаємозв'язок дошкільного і шкільного навчально-виховного процесу, в якому практично враховувалася б специфіка дошкільного і шкільного періодів вікового розвитку.

О. С. Монке, канд. пед. наук

А. М. Богуш про місце оцінки і оцінних суджень у мовленнєвому розвитку дітей

Алла Михайлівна Богуш – відомий український педагог, який багато років плідно працює на ниві дошкільної освіти.

Мені пощастило бути однією з учнів цієї талановитої, яскравої і самобутньої особистості, якою є А. М. Богуш. Під її керівництвом було виконано дисертаційне дослідження на тему „Формування оцінно-етичних суджень у художньо-мовленнєвій діяльності дітей старшого дошкільного віку”. Під час роботи над дисертацією зверталася до праць Алли Михайлівни, присвячених передусім формуванню моральних оцінних суджень у дошкільників, розвитку оцінно-контрольних дій в навчально-мовленнєвій діяльності дітей дошкільного віку.

А. М. Богуш характеризує феномен „оцінка” у зв'язку зі специфікою професійної діяльності педагога, тобто як адекватне позитивне або негативне судження педагога про процес (чи результат) діяльності і вчинків дитини. Вона застерігає, що на практиці сутність понять „оцінка” і „відмітка” ототожнюється, причому пріоритет надається насамперед балам, а потім уже оцінці, тобто оцінним судженням учителя чи педагогічній оцінці. Незаперечним є те, що під впливом оцінки педагога зароджуються і формуються перші оцінні судження дітей.

А. М. Богуш вважає, що педагогічна оцінка буде здійснювати позитивний вплив на дитячу оцінку за умови, якщо вихователь постійно фіксує увагу дітей на різних сторонах поведінки і в різних видах діяльності; формує у дитячій свідомості загальні критерії оцінювання правил поведінки і взаємовідносин; привертає увагу дітей до самостійної діяльності; підкреслює у своїй оцінці просування дитини вперед, її моральне зростання; спрямовує на результат діяльності, а не на дитину. Дослідниця класифікує оцінки таким чином: аргументовані, неаргументовані, мотивовані, немотивовані, результативні, процесуальні, короткі, розгорнуті. Оцінки використовують як з навчальною метою, так і з виховною.

А. М. Богуш вивчала особливості оцінних суджень дітей старшого дошкільного віку у процесі сприймання художніх текстів. У першій серії експериментальної роботи пропонувалися „деформовані” та переконструйовані знайомі дітям художні тексти, що дало змогу з'ясувати оцінку дітьми змісту художніх творів за умов експериментальних „провокацій”. Використовувалися експериментальні провокації чотирьох видів: 1) знайомий художній текст, в якому замінювалися герої; 2) у знайомому художньому тексті замінювали сюжет; 3) поєднували зміст двох знайомих художніх текстів в одну змістову лінію; 4) пропонувалися знайомі художні тексти з деформованою кінцівкою.

У другій серії вивчався характер оцінних суджень, ставлення дітей до моральних вчинків героїв художніх творів. Під час експериментального навчання з'ясувалося, що в більшості дітей старшого дошкільного віку була відсутня адекватна оцінка поведінки героїв творів, діти не помічали і не розуміли „провокуючих” ситуацій, сприймали як новий для них художній текст. Тільки окремі діти помічали і визначили „провокаційні вставки” у

змісті знайомих художніх текстів, намагалися пригадати оригінал цього тексту (героїв, сюжет, кінцівку, інший художній твір). Натомість оцінні судження щодо поведінки і вчинків героїв носили у них дифузно-ситуативний характер, відчувалася невпевненість, залежність від ситуації. Друга серія експериментальних завдань була спрямована на формування у дітей адекватних оцінних суджень на основі розуміння змісту художніх текстів. Під впливом навчання для більшості дітей, як засвідчили результати дослідження, стали характерними адекватні, об'єктивні оцінні судження.

Отже, дослідження розвитку моральних оцінок у дітей засвідчили, що молодші дошкільники ще недостатньо усвідомлюють мотиви свого ставлення до персонажа твору і оцінюють його як „поганого” або „хорошого”.

Старші дошкільники вже аргументують свої оцінки. Можливість переходу простої немотивованої оцінки в мотивовану моральну оцінку пов'язана з розвитком у дітей дошкільного віку співпереживання і співчуття героям літературних творів. Дитина починає осмислювати мотиви вчинків і диференціювати своє емоційне ставлення і моральну оцінку.

Предметом докторського дослідження А. М. Богуш виступило формування оцінно-контрольних дій як засобу свідомого засвоєння дітьми старшого дошкільного віку рідної і російської мов під впливом організованого навчання. Завданнями дослідження було вивчення реальних можливостей і засобів формування усвідомленого ставлення до мовлення у дошкільників, а також їхні можливості оцінки і контролю навчально-мовленнєвої діяльності, визначення найбільш ефективних умов і способів формування оцінно-контрольних дій на заняттях з рідної мови.

У процесі навчання у дітей формувалися такі дії: а) складання плану розповіді на задану тему; б) співвіднесення змісту розповіді, що складається, із запропонованим планом; в) виправлення помилок у власній розповіді; г) підсумкова самооцінка, вміння адекватно й аргументовано оцінити свою розповідь.

Дослідження засвідчило, що старші дошкільники мають глибокі потенційні можливості для оволодіння діями оцінки і контролю. У ході навчання зовнішні розгорнуті матеріалізовані дії оцінки і контролю поступово скорочувались і переходили у внутрішній план, виконуючи при цьому регульовальну і контрольну функції мовлення. Процес переходу зовнішніх дій у внутрішні відбувався на основі усвідомлення. Якщо до навчання предметом свідомості дошкільника були дограматичні форми мовлення, то після навчання дитині вже був доступний формальний бік мовлення, оскільки предметом свідомості стає звуко-буквений склад слів, конструкції речень, порядок слів у них. Усвідомлення формального боку мовлення призводить до формування у дітей адекватних оцінно-контрольних дій у сфері мовленнєвої діяльності, критеріями яких виступають: констатування, коригування та пояснення мовленнєвих помилок. Під оцінними діями А. М. Богуш розуміє „аналіз процесу діяльності, зіставлення результату діяльності із заданими вимогами, зразком”. Контрольні дії, за словами автора, це усвідомлене регулювання дитиною своєї мовленнєвої діяльності для попередження, констатації і виправлення мовленнєвих помилок, а також забезпечення відповідності результатів навчально-мовленнєвої діяльності запропонованому (чи складеному самостійно) плану, вимогам, взірцю, нормам вимови.

Отже, було доведено можливість формування оцінних суджень та оцінно-контрольних дій у дітей дошкільного віку в різних видах діяльності.

Як засвідчив аналіз наукових досліджень з означеної проблеми, оцінка й оцінні судження є важливим показником як морально-етичного, так і мовленнєвого розвитку дитини-дошкільника. Про це свідчать і останні державні та програмні документи з навчання і виховання дітей в дошкільних навчальних закладах, зокрема Базовий компонент дошкільної освіти, його комунікативно-мовленнєвий аспект та тематична авторська програма „Витоки” розвитку мовлення і організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей в дошкільному закладі.

Дослідження оцінного компонента А. М. Богуш стали підґрунтям проведення дослідження щодо розвитку одного із його вагомих чинників, а саме: формування у дітей

оцінно-етичних суджень у художньо-мовленнєвій діяльності, під якими ми розуміємо висловлювання, побудовані на основі аналізу процесу і результату діяльності (змісту художніх творів), в яких стверджується або заперечується адекватність поведінки або вчинку людини (героя художнього твору) морально-етичним нормам, прийнятим в суспільстві; це характеристика певного ставлення особистості до поведінки (чи окремого вчинку) іншої людини (героя художнього твору); розкриття мотивів, що спонукали дитину до вибору відповідної оцінки.

Отже, А. М. Богуш – одна з перших, хто чітко сформулював думку про важливість формування оцінних суджень у мовленнєвому розвитку дошкільників, виявила об'єктивні можливості і змістовий бік розвитку дошкільників в означеному напрямі з урахуванням їхніх психологічних і вікових особливостей.

С. К. Хаджирадєва, д-р пед. наук

Ідеї А. М. Богуш про вплив мови і мовлення на розвиток особистості дитини

Розуміння відношення психофізичної організації особистості до мовної системи, що знаходить відображення в мовленнєвій діяльності, дозволяє нам стверджувати, що формування і розвиток особистості залежать від рівня засвоєння нею рідної мови та механізмів мовленнєвої діяльності. Вагомим для науки є погляди відомого українського лінгводидакта А. М. Богуш, яка підкреслює, що навчання мови і розвиток мовлення дітей не зводяться лише до мовленнєвої діяльності, до реалізації і використання мовної системи. Оскільки мова і мовлення обслуговують всі види діяльності дитини, доречним буде говорити про взаємозв'язок усіх видів діяльності в мовленнєвому спілкуванні, про інтеракційну (взаємодіючу) діяльність. Інтеракційна діяльність обов'язково передбачає наявність певних знань, умінь і навичок, що є однією з базисних характеристик особистості, її компетентності.

Визначений академіком А. М. Богуш базисний компонент мовленнєвої освіти дошкільника характеризується через феномени мовної (засвоєння і усвідомлення мовних норм, що історично склались у фонетиці, лексиці, граматиці, орфоєпії, семантиці, стилістиці, та адекватне їхнє застосування в будь-якій людській діяльності в процесі використання певної мови) і мовленнєвої компетенції.

Мовленнєва компетенція – це вміння адекватно й доречно практично користуватися мовою в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності мовлення. У мовленнєвій діяльності слід розрізняти мовну і мовленнєву компетенції. А в мовленнєвій компетенції – лексичну, фонетичну, граматичну, діалогологічну та комунікативну. Лексична компетенція – наявність певного запасу слів у межах вікового періоду, здатність до адекватного використання лексем, доречне вживання образних виразів, приказок, прислів'їв, фразеологічних зворотів. Фонетична компетенція – правильна вимова всіх звуків рідної мови, звукосполучень відповідно до орфоепічних норм, наголосів, добре розвинений фонематичний слух, що дозволяє диференціювати фонем; володіння інтонаційними засобами виразності мовлення (темп, тембр, сила голосу, логічні наголоси тощо). Граматична компетенція – неусвідомлене вживання граматичних форм рідної мови згідно з законами і нормами граматики (рід, число, відмінок, клична форма тощо), чуття граматичної форми, наявність корекційних навичок щодо правильності вживання граматичних норм. Діалогологічна компетенція – це розуміння зв'язного тексту, вміння відповідати на запитання і звертатись із запитаннями, підтримувати та розпочинати розмову, вести діалог, складати різні види розповідей. Комунікативна компетенція – комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в

конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування. Кожний вид компетенції має базисні вікові характеристики.

Погоджуючись з поглядами А. М. Богуш, спробуємо ще раз зробити акцент на доцільності використання саме мови і мовлення як засобу розвитку особистості, використовуючи концентричний метод викладу, який дає можливість постійного повернення до проблеми, що вивчається. Вважаємо, що для цього слід визнати факт багатоаспектності мови і мовлення і необхідності всебічного вивчення цих феноменів, релевантних з точки зору функціонування, форм існування, сфер використання, а також як інструментів комунікації і мислення особистості.

О. Є. Дем'яненко, канд. пед. наук

А. М. Богуш про психолого-педагогічні основи навчання дітей двох мов

У науковій педагогічній спадщині Алли Михайлівни Богуш є чимало цінного матеріалу з проблем навчання, засвоєння й усвідомлення дитиною двох мов. Цей доробок не втрачає актуальності, виходячи з того, що Україна є поліетнічною, багатонаціональною країною, спостерігається закономірний процес взаємодії мов, тобто двомовність (білінгвізм) чи навіть багатомовність (полілінгвізм). Отже, діти, які проживають на території України, уже у ранньому і дошкільному віці здебільшого перебувають у двомовному середовищі (рідна мова й державна, українська, мова).

Як наголошує А. М. Богуш, у зв'язку з наданням українській мові статусу державної виникає необхідність навчання дітей некорінних національностей цієї мови вже в дошкільних навчальних закладах. Експериментальні дослідження, проведені науковцем в російськомовних дошкільних закладах України, засвідчують необхідність залучення дітей з двох-трьох років до української мови (рецептивний тип навчання), а з чотирьох років – уведення продуктивного типу навчання розмовної української мови.

За А. М. Богуш, найбільш типовими двомовними ситуаціями, в яких виховуються діти, є: двомовні сім'ї, де батько (або мати) розмовляє російською мовою, мати (або батько) – українською; двомовне середовище дошкільного навчального закладу чи сім'ї. У цих ситуаціях оволодіння дітьми дошкільного віку двома мовами відбувається здебільшого стихійно, має неорганізований характер.

Організоване педагогічне втручання в період сенситивного мовленнєвого розвитку двомовних дітей не тільки запобігає помилкам, а й дозволяє дітям ще до школи оволодіти розмовною формою української мови, усвідомити схоже й відмінне у двох близькоспоріднених мовах, що функціонують на території України. Особливу увагу слід приділити методиці навчання та адекватним умовам виховання дітей. Так, на думку А. М. Богуш, в умовах сім'ї, де батьки вільно володіють російською й українською мовами, доцільно спілкуватися з дитиною з перших днів її життя, дотримуючись принципу „одна особа – одна мова”. Такого принципу можна дотримуватись і в дошкільному закладі, якщо один із вихователів бездоганно володіє українською мовою, другий – російською. У такому випадку ці педагоги повинні працювати в ясельній групі (другий рік життя) і продовжувати заняття з дітьми цієї групи до випуску з дошкільного закладу. За таких умов без особливих педагогічних зусиль діти вільно володіють обома мовами. В інших випадках неминуча варіативність методик навчання з урахуванням регіону, віку дітей, рівня володіння мовами педагогічним персоналом дошкільного закладу, мовного спілкування в сім'ї, у групі.

У результаті проведених експериментів і спостережень за мовленням дітей у двомовному середовищі А. М. Богуш виокремлює певні тенденції усвідомлення дитиною російської й української мов. Відтак, усвідомлення двомовності проявляється:

1. У загальному уявленні про наявність двох різних лінгвістичних систем російської й української мов.
2. В усвідомленні відмінностей у граматичній будові мови, що виявляється в

самостійному виправленні власних помилок; у виправленні помилок у мові інших дітей.

3. В усвідомленні схожого і відмінного у фонетичних системах: а) поясненні, якою фонемою одне слово відрізняється від іншого; б) виправленні помилок в мові інших дітей.

4. В усвідомленні синонімічності двох слів різних лінгвістичних систем: а) подвійне називання слів російською й українською мовами з відповідною реакцією дитини; б) „перехід” з російської на українську мову; в) прохання до дорослих перекласти якесь слово іншою мовою; г) заява дітей, що вони не знають, як замінити слово однієї мови словом іншої мови; д) самостійне пригадування потрібного слова іншої мови; е) усвідомлення змішаної двомовності інших.

5. Слово стає предметом свідомості дитини: а) спонтанний переклад з однієї мови на іншу; б) ситуативність у процесі користування російською й українською мовами.

Важливим є уточнення стадій формування двомовності в дітей. Крім загальновідомих двох стадій: стадія змішаного мовлення і розрізнення двох мовних систем у свідомості дитини, А. М. Богуш виокремлює перехідні стадії: неусвідомлене користування змішаними фразами; утворення різних контамінацій на ґрунті змішування двох мов; дифузне уявлення про те, що думка виражена іншою мовою; засвоєння різних назв тих самих предметів; паралельне вживання слів; прояв контролю й самоконтролю в мовленні; початок диференціації двох лінгвістичних систем у свідомості дитини.

У мовленнєвій практиці двомовної людини, зокрема дитини, завжди присутнє мимовільне перенесення, накладання ознак однієї мови на іншу, тобто для двомовності характерне явище як інтерференції (негативне перенесення елементів однієї мови в іншу), так і транспозиції (позитивне перенесення).

Мовна інтерференція – це неусвідомлене, безконтрольне використання в мовленні однією мовою елементів іншої мови. А. М. Богуш розрізняє пряму і непряму інтерференцію. Прямою інтерференцією є неусвідомлене, спонтанне, безпосереднє перенесення елементів однієї мови в мовлення іншою мовою. Вона має здебільшого зовнішній міжмовний характер. Чим ближчі мовні системи, тим більша питома вага прямої інтерференції. Непряма або внутрішня інтерференція зумовлена нетиповими принциповими відмінностями мовних явищ, системними розходженнями.

Академік А. М. Богуш підкреслює наявність низки зовнішніх і внутрішніх причин, що зумовлюють інтерференції в мовленні дітей. До зовнішніх причин належать: наявність постійного двомовного оточення, вплив не завжди правильного мовлення дорослих, відсутність контролю дорослих за мовленням дітей. Внутрішніми причинами є: неусвідомлений характер двомовності дітей, несформованість у дітей диференційованих настанов на користування однією й іншою мовами. Умовами є: усвідомлення дітьми подібного й відмінного у двох близькоспоріднених мовах; формування у них „чуття іншої мови”; відпрацювання диференційованих настанов щодо користування двома мовами; формування взаємо- і самоконтролю мовлення у дітей.

Як зауважує А. М. Богуш, на території нашої держави в мовленні як дорослого, так і дитячого населення спостерігається негативне перенесення елементів однієї мовної системи в іншу. Воно виявляється у фонетичній, лексичній і граматичній інтерференціях у мовленні українською мовою.

Для фонетичної інтерференції характерні орфоепічні й акцентологічні помилки. Серед них особливо поширені в дитячому мовленні нефонемні і фонемні помилки. Для лексичної інтерференції характерне невмотивоване запозичення слів з російської мови і вживання їх в українському мовленні. Поширеними є міжмовна омонімія і мовні кальки, дослівний переклад окремих російських словосполучень. Часом в українському мовленні вживають російські сполучники, частки, прийменники. Граматична інтерференція характеризується ненормативним уживанням граматичних форм і частин мов, виступає в різноманітних мовних помилках: порушення структури і форми слів, речень української мови.

Під час навчання дітей некорінної національності української мови необхідно враховувати й позитивне перенесення елементів однієї мови в іншу. Таке перенесення елементів у лінгводидактиці називають транспозицією. Особливо сприятливі в

транспозиційному відношенні близькоспоріднені мови, до яких належать російська й українська. У навчанні дітей української мови транспозиція виступає у використанні: спільної лексики; словесних інструкцій, зрозумілих дітям за змістом; знань про навколишнє життя; мовних умінь і навичок, набутих на заняттях з розвитку рідної мови; у зіставленні й порівнянні мовних явищ близькоспоріднених мов; дидактичного і наочного матеріалу, знайомого дітям; спільних форм, методів і прийомів розвитку мови дітей.

За словами А. М. Богуш, за допомогою організованого навчання дітей двох мов уже в дошкільному віці вдається запобігти інтерферуючому впливу рідної мови на українську, а вдале використання педагогом транспозиції значно полегшує засвоєння дітьми іншої мови.

Певну увагу А. М. Богуш приділяє у своїх наукових працях зіставленню мовних явищ близькоспоріднених мов. Адже міжмовне порівняння допомагає глибше засвоїти як спільні, так і відмінні мовні явища, формує правильні мовленнєві навички в обох мовах.

Використання зіставлення у навчанні дітей двох споріднених мов, постійне педагогічне керівництво дорослих цим процесом, як вважає А. М. Богуш, значно зменшує міжмовні змішування. Зіставлення відмінних лексем і граматичних форм обох мов сприяє свідомому засвоєнню, формує диференційовані настанови на користування певною мовою, а також контроль і самоконтроль над мовленням. У дітей з'являється міжмовне чуття, вони інтуїтивно починають відчувати, яке слово чи граматичну форму потрібно вжити в даному випадку. В умовах двомовного оточення хибним є ігнорування відмінних рис споріднених мов, бо саме вони спричиняють негативні перенесення елементів однієї мови в іншу. Діти самостійно не оволодівають зіставленням, порівнянням і протиставленням, хоча підсвідомо прагнуть до цього в умовах змішаної двомовності, їх потрібно вчити порівнювати, це сприятиме формуванню навичок самокорекції й самоконтролю мовлення двомовних дітей. Як слушно зазначає А. М. Богуш, місце зіставлення, порівняння і протиставлення на заняттях з української мови багато в чому залежить від віку дітей, від того, який рік діти вивчають другу мову.

У нашому дослідженні, яке було спрямовано на формування слухо-вимовних навичок у шестирічних учнів у ситуації багатомовності (на матеріалі української, російської й англійської мов), додержувались положення концепції А. М. Богуш щодо психолого-педагогічних основ навчання дітей двох близькоспоріднених мов.

1.2. ПУБЛІКАЦІЇ ПРО ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧЕНОГО

1992

1. **Новообрані дійсні члени Академії педагогічних наук** : [обрання А. М. Богуш чл.-кор. АПН України] // Пед. газета. – 1992. – 18 листоп. (№ 11). – С. 3.

1994

2. **Гансова, Э.** Об умной и очень нужной книжке : [об учебнике А. М. Богуш] / Э. Гансова // Вечерняя Одесса. – 1994. – 24 сент. (№ 161/162). – С. 3.
3. **Котик, Т.** До мовного скарбу змалечку : [про новий навч. посіб. А. М. Богуш] / Т. Котик // Освіта. – 1994. – 26 жовт. (№ 71/72). – С. 15.
4. **Мороз, В.** Новый учебник : [о кн. А. М. Богуш] / В. Мороз // Одес. вісн. – 1994. – 19 лип. (№ 117). – С. 4.
5. **Орищенко, В.** Одеський державний педагогічний інститут імені К. Д. Ушинського, один з найоригінальніших, найконкуレントоздатніших педвузів України / Володимир Орищенко // Освіта. – 1994. – 18 трав. (№ 34/35). – С. 7.

Про А. М. Богуш, члена-кореспондента Академії АПН України, професора, яка очолює групу науковців, що працюють над темою „Методика навчання дітей української мови”.

1995

6. **Золотых, Т.** Учимся по книгам Богуш / Т. Золотых // Зори. – Старый Оскол, 1995. – 2 дек.

1996

7. **Наші земляки** – академіки: Алла Михайлівна Богуш // Наша шк. – Одесса, 1996. – № 5/6. – 2-га с. обкл.
8. **Черкасов, М.** Есть ли выход из тупика?.. / М. Черкасов // АИФ Плюс. – 1996. – Сент. (№ 36). – С. 7.
9. **Черкасов, М.** Ой ти ж, доле наукова!..: Кілька слів про авторку науки „дошкільна лінгводидактика” та саму науку / М. Черкасов // Одес. вест. – 1996. – 3 окт. (№ 192). – С. 4.

1997

10. **Богуш Алла Михайлівна** // Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К., 1997. – С. 43.
11. **Жукова, Т.** Вундеркінди з „Надії” / Т. Жукова // Вечерняя Одесса. – 1997. – Травень. – Додаток „192 сходинки”. – С. 3.
12. **Жукова, Т.** Надежда на „Надію” / Т. Жукова // Вечерняя Одесса. – 1997. – 2 сент. (№ 138). – С. 2.
13. **Кметь, А.** Програма „Надія”: перевірка життя / А. Кметь // Одес. вест. – 1997. – 15 янв. (№ 9). – С. 1, 3.
14. **„Надія”** дивиться в майбутнє! : з досвіду роботи експерим. навч.-пед. центру „Надія”, дит. садка-шк. № 275 першого та другого ступенів навчання для обдар. дітей Упр. освіти Одес. міськвиконкому : буклет. – О., 1997.

1998

15. **Богуш Алла Михайлівна** // Нові імена в Україні. – К., 1998. – Вип. 5. – С. 7.

16. **Подзюньська, Т. Б.** „Надія” дивиться в майбутнє! / Т. Б. Подзюньська // Наша шк. – Одеса, 1998. – № 1. – С. 77–78.

1999

17. **Алла Михайлівна Богуш**, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член Академії педагогічних наук України : наук. пр. : [показчик]. – Запоріжжя ; О., 1999. – 46 с.
18. **Будак, В.** Слово про Аллу Михайлівну Богуш / Валерій Будак // Наук. зап. каф. педагогіки / Миколаїв. держ. пед. ун-т. – Миколаїв, 1999. – Вип. 2. – С. 3–4.
19. **Вітаємо ювіляра!** : 29 жовтня в акад. Алли Михайлівни Богуш – ювілей // Дошкіл. виховання. – 1999. – № 10. – С. 19.
20. **Етапний підсумок** праці наукової...: Аллі Михайлівні Богуш – 60! // Наука і освіта. – 1999. – № 5/6. – 2-га с. обкл.
21. **Наукові праці** доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена АПН України А. М. Богуш : [сп. праць]. – О. : Астропрінт, 1999. – 31 с.

2000

22. **Богуш Алла Михайлівна** // Хто є хто в Україні / Київ. наук. т-во ім. Петра Могили. – К., 2000. – С. 41.

2001

23. **Богуш Алла Михайлівна** // Жінки України : біогр. енциклопед. слов. – К., 2001. – С. 42.
24. **Крутії, К.** Методичне забезпечення дошкільної лінгводидактики в Україні / К. Крутії // Дошкіл. виховання. – 2001. – № 5. – С. 10–11.
25. **Науменко, Т.** Богуш Алла Михайлівна / Т. Науменко, І. Руснак, С. Романюк // Педагогічний словник / АПН України, Ін-т педагогіки ; за ред. М. Д. Ярмаченка. – К., 2001. – С. 61.

2002

26. **Богуш Алла Михайлівна** // Інформаційний довідник АПН України. – К. : „Фенікс”, 2002. – С. 62–63.
27. [**Богуш Алла Михайлівна**], 29.10.1939 р. // Український педагогічний календар : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. – К., 2002. – С. 181.
28. **Вільчковський, Е.** Кілька питань про наше життя : [перспективи розвитку дошкіл. освіти] : розмова з проф., дійсним чл. АПН України А. М. Богуш та проф., чл.-кор. АПН України Е. С. Вільчковським / інтерв'ю провела Тетяна Науменко // Дит. садок. – 2002. – Груд. (№ 46). – С. 4–5.
29. **Назарова, С.** Все начиналось с детской мечты / С. Назарова // Енакиев. рабочий. – 2002. – 25 июля (№ 74). – С. 4.

2003

30. **Казанжи, І.** Учитель учителів... / І. Казанжи // Педагог. – Миколаїв, 2003. – Листоп. (№ 7). – С. 3.
31. **Степанова, Т. М.** Богуш Алла Михайлівна / Т. М. Степанова // Миколаївський державний університет : іст. нарис, 1913–2003 / [уклад.: Я. І. Журецький, І. С. Павлік, Л. В. Старовойт ; голов. ред. В. Д. Будак]. – К., 2003. – С. 126.
32. **Щербань, М.** Актуальні проблеми сьогодення : [дошкіл. педагогіка А. М. Богуш] / М. Щербань // Дит. садок. – 2003. – Жовт. (№ 37). – С. 1.

2004

33. **Бібліографічний покажчик** наукових праць професорсько-викладацького складу та асистентів. Ч. 1. / упоряд. О. М. Яцій // *Наук. вісн. Південноукр. держ. ун-ту ім. К. Д. Ушинського* : зб. наук. пр. – О., 2004. – № 1/2. – С. 130–240.
Алла Михайлівна Богуш: Бібліогр. покажч. наук. пр. – С. 132–133.
34. **Алла Михайлівна Богуш** // *Дошкіл. освіта.* – 2004. – № 4. – С. 3.
35. **Войцеховская, О.** Кто возглавил ГЭК? / О. Войцеховская // *Півд. зоря.* – 2004. – 14 черв. (№ 87). – С. 67.
36. **Гості газети** : [про відомих особистостей, серед яких акад. А. М. Богуш] // *Дит. садок.* – 2004. – Січ. (№ 1). – С. 2.
37. **Дем'яненко, О. Є.** А. М. Богуш про психолого-педагогічні основи навчання дітей двох мов / О. Є. Дем'яненко // *Дошкіл. освіта.* – 2004. – № 4. – С. 54–58. – *Бібліогр.*: 5 назв.
38. **Здоров'я і наснаги** Вам ще на багато літ. Вітаємо! // *Освіта України.* – 2004. – 26 жовт. (№ 84). – С. 7.
39. **Котик, Т. М.** Українська наукова школа в дошкільній лінгводидактиці / Т. М. Котик // *Дошкіл. освіта.* – 2004. – № 4. – С. 27–32. – *Бібліогр.*: 7 назв.
40. **Луцан, Н. І.** Лінгводидактичні проблеми розвитку мовлення дітей дошкільного віку [у науковому доробку А. М. Богуш] // *Дошкіл. освіта.* – 2004. – № 4. – С. 43–46. – *Бібліогр.*: 6 назв.
41. **Монке, О. С.** А. М. Богуш про місце оцінки і оцінних суджень у мовленнєвому розвитку дітей / О. С. Монке // *Дошкіл. освіта.* – 2004. – № 4. – С. 47–50. – *Бібліогр.*: 9 назв.
42. **Серце, віддане дошкільцю** : [привітання з ювілеєм від колег Алли Михайлівни Богуш] // *Дит. садок.* – 2004. – Жовт. (№ 40). – С. 12–14.
43. **Список друкованих праць** за 1999–2003 роки дійсного члена АПН України, доктора педагогічних наук, професора А. М. Богуш // *Дошкіл. освіта.* – 2004. – № 4. – С. 68–80.
44. **Трифенова, О. С.** Реалізація ідей А. М. Богуш щодо виховання звукової культури мовлення в дошкільників / О. С. Трифенова // *Дошкіл. освіта.* – 2004. – № 4. – С. 38–42. – *Бібліогр.*: 5 назв.
45. **Хаджирадева, С. К.** Ідеї А. М. Богуш у контексті вивчення проблем використання мови і мовлення як засобу розвитку особистості / С. К. Хаджирадева // *Дошкіл. освіта.* – 2004. – № 4. – С. 50–54.

2005

46. **Алла Михайлівна Богуш** : біобібліогр. покажч. / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд. та ред. Пономаренко Л. О. ; наук. ред. Рогова П. І.]. – К. ; О. : М. П. Черкасов, 2005. – 99 с. – (Серія „Академіки АПН України” ; вип. 4).
47. **Яковенко, П.** Мова дітей : [рец. на навч. посіб. А. Богуш] / Поліна Яковенко // *Пед. газета.* – 2005. – Трав. (№ 5). – С. 8.

2007

48. **Богуш Алла Михайлівна** // *Імена України, 2007* : біогр. енцикл. словник / Ін-т гуманіт. дослідж. Укр. акад. наук ; [голов. ред. Ю. І. Храмов]. – К., 2007. – С. 56.
49. **Кафедра теорії і методики дошкільної освіти** // *Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, 1817–2007* : Історичний поступ. Сучасність. Майбутнє / О. Я. Чебикін, І. А. Болдирєв, А. О. Добролюбський [та ін.]. – О., 2007. – С. 180–186.

50. **Наукова школа дійсного члена АПН України**, доктора педагогічних наук, професора Богущ Алли Михайлівни „Теоретико-методичні проблеми дошкільної лінгводидактики” // Наукові школи Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського / [уклад. Т. І. Койчева ; за ред. А. М. Богущ, О. Я. Чебикіна]. – О., 2007. – С. 10–70 : фотогр.
51. **Богущ Алла Михайлівна** // Академія педагогічних наук України, 1992–2008 : інформ. довідник / АПН України. – К., 2008. – С. 70.
52. **Дошкільня – моя доля** // Дошкільня. – 2008. – № 2. – С. 28–29. – Передрук за вид.: Алла Михайлівна Богущ : біобібліогр. покажч. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К. ; О. : [б. в.], 2005. – 99 с.
53. **Трифоновна, О.** Народитися, щоб лишити по собі слід вічний... : [про презентацію моногр. А. М. Богущ „Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі”] / О. Трифоновна // Пед. газета. – 2008. – Жовт. (№ 10). – С. 2.

2009

54. **Без неї неможливо уявити українське дошкільня** : [вітальне слово з нагоди ювілею А. М. Богущ] // Пед. газета. – 2009. – Жовт. (№ 10). – С. 6.
55. **Алла Михайлівна Богущ – академік АПН України** : біобібліогр. покажч. / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Пономаренко Л. О., Айвазова Л. М. ; наук. ред. Рогова П. І. ; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О. ; літ. ред. Білоцерківець І. П.]. – 2-ге вид., доповн. та переробл. – Київ : [б. в.], 2009. – 118 с. – (Серія „Академіки АПН України” ; вип. 16).
- Te same* // Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – К., 2009. – Режим доступу: www.dnpb.gov.ua/datas/upload/files/700693088.pdf. – Заголовок з екрана.
56. **А. М. Богущ** : бібліографічний покажчик праць викладачів Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Вип. 4 / Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського ; [упоряд. О. М. Яцій ; наук. ред. Л. Є. Тиранова ; ред. І. В. Панченко]. – О. : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2009. – 36 с.
57. **Богущ Алла Михайлівна** : [біогр. довідка] // Мандрівець : видавництво [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Т., 2009. – Режим доступу: <http://www.mandrivets.com/?go=showavtors&idavtor=226>. – Заголовок з екрана.
58. **Богущ Алла Михайлівна** : [біографія] // Научная элита Одессы [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – О., 2009. – Режим доступу: <http://scienceleaders.net.ua/article/a-34.html>. – Заголовок з екрана. – Опубліковано: 28.10.09 16:11.
59. ***Богущ А. М.**, академік АПН України, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики дошкільної освіти : [до відзначення ювілею] // Калейдоскоп подій та думок. – 2009. – Жовт. – Спецвип. – 12 с.
60. **Богущ, А. Мій довгий шлях у науку... Шість сходинок наукового життя** / Алла Богущ // Наукова школа академіка Алли Богущ : монографія / [упоряд. і заг. ред. А. М. Богущ]. – К. : Слово, 2009. – С. 4–12.
61. **Богущ, А.** Оглядаючи пройдене... : спогади / Алла Богущ ; упоряд. М. Черкасов. – О. : Вид-во ВМВ, 2009. – 182 с.
62. **Григоренко, Г.** Мой дорогой учитель и друг! : [про А. М. Богущ] / Г. Григоренко // Дошкіль. освіта. – 2009. – № 4. – С. 12–13.
63. **До ювілею академіка А. М. Богущ** // Дошкіль. освіта. – Запоріжжя, 2009. – № 4. – Спецвипуск. – С. 68–71.

64. **Інститут педагогічної освіти** // Миколаївський державний університет ім. В. О. Сухомлинського [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Миколаїв, 2009. – Режим доступу: <http://mdu.edu.ua/cats/view/85>. – Заголовок з екрана.
Історія Інституту педагогічної освіти. Завідувач кафедри дошкільної освіти – доктор педагогічних наук, професор Алла Михайлівна Богуш.
65. ***Купцов, А.** Академик пяти академий / А. Купцов // Енакиевский рабочий. – 31 октяб. – 2009. – С. 3.
66. **Освіта – національний пріоритет, а в учителя – особлива місія** : [про нагородж. А. Богуш та ін. науковців з нагоди Дня працівника освіти] // Пед. газета. – 2009. – Жовт. (№ 10). – С. 1.
67. **Так тримати, дорога Алло Михайлівно!** : [до ювілею А. М. Богуш] / Президія АПН України, Відділення заг. серед. освіти АПН України // Освіта України. – 2009. – 27 жовт. (№ 80). – С. 7.

2010

68. **Богуш Алла Михайлівна** // Науковці України – еліта держави / [редкол.: Тронько П. Т. та ін. ; авт.-упоряд. Я. Білейчук]. – К. : Логос України, 2010. – С. 59.
69. **Богуш Алла Михайлівна, академік НАПН України** // Україна наукова = Science in Ukraine : довідково-іміджеве вид. / [авт.-упоряд. В. В. Болгов] ; НАПН України. – К. : Укр. акад. геральдики, товар. знаку та логотипу, 2010. – Т. 2 : Національна академія педагогічних наук України. – С. 98. : кольор. фотогр.
70. **Огренич, Н. Г.** Богуш Алла / Н. Г. Огренич // Твои имена, Одесса... : очерки / Н. Г. Огренич. – О. : Печатный дом, 2010. – С. 18–22.

2011

71. **Богуш А. М.** // Збірка анотованих наукових праць учених Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського = Сборник аннотированных научных работ ученых Южноукраинского национального педагогического университета им. К. Д. Ушинского = Collection of annotated research papers written by scholars of South Ukrainian national pedagogical university named after K. D. Ushynsky / Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського ; [редкол.: О. Я. Чебикін (голова) та ін.]. – О., 2012. – С. 175–176. – Текст парал. укр., рос., англ. – Бібліогр. в кінці ст.
72. **Гончаренко, С.** Богуш А. М. : [біогр. довідка] / С. Гончаренко // Український педагогічний енциклопедичний словник / С. Гончаренко. – 2-ге вид., доповн. і випр. – Рівне : Волин. обереги., 2011. – С. 55.

2013

73. **Богуш Алла Михайлівна** // Національна академія педагогічних наук України : інформ. довідник. – К. : Пед. думка, 2013. – С. 115.
74. **Моїсєєв, Л.** Висока державна нагорода : [про нагородж. А. М. Богуш Держ. премією України в галузі освіти] / Л. Моїсєєв // Освіт. профспілковий вісн. – 2013. – Листоп. (№ 6). – С. 1.
75. **Наша землячка академик А. М. Богуш стала лауреатом Государственной премии** : [вітання з нагоди присудження Держ. премії в галузі освіти, біографія] // Енакиевский рабочий [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Енакиєво, 2013. – Режим доступу: <http://enr.dn.ua/?p=11326>. – Заголовок з екрана. – Опубліковано: 06.10.13.
76. ***Ярославский, Д.** Глыбы образования : [о награждении А. М. Богуш Гос. премией в обл. образования] // Еженедельник „2000”. – 2013. – 17 октяб. (№ 41). – С. 1–8.

77. **Дійсні члени (академіки)** // Національна академія педагогічних наук України [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – К., 2014. – Режим доступу: <http://naps.gov.ua/ua/structure/members/active/>. – Заголовок з екрана.

Серед дійсних членів НАПН України – Богуш Алла Михайлівна (н. 29.10.1939 р.), доктор пед. наук, професор, обрана 20.12.1995 р. Відділення загальної середньої освіти.

78. ***Богуш Алла Михайлівна** // Державні нагороди та нагороджені в Україні: [енциклопедичне видання] / [уклад.: Войналович О. М.]. – К. : Новий Час, 2014.

79. **Факультет дошкільної педагогіки та психології, інститут дошкільної та спеціальної освіти** // Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – О., 2014. – Режим доступу: <http://www.pdpu.edu.ua/uk/fakulteti/27-fakultet-doshkilnoji-pedagogiki-ta-psikhologiji-institut-doshkilnoji-ta-spetsialnoji-osviti>. – Заголовок з екрана.

Завідувач кафедри теорії та методики дошкільної освіти – доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України Богуш Алла Михайлівна.

РОЗДІЛ II.

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРАЦІ А. М. БОГУШ

1961

80. **К. Д. Ушинський про рідну мову** // XVII наукова студентська конференція : тези доп. / Київ. держ. пед. ін-т ім. О. М. Горького – К., 1961. – С. 20–21.
81. **Шляхи і методи активізації і збагачення словника дітей в середній групі дитячого садка** // XVII наукова студентська конференція : тези доп. / Київ. держ. пед. ін-т ім. О. М. Горького. – К., 1961. – С. 33–34.

1964

82. **Боротьба за чистоту мови в умовах дитячого садка** // Доповіді та повідомлення на конференції, присвяченій підсумкам науково-дослідної роботи за 1963 рік : тези / Запоріз. держ. пед. ін-т. – Запоріжжя, 1964. – С. 42–44.
83. **Типові труднощі при рівнобіжному засвоєнні української і російської мови дітьми дошкільного віку** // Питання психології : тези доп. на республік. психол. конф. / НДІ психології УРСР, Укр. від-ня Т-ва психології СРСР. – К., 1964. – С. 125–126.

1965

84. **К. Д. Ушинський про вивчення дітьми іноземної мови на основі рідної мови** // Доповіді та повідомлення на конференції, присвяченій підсумкам науково-дослідної роботи за 1964 рік : тези / Запоріз. держ. пед. ін-т. – Запоріжжя, 1965. – С. 53–54.

1966

85. **Деякі питання двомовності дітей дошкільного віку** // Дошкіл. педагогіка і психологія : республік. наук.-метод. зб. / М-во освіти УРСР. – К. : Рад. школа, 1966. – Вип. 2. – С. 71–76.
86. **До питання про вплив двомовності на розумовий розвиток дітей** // Тези доп. та повідомлень на конф., присвяч. підсумкам наук.-дослід. роботи за 1965 рік, 3–5 лют. 1966 р. / Запоріз. держ. пед. ін-т. – Запоріжжя, 1966. – С. 68–69.

1968

87. **Керівництво розвитком мови дітей у двомовному оточенні** // Дошкіл. педагогіка і психологія : республік. наук.-метод. зб. / М-во освіти УРСР. – К. : Рад. школа, 1968. – Вип. 4. – С. 22–30.
88. **О явлениях интерференции в речевой деятельности детей дошкольного возраста в условиях двуязычия** // Материалы III Всесоюзного съезда Общества психологов СССР : [тез. докл. на III съезде психологов СССР, г. Киев, 9–12 июля 1968 г. : в 3 т.] / АПН СССР. – М., 1968. – Т. 2 : Возрастная и педагогическая психология. – С. 7–8.
89. **Формування граматично правильної мови дітей в умовах двомовності** // Дошкіл. виховання. – 1968. – № 5. – С. 21–23.

1969

90. **Навчання грамоти в дитячому садку** : (метод. вказівки) / М-во освіти УРСР, Республік. учб.-метод. каб. дошкіл. виховання ; [відп. за вип. А. М. Пугачевська]. – К. : Рад. школа, 1969. – 48 с.

Із змісту: Характеристика звукового аналітико-синтетичного методу навчання грамоти. – С. 5–11 ; Робота з розвитку фонематичного слуху в підготовчій до школи групі. – С. 11–16.

91. **Явлення інтерференції при паралельном усвоєнні дітьми двох мов** : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : (21.960 – психологія)

/ Киев. гос. пед. ин-т им. А. М. Горького ; [науч. руководитель Г. С. Костюк]. – К., 1969. – 19 с. – Библиогр.: с. 19 (9 назв.).

92. **Методика навчання дошкільнят елементів грамоти** : [конспекти і плани занять] // Дошкіл. виховання. – 1969. – № 9. – С. 18–22 ; № 12. – С. 14–17.
93. **Основи навчання дошкільнят елементів грамоти** [за звуковим аналітико-синтетичним методом] // Дошкіл. виховання. – 1969. – № 8. – С. 17–20.
94. **Роль зіставлення у засвоєнні дитиною двох мов** // Дошкіл. виховання. – 1969. – № 5. – С. 19–22.

1970

95. **Прояви інтерференції в дитячому мовленні** : [взаємовплив рос. і укр. мов, вивчення особливостей дит. мовлення в умовах двомовності] // Психологія : республік. наук.-метод. зб. / М-во освіти УРСР, НДІ психології. – К. : Рад. школа, 1970. – Вип. 8. – С. 39–45. – Бібліогр.: 6 назв.
96. **Усвідомлення дитиною двох мов (російської і української)** // Дошкільна педагогіка і психологія : республік. наук.-метод. зб. / М-во освіти УРСР. – К., 1970. – Вип. 5. – С. 56–64.
97. **Явление интерференции при параллельном усвоении детьми двух языков** // Всесоюзная научная конференция по актуальным проблемам общественного дошкольного воспитания и вопросам подготовки детей к школе, 20–23 янв. 1970 : тез. докл. / М-во просвещения СССР, Упр. по дошк. воспитанию, АПН СССР, Ин-т дошк. воспитания – М., 1970. – Т. 2. – С. 10–13.
98. **Упоряд.: Дидактичний матеріал для навчання елементів грамоти в дитячому садку** : (метод. посіб. для вихователів дит. садків) / Республік. учб.-метод. каб. дошкіл. виховання ; [склали М. М. Макляк, А. М. Богуш, А. П. Іваненко]. – К. : Рад. шк., 1970. – 62, [2] с. – Бібліогр.: с. 64 (22 назви).

1971

99. ***Програма виховання в дитячому садку. Формування граматичної правильності мови.** – К. : Рад. шк., 1971.
100. **Знайти дітей з правилами вуличного руху** : [в іграх, на заняттях з розвитку мови та образотв. діяльності] // Дошкіл. виховання. – 1971. – № 10. – С. 20–22.
101. **К вопросу о формировании самоконтроля у дошкольников в процессе усвоения двух языков** // Материалы IV Всесоюзного съезда общества психологов (Тбилиси, 21–24 июня 1971 г.). – Тбилиси : Мецниереба, 1971. – С. 963.
102. **Речевая подготовка детей к школе в условиях двуязычия** // Воспитание и обучение старших дошкольников в детском саду : тез. Всесоюз. науч. конф., г. Минск, 29 нояб. – 2 дек. 1971 г. / АПН СССР, Ин-т дошк. воспитания. – М., 1971. – Ч. 2. – С. 290–291.
103. **Роль партийной организации факультета в воспитании общественной активности студентов** // Подготовка студентов к воспитательной работе в школе : (тез. межвуз. конф.) / М-во высшего и среднего спец. образования БССР, Минск. гос. пед. ин-т им. А.М. Горького, Лаб. пробл. высшего пед. образования Ин-та общей педагогики АПН СССР. – Минск, 1971. – С. 279–280.
104. **Участь студентів педінституту у виховній роботі мікрорайону школи** // Тези доп. Республік. наук. конф. з питань взаємозв'язку вузів зі школами / А. М. Богуш, М. Н. Ямницький. – Запоріжжя, 1971. – С. 17–18.

1972

105. **Розвиток мови у дітей дошкільного віку.** – К. : Рад. шк., 1972. – 102, [2] с.

106. **Роль екскурсій-оглядів у розвитку мови дошкільнят** : [тематика і програмовий зміст екскурсій-оглядів для кожної вікової групи] // Дошкільн. виховання. – 1972. – № 5. – С. 9–13.

1973

107. **Етичні бесіди за змістом художніх творів** / А. М. Богуш, Р. С. Ширяєва // Дошкільн. виховання. – 1973. – № 5. – С. 14–16.

Бесіди: „Про чесність і правдивість”, „Будь ввічливим”, „Дружба і товаришування”, „Будь чуйним і уважним”.

108. **Місце оцінки на заняттях з розвитку мови** : [формування у дітей оцінювального ставлення до мовлення інших] // Дошкільна педагогіка і психологія : республ. наук.-метод. зб. / М-во освіти УРСР. – К. : Рад. школа, 1973. – Вип. 7. – С. 3–10.

109. **Преимущества детского сада и школы в развитии речи детей** // Психолого-педагогические проблемы дошкольного воспитания и подготовки детей к школе : III Всесоюз. „Пед. чтения” : тез. докл. / АПН СССР. – М. : Педагогика, 1973. – С. 26–27.

110. **Робота з розвитку мови в підготовці дітей до школи** : [метод. рек. до розд. „Рідна мова та ознайомлення з навколишнім” у новій „Програмі виховання в дитячому садку”] // Дошкільн. виховання. – 1973. – № 1. – С. 5–11.

1974

111. **Навчання і виховання дітей дошкільного віку** / [авт. колектив: Л. В. Артемова, І. Б. Баскіна, А. М. Богуш та ін.]; за ред. Л. В. Артемової, З. Є. Лебедевої, Н. П. Савельєвої. – К. : Рад. школа, 1974. – 224 с. – (Бібліотека дошкільного працівника).

Із змісту: Формування граматично правильної мови. – С. 153–156 ; Підготовка руки дитини до письма. – С. 168–169.

112. **Виховувати увагу дітей до мови** // Дошкільн. виховання. – 1974. – № 9. – С. 16–19.

Ігри: „Лялька Катя вчиться говорити”, „Виправ Олю”, „Хто сказав правильно?”, „Так чи не так?”

113. **К вопросу усвоения детьми дошкольного возраста двух языков** // Дошкільн. виховання. – 1974. – № 5. – С. 28–33.

114. **Розвиток мови дітей і школа** : [мовна підготов. дитини до шк. в сім’ї] // Підготовка дітей до школи в сім’ї : [зб. ст.] / відп. ред. і упоряд. В. К. Котирло. – К., 1974. – С. 140–146. – (Бібліотека для батьків). – Сер. на обкл.

115. **Як вчити дитину читати** : [робота над звук. аналізом мови : ігрові прийоми] // Підготовка дітей до школи в сім’ї : [зб. ст.] / відп. ред. і упоряд. В. К. Котирло. – К. : Рад. школа, 1974. – С. 155–162. – (Бібліотека для батьків). – Сер. на обкл.

116. **Упоряд.: Розвиток мови дітей у змішаних за віком групах** : метод. лист / М-во освіти УРСР, Республ. учб.-метод. каб. дошкільн. виховання. – К. : Рад. шк., 1974. – 48 с. – Сост.

1975

117. **Методичні вказівки та завдання до самостійної роботи з вікової і педагогічної психології** для студентів-заочників II курсу педагогічного факультету (відділення педагогіки і методики початкового навчання) / Ровен. держ. пед. ін-т ім. Д. З. Мануїльського, Каф. педагогіки і методики почат. навчання ; [склала Богуш А. М.]. – Ровно : [б. м.], 1975. – 9 с.

118. ***Програма і методичні рекомендації виховання дітей в дошкільному закладі** / Л. В. Артемова, А. М. Богуш та ін. – К. : Рад. шк., 1975.

119. **Розвиток мови дошкільника у сім’ї**. – К. : Рад. шк., 1975. – 118, [2] с. – (Бібліотека для батьків).

120. **До питання про розвиток творчого мислення студентів у процесі вивчення курсу дитячої психології** // Проблема удосконалення навчального процесу в педагогічному вузі : (матеріали Республік. наук.-практ. конф.) / Київ. держ. пед. ін-т ім. О. М. Горького, Пед. т-во УРСР. – К., 1975. – С. 136–138.
121. **К вопросу усвоения детьми двух языков** // Дошкольное воспитание : реф. информ. / АПН СССР, НИИ общей психологии АПН СССР [и др.]. – М., 1975. – Вып. 2. – С. 18–20.
122. **Підготовка руки дитини до письма** : [система вправ по підготов. руки дитини до письма по кварталах : I квартал] // Дошкіл. виховання. – 1975. – № 8. – С. 33–38. – Див. також №№ 123, 127, 129.
123. **Підготовка руки дитини до письма** : II квартал : [вправи в зошиті, малювання круглих та овальних предметів, комбінована штрихова, вправи з округлих і овальних ліній, зорові та слухові диктанти] // Дошкіл. виховання. – 1975. – № 11. – С. 16–18.
124. **Речевая подготовка детей к школе в условиях близкородственного билингвизма** // Всесоюзная научная конференция по проблемам обучения русскому языку в условиях близкородственного билингвизма : материалы конф. / АПН СССР, НИИ преподавания рус. яз. в нац. шк. [и др.]. – Минск, 1975. – С. 65–68.
125. ***Рец.: Словесні дидактичні ігри в дитячому садку** // Дошкіл. виховання. – 1975. – № 4. – Рец. на кн.: Бондаренко А. К. Словесные игры в детском саду.
126. ***Рец.: Методика розвитку мови дітей** // Дошкіл. виховання. – 1975. – № 10. – Рец. на кн.: Бородич А. М. Методика развития речи детей.

1976

127. **Підготовка руки дитини до письма.** – К. : Рад. шк., 1976. – 77, [3] с.: іл. – Бібліогр.: с. 79. – (Бібліотека дошкільного працівника).
128. **Навчання дошкільників російської мови** // Дошкіл. виховання. – 1976. – № 4. – С. 15–20.
129. **Підготовка руки дитини до письма** : [система вправ по підготовці руки дитини до письма по кварталах : III квартал] // Дошкіл. виховання. – 1976. – № 2. – С. 23–27. – Закінчення. Початок див. № 122.
130. **Современная психология о путях активизации учебной деятельности учащихся** // Организация работы по совершенствованию учебного процесса в техникумах Минлегпрома СССР : метод. разработка для преподавателей техникумов / М-во легкой пром-ти СССР, Упр. руководящих кадров и учеб. заведений, Учеб.-метод. каб. – М., 1976. – С. 3–19. – Библиогр.: 8 назв.
131. **В. О. Сухомлинський про розвиток мови дітей** // Дошкіл. виховання. – 1976. – № 10. – С. 7–11.
132. **Упоряд.: Психологічні основи вивчення класного колективу та складання психолого-педагогічної характеристики на клас** : (метод. рек. на допомогу студ.-практиканту) / Ровен. держ. пед. ін-т ім. Д. З. Мануїльського. – Ровно : [б. в.], 1976. – 23 с.
133. **Упоряд.: Психологічні основи вивчення особистості учня** : (метод. рек. на допомогу студ.-практиканту) / Ровен. держ. пед. ін-т ім. Д. З. Мануїльського ; [склали А. М. Богуш, М. Н. Ямницький]. – Ровно : [б. в.], 1976. – 27 с.

1977

134. **Методика розвитку мови в дитячому садку** : навч. посіб. для учнів дошкіл. від. педучилищ / [А. М. Богуш, Н. І. Зеленко, Л. І. Кулинич та ін.]. – К. : Вища шк., 1977. –

213, [1] с. – Бібліогр.: с. 212–214. – Авт. також: О. І. Надточій, Н. П. Орланова, Н. П. Савельєва.

Із змісту: Розд. 2 : Мова вихователя. – С. 25–30 ; Розд. 3 : Методика розвитку мови дітей раннього віку. – С. 30–49 ; Розд. 6: Формування граматично правильної мови. – С. 77–87 ; Розд. 9 : Навчання дітей іноземної мови в дитячому садку. – С. 164–168 ; Розд. 10 : Методика навчання дітей грамоти і підготовка руки дитини до письма, § 35. Завдання та зміст навчання грамоти. – С. 168–171 ; Розд. 10 : Методика навчання дітей грамоти і підготовка руки дитини до письма, § 37. Навчання дітей читання слів. – С. 176–183 ; Розд. 10 : Методика навчання дітей грамоти і підготовка руки дитини до письма, § 38. Наочність у навчанні грамоти дітей сьомого року життя. – С. 183–191 ; Розд. 10 : Методика навчання дітей грамоти і підготовка руки дитини до письма, § 39. Підготовка руки дитини до письма. – С. 191–199 ; Розд. 12 : Наступність у роботі дитячого садка і першого класу школи з розвитку мови. – С. 206–211.

135. **Формування моральної оцінки дошкільників у процесі етичних бесід** // Проблеми дальшого розвитку педагогічних і психологічних наук в світлі рішень XXV з'їзду КПРС : (тези республік. наук. конф.) / Наук.-дослід. ін-т педагогіки УРСР, Наук.-дослід. ін-т психології УРСР, Пед. т-во УРСР. – К., 1977. – [Ч.] 1. – С. 75–77.
136. **Упоряд.: Обучение детей дошкольного возраста русскому языку** : метод. письмо / М-во просвещения УССР, Респ. учеб.-метод. каб. дошк. воспитания. – К. : Рад. шк., 1977. – 36 с. – Сост.
137. **Ред.: Методика розвитку мови в дитячому садку** : навч. посіб. для учнів дошкіл. від. педучилищ. – Див. № 134.

1978

138. **Подготовка учеников педагогических учебных заведений (специальности № 2121 „Педагогика и методика начального обучения” и „Преподавание в начальных классах общеобразовательной школы”) для работы в подготовительных классах общеобразовательной школы** : инструктив. письмо / М-во просвещения СССР, Упр. учеб. заведений ; А. М. Богуш, Г. С. Филиппюк, Т. В. Воликова и др. – М., 1978. – 28 с.
139. **Заняття з розвитку мови** : [зміст роботи, види та структура занять, дидакт. вправи] // Дошкіл. виховання. – 1978. – № 1. – С. 12–13 ; № 3. – С. 13–14.
140. **Навчання грамоти** : [зміни до прогр. та метод. настанов виховання дітей у дошкіл. закладі] / А. М. Богуш, Н. П. Орланова, Н. І. Зеленко, Л. В. Кремсал // Дошкіл. виховання. – 1978. – № 9. – С. 19–20 ; № 10. – С. 13–15 ; № 11. – С. 13–15 ; № 12. – С. 9–11.
141. **В. А. Сухомлинский о развитии речи детей дошкольного возраста** // В. А. Сухомлинский и современная школа : (тез. докл. науч.-практ. конф.) (25–27 сент. 1978 г.) / Кировоград. гос. пед. ин-т им. А. С. Пушкина и [др.]. – Кировоград, 1978. – С. 43–44.
142. **Рец.: „Развитие речи детей дошкольного возраста”** : [рецензія] // Дошкіл. виховання. – 1978. – № 2. – С. 27. – Рец. на кн.: Развитие речи детей дошкольного возраста : пособие для воспитателей дет. сада / за ред. Ф. А. Сохина. – М. : Просвещение, 1976. – 224 с. : ил. – (Библиотека воспитателя детского сада).
143. **Упоряд.: Навчання дітей розповідання** : метод. лист / М-во освіти УРСР, Республік. учб.-метод. каб. дошкіл. виховання ; [склали А. Д. Лещенко, А. М. Богуш]. – К. : Рад. шк., 1978. – 48 с.

1979

144. **Заняття з розвитку мови дітей у дошкільних закладах.** – К. : Рад. шк., 1979. – 146, [3] с. – Бібліогр.: с. 148. – (Бібліотека дошкільного працівника).

145. **До уваги читачів** : [відповіді на запитання вихователів щодо системи занять з навчання грамоти] // Дошкіл. виховання. – 1979. – № 1. – С. 21.
146. **Етичні бесіди з учнями** / А. М. Богуш, О. І. Смовська // Почат. шк. – 1979. – № 10. – С. 28–35.
147. **Мова єдності і братерства** : [про Всесоюз. наук.-теорет. конф. „Російська мова – мова дружби і співробітництва народів СРСР”, м. Ташкент] // Дошкіл. виховання. – 1979. – № 9. – С. 15–16. – Авт. у джерелі не зазначений.
148. **Навчання грамоти** / А. М. Богуш, Н. П. Орланова, Н. І. Зеленко, Л. В. Кремсал // Дошкіл. виховання. – 1979. – № 1. – С. 20–21 ; № 2. – С. 8–9 ; № 3. – С. 10–11 ; № 4. – С. 11–12. – Закінчення. Початок див. № 140.
149. **Підготовка дітей до навчання грамоти** : заняття для дітей старшої групи : [I–II кв.] // Дошкіл. виховання. – 1979. – № 8. – С. 13–14.
150. **Через усвідомлення – до оцінки** : бесіди на морально-етичні теми [у дошкіл. закл.] // Дошкіл. виховання. – 1979. – № 9. – С. 5–6.
151. **Щоб були справжніми людьми** : бесіди на морально-етичні теми : [„Про ввічливість”, „Чесність і правдивість”, „Чуйність і уважність”, „Скромність завжди до лиця”] // Дошкіл. виховання. – 1979. – № 10. – С. 9–10.
152. **Упоряд.: Місце і роль бесід в моральному вихованні учнів груп подовженого дня** / Ровен. облас. ін-т удосконалення кваліфікації вчителів, Облас. від-ня пед. т-ва УРСР. – Ровно : [б. в.], 1979. – 31 с. – Бібліогр.: с. 31.

1980

153. **Заняття з розвитку мови дітей старшого дошкільного віку.** – К. : Рад. шк., 1980. – 158 с. – Бібліогр.: с. 157. – (Бібліотека дошкільного працівника).
154. **Навчання звукового аналізу мови** : заняття у серед. групі : [орієнтов. плани-конспекти] // Дошкіл. виховання. – 1980. – № 3. – С. 10–11.
155. **Организованное изучение русского языка в детском саду** // Рус. яз. в нац. школе. – 1980. – № 1. – С. 20–23.
156. **Підготовка до навчання грамоти** : заняття для дітей старшої групи : [III квартал] // Дошкіл. виховання. – 1980. – № 2. – С. 13–14. – Початок див. № 149.

1981

157. **Використання картин В. І. Леніна на заняттях з розвитку мови в дитячому садку** : (метод. рек. для вихователів дошкіл. закл.) / Ровен. облас. ін-т удоскон. вчителів, Облас. від-ня пед. т-ва УРСР. – Ровно, 1980. – 13 с.
158. **Етичні бесіди в 1–3 класах** / А. М. Богуш, О. І. Смовська. – К. : Рад. шк., 1981. – 138, [2] с. – (Бібліотека вчителя початкових класів). – Рец.: Сайко В. [Рецензія] // Почат. шк. – 1981. – № 10. – С. 71–72.
159. ***Зошит для підготовки руки вихованця підготовчої групи дошкільного закладу.** – К., 1981.
160. **Методические указания студентам I курса „Методика работы с первоисточниками и обучение конспектированию”** / Ровен. гос. пед. ин-т им. Д. З. Мануильского, Каф. дошк. педагогики и психологии ; А. М. Богуш, Е. Ю. Яницкая. – Ровно, 1981. – 20 с.
161. **Методичні рекомендації з методики розвитку мови до вивчення розділу „Становлення методики розвитку мови як науки”** : для студ. 3 курсу (заоч. відділення) / Ровен. держ. пед. ін-т ім. Д. З. Мануїльського. – Ровно, 1981. – 20 с.

162. **Навчання грамоти в підготовчій до школи групі дитячого садка (україномовні дошкільні заклади)** / А. М. Богуш, Н. І. Зеленко, Н. П. Орланова, К. І. Стрюк. – К. : Рад. шк., 1981. – 48 с.
163. **Навчання грамоти в підготовчій до школи групі (російськомовні дошкільні заклади)** / А. М. Богуш, Н. І. Зеленко, Н. П. Орланова, К. І. Стрюк. – К. : Рад. шк., 1981. – 47 с.
164. **Планування навчально-виховної роботи з дітьми дошкільного віку. Молодша та середня групи** : метод. рек. / М-во освіти УРСР, Упр. дошкіль. виховання ; [Л. В. Артемова, Е. С. Вільчковський, А. М. Богуш та ін.]. – К. : Рад. шк., 1981. – 61 с.
165. **Рекомендации по изучению русского языка в дошкольном учреждении** / А. М. Богуш, Л. І. Комар. – Ровно, 1981. – 18 с.
166. **І звички, і переконання** : шляхи здійснення завдань морал.-етич. виховання дошкільників : [наведено орієнтов. перспект. план виховання культури поведінки у дошкільників] // Дошкіль. виховання. – 1981. – № 3. – С. 9–11.
167. **Слово розвиває, навчає, виховує** : спіл. робота дит. садка і сім'ї у мов. підготов. дітей до школи // Дошкіль. виховання. – 1981. – № 8. – С. 8–9.
168. **Упоряд.: Відгадай!** : загадки, прислів'я, приказки та скоромовки у дит. садку / упоряд.: Л. В. Гураш, Г. Г. Ключова, А. М. Богуш. – К. : Рад. шк., 1981. – 140, [2] с. – Текст укр. та рос.
169. **Упоряд.: Планування навчально-виховної роботи з дітьми дошкільного віку. Старша та підготовча групи** : метод. рек. / М-во освіти УРСР, Упр. дошкіль. виховання ; [упоряд.: Л. В. Артемова, Е. С. Вільчковський, А. М. Богуш]. – К. : Рад. шк., 1981. – 80 с. – Бібліогр.: с. 77.
170. **Упоряд.: Подготовка выпускников педагогических учебных заведений к работе в подготовительных классах общеобразовательной школы** : (метод. рек.): для специальности № 2121 „Педагогика и методика начального обучения” и № 2001 „Преподавание в начальных классах общеобразовательной школы” / М-во просвещения СССР, Упр. учеб. заведений ; сост.: Аноров И. И., Богуш А. М., Филиппюк Г. С. – М. : [б. и.], 1981. – 36 с.
171. **Упоряд.: Програма та методичні рекомендації морально-етичного виховання дітей дошкільного віку** / М-во освіти УРСР, Упр. дошкіль. виховання, Республік. учб.-метод. каб. дошкіль. виховання ; [склали Л. В. Артемова, А. М. Богуш, В. К. Котирло та ін.]. – К. : Рад. шк., 1981. – 53 с.

1982

172. ***Підготовка студентів к работе с шестилетками** : метод. рек. / А. М. Богуш, И. И. Аноров, Г. С. Филиппюк. – М., 1982.
173. **Програма і методичні рекомендації морально-етичного виховання дітей дошкільного віку (з російською мовою навчання)** / Л. В. Артемова, А. М. Богуш, В. К. Котирло [та ін.]. – К. : Рад. шк., 1982. – 53 с.
174. **Психологические основы обучения и воспитания детей шестилетнего возраста в подготовительных классах общеобразовательных школ** : спецкурс для специальности № 2121 „Педагогика и методика начального обучения” / М-во просвещения СССР. – М., 1982. – 17 с. – (Программы педагогических институтов). – Библиогр.: с. 14–17.
175. **Допомога і контроль** : керівництво роботою з розвитку мовлення дітей // Дошкіль. виховання. – 1982. – № 5. – С. 20–21.

176. **Педагогічна оцінка в навчальній діяльності дошкільників як фактор підготовки їх до школи** // Психологія : республік. наук.-метод. зб. / М-во освіти УРСР, НДІ психології. – К., 1982. – Вип. 21. – С. 151–158. – Бібліогр.: 12 назв.
177. **Упоряд.: Підготовка дітей шестого года жизни к обучению грамоте** : (конспекти експерим. занять) / НИИ педагогіки УССР, Ровен. гос. пед. ин-т. – К. : [б. и.], 1982. – 24 с. – Сост.
178. **Упоряд.: Тетрадь для подготовки к письму воспитанников – старшей группы дошкольного учреждения** / [НИИ педагогіки УССР; сост. А. М. Богуш]. – [К. : б. и., 1982]. – 37 с. – Название в конце: Тетрадь для подготовки к письму в старшей группе дошкольного учреждения. – Сост.

1983

179. **Обучение русскому языку в детском саду.** – К. : Рад. шк., 1983. – 141, [2] с. – (Библиотека дошкольного работника). – Библиогр.: с. 134.
180. **Розвиток громадського дошкільного виховання в УРСР** // Развитие народного образования в СССР – торжество ленинской национальной политики / Ровен. гос. пед. ин-т им. Д. З. Мануильского. – Ровно, 1983. – С. 11–12.

1984

181. **Методичні вказівки до самостійного вивчення тем „Підготовка руки дитини до письма” та „Наступність з розвитку мови в дитячому садку, підготовчих і 1 класах школи” студентами IV курсу заочного відділення** / Ровен. держ. пед. ін-т ім. Д. З. Мануїльського, Каф. педагогіки та психології (дошкіль.). – Ровно : [б. в.], 1984. – 23 с.
182. **Методичні вказівки до самостійного опрацювання теми „Методичне керівництво розвитком мови дітей в дитячому садку”.** – Ровно : [б. в.], 1984. – 22 с.
183. **Речевая подготовка детей к школе.** – К. : Рад. шк., 1984. – 174, [2] с. – (Библиотека дошкольного работника). – Библиогр.: с. 173–175 (66 назв.).
184. **Розвиток мови дітей дошкільного віку** : метод. вказівки з дит. психології для студ.-заочників I курсу пед. фак. дошкіль. відділення / Ровен. держ. пед. ін-т ім. Д. З. Мануїльського, Каф. психології та педагогіки (дошкіль.). – Ровно, 1984. – 16 с.
185. **Ідейно-політичне виховання дошкільників у процесі навчання їх російської мови** // Пути и формы повышения эффективности идейно-политического воспитания учащихся в свете решений XXVII съезда КПСС, июньского (1983 г.) Пленума ЦК КПСС. – Ровно, 1984. – С. 40–41.
186. **На дошкольном факультете** : [подготовка студентов к обучению детей рус. яз. в нац. дет. садах] // Рус. яз. в нац. шк. – 1984. – № 3. – С. 66–69.
187. **Рец.: Цінний посібник** / А. Богуш, Д. Шимановський // Рад. освіта. – 1984. – 30 берез. (№ 26). – С. 2. – Рец. на кн.: Роменець В. А. Історія психології стародавнього світу і середніх віків : навч. посіб. для студ. ун-тів / В. А. Роменець. – К. : Рад. шк., 1983. – 415 с.

1985

188. **Методика розвитку мови дітей раннього віку** : метод. рек. студентам. – О., 1985. – 52 с.
189. **Формирование оценочно-контрольных действий у дошкольников в процессе обучения родному и русскому языку** : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра пед. наук : 13.00.02 / АПН СССР, НИИ преподавания рус. яз. в нац. шк. – М., 1985. – 52 с. – Библиогр.: с. 45–52 (109 назв.).

190. **Комплексний підхід к планированию учебно-воспитательной работы в детском саду** // Пути дальнейшего совершенствования нравственного, трудового, эстетического и физического воспитания детей в дошкольных учреждениях : тез. Респ. науч.-практ. конф. дошк. работников (окт. 1986 г., г. Тернополь) / Пед. о-во УССР [и др.]. – [Б. м. : б. и.], 1985. – С. 70–72.
191. **Подготовка воспитателей к обучению детей русскому языку в национальном детском саду** // Реформа школы – всенародное дело. – Ровно, 1985. – С. 54–55.
192. **Реформа школы и психологические аспекты подготовки учителя** // Реформа школы – всенародное дело. – Ровно, 1985. – С. 12–14.
193. **Речевая подготовка детей к школе** // Реформа школы – всенародное дело. – Ровно, 1985. – С. 28–29.
194. **Рец.: Психология и познание человека** // Коммунист Украины. – 1985. – № 2. – С. 95. – Рец. на кн.: Роменец В. А. Історія психології стародавнього світу і середніх віків : навч. посіб. для студ. ун-тів, що навчаються за спец. „Психологія” та „Філософія” / В. А. Роменець. – К. : Вища шк., 1983. – 415 с. : іл.
195. **Упоряд.: Методика обучения детей национальных (нерусских) групп дошкольных учреждений русскому языку** : для студентов специальности 2110 „Педагогика и психология (дошкольная)” / М-во просвещения УССР, Респ. учеб.-метод. каб. пед. учеб. заведений. – К. : РУМК, 1985. – 18 с. – Сост.
196. **Упоряд.: Планирование по обучению детей русскому языку в детских учреждениях с украинским языковым режимом** : (метод. рек. для воспитателей дошкол. учреждений) / Ровен. обл. ин-т усовершенствования учителей, Ровен. гос. пед. ин-т им. Д. З. Мануильского. – Ровно, 1985. – 37 с. – Сост.
197. **Упоряд.: Подготовка выпускников педагогических учебных заведений (дошкольных отделений) к работе с детьми шестилетнего возраста в детском саду** : метод. рек. / М-во просвещения УССР, Респ. учеб.-метод. каб. пед. учеб. заведений. – К. : РУМК, 1985. – 39 с. – Библиогр.: с. 37–39. – Сост.

1986

198. ***Використання картин в дитячому садку** // Коммунистическое воспитание учащихся. – Ровно, 1986.
199. **Ленинские идеи изучения русского языка в практику работы национальных дошкольных учреждений** // Воплощение ленинских идей о коммунистическом воспитании молодежи в практику современной школы : (метод. рек. в помощь учителям, студентам и преподавателям пед. ин-та) / Ровен. гос. пед. ин-т им. Д. З. Мануильского [и др.]. – Ровно, 1986. – С. 16–17.
200. **Підхід – комплексний: Розв’язання програмних завдань на заняттях з розвитку мовлення** : [робота над розвитком зв’язного мовлення. Орієнт. план-конспект комплексного заняття] // Дошкіл. виховання. – 1986. – № 8. – С. 10–11.
201. ***Розвиток критичного мислення студентів** // Пути и методы формирования коммунистического самосознания у студенческой молодежи в условиях педагогического института. – Ровно, 1986.
202. **Упоряд.: Дидактические игры и упражнения в обучении дошкольников русскому языку** : (метод. рек. в помощь воспитателю дошкольного учреждения) / Ровен. облас. ин-т усовершенствования учителей, Ровен. гос. пед. ин-т им. Д. З. Мануильского ; сост.: А. М. Богуш, Г. И. Николаичук, Л. М. Деменчук. – Ровно, 1986. – 28 с.
203. **Упоряд.: Планирование работы по обучению детей русскому языку в детских учреждениях с украинским языковым режимом** : метод. рек. для воспитателей дошк.

учреждений / Ровен. гос. ин-т усовершенствования учителей, Ровен. гос. пед. ин-т им. Д. З. Мануильского ; сост.: А. М. Богуш, Л. И. Комар. – Ровно, 1986. – 37 с.

1987

204. **Заняття з художнього читання у дошкільному закладі** : (метод. рек.) / Ровен. облас. ін-т вдосконалення учителів, Ровен. держ. пед. ун-т ім. Д. З. Мануїльського ; [склали: А. М. Богуш, Л. М. Деменчук]. – Ровно, 1987. – 26 с.
205. **Обучение детей русского языка в детском саду с украинским языковым режимом** : метод. рек. для воспитателей дет. дошк. учреждений / Ровен. облас. ин-т усовершенствования учителей, Ровен. гос. пед. ин-т им. Д. З. Мануильского. – Ровно, 1987. – 28 с.
206. **Они изучают язык братства** : из опыта орг. обучения дошкольников рус. яз. в дет. саду з-да „Ровносельмаш” : [буклет] / А. Богуш, Л. Комар ; Ровен. обл. отдел нар. образования, Обл. ин-т усовершенствования учителей, Ровен. пед. ин-т им. Д. З. Мануильского. – Ровно, 1987.
207. **Друга молодша група: планування занять** : орієнтов. розподіл матеріалу, який реалізується у І кв. / А. М. Богуш, Е. С. Вільчковський, З. П. Плохій [та ін.] // Дошкіл. виховання. – 1987. – № 8. – С. 8–14. – Див. також №№ 208, 223..
208. **Друга молодша група: планування занять** : орієнтов. розподіл матеріалу, який реалізується у ІІ кв. / А. М. Богуш, Е. С. Вільчковський, З. П. Плохій [та ін.] // Дошкіл. виховання. – 1987. – № 10. – С. 8–13.
209. **Мовні навички і вміння** : орієнтов. зразки-конспекти занять з розвитку мовлення у другій молодшій групі // Дошкіл. виховання. – 1987. – № 8. – С. 24.
210. **Подготовка студентов к пропагандистской деятельности** // Формы и методы использования средств массовой информации в идейно-политическом воспитании и пропагандистской работе школы : тез. Всесоюз. науч. конф. – Ровно, 1987. – С. 34–36.
211. **Середня група: планування занять** : орієнтов. розподіл програм. матеріалу, який реалізується у І кв. / А. М. Богуш, К. Й. Щербакова, Е. С. Вільчковський [та ін.] // Дошкіл. виховання. – 1987. – № 7. – С. 9–17. – Див. також №№ 212, 227.
212. **Середня група: планування занять** : орієнтов. розподіл програм. матеріалу, який реалізується у ІІ кв. / [А. М. Богуш, К. Й. Щербакова, Е. С. Вільчковський та ін.] // Дошкіл. виховання. – 1987. – № 9. – С. 10–17.
213. **Старша група: планування занять** : орієнтов. розподіл програм. матеріалу, який реалізується у І кв. / А. М. Богуш, Л. В. Артемова, В. П. Ждан [та ін.] // Дошкіл. виховання. – 1987. – № 3. – С. 6–19.
214. **Старша група: планування занять** : орієнтов. розподіл програм. матеріалу, який реалізується у ІІ кв. / [А. М. Богуш, Л. В. Артемова, В. П. Ждан та ін.] // Дошкіл. виховання. – 1987. – № 4. – С. 8–19.
215. **Старша група: планування занять** : орієнт. розподіл програм. матеріалу, який реалізується у ІІІ кв. / [А. М. Богуш, Л. В. Артемова, В. П. Ждан та ін.] // Дошкіл. виховання. – 1987. – № 6. – С. 6–17.
216. **Упоряд.: Заняття з художнього читання у дошкільному закладі** : (метод. рек.) / Ровен. облас. ін-т удосконалення вчителів, Ровен. держ. пед. ін-т ім. Д. З. Мануїльського, Каф. педагогіки та психології (дошкіл.) ; [склали: А. М. Богуш, Л. М. Деменчук. – Ровно : [б. в.], 1987. – 26 с.
217. **Упоряд.: Методичні рекомендації щодо розвитку мови дітей раннього віку** / М-во освіти УРСР, Республік. учб.-метод. каб. дошкіл. виховання ; [уклад.: А. М. Богуш, А. П. Іваненко]. – К. : РУМК Міносвіти, 1987. – 53, [1] с. – Бібліогр.: с. 52–53 (21 назва).

218. **Упоряд.: Обучение детей русскому языку в детском саду с украинским языковым режимом** : (метод. рек. для воспитателей дет. дошкол. учреждений) / Ровен. обл. ин-т усовершенствования учителей, Ровен. гос. пед. ин-т им. Д. З. Мануильского, Каф. педагогики и психологии (дошк.) ; [сост.: А. М. Богуш, Л. И. Комар]. – Ровно : [б. в.], 1987. – 28 с.

1988

219. **Заняття з розвитку мови в дитячому садку.** – К. : Рад. шк., 1988. – 174, [1] с. – Бібліогр.: с. 174. – (Бібліотека дошкільного працівника).
220. **Планування занять в середній групі дитячого садка** : метод. рек. / М-во освіти УРСР, Республік. метод. каб. дошкіль. виховання ; [брали участь: Л. В. Артемова, А. М. Богуш, Е. С. Вільчковський та ін.]. – К. : Рад. школа, 1988. – 82, [2] с.
221. * **Планування занять у другій молодшій групі дитячого садка** / А. М. Богуш, Л. В. Артемова [та ін.]. – К. : Рад. шк., 1988. – 78 с.
222. **Планування занять у підготовчій групі дитячого садка** : метод. рек. / М-во освіти УРСР, Республік. метод. каб. дошкіль. виховання ; [брали участь: Л. В. Артемова, А. М. Богуш, Е. С. Вільчковський та ін.]. – К. : Рад. шк., 1988. – 147, [2] с.
223. **Друга молодша група: планування занять** : орієнт. розподіл матеріалу, який реалізується у III кв. / [А. М. Богуш, Е. С. Вільчковський, З. П. Плохій та ін.] // Дошкіль. виховання. – 1988. – № 2. – С. 8–13. – Початок див. № 207.
224. **Идеи В. А. Сухомлинского об обучении детей родному языку** // В. А. Сухомлинский – выдающийся педагог-новатор : тез. обл. межвуз. науч.-практ. конф. / Ровен. гос. пед. ин-т им. Д. З. Мануильского, Лаб. АПН СССР по проблемам идейно-полит. воспитания школьников, Ровен. обл. о-во “Знание”. – Ровно : [б. и.], 1988. – С. 18–19.
225. * **А.С. Макаренко про культурне виховання дітей в сім’ї** // А. С. Макаренко – выдающийся педагог-новатор. – Ровно, 1988.
226. **Навчання російської мови** : планування роботи [у старшій і підгот. групах] в дошкіль. закл. з укр. мовним режимом // Дошкіль. виховання. – 1988. – № 1. – С. 4–6. – 2 плани-конспекти : Тема „Семья” (ст. група), тема „Профессии и работа” (підгот. група).
227. **Середня група: планування занять** : орієнтов. розподіл програм. матеріалу, який реалізується у III кв. / [А. М. Богуш, К. Й. Щербакова, Е. С. Вільчковський та ін.] // Дошкіль. виховання. – 1988. – № 1. – С. 10–17. – Початок див. № 211..
228. **Рец.: В центрі уваги – особистість дитини** // Дошкіль. виховання. – 1988. – № 4. – С. 23. – Рец. на кн.: Дошкільна педагогічна психологія : навч. посіб. для студ. пед. ін-тів спец. № 2110 „Педагогіка і психологія (дошкільна)” / за ред. Д. Ф. Ніколенка. – К. : Вища шк., 1987. – 183 с.
229. **Упоряд.: Заняття з художньої літератури в молодшій та середній групах** / Ровен. облас. ін-т удосконалення вчителів, Ровен. держ. пед. ін-т ім. Д. З. Мануїльського ; [сост.: А. М. Богуш, Л. І. Комар]. – Ровно, 1988. – 27 с.
230. **Упоряд.: Тематика контрольних робіт з методики розвитку мовлення та навчання грамоти дітей дошкільного віку для учнів-заочників педагогічних училищ спеціальності 2010 “Виховання в дошкільних закладах”** / М-во освіти УРСР, Республік. навч.-метод. каб. з вищої і серед. пед. освіти. – К. : РУМК, 1988. – 35 с. – Упоряд.

1989

231. **Мова ваших дітей** : [посібник]. – К. : Рад. шк., 1989. – 126, [2] с. : іл. – Бібліогр.: с. 126–127. – (Бібліотека для батьків).
232. **Підготовча до школи група в дитячому садку** : метод. посіб. / авт. кол.: Л. В. Артемова, А. М. Богуш, Е. С. Вільчковський [та ін.]. – К. : Рад. шк., 1989. – 432 с. – (Бібліотека дошкільного працівника).

Из змісту: Розвиток мовлення. – С. 179–200 ; Навчання грамоти. – С. 200–229 ; Художня література. – С. 230–239.

233. **Планування занять у старшій групі дитячого садка** : метод. рек. / М-во нар. освіти УРСР, Республік. метод. каб. дошкіл. виховання ; [Л. В. Артемова, А. М. Богущ, Е. С. Вільчковський та ін.]. – К. : Рад. шк., 1989. – 131, [2] с.
234. **Работа творческих групп по системе дошкольного воспитания** : (метод. рек. по усовершенствованию работы с пед. кадрами) : из опыта работы Ровен. обл. упр. нар. образования / Ровен. обл. ин-т усовершенствования учителей [и др. ; подгот.: А. М. Богущ, Л. И. Комар]. – Ровно : [б. и.], 1989. – 12 с.
235. **Українська мова в дошкільних закладах з російською мовою навчання та виховання** : (прогр. та метод. поради ознайомлення дітей з укр. нац. культурою та мовою). – Ровно : [б. в.], 1989. – 43 с. – Бібліогр.: с. 43.
236. ***Інтернаціональне виховання дітей у процесі навчання другої мови** // Идейно-политическое воспитание учащейся молодежи. – Ровно, 1989.
237. **Н. К. Крупская об обучении детей второму языку** // Н. К. Крупская о коммунистическом воспитании молодежи : тез. докл. межвуз. науч.-практ. конф. (Ровно, 27–28 февр. 1989 г.) / Ровен. гос. пед. ин-т им. Д. З. Мануильского [и др. ; редкол.: С. А. Демьянчук и др.]. – Ровно, 1989. – С. 49.
238. **Народная педагогика о воспитании детей в духе мира** / А. М. Богущ, Т. О. Ходурська // Воспитание учащейся молодежи на идеях мира. – Ровно, 1989. – С. 139–140.
239. **Психологические аспекты эстетической культуры будущего педагога** // Гуманизм и эстетическая культура: проблемы эстетического воспитания учащейся молодежи в условиях перестройки народного образования: (ученые – практикам эстетического воспитания) : тез. обл. науч.-практ. конф. (7–8 февр. 1989 г.) / НИИ педагогики УССР [и др.] ; подгот.: Д. С. Шимановский, Г. П. Дондюк]. – Ровно, 1989. – С. 8–10.
240. **Розвиток українського мовлення** : [програм. завдання та метод. рек. для дошкіл. закл. з рос. мовним режимом] : варіант 2 : для дітей 2-го – 7-го років життя // Дошкіл. виховання. – 1989. – № 7. – С. 25–28.
241. **Рец.: Використання української народної творчості в інтернаціональному вихованні дошкільників** : (метод. вказівки для дит. садків з рос. мовним режимом) / Ровен. облас. ін-т удоскон. вчителів, Ровен. держ. пед. ін-т ім. Д.З. Мануїльського ; Т. Ходурська, Л. І. Комар. – Ровно : [б. в.], 1989. – 53 с. – Рецензент.
242. **Ред.: Підготовча до школи група в дитячому садку** : метод. посіб. – Член редкол. – Див. № 232.

1990

243. **Корректирующие занятия по обучению детей русскому языку в национальных дошкольных учреждениях** : метод. рек. / Одес. обл. ин-т усовершенствования учителей, Одес. гос. пед. ин-т им. К. Д. Ушинского. – О. : [б. и.], 1990. – 46 с.
244. **Методика обучения детей русскому языку в дошкольных учреждениях** : учеб. пособие для пед. уч-щ и пед. ин-тов спец. № 03.07.03 „Педагогика и психология (дошкольная)”. – К. : Вища шк., 1990. – 220, [1] с.
245. **Методические рекомендации к практическим занятиям по обучению детей второму языку (русскому, украинскому) и методике развития речи (для студентов специальности 2110 „Дошкольная педагогика и психология”)** / Одес. гос. пед. ин-т им. К. Д. Ушинского, Каф. методики воспитания детей дошкол. возраста. – О. : [б. и.], 1990. – 49 с.
246. **Методичні рекомендації до вивчення розділу „Методика розвитку мови дітей раннього віку” з курсу „Методика розвитку рідної мови дітей”** : (для студ. I курсу

пед. ф-ту) / Одес. пед. ін-т ім. К. Д. Ушинського, Каф. методики виховання дошкіль. віку. – О. : [б. в.], 1990. – 52 с.

247. **Методичні рекомендації до програми виховання дітей дошкільного віку „Малюк”** / Наук.-дослід. ін-т педагогіки УРСР ; [підгот.: Л. В. Артемова, А. М. Богуш, Л. В. Буркова та ін.]. – К., 1990. – 91 с.

Із змісту: Мовне спілкування. – С. 37–47 ; Художня література. – С. 52–57.

248. **Обучение детей русскому языку в детском саду с украинским языковым режимом :** (метод. рек. для воспитателей дет. дошкол. учреждений) / Одес. обл. ин-т усовершенствования учителей, Одес. гос. пед. ин-т им. К. Д. Ушинского. – Одесса : [б. и.], 1990. – 28 с.

249. **Обучение правильной речи в детском саду :** [содержание, формы и методика обучения детей рус. яз. в укр. дет. садах : учеб.-метод. пособие]. – К. : Рад. шк., 1990. – 212, [2] с. – Библиогр.: с. 213. – (Библиотека дошкольного работника).

250. **Старша група в дитячому садку :** метод. посіб. / [авт. колектив: Л. В. Артемова, А. М. Богуш, Е. С. Вільчковський та ін.]. – К. : Рад. шк., 1990. – 415, [1] с. – (Бібліотека дошкільного працівника).

Із змісту: Розвиток мовлення. – С. 47–65 ; Художня література. – С. 214–222.

251. **Українська мова в дошкільних закладах з російською мовою навчання та виховання :** (прогр. та метод. поради ознайомлення дітей з укр. нац. культурою та мовою) / Одес. облас. ін-т удосконалення вчителів, Одес. держ. пед. ін-т ім. К. Д. Ушинського. – О. : [б. в.], 1990. – 92 с.

252. * **Використання ідей К. Д. Ушинського і Є. І. Тихеевої у практиці роботи сучасного дитячого садка** / А. Богуш, І. Непомняща, Т. Главенко // Науково-практична конференція з емоційно-стресової психотерапії, фізвиховання, реабілітації. – О., 1990.

253. **Ідеї В. О. Сухомлинського про навчання дітей рідної мови** / А. М. Богуш, О. В. Журик // Научно-практическая конф. по ЛФК, физвоспитанию, диагностике, лечению в учеб.-восп. работе. – Одесса, 1990. – С. 74.

254. **Особливості роботи над семантикою тексту українських народних казок з дітьми російськомовних груп дошкільних закладів** / А. М. Богуш, Т. М. Котик // Матеріали міжвузівської наукової конференції „Семантика мови і тексту”, 23–25 жовт. 1990 р. – Івано-Франківськ, 1990. – Ч. 2. – С. 274–275.

255. **Підготовка студентів до навчання дітей другої мови в національному дитячому садку** // Формування і становлення сучасного учителя : (тези доп. наук.-метод. конф., приуроч. 50-річчю Ровен. держ. пед. ін-ту ім. Д. З. Мануїльського, м. Ровно, 1990 р., 24–26 квіт.). – Ровно, 1990. – Ч. 2 : Шляхи і форми удосконалення спеціальної і методичної підготовки учителя. – С. 166.

256. **Підготовка студентів до навчання дітей української мови** / А. М. Богуш, Т. М. Котик // Історичні аспекти розвитку освіти на Україні і становлення творчої активності вчителя. – Рівне, 1990. – С. 135.

257. **Речевая подготовка детей к школе в условиях близкодейственного билингвизма** // Шляхи посилення практичної спрямованості у викладанні близькоспоріднених (української і російської) мов : тези доп. облас. міжвузів. наук.-метод. конф., 25–28 листоп. 1990 р. / Одес. держ. пед. ін-т ім. К. Д. Ушинського [та ін.]. – О., 1990. – С. 19–20.

258. **Є. І. Тихеева про розвиток мови дітей дошкільного віку** / А. М. Богуш, Г. Ю. Комісарова, Г. Чулкова // Історичні аспекти розвитку освіти на Україні і становлення творчої особистості учителя : тези доп. наук.-практ. конф., присвяченої 80-

річчю проф., д-ра пед. наук Мітюрова Бориса Никифоровича / Ровен. держ. пед. ін-т ім. Д. З. Мануїльського. – Ровно, 1990. – С. 146.

259. **Українська потішка у дитячому садку** / підгот.: А. Богуш, Т. Ходурська // Дошкіль. виховання. – 1990. – № 3. – С. 18–19.
260. **Формування ОКД у дітей в процесі навчання другої мови** // Научно-практическая конф. по ЛФК, физвоспитанию, диагностике, лечению в учеб.-восп. работе. – Одесса, 1990. – С. 38.
261. **Художественная литература как средство воспитания детей в духе мира** // Воспитание учащейся молодежи в духе мира и новое политическое мышление : (материалы междунар. науч. конф., г. Ровно, 1990, 19–22 сент.) / редкол.: С. А. Демьянчук [и др.]. – Ровно, 1990. – С. 187.
262. **Упоряд.: Методика навчання дітей рідної мови та ознайомлення з явищами навколишнього життя в дошкільному закладі** : прогн. для студ. пед. ін-тів спец. 03.07.02 „Педагогіка й психологія (дошкільна)” / М-во нар. освіти УРСР, Республік. учб.-метод. каб. заг. серед. і пед. освіти ; [відп. за вип. О. В. Ночвінова]. – К. : РУМК, 1990. – 31, [1] с. – Бібліогр.: с. 29–32.
263. **Упоряд.: Хто як кричить?** : вірші для дошкіль. віку / худож. Н. Сосніна. – К. : Веселка, 1990. – 16 с. – (Перші книжечки дитячого садку).
264. **Ред.: Старша група в дитячому садку** : метод. посіб. – Член редкол. – Див. № 250.

1991

265. **Воспитание детей дошкольного возраста** / [авт.: Л. Н. Проколиенко, Т. М. Титаренко, А. М. Богуш и др. ; редкол.: Л. Н. Проколиенко (рук.), В. К. Котырло, С. П. Тищенко ; под ред. Л. Н. Проколиенко]. – К. : Рад. шк., 1991. – 365 с. – Из содерж.: 2.3: Формирование оценочно-контрольных действий в процессе развития речи детей. – С. 186–207. – Библиогр.: с. 207 (5 назв.).
266. **Маляtko** : прогн. виховання дітей дошкіль. віку / НДІ педагогіки України. – К. : [б. в.], 1991. – 198, [1] с. – Из змісту: Мовленнєве спілкування / А. М. Богуш, О. М. Кириченко, Н. П. Орланова. – С. 103–115 ; Спілкування другою мовою (для груп некорінної національності). – С. 115–119 ; Художня література / А. М. Богуш, К. І. Стрюк. – С. 120–125.
267. **Методика навчання дітей української мови в дошкільних закладах** : прогн. пед. ін-тів. – К. : РУМК, 1991. – 22 с.
268. **Методичні рекомендації до занять з української мови в підготовчій до школи групі** / Одес. облас. ін-т удоскон. учителів, Одес. держ. пед. ін-т ім. К. Д. Ушинського. – О. : [б. в.], 1991. – 141 с.
269. **Обучение детей русскому языку в детском саду.** – К. : Рад. шк., 1991. – 144 с. – (Библиотека дошкольного работника).
270. **Розвиток українського мовлення у дошкільників** : прогн. для дошкіль. закл. з рос. мовним режимом / М-во нар. освіти України, Республік. метод. каб. дошкіль. виховання ; [розробила А. М. Богуш ; відп. за вип. О. М. Кириченко]. – К. : Освіта, 1991. – 48 с.
271. **Українська мова в дошкільному закладі: Ранній, молодший і середній вік** / Одес. облас. ін-т вдоскон. учителів. – О. : [б. в.], 1991. – 62 с.
272. **Українська мова в дошкільному закладі: Старший дошкільний вік** / Одес. облас. ін-т вдоскон. учителів. – О. : [б. в.], 1991. – 70 с.
273. **Деякі аспекти використання літературної спадщини В. Стефаника у сучасній школі** / А. М. Богуш, О. В. Ткачук // В. Стефанік і українська культура. – Івано-Франківськ, 1991. – С. 104–106.

274. **Красзнавство в педагогічній системі А. С. Симонович** / А. М. Богуш, М. Н. Ямницький // Використання спадщини повернутих і забутих діячів науки та культури в навчальному процесі ВУЗу та школи / Рівнен. держ. пед. ін-т ім. Д. З. Мануїльського. – Рівне, 1991. – Ч. 2. – 116–117.
275. **О формировании оценочных суждений у дошкольников в процессе речевой деятельности** // Актуальные вопросы лечебно-профилактической, учебно-воспитательной работы. – Одесса, 1991. – С. 18.
276. **Особливості сприйняття художніх творів дітьми дошкільного віку** // Твори для дітей і про дітей у вітчизняній і зарубіжній культурі. – О., 1991. – Ч. 1. – С. 28–29.
277. **Перспективы развития дошкольного воспитания на современном этапе** // Педагогическая инициатива. – 1991. – № 2. – С. 11–15.
278. **Подготовка студентов к обучению дошкольников второму языку** // Вопросы научной и профессионально-педагогической подготовки учителей. – Херсон, 1991. – С. 208–210.
279. **К. Д. Ушинский о значении и месте родного языка в обучении и воспитании детей** // Педагогическое наследие К. Д. Ушинского в современной практике дошкольного воспитания. – Одесса, 1991. – С. 13–14.
280. **К. Д. Ушинский о швейцарских малолетних школах** / А. М. Богуш, М. Н. Ямницький // Педагогическое наследие К. Д. Ушинского в современной практике дошкольного воспитания. – Одесса, 1991. – С. 148–179.
281. **Формування ОКД у дошкільників у процесі близькоспорідненої двомовності** // Лінгвістика і навчання дітей іншомовного мовлення. – О., 1991. – С. 5–7.
282. **Язык и национальная культура** // Пед. инициатива. – 1991. – № 11. – С. 3–7.
283. **Языковая подготовка детей к школе в условиях украинско-русского двуязычия** // Формирование и развитие национально-русского и русско-национального двуязычия в школах РСФСР. – Махачкала, 1991. – С. 99.
284. **Упоряд.: Диагностические методики выявления уровня психического развития детей дошкольного возраста** / Одес. гос. пед. ин-т им. К. Д. Ушинского ; сост.: А. М. Богуш, В. А. Инжестойкова, Р. М. Тимошенко, В. И. Ян ; отв. ред. В. Г. Орищенко. – Одесса, 1991. – 47 с.

1992

285. **Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі** : навч. посіб. для студентів пед. ін-тів і учнів педучилищ / А. М. Богуш, Н. П. Орланова, Н. І. Зеленко, В. К. Лихолетова. – К. : Вища шк., 1992. – 413, [1] с. – Бібліогр.: с. 410–411.
- Із змісту:* Розд. 1 : Наукові основи методики розвитку мови та ознайомлення дітей з навколишнім. – С. 5–35 ; Розд. 2 : Становлення методики розвитку мови як науки. – С. 36–69 ; Розд. 6 : Методика словникової роботи й ознайомлення дітей з явищами навколишнього життя. – С. 174–235 ; Розд. 7 : Методика формування граматичної будови мови. – С. 235–265 ; Розд. 8 : Методика виховання звукової культури мови. – С. 266–287 ; Розд. 9 : Методика роботи з книгою. – С. 288–324 ; Розд. 11 : Методичне керівництво роботою з розвитку мови в дошкільних закладах. – С. 343–358 ; Розд. 12 : Навчання грамоти, § 6. Підготовка руки дитини до письма. – С. 379–391.
286. **Методичні рекомендації до занять з української мови в підготовчій до школи групі** / А. М. Богуш, В. П. Криворучко, Л. В. Пузирна ; Одес. облас. ін-т удоскон. вчителів. – О. : [б. в.], 1992. – 120 с.

287. **Ознайомлення дітей з національними традиціями та культурою українського народу.** – О. : [б. в.], 1992. – 70 с.
288. **Особливості вивчення української мови в дошкільних закладах з російською мовою навчання** / А. М. Богуш, Т. М. Котик. – О. : [б. в.], 1992. – 46 с.
289. **Развитие диалогической речи детей в игре** / А. М. Богуш, Г. В. Чулкова. – Одесса : [б. и.], 1992. – 73 с.
290. **Українська мова в дошкільному закладі** : навчання мат. понять у серед. групі / А. М. Богуш, В. П. Криворучко, Л. В. Пузирна; Одес. облас. ін-т вдосконалення учителів. – О. : [б. в.], 1992. – 86 с.
291. **Взаимосвязь эмоционального и рационального в обучении детей второму языку** // Проблемы эмоционального и рационального в дидактике. – О., 1992. – С. 7–8.
292. **Ідеї Я. А. Коменського про навчання дітей другої мови в сучасній педагогічній практиці** // Я. А. Коменський і педагогічна сучасність / Одес. держ. пед. ін-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 1992. – С. 27–29.
293. **К вопросу о методах обучения дошкольников второму (украинскому) языку** / В. И. Ян, А. М. Богуш, В. П. Криворучко // Новые подходы в обучении и воспитании учащихся: поиски, проблемы, задачи : тез. докл. и выступлений на Междунар. науч.-практ. конф., 4–5 мая 1992 г. / Одес. обл. ин-т усовершенствования учителей. – Одесса, 1992. – Вып. 2. – С. 145–147.
294. **Коррекция произношения в речи дошкольников в условиях близкородственного двуязычия** / А. М. Богуш, В. П. Криворучко // Шляхи посилення ефективності практичного курсу української мови та виховання читацької майстерності. – О., 1992. – С. 84–85.
295. **Міжпредметні зв'язки при підготовці студентів до навчання дітей другої мови** // Совершенствование содержания и методов обучения дошкольников. – Бердянск, 1992. – Вып. 4. – С. 24–25.
296. **Мовленнєвий розвиток дітей в умовах російсько-української двомовності** // Гуманізація виховання дітей дошкільного віку. – Рівне, 1992. – С. 9–10.
297. **Перспективы развития дошкольного воспитания в современных условиях** // Новые подходы в обучении и воспитании учащихся: поиски, проблемы, задачи : материалы междунар. конф., 4–8 мая 1992 г. / Упр. образования Одес. обл. гос. админ. [и др.]. – Одесса, 1992. – С. 175–178.
298. **Принципи опори на рідну мову в працях Є. І. Тихєвої** / А. Богуш, В. Криворучко, І. Непомняца // Гуманізація виховання дітей дошкільного віку. – Рівне, 1992. – С. 17–18.
299. **Формирование оценочного отношения к речевой деятельности сверстников в русле идей Я. А. Коменского** / А. М. Богуш, Л. І. Фесенко, С. А. Литвиненко // Я. А. Коменський і педагогічна сучасність. – О., 1992. – С. 29–31.
300. **Формирование эстетической культуры будущего педагога** / А. М. Богуш, М. Н. Ямницький // Материалы республиканской научно-практической конференции по проблемам эстетического воспитания и художественного образования. – Одесса, 1992. – Вып. 2. – С. 5–7.
301. **Ред.: Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі** : навч. посіб. для студентів пед. ін-тів і учнів педучилищ. – Див. № 285.

1993

302. **Вчимося рахувати українською мовою** : (заняття з укр. мови та математики в старшій групі російськомов. дошкіль. закладу) / Одес. облас. ін-т вдосконалення учителів [та ін. ;

- склали В. П. Криворучко, Л. В. Пузирна, А. М. Богуш, Д. М. Демченко]. – О., 1993. – 149, [1] с.
303. **Методика навчання української мови в дошкільних закладах** : навч. посіб. для студ. пед. ін-тів та учнів пед. училищ. – К. : Вища шк., 1993. – 325, [1] с. – Рец.: Котик Т. До мовного скарбу змалечку / Т. Котик // Освіта. – 1994. – 26 жовт. (№ 71/72). – С. 15.
304. **Методика ознайомлення дітей з українським народознавством у дошкільному закладі** : програми педінститутів / А. М. Богуш, Н. В. Лисенко. – К. : ІСДО, 1993. – 31 с.
305. **Мій рідний край, моя земля. Українське народознавство в дошкільному закладі** : прогр. та довідк. матеріал вихователю / В. І. Ян, В. О. Інжестойкова, А. М. Богуш, Г. І. Григоренко [та ін.]. – О., 1993. – 79 с.
306. **Народна математика** / А. М. Богуш, Л. С. Плетеницька ; Одес. облас. ін-т удоскон. вчителів. – О., 1993. – 49 с.
307. **Ознайомлення дітей з українськими народними традиціями** / Одес. облас. ін-т удосконалення вчителів. – О., 1993. – 120 с.
308. **Развитие речи детей первых трех лет жизни** : (метод. пособие для студентов пед. ин-тов дошк. фак-тов) / Одес. гос. пед. ин-т им. К. Д. Ушинского ; отв. ред. В. И. Ян. – Одесса, 1993. – 148, [1] с. – Библиогр.: с. 148–149.
309. **Державні і національні символи** // Наша шк. – Одесса, 1993. – № 6. – С. 29–30.
310. **Ідеї В. О. Сухомлинського в сучасній практиці дитячого садка** // Класична педагогіка і філологія у світлі сучасних завдань шкільної і вузівської словесності. – О., 1993. – Ч. 1. – С. 85–86.
311. **Ідеї В. О. Сухомлинського в сучасній практиці дитячого садка** // Тези міжнародної науково-практичної конференції „Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського і розбудова національної освіти” : у 3 ч. / АПН України, Асоц. Василя Сухомлинського, Кіровогр. держ. пед. ін-т ім. В. К. Винниченка [та ін.]. – Кіровоград, 1993. – Ч. 3. – С. 189–191.
312. **К вопросу о методах обучения дошкольников второму языку** // Тезисы докладов международной конференции „Проблемы раннего обучения детей иноязычной речи” (6–8 сент. 1993 г.) / Одес. гос. пед. ин-т им. К. Д. Ушинского. – Одесса, 1993. – С. 3–4.
313. **Комплексні заняття з розвитку мовлення дітей в світлі ідей В. О. Сухомлинського** // В. О. Сухомлинський – видатний український педагог : матеріали міжнар. наук.-прак. конф. „Використ. пед. спадщини В. О. Сухомлинського в навч.-вихов. процесі школи і вузу”, присвяч. 75-річчю від дня народж. В. О. Сухомлинського. – Рівне, 1993. – С. 22.
314. **Основи медичної педагогіки** // Тези міжнародної конференції з лікування й виховання хворих. – О., 1993. – С. 29–30.
315. **Принципи створення народознавчої програми для дошкільників** / А. М. Богуш, Н. В. Лисенко, В. І. Ян // Народні традиції, звичаї та обряди – основа національного виховання дітей у дошкільних закладах України. – Івано-Франківськ, 1993. – С. 12–15.
316. **С. Русова: Перспективні аспекти розбудови національного дитячого садка** // Класична педагогіка і філологія у світлі сучасних завдань шкільної і вузівської словесності. – О., 1993. – Ч. 1. – С. 53–54.
317. **Україно моя, Батьківщино моя!** // Наша шк. – Одесса, 1993. – № 5. – С. 28–29.
318. **К. Д. Ушинський про значення і місце мови в навчанні і вихованні дітей** / А. Богуш, О. Дем'янчук, Н. Кирста, В. Криворучко // Народні традиції, звичаї та обряди – основа національного виховання дітей у дошкільних закладах України. – Івано-Франківськ, 1993. – С. 15–18.

319. **Формирование оценочно-контрольных действий в речевой деятельности детей-билингвов** // Психолого-педагогичні аспекти перспективних систем та технологій навчання: погляд в майбутнє : пр. фахівців України, присвяч. міжнар. конф. „Глобальні перспективи та національні розв’язання проблем спеціального навчання”, Відень, 5–9 лип., 1993 р. / Одес. т-во педагогів, Одес. т-во психологів. – О., 1993. – С. 31–33. – Обкл. англ.

1994

320. **Зошит з підготовки руки до письма вихованців підготовчої до школи групи дошкільного закладу.** – О. : Хаджибей, [1994]. – Текст відсутній.
№ 1. – [48 с.]. – У кінці назва: Зошит з підготовки руки до письма.
№ 2. – [32 с.]. – У кінці назва: Тетрадь для підготовки к письму.
321. **Методика навчання дітей української мови в дошкільному закладі** : практикум : навч. посіб. для студ. пед. ін-тів та учнів педучилищ / А. М. Богуш, Т. М. Котик. – К. : Вища шк., 1994. – 156 с. – Бібліогр.: с. 155–156.
322. **Обведи літеру.** – О. : Хаджибей, 1994. – 31 с.
323. **Українська мова в дошкільному закладі** : (метод. рек. до семінару-практикуму для вихователів дошкіль. закл.) / Ін-т систем. дослідж. освіти України ; [підгот. А. Богуш, Т. Котик]. – К. : Освіта, 1994. – 61 с. – Бібліогр.: с. 61.
324. **Українське народознавство у дошкільному закладі** : навч. посіб. для студ. пед. навч. закл. / А. М. Богуш, Н. В. Лисенко. – К. : Вища шк., 1994. – 397, [1] с.
325. **Заговорить душа українською...** : Держ. нац. програма „Освіта”: шляхи реалізації // Освіта. – 1994. – 18 трав. (№ 34/35). – С. 8.
326. **Корекція вимови за умов близькоспорідненої двомовності** / А. Богуш, О. Паскаль // Социальные аспекты психического здоровья детей и подростков : материалы междунар. конгр. – Одесса, 1994. – С. 146–147.
327. **Коррекция произношения детей** / А. Богуш, В. Ямницький, О. Паскаль // Социальные аспекты психического здоровья детей и подростков : материалы междунар. конгр. – Одесса, 1994. – С. 171–172.
328. **Корригирующий характер обучения детей второму языку** // Социальные аспекты психического здоровья детей и подростков : материалы междунар. конгр. – Одесса, 1994. – С. 28–30.
329. **Національні традиції та свята** : [укр. народознавство у дошкіль. закл.] / А. М. Богуш, В. І. Ян // Наша шк. – Одесса, 1994. – № 3. – С. 38–41.
330. **Принципи народознавчої роботи з дітьми дошкільного віку** // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 2. – С. 35–43.
331. **Речевое развитие детей в условиях близкородственного билингвизма** // Наука в Одеському педагогічному інституті : присвячується до 75-річчя ін-ту : (тези доп.) / Одес. держ. пед. ін-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 1994. – С. 26–28.
332. **Родовід. Родинне деревце** : [укр. народознавство у дошкіль. закл.] / А. М. Богуш, В. І. Ян // Наша шк. – Одесса, 1994. – № 1. – С. 18–21.
333. **Слово рідне, мова рідна** : [укр. народознавство у дошкіль. закл.] / А. М. Богуш, В. І. Ян // Наша шк. – Одесса, 1994. – № 6. – С. 35–37. – Див. також № 358.

1995

334. **Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі** : практикум : навч. посіб. для студ. пед. навч. закл. спец. „Дошкільне виховання”. – К. : Вища шк., 1995. – 190, [1] с.

335. **Активизация оценочно-речевой деятельности детей в работах А. В. Запорожца** // А. В. Запорожец и современная наука о детях. – М. : МИПКРО, 1995. – С. 51–52.
336. **Базовий компонент народознавчої роботи з дітьми дошкільного віку** // Українське народознавство і проблеми виховання учнів : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 10–12 жовт. 1995 р. / Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 1995. – Ч. 2. – С. 12–15.
337. **Взаємозв'язок принципів виховання дітей на народних традиціях** // Традиції виховання у світовій народній педагогіці : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 6–8 черв. 1995 р., м. Рівне. – К. ; Рівне, 1995. – Ч. 1. – С. 21–22.
338. **Дошкільне виховання** : [нац. спрямованість дошкіль. освіти, пробл. вибору прогр. виховання] // Наша шк. – Одеса, 1995. – № 4. – С. 19–20.
339. **К вопросу о культуре речевого общения** / А. М. Богуш, С. К. Хаджирадева // Гуманітарна освіта і проблеми виховання молоді : матеріали і метод. рек. Всеукр. наук.-практ. конф., 14–15 берез. 1995 р. / Херсон. держ. педінститут [та ін.]. – Херсон, 1995. – Вип. 1. – С. 113–114.
340. **К вопросу о творческих проявлениях в речевом этикете дошкольников** / А. М. Богуш, С. К. Хаджирадева // Розвиток творчої особистості в системі безперервної освіти : зб. наук. пр. / Запоріж. облас. ін-т удосконалення вчителів. – Запоріжжя, 1995. – С. 89–94.
341. **Коррекция речи детей-билингвов** // Реабилитация детей (медицинская и социальная) с заболеваниями нервной системы : материалы междунар. конф. / под общ. ред. В. П. Прусса. – О., 1995. – С. 67–68.
342. **Корригирующий характер обучения детей русскому языку** // Русское образование в Украине в контексте международного опыта : материалы междунар. науч.-практ. конф. (26–27 окт. 1995 г.) / Укр. о-во рус. культуры „Русь” і др. – К., 1995. – С. 43–46.
343. * **Методика ознайомлення дітей з творами українських письменників** // Актуальні проблеми сучасного національного дошкільця. – Івано-Франківськ, 1995.
344. **Мова як засіб формування національної самосвідомості** / А. Богуш, А. Ількова // Українська національна ідея: минуле, сучасне, майбутнє : матеріали доп. : міжнар. наук. конф. : присвячується 400-річчю з дня народження гетьмана Б. Хмельницького та 90-річчю Укр. т-ва „Просвіта” в Одесі, 21–25 листоп. – О., 1995. – С. 88–89.
345. * **Мовна підготовка дітей до школи** / А. Богуш, О. Паскаль // Початкова освіта – шляхи розвитку. – Запоріжжя, 1995. – Ч. 2.
346. **Образ рідного слова в національному вихованні** // Перший Український Педагогічний Конгрес і сучасність : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 60-річчю з дня проведення Першого Українського Педагогічного Конгресу у Львові / Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаника, Упр. освіти Івано-Франківської облдержадмін. – [Івано-Франківськ], 1995. – С. 84–87.
347. **Підготовка студентів до народознавчої роботи в дошкільному закладі** // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції „Педагогічна технологія у сучасному вузі”, 17–18 листоп. 1995 р. / АПН України, Волин. держ. пед. ун-т ім. Л. Українки. – Луцьк, 1995. – С. 6–7.
- Те саме* // Науково-методичні проблеми викладання психолого-педагогічних дисциплін : (матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 14–15 верес. 1995 р.). – Мелітополь, 1995. – Ч. 2. – С. 67–68.
348. **О. О. Потебня: генезис образної мови** / А. М. Богуш, В. М. Ямницький // Гуманітарна освіта і проблеми виховання молоді : матеріали і метод. рек. Всеукр. наук.-практ. конф.,

- 14–15 берез. 1995 р. / Херсон. держ. педінститут [та ін.]. – Херсон, 1995. – Вип. 2. – С. 59.
349. **Принцип опоры на родной язык в трудах Е. И. Тихеевой** / А. М. Богуш, И. Н. Непомнящая // Тенденции к совершенствованию педагогического процесса в дошкольных учреждениях и начальной школе (в свете теории непрерывного образования) : тез. докл. науч.-практ. конф. (26–28 окт. 1994 г.) / Приднестр. гос.-корпоратив. ун-т им. Т. Г. Шевченко. – Тирасполь, 1995. – С. 33–34.
350. **Про диференційований підхід у виховній роботі школи** / А. М. Богуш, Т. М. Степанова, О. В. Біляєва // Проблеми, досвід підготовки студентів до роботи у школі. – Миколаїв, 1995. – С. 55–57.
351. **Психологічні аспекти екологічної культури майбутнього педагога** / А. М. Богуш, В. М. Ямницький // Виховання екологічної культури : зб. матеріалів Міжнар. наук. конф., 2–4 лют. 1995 р. / Південноукр. пед. ун-т. – О., 1995. – Ч. 2. – С. 4–5.
352. **Речевое развитие детей при условиях близкородственного билингвизма** // Тенденции к совершенствованию педагогического процесса в дошкольных учреждениях и начальной школе (в свете теории непрерывного образования) : тез. докл. науч.-практ. конф. (26–28 окт. 1994 г.) / Приднестр. гос.-корпоратив. ун-т им. Т. Г. Шевченко. – Тирасполь, 1995. – С. 31–32.
353. **Рідна мова як засіб формування національної самосвідомості у дошкільників** / А. М. Богуш, А. П. Ількова // Проблеми формування національної самосвідомості. – К., 1995. – С. 36–41.
354. **Рідна мова як засіб формування національної самосвідомості у дошкільників** / А. М. Богуш, А. П. Ількова, В. М. Ямницький // Філософія. Менталітет. Освіта : (матеріали міжнар. наук.-теорет. конф., 12–14 жовт. 1994 р.) / Південноукр. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 1995. – С. 83.
355. **Розвиток творчого мислення студентів у процесі вивчення курсу дитячої і педагогічної психології** / А. Богуш, В. Ямницький // Науково-методичні проблеми викладання психолого-педагогічних дисциплін. – Мелітополь, 1995. – С. 21–23.
356. **С. Русова: витоки національної науки і сучасність** / А. М. Богуш, Н. В. Маліновська // Наша школа. – Одеса, 1995. – № 2. – С. 6–7.
357. **С. Русова: витоки українського дошкілля і сучасність** / А. Богуш, Н. Маліновська // Українська національна ідея: минуле, сучасне, майбутнє : міжнар. наук. конф. : матеріали доп. – О., 1995. – С. 73–74.
358. **Слово рідне, мова рідна** : [укр. народознавство у дошкіл. закл.] / А. М. Богуш, В. І. Ян // Наша шк. – Одеса, 1995. – № 1. – С. 30–32. – Початок див. № 333.
359. **Формирование чувства времени в творческой деятельности детей** / А. Богуш, В. Ямницький // Проблемы психологии времени. – Одеса, 1995. – С. 72–75.
360. **Формування естетичної культури майбутнього педагога** / А. М. Богуш, Т. М. Степанова, В. М. Ямницький // Проблеми, досвід підготовки студентів до роботи у школі. – Миколаїв, 1995. – С. 57–59.
361. **Формування у дошкільників творчої активності в мовленнєвій діяльності** // Гуманітарна освіта і проблеми виховання молоді : матеріали і метод. рек Всеукр. наук.-практ. конф., 14–15 берез. / Херсон. держ. педінститут [та ін.]. – Херсон, 1995. – Вип. 1. – С. 91–92.
362. **Ред.: Виховання екологічної культури** : зб. матеріалів Міжнар. наук. конф., 2–4 лют. 1995. Ч. 2. / Південноукр. пед. ун-т. – О. : [б. в.], 1995. – 81, [1] с. – Член редкол.

363. **Запрошуємо до розмови** : посіб. для роботи з дошкільниками / А. М. Богуш, Г. І. Григоренко. – К. : Освіта, 1996. – 149, [2] с. – (Програма „Трансформація гуманітарної освіти в Україні”).
364. **Базисний компонент – засіб наступності в роботі** : [про базисний компонент дошкільної освіти України : з виступу] // Пед. газета. – 1996. – Лип. (№ 7). – С. 2.
365. **Базисний компонент народознавчої обізнаності дітей дошкільного віку** // Образование в современном обществе: предмет, теория, практика. – Одесса, 1996. – С. 115–117.
366. **Біологічне та соціальне у поглядах С. Русової на виховання** // Дошкільн. виховання. – 1996. – № 9. – С. 8–9.
367. **Внесок В. О. Сухомлинського у розвиток дошкільної лінгводидактики** // Василь Сухомлинський і сучасність : матеріали Третіх Всеукр. пед. читань / АПН України [та ін. ; упоряд. і відп. ред. М. Я. Антоненко]. – К. ; Черкаси : РВВ Черкас. облас. ін-ту післядиплом. пед. працівників ; Умань, 1996. – Вип. 3, ч. 2. – С. 7–11.
368. **До постановки проблеми спадкоємності формування у дітей 6–7 років загальнонавчальних умінь** / А. М. Богуш, Н. В. Кічук, Л. М. Дудко // Українська психологія: сучасний потенціал : матеріали Четвертих Костюківських читань, 25 верес. 1996 р. : у 3 т. / Т-во психологів України. – К., 1996. – Т. 1. – С. 83–87.
369. ***До проблеми засвоєння дітьми службових частин мови** / А. Богуш, К. Крутий // Образование в современном обществе: предмет, теория, практика. – Одесса, 1996. – С. 168–169. – Англ.
370. **К вопросу о творческих проявлениях в речевом этикете дошкольников** / А. Богуш, С. Хаджирадева // Развитие творческой личности в системе непрерывного образования / Запоріж. облас. ін-т удоскон. вчителів. – Запоріжжя, 1996. – Вип. 4. – С. 89–94.
371. **Корекційно-педагогічна робота з дітьми, котрі мають відхилення в розвитку** / А. Богуш, В. Ямницький // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 1. – С. 120–124.
372. **Лексична робота з дітьми на заняттях математичного циклу** / А. Богуш, В. Криворучко // Образование в современном обществе: предмет, теория, практика. – Одесса, 1996. – С. 169–170.
373. **Методичні можливості дошкільних установ у формуванні загальнонавчальних умінь у першокласників** / Л. М. Дудко, Н. В. Кічук, А. М. Богуш // Сучасна початкова школа: проблеми, пошуки, знахідки : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 квіт. 1996 р. / Ін-т систем. дослідж. освіти України [та ін.]. – Т., 1996. – Ч. 1 : Становлення і розвиток початкової освіти на Україні. Проблеми організації навчального процесу в початковій школі. Основні напрямки національного виховання та шляхи їх організації в сучасній початковій школі. – С. 85–86.
374. **Наступність у роботі дошкільних закладів і початкової школи** // Пед. газета. – 1996. – Серп. (№ 8). – С. 2.
375. **Наступність у роботі дошкільних закладів і початкової школи на сучасному етапі** // Сучасна початкова школа: проблеми, пошуки, знахідки : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 квіт. 1996 р. / Ін-т систем. дослідж. освіти України [та ін.]. – Т., 1996. – Ч. 1 : Становлення і розвиток початкової освіти на Україні. Проблеми організації навчального процесу в початковій школі. Основні напрямки національного виховання та шляхи їх організації в сучасній початковій школі. – С. 80–82.
376. **О взаимосвязи мыслительной деятельности и образной речи дошкольников** / А. М. Богуш, А. П. Илькова // Вестн. Приднестр. ун-та. Сер.: Гуманит. науки. – Тирасполь, 1996. – № 2. – С. 84–87.

377. ***Образ рідного слова у національному вихованні дітей** // Національне виховання в Україні. – Івано-Франківськ, 1996.
378. **Підготовка майбутніх педагогів до формування у молодших школярів загальнонавчальних умінь** / А. М. Богущ, Н. В. Кічук, Л. М. Дудко // Сучасна початкова школа: проблеми, пошуки, знахідки : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 квіт. 1996 р. / Ін-т систем. дослідж. освіти України [та ін.]. – Т., 1996. – Ч. 2 : Актуальні питання методики початкового навчання. Психолого-педагогічні основи підготовки вчителів початкових класів. Питання методики вивчення народознавчого матеріалу в початковій школі. – С. 134–135.
379. **О. О. Потебня про генезис мовлення дітей** // Роль філологічної спадщини О. О. Потебні в гуманізації педагогічної і філологічної освіти. – О., 1996. – С. 18–20.
380. **Речевое развитие детей в условиях близкородственного билингвизма** // Наука в Одеському педінституті : тези доп. / Одес. держ. пед. ін-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 1996. – С. 26–28.
381. **Рідна мова як засіб формування національної самосвідомості у дошкільників** / А. Богущ, В. Ямницький, А. Ількова // Роль філологічної спадщини О. О. Потебні в гуманізації педагогічної і філологічної освіти. – О., 1996. – С. 17–18.
382. **С. Русова: концепція мовного розвитку дітей в національному дошкільному закладі** / А. Богущ, Н. Маліновська // Українське дошкілля: проблеми, пошуки, творчі знахідки : (матеріали доп. міжвуз. наук.-практ. конф.), 25–26 квіт. 1996 р. / Уман. держ. пед. ін-т ім. П. Г. Тичини [та ін.]. – Умань, 1996. – С. 10–11.
383. **С. Русова: методичні засади концепції національного виховання дітей** // Ідея національної школи у педагогічній спадщині Софії Русової та Степана Сірополка : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. / Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаника, Каф. історії педагогіки. – Івано-Франківськ, 1996. – С. 14–17.
384. ***Семейные взаимоотношения и их роль в формировании личности ребенка** / А. М. Богущ, А. П. Ількова // Вестн. Придніпров. ун-та. – 1996. – № 2. – С. 81–87.
385. **Формування у дошкільників творчої активності в мовленнєвій діяльності** // Визуальное мышление и творчество. – Одесса, 1996. – С. 38–39.
386. **Шляхи наступності і перспективності в роботі дошкільних закладів і початкової школи** / А. М. Богущ, О. В. Паскаль // Система неперервної освіти: здобутки, проблеми. – Чернівці, 1996. – С. 3–5.
387. **Interdisciplinary connections in preparing students for the second language teaching** : [міждисциплінарні зв'язки в підготовці студентів до навчання дітей другої мови] / А. Bogush, Т. Kotik // English language teaching for the 21 st century in Ukraine. – О., 1996. – S. 21–22.

1997

388. **Запрошуємо до розмови** : посіб. для роботи з дошкільниками / А. М. Богущ, Г. І. Григоренко. – 2-ге вид. – К. : Освіта, 1997. – 151 с. : іл.
389. **Базисний компонент дошкільної освіти** // Актуальні проблеми дошкільного виховання : міжвуз. зб. наук. пр. / АПН України, Рівнен. держ. пед. ін-т. – Рівне, 1997. – С. 3–7.
390. **Варіативність у дошкільній освіті** // Регіональний і шкільний компоненти змісту загальної середньої освіти: здобутки, проблеми, перспективи : матеріали другої Всеукр. наук.-практ. конф., м. Донецьк, 1997 р., 13–14 листоп. / Донец. облас. ін-т післядиплом. освіти [та ін.]. – К. ; Донецьк, 1997. – С. 27–28.
391. **Л. С. Виготський: проблема багатомовності в дошкільному віці** // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського. – О., 1997. – Вип. 1. – С. 21–23.

392. **Вчитися – хотіти і вміти** : [формування мотиваційної готовності до навчання в шк., пробл. наступності дошкіль. і почат. ланок освіти] / Алла Богуш, Надія Кічук, Людмила Дудко // Дошкіль. виховання. – 1997. – №10. – С. 4.
393. **Дидактические игры и упражнения в обучении детей родному языку** / А. М. Богуш, И. Н. Непомнящая // Наша шк. – Одесса, 1997. – № 1/2. – С. 65–67.
394. **Напрямок новий, перспективний** : [про базисний компонент дошкіль. освіти] // Дошкіль. виховання. – 1997. – № 12. – С. 5. – (Проект Базового компонента дошкільної освіти : заоч. наук.-практ. конф.).
395. **Національне виховання в українському довкіллі** // О. Ольжич: Ідея національного виховання в українській психолого-педагогічній науці XIX–XX ст. / Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаника. – К., 1997. – С. 23–24.
396. **Перспективні напрями розвитку дошкільного виховання в Україні** : [сутність базис. компонента дошкіль. виховання і перспективи розробки базис. програм. розвитку дитини-дошкільника в Україні] // Наука і освіта. – 1997. – Спецвип., квіт. – С. 15–18. – Бібліогр.: 4 назви.
397. **Проблема екологічного виховання дітей в педагогічній спадщині С. Русової** // Виховання екологічної культури : зб. матеріалів Міжнар. наук. конф., 2–4 лют. 1995 р. / Південноукр. пед. ун-т. – О., 1997. – Ч. 3. – С. 5–6.
398. **Сенсибилизация духовного развития ребенка в педагогическом наследии С. Ф. Русовой** // Научные основы энергоинформационных взаимодействий в природе и обществе : материалы междунар. конгр. „ИнтерЭНИО-97”, Крым, Украина / [редкол.: Ф. Р. Ханцеверов (председатель) и др.]. – Крым, 1997. – С. 66–67.
399. **Формирование оценочно-контрольных действий в речевой деятельности дошкольников** // Наука і освіта. – 1997. – № 1. – С. 41–46. – Бібліогр.: 4 назви.
400. **Формування української мовленнєвої компетенції у дітей етнічних спільнот України** // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 1997. – № 3, ч. 2. – С. 17–20. – Спецвип. : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції „Нові технології навчання: проблеми, пошуки, знахідки” (17–18 черв. 1997 р., Вузьлівський природ.-екон. ліцей Львів. обл.).
401. **Ціннісні орієнтири рідномовних обов’язків у спадщині І. Огієнка** // Цінності освіти і виховання : наук.-метод. зб. / Акад. пед. наук України, Центр інформації та документації Ради Європи в Україні ; за заг. ред. О. В. Сухомлинської. – К., 1997. – С. 87–90.
402. **Упоряд.: Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку** : (прогр. та метод. рек.) / М-во змісту і методів навчання. – К. : Освіта, 1997. – 110 с. – Бібліогр.: с. 109–110. – Укладач.
403. **Ред.: Актуальні проблеми дошкільного виховання** : міжвуз. зб. наук. пр. / АПН України, Рівнен. держ. пед. ін-т ; [за ред. А. М. Богуш, Т. І. Поніманської]. – Рівне: [б. в.], 1997. – 175 с.
404. **Ред.: Виховання екологічної культури** : зб. матеріалів Міжнар. наук. конф., 2–4 лют. 1995 р. Ч. 3 / Південноукр. пед. ун-т. – О. : [б. в.], 1997. – 129 с. – Ред.
405. **Ред.: Наука і освіта** : наук.-практ. журн. / Півд. наук. центр АПН України. – 1997, квіт. – – О., 1997. – № 1–4. – Член редкол.
406. **Ред.: Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського** : зб. наук. пр. / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О. : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 1997. – Вип. 1–12. – Голов. ред.

407. **Базовий компонент дошкільної освіти** : проект / у розробці проекту брали участь: Л. В. Артемова, Н. І. Баглаєва..., А. М. Богуш [та ін.]. – К. : [б. в.], 1998. – 47 с.
408. **Адреса досвіду: експериментальний учбово-педагогічний центр „Надія”** // Наша шк. – Одеса, 1998. – № 1. – С. 79–82.
409. **Біблія у духовному розвитку особистості** // Наша шк. – Одеса, 1998. – № 8. – С. 29–30.
410. **Використання спадщини С. Русової в духовному вихованні дітей дошкільного віку** // Виховання молодого покоління на принципах християнської моралі в процесі духовного відродження України : зб. наук. пр. : [матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.] / Острозька акад. Нац. ун-ту „Кієво-Могилян. акад.” [та ін.]. – Острого, 1998. – С. 192–196. – Бібліогр.: 7 назв.
411. **Змістова характеристика видів мовленнєвої компетенції дошкільників** // Наука і освіта. – 1998. – № 1/2. – С. 16–20.
412. **Концепція духовного виховання дітей С. Ф. Русової** // Зб. наук. пр. Пед. науки / Херсон. держ. пед. ін-т. – Херсон, 1998. – Вип. 2. – С. 6–9. – Бібліогр.: 7 назв.
413. **Мовленнєва активність у структурі пізнавальної діяльності дітей** // Розвиток пізнавальних здібностей дошкільників. – О., 1998. – С. 8–11.
414. **Мовленнєва компетенція дошкільника як лінгводидактична проблема** // Розвиток творчих здібностей дітей засобами мовлення : зб. наук. пр. / Ін-т змісту і методів навчання, Запоріж. облас. ін-т удосконалення вчителів. – К. ; Запоріжжя, 1998. – Вип. 11. – С. 5–15.
415. **„Надія” дивиться в майбутнє. Обдарованість: що це?** // Наша шк. – Одеса, 1998. – № 7. – С. 28–29.
416. **Осознанный характер обучения дошкольников-билингвов** // Обучение иностранным языкам в учебных заведениях Украины : сб. ст. / Юж. науч. центр АПН Украины, Ин-т методов обучения иностр. языкам АПН Украины. – Одеса, 1998. – Вып. 1. – С. 18–23.
417. **Підготовка студентів до навчання дітей української мови в дошкільному закладі** / А. М. Богуш, Т. М. Котик // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. – О., 1998. – Вип. 2/3. – С. 125–130.
418. **Про взаємозв'язок мисленнєвої діяльності і образного мовлення дошкільників** // Вестн. Приднестр. ун-та. Сер. Гуманит. науки. – Тирасполь, 1998. – № 1. – С. 49–51.
419. **Проблема активизации познавательной деятельности детей в трудах А. В. Запорожца** // Розвиток пізнавальних здібностей дошкільників. – О., 1998. – С. 12–15.
420. **Профессионально-речевая готовность студентов к обучению детей второму славянскому языку в дошкольном возрасте** / А. М. Богуш, Т. М. Котик // Актуальные педагогические проблемы социально-психологического развития : материалы междунар. науч.-практ. конф. / Беларус. гос. пед. ун-т им. М. Танка. – Минск, 1998. – Ч. 3. – С. 25–28.
421. **Рідномовні обов'язки Івана Огієнка** // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського. – О., 1998. – Вип. 10/11. – С. 15–20.
422. **Теоретичні засади художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку** // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 3. – С. 112–120. – Бібліогр.: 5 назв.
423. **К. Д. Ушинський: концепція мовної освіти** : до 175-річчя від дня народж. К. Д. Ушинського // Наша шк. – Одеса, 1998. – № 3. – С. 2–3.
424. **Ред.: Наука і освіта** : наук.-практ. журн. / Півд. наук. центр АПН України. – 1997, квіт. – – О., 1998. – № 1–6. – Заст. голов. ред.

425. **Ред.: Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського** : зб. наук. пр. / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О. : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 1998. – Вип. 1–12. – Голов. ред.

1999

426. **Готуємо руку дитини до письма** : [система знань і вправ з підготовки руки дитини дошкіль. віку до письма у першому кл. : посібник]. – Вид. 2-ге, доопрац., доповн. – Т. : Мандрівець, 1999. – 53 с. : іл. – (Бібліотека журналу „Мандрівець”) (Серія „Дошкілля”). – Бібліогр.: с. 53 (20 назв).

427. **Дошкільна лінгводидактика** : хрестоматія : посіб. для студ. пед. закл. освіти : [у 2 ч.]. – 1999.

Ч. 1. – К. : Вища шк. – 209, [1] с. – Із змісту: Навчання дітей дошкільного віку рідної мови. – С. 34–36 ; Мовленнєва компетенція дошкільника як лінгводидактична проблема. – С. 149–156 ; Педагогічна оцінка в навчальній діяльності дошкільників як чинник підготовки їх до школи. – С. 162–166 ; Розв’язання програмних завдань на заняттях з розвитку мовлення. – С. 176–180 ; Розвиток мовлення дітей перших трьох років життя. – С. 198–207.

Ч. 2. – О. : АстроПринт ; К. : Вища шк. – 288, [1] с. – Із змісту: Шляхи формування граматично правильної мови в дітей дошкільного віку. – С. 97–102 ; Методи формування граматично правильної мови в дитячому садку. – С. 102–105 ; Екскурсії-огляди, розглядання предметів та бесіди про них. – С. 147–151 ; Підготовка руки дитини до письма. – С. 273–281 ; Мовна підготовка дітей до школи. – С. 282–285.

428. **Зошит для підготовки руки дитини до письма. № 1** / А. М. Богуш, К. Л. Крутій, Н. В. Маковецька. – Запоріжжя : ЛППС, 1999. – 60 с.

429. **Зошит для підготовки руки дитини до письма. № 2** / А. М. Богуш, К. Л. Крутій, Н. В. Маковецька. – Запоріжжя : ЛППС, 1999. – 60 с.

430. **Малюємо** : прогн. виховання дітей дошкіль. віку / АПН України, Ін-т пробл. виховання ; [наук. кер. авт. колективу та передм. З. П. Плохій]. – Вид. 2-ге, доопрац. і доповн. – К. : Пед. думка, 1999. – 286 с.

Із змісту: Мовленнєве спілкування. – С. 172–200 ; Художня література / А. М. Богуш, К. І. Стрюк. – С. 201–208.

431. * **Розвиток українського мовлення в дошкільних закладах національних спільнот** : прогн. та метод. рек. – К. : Освіта, 1999.

432. **Базисний компонент мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку** // „Навчально-виховний процес у вузі і школі та шляхи його розвитку і удосконалення” : зб. пр. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Рівне, 1999 р., 14–17 трав. / Рівнен. екон.-гуманіт. ін-т [та ін.]. – Рівне, 1999. – Ч. 3. – С. 87–90. – Бібліогр.: 8 назв.

433. **Базисний компонент дошкільного образования в Украине** // Адукацыя і Выхаванне. – Мінск, 1999. – № 9. – С. 72–75.

434. **Біблія як засіб сенсифікації духовного розвитку дитини** // Наук. зап. / Остроз. акад. – Острог, 1999. – Т. 2, ч. 2 : Виховання молодого покоління на принципах християнської моралі в процесі духовного відродження України. – С. 190–194.

435. **Дошкільне образование в структуре государственного стандарта в Украине** // Україна – Греція: історична спадщина і перспективи співробітництва (м. Маріуполь, 1999 р., 27–29 трав.) : зб. наук. пр. міжнар. наук.-практ. конф. / Маріуп. гуманіт. ін-т [та ін.]. – Маріуполь, 1999. – Т. 2. – С. 121–123.

436. **Духовні цінності в контексті сучасної парадигми виховання** // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського : (зб. наук. пр.) – О., 1999. – Вип. 4/5. – С. 5–9. – Бібліогр.: 12 назв.
437. **Духовність в аспекті національного виховання в Україні** // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського : (зб. наук. пр.) / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 1999. – Вип. 10. – С. 7–12. – Бібліогр.: 12 назв.
438. **Катехізис образу рідного слова в лінгводидактичній спадщині Василя Сухомлинського** : [принципи розвитку мовлення і навчання дітей рідної мови] // Наук. зап. каф. педагогіки / Миколаїв. держ. пед. ун-т. – Миколаїв, 1999. – Вип. 2. – С. 12–18.
Те саме // Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 1999. – Вип. 10, ч. 1. – С. 112–116.
439. * **Мовленнєва підготовка студентів до навчання дітей української мови в дошкільному віці** / А. М. Богуш, Т. М. Котик // Освітні технології у школі та вузі. – Миколаїв, 1999.
440. **Мовленнєвий розвиток дітей: сутність та шляхи реалізації** // Дошкільн. виховання. – 1999. – № 6. – С. 3–5.
441. **Народознавча обізнаність дітей дошкільного віку** // Оновлення змісту і методів дошкільної освіти в Україні : зб. наук. пр. : наук. зап. Рівнен. держ. пед. ін-ту. – Рівне, 1999. – Вип. 5. – С. 7–9.
442. **Наступність та перспективність у роботі дошкільних закладів освіти та початкової школи** // Психолого-педагогічні основи наступності й перспективності у навчально-виховній роботі між дошкільними закладами, сім'єю та початковою школою : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. / Дрогобич. держ. пед. ун-т ім. І. Франка, Каф. методики викладання гуманіт. дисциплін. – Дрогобич, 1999. – С. 16–18.
443. **Пізнавальна діяльність, її сутність та види** // Шляхи розвитку здібностей у дітей дошкільного віку / АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти, Запорізь. облас. ін-т удоскон. вчителів. – К. ; Запоріжжя, 1999. – Ч. 1. – С. 8–12. – (Професійна творчість: пробл. і пошуки : зб. наук. пр. ; вип. 16). – Бібліогр.: 6 назв.
444. **Професійно-речева готовність студентів к обучению детей второму славянскому языку в дошкольном возрасте** / А. М. Богуш, Т. М. Котик // Теория и технология формирования профессионально-педагогической культуры / Белгор. гос. ун-т, НИИ педагогики и психологии БГУ, Белгород. обл. отд. пед. о-ва РФ. – Белгород, 1999. – С. 168–169.
445. **С памятью в сердце** : [об акад., д-ре мед. наук, проф. А. Е. Штеренгерце] // Новое в науке и практике. – 1999. – № 1. – С. 18–19.
446. **І. І. Срезневський: вивчення рідної мови в дитячому віці** : до 100-річчя з дня публ. книги „Про вивчення рідної мови загалом і особливо в дитячому віці” // Наука і освіта. – 1999. – № 3/4. – С. 3–5.
447. **Формування готовності студентів до навчання дітей української мови в дошкільному закладі** / А. М. Богуш, Т. М. Котик // Записки з українського мовознавства : зб. наук. пр. / Одес. держ. ун-т. – О., 1999. – Вип. 7. – С. 65–71.
448. **Упоряд.: Дошкільна лінгводидактика** : хрестоматія : посіб. для студ. пед. закл. освіти : у 2 ч. – К. ; О., 1999. – Див. № 427.
449. **Упоряд.: Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку** : (прогр. та метод. рек.) / М-во освіти України, Ін-т змісту і методів навчання. – О. : Маяк, 1999. – 83, [3] с. – Бібліогр.: с. 85 (21 назва). – Зміст: Мовленнєва діяльність дітей у дошкільному закладі ; Мовленнєва діяльність, мовленнєве спілкування, розвиток мовлення рідною

мовою ; Художньо-мовленнева діяльність дітей дошкільного віку ; Програма художньо-мовленневої діяльності.

450. **Ред.: Наука і освіта** : наук.-практ. журн. / Півд. наук. центр АПН України. – 1997, квіт. – – О., 1999. – № 1–6. – Заст. голов. ред.
451. **Ред.: Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського** : зб. наук. пр. / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О. : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 1999. – Вип. 1–12. – Голов. ред.
452. **Ред.: Оновлення змісту і методів дошкільної освіти в Україні** : зб. наук. пр. : наук. зап. Рівнен. держ. пед. ін-ту : вип. 5 / Рівнен. держ. пед. ін-т. – Рівне, 1999. – 136 с. – Член редкол.

2000

453. **Дитина в дошкільні роки** : прогр. розвитку, навчання та виховання / Запоріж. облас. ін-т удоскон. вчителів, Каф. дошкіль. та почат. освіти ; [наук. кер.: К. Л. Крутій ; авт. колектив: А. М. Богуш, О. П. Аматаєва, О. М. Байєр та ін.]. – Запоріжжя : ЛПДС ЛТД, 2000. – 268 с. : іл. – Бібліогр.: с. 265–268 (57 назв).
- Із змісту:* Мовленнева діяльність, мовленнєве спілкування, розвиток мовлення. – С. 23–24, 38–39, 55–58, 80–84, 125–129, 193–207 ; Художньо-мовленнева діяльність. – С. 58–60, 85–88, 129–132, 209–217 ; Мовленнєвий етикет. – С. 85, 129, 208 ; Підготовка руки дитини до письма. – С. 218–219.
454. **Дошкільна лінгводидактика: теорія і практика.** – Запоріжжя : Просвіта, 2000. – 226 с. – Бібліогр.: 20 назв.
455. **Маляточко** : прогр. розвитку, навчання та виховання дітей раннього і переддошкіль. віку / Запоріж. облас. ін-т удоскон. вчителів, Каф. дошкіль. та почат. освіти ; [наук. кер.: К. Л. Крутій, З. П. Дорошенко ; авт. колектив: А. М. Богуш, О. М. Байєр, Н. Ф. Денисенко та ін.]. – Запоріжжя : ЛПДС, 2000. – 60 с. – Бібліогр.: с. 59–60.
- Із змісту:* Мовленнева діяльність, мовленнєве спілкування, розвиток мовлення. – С. 16–17, 33–34, 49–54.
456. **Базисний компонент – засіб наступності в роботі дошкільних закладів та початкової школи** // Українське дошкільля : наук. зап. Уман. держ. пед. ун-ту : зб. наук. пр. / Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. – Умань, 2000. – С. 4–9.
457. **Базисный компонент речевого развития в Украине** // Наука о дошкольном детстве – традиции и современность : материалы Междунар. юбилейн. науч.-практ. конф., посвящ. 95-летию со дня рождения А. В. Запорожца и 40-летию со дня основания Ин-та дошк. воспитания / РАО, Ин-т дошк. образования и семейного воспитания, Моск. ком. образования, Центр „Дошкольное детство” им. А. В. Запорожца. – М., 2000. – С. 112–115.
458. **Дефініції „дитинство”, „духовність” і „довкілля” в педагогічній спадщині В. Сухомлинського** // Вісн. Луган. держ. пед. ун-ту ім. Т. Шевченка. Пед. науки. – Луганськ, 2000. – № 7. – С. 14–19. – Бібліогр.: 11 назв.
459. **Дефініції „духовність” і „моральність” в аспекті національного виховання в Україні** // Наук. зап. / Остроз. акад. – Острог, 2000. – Т. 3 : Виховання молодого покоління на принципах християнської моралі в процесі духовного відродження України. Біблія на теренах України. – С. 285–289. – Бібліогр.: 13 назв.
460. **Дефініція „духовність” і „моральність” в аспекті національного виховання в Україні** // Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах : (теорет.-метод. пробл. виховання дітей та учнів. молоді) : зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т пробл. виховання [та ін.]. – К., 2000. – Кн. 1. – С. 18–23. – Бібліогр.: 15 назв.

461. **Дефініція „розуміння” у контексті художньо-мовленнєвої діяльності дітей** // Творча спадщина Г. С. Костюка та сучасна психологія : до 100-річчя від дня народження акад. Г. С. Костюка : матеріали III з'їзду Т-ва психологів України / АПН України, Від-ня психології, вікової фізіології та дефектології, Т-во психологів України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. – К., 2000. – С. 22–23.
462. **До проблеми духовного розвитку дитини** // Защита прав ребенка: гарантии, реальность, проблемы : (материалы междунар. науч.-практ. конф., г. Симферополь, 17–19 нояб. 1999 г.) / под общ. ред. Г. И. Васильева. – Одесса, 2000. – С. 35–38. – (Бібліотека журналу „Вісник Одеського інституту внутрішніх справ”).
Te same // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського. – О., 2000. – Спец. вип.: Захист прав дитини: гарантії, реальність, проблеми. – С. 18–21.
463. **Категорія духовності як кінцева мета національного виховання** // Психолого-педагогічні основи гуманізації виховання і навчання в школах і вищих навчальних закладах : зб. наук. пр. Рівнен. екон.-гуманіт. ін-ту / АПН України, Рівнен. екон.-гуманіт. ін-т. – Рівне, 2000. – С. 33–37. – Бібліогр.: 13 назв.
464. **Концепція розвитку дитячого мовлення за Жаном Піаже** // Педагогіка і психологія. – 2000. – № 3. – С. 22–27.
465. **Концепція „розуміння” Г. С. Костюка в контексті художньо-мовленнєвої діяльності дошкільників** // Наука і освіта. – 2000. – № 3. – С. 3–4.
466. **„Мова моя чудова...”** : [інтерв'ю] // Огренич Н. Твои имена, Одесса... / Наталья Огренич. – Одесса, 2000. – Кн. 3. – С. 89–91.
467. **Мовленнєва діяльність у структурі пізнавальної діяльності** // Наук. зап. Сер.: Пед. науки / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2000. – Вип. 27. – С. 3–7. – Бібліогр.: 6 назв.
468. **О. Ольжич і С. Русова: національне виховання українського дошкільця** // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. – О., 2000. – Вип. 5/6. – С. 5–10.
469. **Проблема егоцентричного мовлення у спадщині Жана Піаже** // Наук. вісн. Ізмаїл. держ. пед. ін-ту. Іст. науки. Пед. науки. Філол. науки. Екологія регіону. – Ізмаїл, 2000. – Вип. 9 : До 60-річчя Ізмаїльського державного педагогічного інституту. – С. 66–70.
470. ***Проблема наступності дошкільної і початкової ланок у навчально-виховному комплексі „Надія”** // Зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини / Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. – К. : Наук. світ, 2000. – Спецвип.
471. **Рідномовні обов'язки у спадщині І. Огієнка** // Пед. газета. – 2000. – Серп. (№ 8). – С. 4.
472. **Сприймання й розуміння дітьми змісту художніх творів** // Зб. наук. пр. Бердян. держ. пед. ін-ту ім. П. Д. Осипенко. (Пед. науки). – Бердянськ, 2000. – № 2 : Матеріали науково-практичної конференції „Актуальні проблеми дошкільної освіти та підготовки фахівців на сучасному рівні”. – С. 12–18.
473. **Теоретичні й методологічні засади формування мовленнєвої компетенції дошкільника** // Педагогіка і психологія. – 2000. – № 1. – С. 5–10. – Бібліогр.: 6 назв.
474. ***Definition „understanding” in the context of children’s artistic speech activity** // Tudományjs uleseinek elofdas – osszefoglaloi. – NYIREGYZHAZA, 2000. – S. 127–128.
475. **Ред.: Наука і освіта** : наук.-практ. журн. / Півд. наук. центр АПН України. – 1997, квіт. – – О., 2000. – № 1–6. – Заст. голов. ред.
476. **Ред.: Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського** : зб. наук. пр. / Південноукр. держ. пед. ун-т

ім. К. Д. Ушинського. – О. : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2000. – Вип. 1–12. – Голов. ред.

2001

477. **Готуємо руку дитини до письма** : [система знань і вправ з підготов. руки дитини дошкіль. віку до письма у першому кл.]. – Вид. 2-ге, доопрац., доповн. – Т. : Мандрівець, 2001. – 53 с. : іл. – (Бібліотека журналу „Мандрівець”) (Серія „Дошкілля”).
478. **Довкілля** : для дітей дошкіль. віку : метод. посіб. для вихователів дитсадків та батьків : ч. 1 / А. М. Богущ, В. Р. Ільченко. – Полтава : ПОППО, 2001. – 59 с.
479. **Лінгводидактика в сучасних закладах освіти** / [кол. авт.: А. М. Богущ, О. С. Трифонова, Н. В. Гавриш та ін.] ; Півд. наук. центр АПН України. – О. : ПНЦ АПН України, 2001. – 269 с. : іл. – Бібліогр.: с. 268–269.
- Із змісту:* 2.1. Теоретичні засади дошкільної лінгводидактики. – С. 5–16 ; 2.2. Теоретичні та методологічні засади формування мовленнєвої компетенції дошкільника. – С. 16–20 ; 2.3. Базисний компонент мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку: сутність та шляхи реалізації. – С. 20–33 ; 2.4. Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку: експериментальні знахідки. – С. 33–71.
480. **Педагогічні нотатки та роздуми** : зб. наук.-метод. пр. – Запоріжжя : ЛПС ЛТД, 2001. – 221 с. – (Педагогічна думка України).
481. **Українське народознавство в дошкільному закладі** : прогр. та довідк. матеріал вихователям дошкіль. закл. / [А. М. Богущ, Г. І. Григоренко, Н. В. Лисенко та ін.]. – Запоріжжя : ЛПС ЛТД, 2001. – 83 с.: іл. – (Додаток до програми „Дитина в дошкільні роки”).
482. ***Витоки готовності дітей до шкільного навчання у психологічній спадщині Віри Котирло** // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка – К., 2001. – Т. 4. – С. 16–18.
483. **[Від головного редактора]** // Виховання і культура. – 2001. – № 1. – 2-а с. обкл.
484. **Вплив біосоціальних факторів на розвиток особистості дитини у спадщині С. Русової** // Актуалізація ідей антропоцентризму в умовах реформування загальноосвітньої і вищої школи : матеріали Всеукр. наук. конф. : секція III, IV / Полтав. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. – Полтава, 2001. – С. 3–8.
485. **Дитинство: сходинки його комфортності** // Наука і освіта. – 2001. – № 5 (спец. вип.) : В. Сухомлинський і сучасність. – С. 16–18. – Бібліогр.: 9 назв.
486. **Духовні цінності в контексті сучасної парадигми виховання** // Виховання і культура. – 2001. – № 1. – С. 5–8. – Бібліогр.: 13 назв.
487. ***Духовність в аспекті національного виховання в Україні** // Сучасні педагогічні інновації у підготовці і післядипломній освіті педагогічних працівників. – Черкаси, 2001.
- Te same* // Етнологія XXI века : междунар. конгр. – Одесса, 2001.
488. **Категорії добра і ненасильства в родинній педагогіці** // Вісн. Прикарпат. ун-ту. Педагогіка / Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаніка. – Івано-Франківськ, 2001. – Вип. 6. – С. 165–170. – Бібліогр.: 8 назв.
489. **Місце педагогічної оцінки в навчальній діяльності дошкільників** // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського : (зб. наук. пр.) / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2001. – Вип. 3/4. – С. 110–115. – Бібліогр.: 4 назви.
490. **Наступність і спадкоємність дошкільної і початкової ланок у системі неперервної освіти** // Наук. вісн. Ізмаїл. держ. пед. ін-ту. – Ізмаїл, 2001. – Вип. 11 : Іст. науки. Пед. науки. Філол. науки. – С. 38–41.

491. **Наступність і спадкоємність дошкільної і початкової ланок у системі неперервної освіти: оцінний компонент** // Реформування змісту освіти в початкових класах у контексті перебудови загальноосвітньої середньої школи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. / Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. І. Франко, Каф. методики гуманіт. дисциплін. – Дрогобич, 2001. – С. 26–31.
492. **Наступність, перспективність, спадкоємність – складові неперервної освіти** : [виступ на II Всеукр. з'їзді працівників освіти] // Дошкіл. виховання. – 2001. – № 11. – С. 11–12. – (3 виступів на секції „Дошкільна освіта”).
493. **Підготовка студентів до здійснення наступності і спадкоємності дошкільної і початкової ланок у системі неперервної освіти** // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія / Крим. держ. гуманіт. ін-т. – К., 2001. – Вип. 3, ч. 1. – С. 16–21. – Бібліогр.: 4 назви.
494. **Тайна в імені твоїм... Надія** // Наша шк. – Одеса, 2001. – № 1. – С. 111–112.
495. **Теоретичні засади змістового аспекту мовленнєвого розвитку дітей на етапі дошкільного дитинства** // Наук. зап. Сер.: Пед. науки / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2001. – Вип. 32, ч. 1. – С. 36–39.
496. **Турботи дошкілля** // Пед. газета. – 2001. – Груд. (№ 12). – С. 4.
497. **Чи перестане бути Попелюшкою дошкільна освіта?** : [інтерв'ю] / матеріали підготував Микола Щербань // Освіта. – 2001. – 20–27 черв. (№ 32/33). – С. 10.
498. **Шлях до милосердя і любові** // Дошкіл. виховання. – 2001. – № 2. – С. 3–4.
499. **Яке ж воно, нинішнє дошкілля?** : [держ. політика в галузі дошкіл. освіти] // Пед. газета. – 2001. – Квіт. (№ 4). – С. 3.
500. **Рец.: Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та вузі** : зб. наук. пр. : пам'яті акад. Степана Якимовича Дем'янчука присвячується / М-во освіти і науки України, АПН України, Рівнен. екон.-гуманіт. ін-т ; [редкол.: Дем'янчук А. С. та ін.]. – Рівне : Ліста, 2001. – 471 с. – Тит. рецензент.
501. **Ред.: Адаптація учнів-інвалідів до навчально-виховного процесу професійно-технічного училища** / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2001. – 83 с. – (Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського ; спецвип.). – Голов. ред.
502. **Ред.: Виховання і культура** : міжнар. наук.-практ. журн. : [альманах] / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – 2001, лип. – – О. : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2001. – № 1–3. – Голова редкол.
503. **Ред.: Лінгводидактика в сучасних закладах освіти.** – Ред. – Див. № 479.
504. **Ред.: Наука і освіта** : наук.-практ. журн. / Півд. наук. центр АПН України. – 1997, квіт. – – О., 2001. – № 1–6. – Заст. голов. ред.
505. **Ред.: Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського** : зб. наук. пр. / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О. : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2001. – Вип. 1–12. – Голов. ред.
506. **Ред.: Українське народознавство в дошкільному закладі.** – Ред. – Див. № 481.

2002

507. **Дошкільна лінгводидактика: теорія і практика** : монографія. – Запоріжжя : Просвіта, 2002. – 221, [2] с. : табл. – Бібліогр.: с. 224 (20 назв).
508. **Українське народознавство в дошкільному закладі** : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / А. М. Богуш, Н. В. Лисенко. – 2-ге вид., перероб. і доповн. – К. : Вища шк., 2002. – 406, [1] с. – Бібліогр.: с. 395–396.

509. **Формування оцінно-етичних суджень у дітей старшого дошкільного віку** : [монографія] / Алла Богуш, Олена Монке ; Півд. наук. центр АПН України. – О. : ПНЦ АПН, 2002. – 238, [1] с. – Бібліогр.: с. 208–224 (217 назв).
510. **До проблеми комфортності дитини** // Виховання і культура. – 2002. – № 1. – С. 8–10. – Бібліогр.: 9 назв.
511. **Ідеї ненасильства у християнській педагогіці** // Християнські цінності: історія і погляд у третє тисячоліття. – Острог, 2002. – С. 216–221. – (Наук. зап. / Нац. ун-т „Острозька академія” ; Т. 6). – Бібліогр.: 7 назв.
512. **Категорії Добра, Миру і Ненасильства в сучасній правоохоронній педагогіці** // Вісн. Одес. ін-ту внутр. справ. – О., 2002. – № 1 : 80 років навч. закладу. – С. 205–209;
Те саме // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та вузі. – Рівне, 2002. – Вип. 3. – С. 6–9.
513. **Категорії добра та ненасильства в сучасній педагогіці** // Педагогіка добра в контексте етнокультурного соціума : матеріали Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 150-летию со дня рождения И. Гаспринского (г. Симферополь, май 2001 г.) / Ин-т педагогіки и психологии проф. образования АПН Украины [и др.]. – Симферополь, 2002. – С. 10–12. – Библиогр.: 12 назв.
514. **Катехізіс батьківської педагогіки В. Сухомлинського: від материнського порога до Людини** // Наук. зап. Сер.: Педагогіка / Терноп. держ. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Т., 2002. – [Вип.] 5. – С. 177–180. – Бібліогр.: 9 назв.
515. **Кілька питань про наше життя** : [перспективи розвитку дошкіль. освіти] / А. М. Богуш, Е. С. Вільчковський ; інтерв'ю провела Тетяна Науменко // Дит. садок. – 2002. – Груд. (№ 46). – С. 4–5.
516. **Концепція духовного виховання дітей С. Ф. Русової** / А. М. Богуш, І. М. Непомняща // Педагогіка добра в контексте етнокультурного соціума : матеріали Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 150-летию со дня рождения И. Гаспринского (г. Симферополь, май 2001 г.). – Симферополь, 2002. – С. 96–97. – Библиогр.: 7 назв.
517. **Мовна освіта в дошкільній галузі** : [участь в обговоренні питання „Дослідження проблеми мовної освіти” на заг. зборах АПН України] // Пед. газета. – 2002. – Жовт.–Листоп. (№ 10/11). – С. 11.
518. **Парадигма „дитинства” в контексті розвитку особистості дошкільника** // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні, 1992–2002 : зб. наук. пр. до 10-річчя АПН України / АПН України. – Х., 2002. – Ч. 1. – С. 258–270. – Бібліогр.: 18 назв.
519. **Підготовка студентів до здійснення наступності і спадкоємності дошкільної і початкової ланок у системі неперервної освіти** // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне, 2002. – Вип. 19. – С. 4–7.
520. **Принципи гуманізації освіти у вищій школі** // Наук. вісн. : зб. наук. пр. / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2002. – Вип. 10, ч. 1 : матеріали міжнар. науч.-практ. конф. „Пріоритетні напрямки розвитку проф. освіти”. – С. 50–54.
521. **Професійно-речева готовність майбутніх вчителів як лінгводидактична проблема** // Развитие детской речи: традиции и перспективы / РАО, Ин-т дошк. образования и семейн. воспитания. – М., 2002. – С. 20–23.
522. **Потребує розв'язання проблема всебічної мовленнєвої підготовки спеціалістів** : [з виступу на засіданні Президії АПН України „Значення української мови впливає з її суспільних функцій”] // Освіта України. – 2002. – 4 жовт. (№79). – С. 13.
523. **Реформування підготовки педагогічних кадрів в аспекті реалізації принципів наступності і перспективності** // Зб. наук. пр. Бердян. держ. пед. ун-ту. Пед. науки. –

Бердянськ, 2002. – № 3 : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. „Проблеми наступності у підготовці дітей дошкільного і молодшого віку до життєдіяльності”. – С. 6–12.

524. **Речевая компетентность дошкольника в базовом компоненте образования в Украине** // Славянский педагогический Собор : тез. докл. I Междунар. конгр. (26–29 июня 2002 г.) / Приднестр. гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко [и др.]. – Тирасполь, 2002. – С. 455–458.
525. **Содержательный аспект речевого развития ребенка в Базисном компоненте дошкольного образования в Украине** // Славянская педагогическая культура / Приднестр. науч.-образов. центр Юж. отд. РАО. – 2002. – № 1. – С. 133–137.
526. **Ступени воспоминаний...** // Развитие детской речи: традиции и перспективы / РАО, Ин-т дошк. образования и семейн. воспитания. – М., 2002. – С. 67–68.
527. **Упоряд.: Дошкільна лінгводидактика. Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільному закладі освіти** : прогн. для студентів вищих пед. навч. закл. освіти спеціальності 7.01.01.01 „Дошкільне виховання” / М-во освіти і науки України ; [упоряд.: А. М. Богуш, Н. В. Гавриш, Т. М. Котик]. – О. : ПНЦ АПН України, 2002. – 47 с. – Бібліогр.: с. 45–47 (44 назви).
528. **Упоряд.: Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному закладі** : прогн. для студ. вищих пед. навч. закл. освіти спеціальності 7.01.01.01 „Дошкільне виховання” / М-во освіти і науки України ; [упоряд.: А. М. Богуш, Н. В. Гавриш, Т. М. Котик]. – О. : ПНЦ АПН України, 2002. – 27 с. – Бібліогр.: с. 27 (13 назв).
529. **Упоряд.: Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних закладах освіти** : прогн. для студ. вищих пед. навч. закл. освіти спеціальності 7.01.01.01 „Дошкільне виховання” / М-во освіти і науки України ; [упоряд.: А. М. Богуш, Н. В. Гавриш, Т. М. Котик]. – О. : ПНЦ АПН України, 2002. – 30 с. – Бібліогр.: с. 28–30 (41 назва).
530. **Ред.: Виховання і культура** : міжнар. наук.-практ. журн. : [альманах] / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – 2001, лип. – – О. : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2002. – № 1–2. – Голова редкол.
531. **Ред.: Наука і освіта** : наук.-практ. журн. / Півд. наук. центр АПН України. – 1997, квіт. – – О., 2002. – № 1–6. – Заст. голов. ред.
532. **Ред.: Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського** : зб. наук. пр. – О. : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2002. – Вип. 1–12. – Голов. ред.

2003

533. **Довкілля** : для дітей дошкільн. віку : метод. посіб. для вихователів дитсадків та батьків : ч. 2 / А. М. Богуш, В. Р. Ільченко. – Полтава : НМЦІЗО, 2003. – 75 с. : рис.
534. **Культура речевого общения детей дошкольного возраста** : метод. пособие для воспитателей дошк. образоват. учреждения с рус. яз. обучения / А. М. Богуш, Е. П. Аматыева, С. К. Хаджирадева. – О. : ЮНЦ АПН Украины, 2003. – 251 с. : ил. – Библиогр.: с. 176–179 (64 назв.).
535. **Мова дітей** : посіб. для батьків дошкільнят та соц. педагогів / під заг. ред. С. Чередниченко ; Ін-т розвитку інтелекту дитини, Дит. Фонд Об'єднаних Націй. – К. : Кобза, 2003. – 142, [2] с.
536. **Мовленнєва готовність старших дошкільників до навчання у школі** / Алла Богуш, Наталія Шиліна ; Півд. наук. центр АПН України. – О. : ПНЦ АПН України, 2003. – 335 с. – Бібліогр.: с. 258–276 (246 назв).
537. **Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку** : навч. посіб. студ. вищ. навч. закл. – К. : Слово, 2003. – 343 с. – Бібліогр.: с. 305–308.

538. **Українське народознавство в дошкільному закладі** : практикум : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / А. М. Богуш, Н. В. Лисенко. – К. : Вища шк., 2003. – 204, [2] с.
539. **Використання педагогічної спадщини К. Д. Ушинського в методиці розвитку та корекції мовлення дітей дошкільного віку** / А. М. Богуш, О. Г. Мандрика // Всеукраїнські науково-практичні читання студентів і молодих науковців, присвячені спадщині Костянтина Дмитровича Ушинського, 20–21 трав. 2003 р. / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2003. – С. 84–89. – Бібліогр.: 5 назв.
540. **Витоки виховання мовної особистості вчителя у спадщині В. О. Сухомлинського** // Наук. зап. Сер.: Пед. науки / Кіровогр. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2003. – Вип. 52, ч. 1. – С. 5–7. – Бібліогр.: 12 назв.
Te same // Почат. шк. – 2003. – № 9. – С. 12–14. – Бібліогр.: 12 назв.
541. **Дитинство в сучасному освітньому просторі** // Адреса досвіду НВК „Надія” : зб. наук. пр., присвяч. 10-річчю НВК „Надія” / Півд. наук. центр АПН України. – О., 2003. – С. 3–24. – Бібліогр.: 20 назв.
542. **Дитинство: погляд сьогодення** // Виховання і культура. – 2003. – № 1/2. – С. 4–9. – Бібліогр.: 19 назв.
543. **Еволюція мети навчання рідної мови в українській дошкільній лінгводидактиці** / Алла Богуш, Тетяна Котик // Наук. вісн. Чернів. ун-ту : зб. наук. пр. / Чернів. нац. ун-т. – Чернівці, 2003. – Вип. 176 : Педагогіка та психологія. – С. 24–30. – Бібліогр.: 22 назви.
544. **Експериментальні дослідження навчання російськомовних дітей української мови** // Наука і освіта. – 2003. – № 4. – С. 85–90. – Бібліогр.: 8 назв.
545. **Комфортність дитини** // Пед. газета. – 2003. – Жовт. (№ 10). – С. 5.
546. **Комфортність особистості в аспекті безперервної освіти** // Известия Международной Славянской академии им. Я. А. Коменского. – Тирасполь, 2003. – № 1. – С. 114–119.
547. **Модернізація дошкільної освіти в контексті Національної доктрини її розвитку** // Вісн. Глухів. держ. пед. ун-ту. Сер.: Пед. науки / Глухів. держ. пед. ун-т. – Глухів, 2003. – Вип. 2. – С. 9–12. – Бібліогр.: 7 назв.
548. **Парадигма „дитинства” в контексті розвитку особистості дитини** // Гуманіт. вісн. Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди : наук.-теорет. зб. – Переяслав-Хмельницький, 2003. – № 3 (спецвип.) : Педагогіка і психологія. – С. 92–99.
549. ***Парадигма „дитинства” в сучасній педагогіці** // Педагогический альманах. Наука и практика / Приднестров. гос. ун-т. – Бендеры, 2003. – № 1. – С. 50–57.
550. **Педагогические условия формирования речевой готовности будущих воспитателей ДУЗ в условиях билингвизма** // Технообраз, 2003. Технологии непрерывного образования и творческого саморазвития личности студентов в высшей школе : тез. докл. IV Междунар. науч. конф., Гродно [Беларусь] : в 2 ч. – Гродно, 2003. – Ч. 2. – С. 197–201.
551. **Під колесами освітніх перегонів** : неперервність і перспективність дошкіль. і почат. ланок освіти // Дит. садок. – 2003. – Груд. (№ 47). – С. 11–12.
552. ***Підготовка майбутніх вихователів до навчання дітей української мови в ДНЗ** // Проблеми впровадження державної мови в навчальних закладах Одещини. – О., 2003.
553. **Підготовка студентів до роботи у випускних групах дошкільних закладів та з 6-річками** // Оновлення змісту, форм і методів навчання і виховання у закладах освіти : зб. наук. пр. : наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне, 2003. – Вип. 26. – С. 121–124.

554. **Принципи модернізації вищої освіти** // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне, 2003. – Вип. 4, ч. 1. – С. 6–9.
555. **Проблема комфортності в дитячому колективі школи-інтернату** // Наук. вісн. Миколаїв. держ. пед. ун-ту. Пед. науки : (зб. наук. пр.). – Миколаїв, 2003. – Вип. 5. – С. 30–37. – Бібліогр.: 9 назв.
556. **Українське дошкілля: його сьогодення і майбутнє** : [система дошкіл. освіти та її нормативне забезпечення, проблеми базового компонента дошкіл. освіти] // Освіта України. – 2003. – 18 берез. (№ 20). – С. 6–7.
557. **Ціннісні пріоритети дошкільного дитинства** // Ціннісні пріоритети освіти у XXI ст. / АПН України, Міжнар. акад. пед. освіти, Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2003. – Ч. 1. – С. 78–82.
558. **Ред.: Адреса досвіду: НВК „Надія”** : зб. наук. пр., присвяч. 10-річчю НВК „Надія” / Півд. наук. центр АПН України. – О. : ПНЦ АПН України, 2003. – 192, [3] с. – Заг. ред.
559. **Ред.: Виховання і культура** : міжнар. наук.-практ. журн. : [альманах] / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – 2001, лип. – ... – О. : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2003. – № 1–2. – Голова редкол.
560. **Ред.: Всеукраїнські науково-практичні читання студентів і молодих науковців, присвячені спадщині Костянтина Дмитровича Ушинського**, 20–21 трав. 2003 р. / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, Ф-т дошкіл. виховання. – О., 2003. – 240 с. – Член редкол.
561. **Ред.: Дошкільна освіта** : наук.-практ. журн. Запоріж. облас. ін-ту післядиплом. пед. освіти. – 2003, жовт. – – Запоріжжя : ЛПКС, 2003. – № 1, 2. – Голова редкол.
562. **Ред.: Наука і освіта** : наук.-практ. журн. / Півд. наук. центр АПН України. – 1997, квіт. – – О., 2003. – № 1–6. – Заст. голов. ред.
563. **Ред.: Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського** : (зб. наук. пр.) / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О. : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2003. – Вип. 1–12. – Голов. ред.
564. **Ред.: Оновлення змісту та форм дошкільної і початкової освіти України** : до 90-річчя Миколаїв. держ. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського та 25-річчя пед. ф-ту МДУ : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Миколаїв, 2003 р., 21 листоп. – Миколаїв, 2003. – 313 с.

2004

565. **Мовленнєвий компонент дошкільної освіти** : навч.-метод. посіб. для вихователів дошкіл. навч. закл. до Базового компонента дошкіл. освіти. – О. : Ярослав, 2004. – 175 с. – (Бібліотека дошкільної освіти).
566. **Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років** : монографія. – К. : Слово, 2004. – 374 с. – Бібліогр.: с. 373–374 (20 назв).
567. **Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку** : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К. : Слово, 2004. – 340, [1] с.
568. **Батьківська педагогіка Василя Сухомлинського** // Виховання і культура. – 2004. – № 1/2. – С. 7–9.
569. **Вікові особливості оцінно-контрольних дій дошкільників в образотворчій діяльності** // Наука і освіта. – 2004. – № 8/9. – С. 212–213.
570. **Вплив мовленнєвого середовища на розвиток особистості дитини** // Наук. вісн. Миколаїв. держ. ун-ту: Пед. науки : (зб. наук. пр.) / Миколаїв. держ. ун-т

- ім. В. О. Сухомлинського. – Миколаїв, 2004. – Вип. 8 : Василь Сухомлинський і сучасність: особистість у навколишньому середовищі. – С. 21–25. – Бібліогр.: 8 назв.
571. **Вплив середовища на формування мовної особистості** // Інноваційні технології викладання української мови та літератури в школі і ВНЗ: проблеми і пошуки : матеріали Всеукр. наук.-метод. конф., 9–10 листоп. 2004 р. / АПН України, Ін-т педагогіки, Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка, Житомир. облас. ін-т післядиплом. пед. освіти. – Житомир, 2004. – С. 12–17.
572. **Концепція національного дошкільного виховання дітей у дошкільній педагогічній спадщині Софії Русової** // Розмаїття. – Херсон, 2004. – № 2. – С. 26–30.
573. **Наступність дошкільної і початкової ланок у системі неперервності освіти** // Наук. зап. Сер.: Педагогіка / Терноп. держ. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Т., 2004. – Вип. 2. – С. 3–6. – Бібліогр.: 8 назв.
574. **Парадигма „детства” в современной педагогике** // Поликультурное образование и национальная школа : материалы круглого стола науч.-теорет. журн. „Педагогика”, г. Белогорск, 18–19 нояб. 2004 г. / под ред. А. В. Глузмана, М. А. Хайрулдинова. – Симферополь, 2004. – С. 18–21.
575. **Підготовка дефектологів-логопедів до роботи у дошкільних навчальних закладах** / А. М. Богуш, О. Г. Мандрика // Всеукраїнські науково-практичні читання студентів і молодих науковців, присвячені педагогічній спадщині Костянтина Дмитровича Ушинського (до 180 років з дня народження) та Василя Олександровича Сухомлинського (до 85 років з дня народження), 18–19 травня 2004 р. / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, Ф-т дошкіль. виховання. – О., 2004. – С. 9–11. – Бібліогр.: 5 назв.
576. ***Принципи народознавчої роботи з дітьми 5–6 років** // Школа О. А. Захаренка як модель сучасної сільської школи : Всеукр. пед. читання, Черкаси, 2004 р. / МОН України, АПН України, Черкас. облас. ін-т післядиплом. освіти. – Черкаси, 2004. – С. 23–28.
577. **Проблема мовної особистості педагога в педагогічній науці** // Наука і освіта. – 2004. – № 1. – С. 77–79. – Бібліогр.: 12 назв.
578. **Проблеми наступності і перспективності розвитку дошкільної і початкової ланок освіти** // Вересень. – Миколаїв, 2004. – № 3/4. – С. 28–33. – Бібліогр.: 4 назви.
579. **Проблеми сімейного виховання дітей у спадщині В. О. Сухомлинського** // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. : наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне, 2004. – Вип. 29. – С. 4–6. – Бібліогр.: 9 назв.
580. **Специфіка діяльності логопеда дошкільного закладу** // Всеукраїнські науково-практичні читання студентів і молодих науковців, присвячені педагогічній спадщині Костянтина Дмитровича Ушинського (до 180 років з дня народження) та Василя Олександровича Сухомлинського (до 85 років з дня народження), 18–19 травня 2004 р. / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, Ф-т дошкіль. виховання. – О., 2004. – С. 12–14. – Бібліогр.: 6 назв.
581. **Сучасний стан дошкільної лінгводидактики в Україні** // Дошкіль. освіта. – 2004. – № 4. – С. 5–27. – Бібліогр.: 28 назв.
582. **Традиції сімейного виховання К. Д. Ушинського у спадщині Василя Сухомлинського** // К. Д. Ушинський і сучасність: пріоритетні напрямки розвитку професійної освіти : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 21–22 жовт. 2004 р. / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2004. – Т. 1. – С. 209–213.
583. **Цицерони в пелюшках. Як уникнути „дефектів фікції” і не потрапити до логопеда** // Україна молода. – 2004. – 15 січ. – С. 11.

584. **Ціннісні пріоритети дошкільного дитинства** // Дит. садок. – 2004. – Лют. (№ 8). – С. 6.
585. **Ред.: Виховання і культура** : міжнар. наук.-практ. журн. : [альманах] / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – 2001, лип. – – О., 2004. – № 1–2. – Голова редкол.
586. **Ред.: Всеукраїнські науково-практичні читання студентів і молодих науковців, присвячені педагогічній спадщині Костянтина Дмитровича Ушинського (до 180 років з дня народження) та Василя Олександровича Сухомлинського (до 85 років з дня народження)**, 18–19 травня 2004 р. / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, Ф-т дошкіль. виховання. – О. : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2004. – 168 с. – Член редкол.
587. **Ред.: Дошкільна освіта** : наук.-практ. журн. Запоріж. облас. ін-ту післядиплом. пед. освіти. – 2003, жовт. – – Запоріжжя : ЛПКС, 2004. – № 1–4. – Голова редкол.
588. **Ред.: Наука і освіта** : наук.-практ. журн. / Півд. наук. центр АПН України. – 1997, квіт. – – О., 2004. – № 1–9. – Заст. голов. ред.
589. **Ред.: Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського** : (зб. наук. пр.) / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О. : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2004. – Вип. 1–12. – Голов. ред.
590. **Ред.: К. Д. Ушинський і сучасність: пріоритетні напрямки розвитку професійної освіти** : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 21–22 жовт. 2004 р. : у 2 т. / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2004. – Т. 1–2. – Член редкол.

2005

591. **Дошкільна лінгводидактика** : хрестоматія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М-во освіти і науки України. – К. : Слово, 2005. – 717 с. – Авт. зазнач. на обкл.
- Із змісту:* Навчання дітей дошкільного віку рідної мови. – С. 45–47 ; Діяльність, активність, мовлення. – С. 70–78 ; Мовленнєва компетенція дошкільника як лінгводидактична проблема. – С. 239–246 ; Педагогічна оцінка в навчальній діяльності дошкільників як чинник підготовки їх до школи. – С. 252–258 ; Розв'язання програмних завдань на заняттях з розвитку мовлення. – С. 270–274 ; Розвиток мовлення дітей перших трьох років життя. – С. 296–306 ; Шляхи формування граматично правильної мови в дітей дошкільного віку. – С. 431–436 ; Методи формування граматично правильної мови в дитячому садку. – С. 437–441 ; Експерсії-огляди, розглядання предметів та бесіди про них. – С. 538–543 ; Підготовка руки дитини до письма. – С. 694–704 ; Мовна підготовка дітей до школи. – С. 704–708.
592. **Збагачення словника дошкільників експресивною лексикою народних казок** : [монографія] / Богуш Алла Михайлівна, Руденко Юлія Анатоліївна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, Півд. наук. центр АПН України. – О. : Поліграф, 2005. – 251 с. : іл. – Бібліогр.: с. 190–216 (262 назви).
593. **Уроки духовності дітям** : [посібник] / Алла Богуш, Віра Сучок ; Півд. наук. центр АПН України. – О. : М. П. Черкасов, 2005. – 126 с. – Бібліогр.: с. 126 (28 назв).
594. **Взаємозалежність свободи і відповідальності: погляд В. О. Сухомлинського** // Зб. наук. пр. Полтав. держ. пед. ун-ту ім. В. Г. Короленка. Сер.: Пед. науки / Полтав. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. – Полтава, 2005. – Вип. 5. – С. 20–26.
- Те саме* // Почат. школа. – 2005. – № 9. – С. 7–9. – Бібліогр.: 10 назв.
595. **Вплив середовища на формування мовної особистості дитини** // Теоретико-методологічні проблеми розвитку особистості в системі неперервної освіти : матеріали методол. семінару АПН України, 16 груд. 2004 р. / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К. : [б. в.], 2005. – С. 275–283.

596. **Духовне виховання на засадах української християнської педагогіки** // Дошкіль. виховання. – 2005. – № 8. – С. 3–4.
597. **Із слова починається людина** : [про наук. феномени „мовна особистість”, „мовленнєве середовище”] // Пед. газета. – 2005. – Січ. (№ 1). – С. 2. – (Психологічні проблеми модернізації освіти в Україні).
598. **Мистецтво виховання словом** // Пед. газета. – 2005. – Верес. (№ 9). – С. 6.
599. **Принципи модернізації вищої освіти у 20 столітті** // Педагогіка духовності: Поступ у третє тисячоліття : матеріали міжнар. наук. конференції, 19 квітня 2005 р. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2005. – Т. 1. – С. 7–10.
600. **Розвиток методики організації художньо-мовленнєвої діяльності у другій половині ХХ століття** // Наука і освіта. – 2005. – № 7/8. – С. 138–141. – Бібліогр.: 7 назв.
601. **Розвиток творчого мовленнєвого самовираження дітей** / А. М. Богущ, Л. І. Березовська) // Матеріали Психологічного конгресу. – К., 2005. – С. 7–11.
602. **Слово як фактор виховання мовної особистості** // Виховання і культура. – 2005. – № 1/2. – С. 4–6.
603. **Специфіка спрямованих оцінно-контрольних дій у дітей дошкільного віку в навчально-мовленнєвій діяльності** // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського : (зб. наук. пр.) / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2005. – № 3/4. – С. 8–14.
604. **Теоретичні аспекти виховання мовної особистості дошкільника** // Зб. наук. пр. (Пед. науки) / Бердян. держ. пед. ун-т. – Бердянськ, 2005. – № 2. – С. 21–27. – Бібліогр.: 8 назв.
605. **Формирование этических суждений у дошкольников в русле идей А. В. Запорожца** // Наука о детстве и современное образование : материалы Междунар. юбилейной науч. конф., посвящённой 100-летию со дня рождения А. В. Запорожца / Рос. акад. образования, Департамент образования г. Москвы, Ин-т развития дошк. образования РАО, Центр „Дошк. детство” им. А. В. Запорожца. – М., 2005. – С. 136–137.
606. **Формування мовної особистості дитини в полікультурному середовищі: теоретичний аспект** // Известия Международной славянской академии образования им. Я. А. Каменского / Междунар. славян. акад. образования им. Я. А. Каменского, Приднестр. гос. ун-т. – Бендеры, 2005. – № 3. – С. 69–71.
607. **Формування професійно-комунікативної компетенції майбутнього вихователя дошкільного закладу** // Наук. часоп. Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Сер. 17, Теорія і практика навчання та виховання / НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К., 2005. – Вип. 4 : До 170-річного ювілею. – С. 72–84.
608. **Упоряд.: Дошкільна лінгводидактика** : хрестоматія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М-во освіти і науки України. – Див. № 591.
609. **Ред.: Виховання і культура** : міжнар. наук.-практ. журн. : [альманах] / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – 2001, лип. – – О., 2005. – № 1–2. – Голова редкол.
610. **Ред.: Дошкільна освіта** : наук.-практ. журн. Запоріз. облас. ін-ту післядиплом. пед. освіти. – 2003, жовт. – – Запоріжжя : ЛПДС, 2005. – № 1–4. – Голова редкол.
611. **Ред.: Музичне виховання: спадкоємність – вимога часу** / Одеса, ІШЦ АПН України, 2005. – 100 с. – Заг. ред.
612. **Ред.: Наука і освіта** : наук.-практ. журн. / Півд. наук. центр АПН України. – 1997, квіт. – . – О. : [б. в.], 2005. – № 1–9. – Заст. голов. ред.

613. **Ред.: Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського** : (зб. наук. пр.) / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О. : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2005. – Вип. 1–12. – Голов. ред.
614. **Ред.: Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки** : зб. наук. пр. / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О. : Астропринт, 2005. – № 1–2. – Член редкол.
615. **Ред.: Освіта дітей: шляхи до неперервного навчання** : метод. рек. – О. : ПНЦ АПН України, 2005. – 131 с. – Заг. ред.

2006

616. **Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку** : монографія / А. М. Богуш, Л. О. Варяниця, Н. В. Гавриш, С. М. Курінна, І. П. Печенко ; наук. ред. А. М. Богуш; за заг. ред. Н. В. Гавриш. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 367 с.
617. **Лінгводидактична спадщина Софії Русової в сучасному дошкільному закладі** : монографія / А. М. Богуш, Н. В. Маліновська ; Півд. наук. центр АПН України. – О. : ПНЦ АПН України, СВД М. П. Черкасов, 2006. – 134 с. – Бібліогр.: с. 121–130 (183 назви).
618. **Лінгводидактичні засади мовленнєвого спілкування** : монографія / [авт.: А. М. Богуш, О. І. Кисельова, Р. Ю. Мартинова та ін.] ; за заг. ред. А. М. Богуш ; Півд. наук. центр АПН України. – О. : ПНЦ АПН України, 2006. – 306, [1] с.
Из змісту: Мовленнєве спілкування дітей дошкільного віку. – С. 5–17 ; Наступність і перспективність мовленнєвого спілкування дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. – С. 18–41 ; Формування оцінно-етичних суджень у художньо-мовленнєвій діяльності дітей дошкільного віку / А. М. Богуш, О. С. Монке. – С. 55–77.
619. **Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах** : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. ; М-во освіти і науки України. – К. : Слово, 2006. – 301, [1] с. – Бібліогр.: с. 299–302 (42 назви).
620. **Моє довкілля** : прогр. ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з довкіллям. – К. : Шкіл. світ, 2006. – 112 с. – (Дитячий садок. Бібліотека).
621. **Взаємозалежність свободи і відповідальності в поведінці особистості** // Наука і освіта. – 2006. – № 5/6. – С. 19–20. – Бібліогр.: 10 назв.
622. **Витоки розвитку мовної особистості: мовленнєве середовище і слово педагога** // Гуманіт. вісн. Переяслав-Хмельницького держ. пед. ун-ту ім. Г. Сковороди. – Переяслав-Хмельницький, 2006. – Вип. 9. – С. 6–9.
623. **Витоки художньо-мовленнєвої діяльності дітей у педагогічній спадщині С. Русової** // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського. – О., 2006. – № 1/2. – С. 103–107.
624. **Духовно-релігійне виховання дошкільників у педагогічній спадщині С. Русової** // Дошкіль. освіта. – 2006. – № 1. – С. 4–7.
625. **Комфортность детства в гуманной педагогике В. А. Сухомлинского** // Гармоничное развитие личности в педагогике В. Сухомлинского. – Пекин, 2006. – С. 9–15. – Кит. яз.
626. **Культурологічна парадигма освіти в спадщині В. О. Сухомлинського** // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 3. – С. 5–12. – Бібліогр.: 4 назви.
627. **Культурологічна парадигма освіти у спадщині В. О. Сухомлинського** // Школа першого ступеня: теорія і практика : зб. наук. праць Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-

- ту ім. Г. Сковороди / Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди. – Т., 2006. – Вип. 20. – С. 21–28. – Бібліогр.: 7 назв.
628. **Наступність дошкільної і початкової ланок освіти як педагогічна проблема** // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка. – Т., 2006. – Вип. 2. – С. 58–61. – Бібліогр. в кінці ст.
629. **Ознайомлення дошкільників із довкіллям** : зб. дидакт.-метод. матеріалів на допомогу вихователям та батькам за освіт. технологією „Довкілля” / авт.-розробники: А. Богуш, В. Ільченко ; упоряд. Любомира Калуська // Дит. садок. – 2006. – Груд. (чис. 47). – С. 2–21.
630. **Педагогічні ідеї К. Д. Ушинського у практиці спілкування „педагог-діти”** / А. М. Богуш, І. В. Зотова // IV Всеукраїнські науково-практичні читання студентів і молодих науковців, присвячених педагогічній спадщині К. Д. Ушинського / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2006. – С. 24–26.
631. **Принципи модернізації вищої освіти у XXI столітті** // Наук. вісн. Чернів. ун-ту : зб. наук. пр. / [Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича]. – Чернівці, 2006. – Вип. 299 : Педагогіка та психологія. – С. 22–28. – Бібліогр.: с. 28 (6 назв).
632. **Розвиток мовленнєвотворчого самовираження дітей в ігровій діяльності** / Богуш А. М., Березовська Л. І. // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського. – О., 2006. – № 1/2. – С. 11–16.
633. **Софія Русова: духовно-релігійне виховання дошкільнят** // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – Луганськ, 2006. – Вип. 2. – С. 28–34.
634. **Теоретичні засади дослідження творчого мовленнєвого самовираження дошкільників** / Алла Богуш, Людмила Березовська // Виховання і культура. – 2006. – № 1/2. – С. 4–7. – Бібліогр.: 16 назв.
635. **Ред.: Виховання і культура** : міжнар. наук.-практ. журн. / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – 2001, лип. – – О., 2006. – № 1–2. – Голова редкол.
636. **Ред.: Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку** : монографія. – Див. № 613. – Наук. ред.
637. **Ред.: Дошкільна освіта** : наук.-практ. журн. Запоріж. облас. ін-ту післядиплом. пед. освіти. – 2003, жовт. – – Запоріжжя : ЛПДС, 2006. – № 1–4. – Виходить щокв. – Голова редкол.
638. **Ред.: Лінгводидактичні засади мовленнєвого спілкування** : монографія. – Ред. – Див. № 618.
639. **Ред.: Наука і освіта** : наук.-практ. журн. / Півд. наук. центр АПН України. – 1997, квіт. – – О. : [б. в.], 2006. – № 1–9. – Виходить двічі на квартал. – Заст. голов. ред.
640. **Ред.: Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського** : (зб. наук. пр.) / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О. : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2006. – Вип. 1–12. – Голов. ред.
641. **Ред.: Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки** : зб. наук. праць. № 3 / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського ; [редкол.: Корольова Т. М., Ларіна Е. В., Бріцин В. М. та ін.]. – О. : Астропринт, 2006. – 135, [1] с. – Член редкол.

2007

642. **Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови** : підруч. для студ. вищ. навч. закл., які навчаються за спец. „Дошкіль. виховання” / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш ; за ред. А. М. Богуш. – К. : Вища шк., 2007. – 541, [1] с. : іл.

643. **Педагогічне коригування мовлення дітей дошкільного віку в ігровій діяльності** : монографія / Алла Богуш, Наталія Савінова. – Миколаїв : Атол, 2007. – 251 с. – Бібліогр.: с. 191–205 (227 назв).
644. **Уроки духовності дітям** : [навч. посіб.] / Алла Богуш, Віра Сучок ; Півд. наук. центр АПН України. – 2-ге вид., доопрац. – О. : Друк, 2007. – 196 с.
645. **Підготовка гувернерів-вихователів. Програма професійних курсів** / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського ; [авт. колектив: Богуш А. М., Грама Н. Г., Біла О. О. та ін. ; упоряд.: Богуш А. М., Біла О. О. Інжестойкова В. О.]. – О., 2007. – 26 с.
Із змісту: Змістовний модуль 5.2 : Розвиток мовлення і ознайомлення дошкільників з художньою літературою. – С. 12–14 ; Змістовний модуль 5.3 : Ознайомлення дітей з природою та довкіллям. – С. 14–15.
646. **Адаптаційно-корекційна робота з дошкільниками з відхиленням у розвитку** // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського : (зб. наук. пр.) / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2007. – № 1/2. – С. 12–17.
647. **Азбука громадянськості в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського** // Гуманізація навчально-виховного процесу. – Слов'янськ, 2007. – Вип. 37. – С. 3–8.
648. **Духовність як категорія педагогіки** // Виховання і культура. – 2007. – № 1/2. – С. 14–15.
649. **Компетентнісний підхід до мовленнєвого розвитку дошкільників** // Педагогічна наука в Україні : до 15-річчя АПН України / АПН України. – К., 2007. – Т. 2 : Дидактика, методика, інформаційні технології. – К., 2007. – С. 155–170. – Бібліогр.: 13 назв.
650. **Культурологическая парадигма воспитания в поликультурном пространстве** // Известия Междунар. славян. акад. образования им. Я. А. Каменского / Междунар. славян. акад. образования им. Я. А. Каменского, Брян. гос. пед. ун-т. – Брянск, 2007. – С. 28–31.
651. **Підготовка педагогічних кадрів до реалізації принципу наступності дошкільної і початкової ланок освіти** // Гуманізація навчально-виховного процесу. – Слов'янськ, 2007. – С. 3–8.
652. **Принципи модернізації мистецької освіти у вищій школі** / Алла Богуш, Валентина Мусієнко-Репська // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського : (зб. наук. пр.) / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2007. – Вип. 3/4. – С. 183–187. – Бібліогр.: 6 назв.
653. **Проблема преемственности в работе дошкольного учебного заведения и начальной школы** // Предшкольное образование: проблемы и перспективы развития / Юж. федерал. ун-т, Пед. ин-т, Каф. дошк. образования [и др.]. – Ростов-на-Дону, 2007. – С. 149–154. – Библиогр.: 4 назв.
654. **Самовираження дошкільника в мовленнєво-творчій діяльності** / А. М. Богуш, Л. І. Березовська // Проблеми сучасної педагогічної освіти / Крим. гуманіт. ун-т. – Ялта, 2007. – С. 31–36. – Бібліогр.: 8 назв.
655. **Самоконтроль: специфіка його прояву в дітей** // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського. – О., 2007. – Ювіл. вип. : До 190-річчя Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. – С. 3–10.
656. **Формування професійно-мовленнєвої компетенції майбутнього вихователя дошкільного закладу** // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 5, Педагогічні науки: реалії та перспективи / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2007. – Вип. 8. – С. 57–61. – Бібліогр.: 9 назв.

657. **Упоряд.:** Підготовка губернєрів-вихователїв. Програма професїйних курсїв. – Упоряд. – Див. № 645.
658. **Ред.:** Виховання і культура : мїжнар. наук.-практ. журн. : [альманах] / Пївденноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – 2001, лип. – – О., 2007. – № 1–2. – Голова редкол.
659. **Ред.:** Дошкїльна лїнгводидактика: теорїя і методика навчання дїтей рїдної мови : пїдруч. для студ. вищ. навч. закл., якї навчаються за спец. „Дошкїл. виховання” – Заг. ред. – Див. № 642.
660. **Ред.:** Дошкїльна освіта : наук.-практ. журн. Запорїз. облас. ін-ту пїслядиплом. пед. освіти. – 2003, жовт. – . – Запорїжжя : ЛПКС, 2007. – № 1–4. – Виходить щокв. – Голова редкол.
661. **Ред.:** Наука і освіта : наук.-практ. журн. / Пївд. наук. центр АПН України. – 1997, квїт. – ... – О. : [б. в.], 2007. – № 1–9. – Заст. голов. ред.
662. **Ред.:** Науковий вїсник Пївденноукраїнського державного педагогїчного університету ім. К. Д. Ушинського : (зб. наук. пр.) / Пївденноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О. : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2007. – Вип. 1–12. – Голов. ред.
663. **Ред.:** Науковї школи Пївденноукраїнського державного педагогїчного університету ім. К. Д. Ушинського / [Пївденноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського; уклад. Т. І. Койчева ; за ред. А. М. Богуш, О. Я. Чебїкїна]. – О. : Друкарський дїм, Фаворит, 2007. – 256 с.

2008

664. **Методика навчання дїтей української мови в дошкїльних навчальних закладах :** пїдруч. для студ. вищ. навч. закл. / Алла Богуш ; М-во освіти і науки України. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – К. : Слово, 2008. – 437, [1] с. – Бїблїогр.: с. 432–433.
665. **Методика ознайомлення дїтей з довкїллям у дошкїльному навчальному закладї :** пїдручник / Алла Богуш, Наталїя Гавриш ; М-во освіти і науки України. – К. : Слово, 2008. – 403 с. – Бїблїогр.: с. 397–403 (102 назви).
666. **Методика організації художньо-мовленнєвої дїяльності дїтей у дошкїльних навчальних закладах :** пїдруч. для студ. вищ. навч. закл. / Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. ; М-во освіти і науки України. – К. : Слово, 2008. – 301, [1] с.
667. **Мовленнєво-їгрова дїяльність дошкїльникїв: мовленнєвї ігри, ситуації, вправи :** навч.-метод. посїб. / Алла Богуш, Надїя Луцан ; М-во освіти і науки України. – К. : Слово, 2008. – 251 с. – Бїблїогр.: с. 230–237 (94 назви).
668. **Педагогїчні вимїри Василя Сухомлїнського в сучасному освітньому просторї :** монографїя. – К. : Слово, 2008. – 266, [1] с. – Бїблїогр.: с. 261–267 (101 назва).
669. **Творче самовираження дошкїльникїв у художньо-мовленнєвїй дїяльності :** монографїя / Алла Богуш, Людмила Березовська ; Пївд. наук. центр АПН України. – О. : М. П. Черкасов, 2008. – 202, [1] с. : табл. – Бїблїогр.: с. 182–203 (264 назви).
670. **Формування мовної особистостї на рїзних вїкових етапах :** монографїя / А. М. Богуш, О. С. Трифонова, О. І. Кисельова [та ін. ; за заг. ред. А. М. Богуш] ; Пївд. наук. центр АПН України. – О. : М. П. Черкасов, 2008. – 271 с.
Із змісту: Формування мовленнєвої особистостї в дїтей дошкїльного вїку. – С. 3–86.
671. **Вашї помїчники – книги :** [про вихов. значення книги : поради батькам] // Розкажїть онуку. – 2008. – Листоп. (№ 11). – С. 51–54.

672. **Види і корекція мовленнєвих помилок у дітей** / А. Богуш, Н. Савінова // Адаптаційні можливості дітей та молоді : матеріали VII (IX) Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 17–19 вересня 2008 р.) / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, Ін-т фіз. культури та реабілітації, Каф. анатомії і фізіології [та ін.]. – О., 2008. – С. 24–31. – Бібліогр.: 11 назв.
673. **Виховання дітей дошкільного віку** // Енциклопедія освіти / АПН України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – К., 2008. – С. 88–89.
674. **Дошкільна освіта** // Енциклопедія освіти / АПН України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – К., 2008. – С. 237–238.
675. **Дошкільна педагогіка** // Енциклопедія освіти / АПН України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – К., 2008. – С. 238.
676. **Дошкільне дитинство: його сьогодні і майбутнє** // Гуманіт. вісн. Держ. вищ. навч. закл. „Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди”. Педагогіка. Психологія. Філологія. Філософія : наук.-теорет. зб. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – Вип. 14. – С. 27–30.
677. **Дошкільний навчальний заклад** // Енциклопедія освіти / АПН України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – К., 2008. – С. 241–242.
678. **З пам'яттю у серці** : [слово про молодого вченого С. В. Будака] // Будака, С. В. Збірник наукових праць : [присвячений 30-річчю з дня народж. Сергія Валерійовича Будака, канд. пед. наук, доцента, декана факультету інозем. філології] / С. В. Будака ; М-во освіти і науки України; Миколаїв. держ. ун-т ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: А. М. Богуш, Т. М. Степанова]. – Миколаїв, 2008. – С. 5–6.
679. **Заняття в дошкільному навчальному закладі** // Енциклопедія освіти / АПН України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – К., 2008. – С. 307–308.
680. **Мовна особистість у полікультурному середовищі** // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка та психологія. – Ялта, 2008. – Вип. 18, ч. 1. – С. 25–31.
681. **Наслідкування** // Енциклопедія освіти / АПН України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – К., 2008. – С. 548.
682. **Принципи модернізації дошкільної і початкової ланок освіти у НВК „Надія”** // Наук. вісн. Миколаїв. держ. ун-ту. Пед. науки / Миколаїв. держ. ун-т ім. В. Сухомлинського. – Миколаїв, 2008. – Т. 1. – С. 8–15.
683. **Реалізація педагогічних ідей В. О. Сухомлинського щодо творчого самовираження дитини в сучасній практиці дошкільного закладу** // Наук. зап. Сер.: Пед. науки / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2008. – Вип. 78, ч. 1. – С. 171–174.
684. **Родинна педагогіка Василя Сухомлинського: від материнського порога до людини** // Вісник Прикарпат. ун-ту. Педагогіка / Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2008. – Вип. 22/23. – С. 3–7. – Бібліогр.: 10 назв.
685. **Роль фізичного виховання у процесі адаптації молодших школярів до умов навчання у школі** / А. М. Богуш, Б. Т. Долинський // Адаптаційні можливості дітей та молоді : матеріали VII (IX) Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 17–19 вересня 2008 р.) / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, Ін-т фіз. культури та реабілітації, Каф. анатомії і фізіології [та ін.]. – О., 2008. – С. 21–24.
686. **Василь Сухомлинський: азбука виховання майбутніх громадян України** // Наука і освіта. – 2008. – № 6. – С. 3–6.
687. **Форми організації навчання в дошкільному закладі** // Енциклопедія освіти / АПН України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – К., 2008. – С. 967–968.

688. **Упоряд.: Будака, С. В. Збірник наукових праць** : [присвячений 30-річчю з дня народження Сергія Валерійовича Будака, канд. пед. наук, доцента, декана факультету іноземної філології] / С. В. Будака; М-во освіти і науки України; Миколаїв. держ. ун-т ім. В. О. Сухомлинського; [упоряд.: А. М. Богущ, Т. М. Степанова]. – Миколаїв : МДУ, 2008. – 168 с.
689. **Ред.: Виховання і культура** : міжнар. наук.-практ. журн. : [альманах] / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – 2001, лип. – – О., 2008. – № 1–2. – Голова редкол.
690. **Ред.: Дошкільна освіта** : наук.-практ. журн. Запоріж. облас. ін-ту післядиплом. пед. освіти. – 2003, жовт. – – Запоріжжя : ЛПДС, 2008. – № 1–4. – Виходить щокв.
691. **Ред.: Наука і освіта** : наук.-практ. журн. / Півд. наук. центр АПН України. – 1997, квіт. – – О. : [б. в.], 2008. – № 1–9. – Заст. голов. ред.
692. **Ред.: Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського** : (зб. наук. пр.) / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О. : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2008. – Вип. 1–12. – Голов. ред.
693. **Ред.: Проект А. М. Богущ „До 90-річчя з дня народження В. О. Сухомлинського”** // Наука і освіта. – 2008. – № 6 : Спецвип. – С. 1–172.
694. **Ред.: Формування мовної особистості на різних вікових етапах** : монографія. – Заг. ред. – Див. № 670.

2009

695. **Готуємо руку дитини до письма** : [практико-орієнт. зб. матеріалів на допомогу вихователям та батькам] : для використ. в дошкіль. навч. закл. – 3-тє вид., зі змінами і доповн. – Т. : Мандрівець, 2009. – 105 с. : іл. – (Дошкільля) (Пізнавальний розвиток).
696. **Навчально-методичний комплекс з курсу „Дошкільна лінгводидактика”** : навч.-метод. посіб. для студ. пед. закл. освіти / А. М. Богущ, Н. В. Гавриш, Т. С. Маркотенко. – Луганськ : Знання, 2009. – 218 с.
697. **Оглядаючи пройдене...** : спогади / упорядкув. та літ. запис Миколи Черкасова. – О. : Вид-во ВМВ, 2009. – 160 с.
698. **Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку** : підруч. для студ. пед. закл. освіти / А. Богущ, Н. Гавриш, О. Соприкіна; М-во освіти і науки України. – К. : Слово, 2009. – 407 с.
699. **Хрестоматія з духовно-морального виховання дітей дошкільного віку** / А. М. Богущ, В. Є. Сучок; Нац. ун-т „Острозька Академія”. – Острог : Нац. ун-т „Острозька Академія”, 2009. – 234 с. – Бібліогр.: 97 назв.
700. **До проблеми психолого-педагогічного супроводу мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку** // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського : (зб. наук. пр.) / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2009. – Вип. 1/2. – С. 181–187. – Бібліогр.: 12 назв.
701. **Духовний розвиток і виховання особистості в аспектах педагогічного виміру В. О. Сухомлинського** // Зб. наук. пр. Пед. науки / Херсон. держ. ун-т; [редкол.: Барбіна Є. С. та ін.]. – Херсон, 2009. – Вип. 53. – С. 10–13.
702. **Індивідуально-диференційований підхід до формування оціночно-контрольних дій у дошкільників** // Диференціація навчання на різних ступенях загальної середньої освіти: теорія, практика, перспективи : матеріали методол. семінару, 19 листоп. 2008 р., м. Київ / Акад. пед. наук України, Ін-т педагогіки; редкол.: В. Г. Кремень [та ін.]. – К., 2009. – С. 83–89.

703. **Компетентнісний підхід до мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку** // Формування професійної компетентності вихователя дошкільного навчального закладу в умовах глобалізації : V Міжнар. пед. читання / Херсон. держ. ун-т, Ф-т дошкіл. та почат. освіти, Лаб. пед. досліджень та інновац.-освіт. технологій, Каф. дошкіл. освіти. – Херсон, 2009. – С. 8–13.
704. **Компетентнісний підхід до мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку** // Пед. науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2009. – Вип. 51. – С. 119–122.
705. **Компетентнісний підхід у процесі професійної підготовки майбутнього вихователя дошкільного закладу** // Наук. пр. Донец. нац. техн. ун-ту. Сер.: Педагогіка, психологія і соціологія / Донец. нац. техн. ун-т. – Донецьк, 2009. – Вип. 5, ч. I. – С. 194–200.
706. **Компетентностный подход к формированию речевой личности дошкольника** // Проблемы онтолингвистики – 2009 : материалы Междунар. конф. (17–19 июня 2009 г., г. Санкт-Петербург). – СПб., 2009. – С. 352–355.
707. **Передшкільна освіта : наступність і перспективність її дошкільної та початкової ланок** // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Сер.: Педагогіка і психологія / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2009. – Вип. 28. – С. 307–311.
708. **Психолінгвістична концепція егоцентричного мовлення Жана Піаже** // Психолінгвістика. Психологія. Мовознавство. Соціальні комунікації : зб. наук. пр. / Держ. вищ. навч. закл. „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди” ; [голов. ред. О. О. Селіванова]. – Переяслав-Хмельницький, 2009. – Вип. 3. – С. 28–34.
709. **Духовність і моральність: виховний контекст** // Дошкіл. виховання. – 2009. – № 10. – С. 4–7.
710. **Підготовка студентів до здійснення наступності дошкільної і початкової ланок у системі безперервної освіти** // Наука і освіта. – 2009. – № 4. – С. 61–63.
711. **Як бути з „Чомучками”?** // Розкажіть онуку. – 2009. – Берез. (№ 5/6). – С. 79–80.
712. **Упоряд.: Наукова школа академіка Алли Богуш** : монографія / упоряд. і заг. ред. А. М. Богуш. – К. : Слово, 2009. – 525 с.
713. **Ред.: Виховання і культура** : міжнар. наук.-практ. журн. : [альманах] / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – 2001, лип. – – О., 2009. – № 1–2. – Голова редкол.
714. **Ред.: Дошкільна освіта** : наук.-практ. журн. Запоріз. облас. ін-ту післядиплом. пед. освіти. – 2003, жовт. – – Запоріжжя : ЛППС, 2009. – № 1–4. – Голова редкол.
715. **Ред.: Наука і освіта** : наук.-практ. журн. / Півд. наук. центр АПН України. – 1997, квіт. – – О. : [б. в.], 2009. – № 1–9. – Заст. голов. ред.
716. **Ред.: Наукова школа академіка Алли Богуш** : монографія. – Заг. ред. – Див. № 712.
717. **Ред.: Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського** : (зб. наук. пр.) / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О. : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2009. – Вип. 1–12. – Голов. ред.

2010

718. **Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі** : підруч. для студ. ВНЗ / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш ; М-во освіти і науки України. – К. : Слово, 2010. – 408 с.

719. **Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах** : підруч. для студ. вищ. навч. закл. ф-тів дошкіль. освіти / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш, Т. М. Котик ; М-во освіти і науки України. – К. : Слово, 2010. – 304 с.
720. **Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років** : монографія. – 2-ге вид. доопрац. – К. : Слово. – 2010. – 374 с. – Бібліогр.: с. 373–374 (20 назв).
721. **Вплив засобів масової інформації на процес соціалізації особистості дитини** // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2010. – Вип. 5/6. – С. 178–183.
722. **„Детство” в педагогічному насліду В. А. Сухомлинського** // Виховання і культура. – 2010. – № 1. – С. 5–9. – Бібліогр.: 10 назв.
723. **Діалогічна культура як педагогічна категорія** // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2010. – Вип. 7/8. – С. 140–145.
724. **Дошкільця в сучасному педагогічному просторі** : аналіз Базового компоненту дошкільної освіти в Україні // Вісн. Ін-ту розвитку дитини. Сер.: Філософія. Педагогіка. Психологія : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т розв. дитини. – К., 2010. – Вип. 11. – С. 48–53.
725. **Компетентісний підхід до мовленнєвої підготовки майбутнього вихователя дошкільного закладу** // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2010. – Спецвип. : Сучасні тенденції в педагогічній науці України та Ізраїлю: шлях до інтеграції. – С. 35–42.
726. **Крок уперед – чи десять кроків назад?** : коментар до „Базової програми розвитку дитини дошкільного віку „Я у світі” / А. М. Богуш, В. У. Кузьменко // Освіта. – 2010. – 31 берез.–7 квіт. (№ 15/16). – С. 6–7.
727. **Культурологічний підхід до організації розвивального середовища у вищому навчальному закладі в аспекті спадщини В. Сухомлинського** // Наука і освіта. – 2010. – № 7. – С. 8–11. – Бібліогр.: 7 назв.
728. **Методично-мовленнєвий супровід підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів** // Наука і освіта. – 2010. – № 2. – С. 136–142.
729. **Мовленнєвий супровід словесних ігор** // Наука і освіта. – 2010. – №4/5. – С. 87–90.
730. **Мовленнєвий супровід діяльності дітей дошкільного віку** // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. / Слов'ян. держ. пед. ун-т. – Слов'янськ, 2010. – Вип. 52, ч. 1. – С. 148–154.
731. **Мовленнєвий супровід ігрової діяльності дітей дошкільного віку** // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2010. – Вип. 3/4. – С. 140–145.
732. **Мовленнєві ігри, їх характеристика** // Виховання і культура. – 2010. – № 3. – С. 5–7. – Бібліогр.: 5 назв.
733. **Морально-духовні засади виховання дітей у християнській педагогіці** // Теорія та практика оновлення сучасної дошкільної освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 50-річчю ювілею соц.-пед. ф-ту Бердян. держ. пед. ун-ту, 16–17 верес. 2010 р.,

м. Бердянськ / Бердян. держ. пед. ун-т, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Донецьк, 2010. – С. 72–75.

734. **Морально-етичне виховання дітей дошкільного віку** // Виховання і культура. – 2010. – № 2. – С. 5–8.
735. **Оновлений Базовий компонент дошкільної освіти** : крок уперед чи п'ять кроків назад? : зауваження до проекту // Дит. садок. – 2010. – Квіт. (№ 14). – Вкладка. – С. 8–9.
736. **Педагогічно-мовленнєвий супровід розвитку дітей дошкільного віку** // Пед. науки : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Бердян. держ. пед. ун-т. – Бердянськ, 2010. – № 1. – С. 42–47.
737. ***Педагогические условия формирования речевой готовности будущих воспитателей ДУЗ в условиях билингвизма** // Современные тенденции в педагогической науке Украины и Израиля: путь к интеграции : междунар. форум : [зб. статей] / Университет. центр Ариэль в Самарии [Израиль]. – Ариэль, 2010. – С. 9–12.
738. **Передшкільна освіта** : наступність дошкільної і початкової ланок освіти як педагогічна проблема // Обрії. – 2010 – № 2 – С. 45–48.
739. **Рідномовні обов'язки І. Огієнка в сучасній практиці дошкільних закладів Півдня України** // Вісн. Львів. ун-ту. Сер.: Філологічна / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2010. – Вип. 50. – С. 42–46.
740. **Становлення мовлення дітей немовлячого віку** // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2010. – Вип. 1/2. – С. 197–205.
741. **Сутність феномену дитинства** та погляди на нього вітчизняних, російських і американських учених // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер.: Пед. науки : [зб. наук. пр.] / Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2010. – Вип. 186, ч. 1. – С. 19–23.
742. **В. А. Сухомлинский: экология детства** // Личность в едином образовательном пространстве : сб. науч. ст. I Междунар. образоват. форума (г. Запорожье, 5–7 мая 2010 г.) / Запорож. обл. ин-т последиплом. пед. образования. – Запорожье, 2010. – Ч. 2 : Конференции: „Детство в современном мире: первые 7 лет и вся жизнь”, „Информационно-коммуникативное пространство как новая среда личности”. – С. 6–9.
- Те саме* // Дошкіль. освіта. – 2010. – № 2. – С. 4–9. – Бібліогр.: 9 назв.
743. **Сучасний підхід до модернізації навчально-виховного процесу вищої школи** // Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології : теорет. та наук.-метод. часопис / М-во освіти і науки України, Ін-т вищої освіти АПН України. – К., 2010. – Вип. 3, т. 1. – С. 229–234.
744. **Трансформація педагогічної парадигми В. О. Сухомлинського в методиці виховання дітей дошкільного віку** // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер.: Пед. науки : [зб. наук. пр.] / М-во освіти і науки України, Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2010. – Спецвип. – С. 5–8.
- Те саме* // Наука і освіта. – 2010. – № 8. – С. 62–64. – Бібліогр.: 7 назв.
745. **Формування мовленнєвої особистості дитини в полікультурному середовищі** : теоретичний аспект // Славян. пед. культура. – 2010. – № 9. – С. 158–161.
746. **Формування музично-мовленнєвої компетенції у музично-мовленнєвій діяльності дітей** // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : наук. зб. / Уман. держ. пед.

ун-т ім. П. Тичини ; [редкол.: Побірченко Н. С. (голов. ред.), Коберник О. М. та ін.]. – Умань, 2010. – Вип. 34. – С. 80–85.

747. **Ред.: Виховання і культура** : міжнар. наук.-практ. журн. : [альманах] / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – 2001, лип. – – О., 2010. – № 1–2. – Голова редкол.
748. **Ред.: Дошкільна освіта** : наук.-практ. журн. Запорізьк. облас. ін-ту післядиплом. пед. освіти. – 2003, жовт. – – Запоріжжя : ЛПДС, 2010. – № 1–4. – Голова редкол.
749. **Ред.: Наука і освіта** : наук.-практ. журн. / Півд. наук. центр АПН України. – 1997, квіт. – – О. : [б. в.], 2010. – № 1–9. – Заст. голов. ред.
750. **Ред.: Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського** : (зб. наук. пр.) / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О. : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2010. – Вип. 1–12. – Голов. ред.

2011

751. **Дитина в дошкільні роки** : комплексна додаткова освіт. прогн. / [авт. кол.: А. М. Богуш, О. П. Амацьєва та ін. ; наук. кер. К. Л. Крутій] ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Комун. закл. „Запорізька обласна академія післядипломної педагогічної освіти”. – Запоріжжя : ЛПДС, 2011. – 186 с.
752. **Дошкільна лінгводидактика : теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах** : підруч. для студ. вищ. навч. закл., які навчаються за спец. „Дошкільне виховання” / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш ; за заг. ред. А. М. Богуш ; [відп. за вип. Н. Кальченко] ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України. – 2-ге вид., доповн. – К. : Слово, 2011. – 704 с.
753. **Культура речевого об'єднання дітей дошкільного віку** : учеб. пособие для воспитателей дошкол. образоват. учреждений с рус. яз. обучения / А. М. Богуш, Е. П. Амацьєва, С. К. Хаджирадева ; М-во образования и науки Украины. – 2-е изд., доп. – Х. : Ранок. – 2011. – 288 с. – (Дошкольное образование).
754. **Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах** : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Алла Богуш ; М-во освіти і науки України. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – К. : Слово, 2011. – 437, [1] с. – Бібліогр.: с. 432–433.
755. **Мовленнєвий компонент дошкільної освіти** : прогн. та метод. рекомендації. – Х. : Ранок, 2011. – 176 с. – (Дошкільна освіта).
756. **Хрестоматія з духовно-морального виховання дошкільників** : навч. посіб. / А. М. Богуш, В. Є. Сучок ; Нац. ун-т „Острозька Академія”. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – Острог : [Нац. ун-т „Острозька Академія”], 2011. – 234 с. – Бібліогр.: 97 назв.
757. **Вектор підготовки дітей до школи у психологічному вимірі В. К. Котирло** // Дит. садок. – 2011. – Верес. (№ 34). – С. 26–28.
758. **Витоки передшкільної освіти в педагогічному вимірі В. Сухомлинського** : реалії і перспективи // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки Нац. акад. пед. наук України, Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. ; редкол.: І. М. Шоробура (голов. ред.), О. М. Галус [та ін.]. – Хмельницький, 2011. – Вип. 10. – С. 61–65. – Бібліогр. : 5 назв.
759. **Головні аспекти підготовки дітей до школи: педагогічна спадщина В. К. Котирло** // Дошкільн. виховання. – 2011. – № 10. – С. 2–4. – Бібліогр.: 6 назв.
760. ***Категорії Духовності, Добра і Ненасильства в сучасній педагогіці** // Розвиток громадянського суспільства: духовність і право : матеріали III Міжнар. наук. конф., 25–

27 верес. 2010 р. м. Львів : [зб. пр.] / М-во юстиції України, Міжнар. наук. громад. організація „Міжнародна Академія духовних наук”, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2011. – С. 48–54.

761. **Комунікативно-мовленнєвий супровід професійного спілкування майбутніх вихователів з дітьми** // Наука і освіта. – 2011. – № 6. – С. 7–10.
762. **Лінгводидактичний підхід до класифікації помилок у мовленні дошкільників** // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2011. – Вип. 11/12. – С. 81–89.
763. **Мовленнєвий супровід підготовки майбутніх вихователів до засвоєння дошкільниками народознавчої лексики** // Наука і освіта. – 2011. – № 2. – С. 65–67.
764. **Моє довкілля** : прогр. ознайомлення дітей старш. дошкіль. віку з довкіллям // Дит. садок. – 2011. – Груд. (№ 45/46). – С. 1–108. – Бібліогр.: 10 назв. – (Б-ка Шкільного світу).
765. **Морально-духовні цінності дошкільного дитинства** // Вісн. Ін-ту розвитку дитини. Сер.: Філософія. Педагогіка. Психологія : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т розв. дитини. – К., 2011. – Вип. 15. – С. 78–84.
766. **Наукове забезпечення передшкільної освіти** // Пед. газета. – 2011. – Лип. (№ 7). – С. 3.
767. **„Передшкільна освіта” в системі неперервної освіти** // Наука і освіта. – 2011. – № 4. – Спецвип. : „Проект „Дошкільна, передшкільна та початкова ланки освіти: реалії та перспективи”. – С. 6–8.
768. **Передшкільна освіта: реалії сьогодення** // Зб. наук. пр. Пед. науки / Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2011. – Вип. 58, ч. 1. – С. 34–38.
- Te same* // Наук. вісн. Чернів. ун-ту. Сер.: Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. / Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2011. – Вип. 567. – С. 15–22.
769. **Підготовка дітей до школи у психологічній спадщині В. Котирло** // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка : у 12 т. / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – К., 2011. – Т. IV : Психологія розвитку дошкільника. – Вип. 7. – С. 43–50.
770. **Розвиток активного мовлення немовлят у другому півріччі першого року життя** // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2011. – Вип. 2. – С. 3–6.
771. **Розвиток мовленнєвих жанрів активного мовлення дітей раннього віку** // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2011. – Вип. 3/4. – С. 98–102.
772. **Розвиток особистості дитини в ігрових мовленнєвих ситуаціях** / А. М. Богуш, Н. І. Луцан // Наука і освіта. – 2011. – № 5. – С. 3–5. – Бібліогр. : 7 назв.
773. **Становлення і розвиток розуміння мовлення дітьми раннього віку в контексті дискурсивної лінгвістики** // Наука і освіта. – 2011. – № 2. – С. 3–7.
774. **Теоретичні концепти дошкільної освіти в педагогічній парадигмі В. О. Сухомлинського** // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. Наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне, 2011. – Вип. 1. – С. 25–31.

775. **Феномен „духовне виховання” у християнській педагогіці** // Виховання і культура. – 2011. – № 4. – С. 11–14. – Бібліогр. : 8 назв.
776. **Феномен „передшкільна освіта” в системі неперервної освіти** // Наука і освіта. – 2011. – № 4. – С. 6–8. – Бібліогр. : 8 назв.
777. **Характеристика розвитку мовлення дітей третього року життя** // Виховання і культура. – 2011. – № 2. – С. 15–22.
778. **Ред.: Виховання і культура** : міжнар. наук.-практ. журн. : [альманах] / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – 2001, лип. – – О., 2011. – № 1–2. – Голова редкол.
779. **Ред.: Дошкільна лінгводидактика : теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах** : підруч. для студ. вищ. навч. закл., які навчаються за спец. „Дошкільне виховання”. – Заг. ред. – Див. № 752.
780. **Ред.: Дошкільна освіта** : наук.-практ. журн. Запоріз. облас. ін-ту післядиплом. пед. освіти. – 2003, жовт. – – Запоріжжя : ЛПКС, 2011. – № 1–4. – Голова редкол.
781. **Ред.: Наука і освіта** : наук.-практ. журн. / Півд. наук. центр АПН України. – 1997, квіт. – – О. : [б. в.], 2011. – № 1–9. – Заст. голов. ред.
782. **Ред.: Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського** : (зб. наук. пр.) / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О. : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2011. – Вип. 1–12. – Голов. ред.

2012

783. **Базовий компонент дошкільної освіти** : нова ред. затв. наказом М-ва освіти і науки, молоді та спорту України №615 від 22.05.2012 р. : [оновл. Держ. стандарт дошкіль. освіти України] / авт. кол.: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богиніч О. Л. [та ін.] ; наук. кер. проекту А. М. Богуш // Вихователь-методист дошкіль. закл. – 2012 – Спецвип. – 112 с.
Те саме // Дошкіль. виховання. – 2012. – № 7. – С. 4–19.
784. **Комунікативно-мовленнєвий супровід професійної підготовки майбутніх фахівців півдня України** : колект. монографія / [А. М. Богуш, Ж. Д. Горіна та ін.] ; за заг. ред. А. М. Богуш ; Півден. наук. центр НАПН України. – О. : ТОВ Лерадрук, 2012. – 286 с.
785. **Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи** : навч.-метод. посіб. / А. М. Богуш, Н. І. Луцан ; [відп. за вип. Н. Кальченко] ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України. – 2-ге вид., доповн. – К. : Слово, 2012. – 304 с.
786. **Вектор наступності державних стандартів дошкільної і початкової ланок освіти** // Наук. вісн. Миколаїв. нац. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського. Сер.: Пед. науки / Миколаїв. нац. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. – Миколаїв, 2012. – Вип. 37, т. 1. – С. 46–49.
Те саме // Дошкіль. виховання. – 2012. – № 7. – С. 20–23.
787. **Государственный стандарт дошкольного образования в Украине** // Современ. дет. сад: методика и практика. – 2012. – № 5. – С. 10–14.
788. **Динамика становлення самосознання, конструктивна и деструктивна идентификация** // Виховання і культура. – 2012. – № 1. – С. 25–31. – Бібліогр.: 11 назв.

789. **До проблеми формування креативної особистості дитини** // Матеріали Всеукр. наук.-метод. семінару „Інноваційні технології в дошкільній освіті України : розвиток дитячої обдарованості та креативності”, 19 квіт. 2012 р., м. Київ : [зб. пр.] / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, НАПН України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т розв. дитини, Ін-т обдар. дитини, Нац. центр „Мала академія наук України” ; [редкол.: В. П. Андрущенко, І. І. Загарницька, А. В. Толстоухов та ін.]. – К., 2012. – С. 30–35.
790. **Зміст і напрями діяльності наукової школи: українська дошкільна лінгводидактика** // Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл : проблеми, досвід, перспективи : [зб. наук. пр.] / Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка ; за ред.: В. Кременя, Т. Левовицького. – Житомир, 2012. – С. 84–91.
791. **Игровые речевые ситуации как средство развития речи ребенка** // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2012. – Вип. 5/6. – С. 160–165.
792. **Катехизис образу рідного слова в лінгводидактичній спадщині Василя Сухомлинського** // В. О. Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів : монографія / упоряд.: О. В. Сухомлинська, О. Я. Савченко ; [авт. кол.: О. В. Сухомлинська, О. Я. Савченко, І. Д. Бех, В. С. Курило та ін.]. – Луганськ, 2012. – С. 168–180.
793. **Катехизис образа родного слова в лингводидактическом наследии Василия Сухомлинского** // В. А. Сухомлинский в размышлениях современных украинских педагогов : монография / сост.: О. В. Сухомлинская, О. Я. Савченко ; [авт. кол.: О. В. Сухомлинская, О. Я. Савченко, В. С. Курило, И. Д. Бех и др.]. – Луганск, 2012. – С. 181–194.
794. **Компетентнісний підхід до мовленнєвої підготовки майбутнього вихователя дошкільного закладу** // Наук. вісн. Миколаїв. нац. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського. Сер.: Пед. науки / Миколаїв. нац. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. – Миколаїв, 2012. – Вип. 1.39. – С. 37–40.
795. **Комунікативно-мовленнєвий супровід професійного становлення особистості майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу в південному регіоні України** // Комунікативно-мовленнєвий супровід професійної підготовки майбутніх фахівців півдня України : колект. монографія / [А. М. Богуш, Ж. Д. Горіна та ін.] ; за заг. ред. А. М. Богуш ; Півден. наук. центр НАПН України. – О., 2012. – С. 80–116.
796. **Комфортність дитинства в гуманній педагогіці В. О. Сухомлинського** // В. О. Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів : монографія / упоряд.: О. В. Сухомлинська, О. Я. Савченко ; [авт. кол.: О. В. Сухомлинська, О. Я. Савченко, І. Д. Бех, В. С. Курило та ін.]. – Луганськ, 2012. – С. 181–189.
797. **Комфортность детства в гуманной педагогике В. А. Сухомлинского** // В. А. Сухомлинский в размышлениях современных украинских педагогов : монография / сост.: О. В. Сухомлинская, О. Я. Савченко ; [авт. кол.: О. В. Сухомлинская, В. С. Курило, И. Д. Бех и др.]. – Луганск, 2012. – С. 195–203.
798. **Культурологічна парадигма організації навчально-виховної роботи з дітьми у спадщині В. О. Сухомлинського** // В. О. Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів : монографія / упоряд.: О. В. Сухомлинська, О. Я. Савченко ; [авт. кол.: О. В. Сухомлинська, І. Д. Бех, В. С. Курило та ін.]. – Луганськ, 2012. – С. 197–204.

799. **Культурологическая парадигма организации учебно-воспитательной работы с детьми в наследии В. А. Сухомлинского** // В. А. Сухомлинский в размышлениях современных украинских педагогов : монография / сост.: О. В. Сухомлинская, О. Я. Савченко ; [авт. кол.: О. В. Сухомлинская, В. С. Курило, И. Д. Бех и др.]. – Луганск, 2012. – С. 212–220.
800. **Лінгводидактична концепція І. І. Срезневського** // Педагогіка і психологія. – 2012. – № 2. – С. 65–69.
801. **Лінгводидактичний підхід до класифікації помилок у мовленні дошкільників** // Наук. зап. Сер.: „Філологічна” / Нац. ун-т „Острозька академія”. – Острог, 2012. – Вип. 22. – С. 164–174.
802. **Методика роботи з картинками в першій молодшій групі** // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2012. – Вип. 5/6. – С. 138–146.
803. **Методика роботи з картинками з дітьми другого року життя** // Виховання і культура. – 2012. – № 1. – С. 17–21.
804. **Методика Срезневського і навчання мови сьогодні** // Дошкіл. виховання. – 2012. – № 11. – С. 8–11.
805. **Мовленнєві ігрові вправи як засіб розвитку особистості дитини** // Наука і освіта. – 2012. – № 5. – С. 84–87. – Бібліогр.: 8 назв.
806. **Наступність в роботі дошкільної і початкової ланок освіти в світлі Базового компоненту дошкільної освіти України** // Основні орієнтири розвитку системи освіти Запорізької області у 2012–2013 навчальному році : метод. рек. / Упр. освіти і науки Запоріз. обл. держ. адмін., Комун. закл. „Запорізький обласний інститут післядипломної освіти”. – Запоріжжя, 2012. – Ч. 3 : Дошкільна освіта. – С. 48–54.
807. **Наступність і перспектива державних стандартів початкової та дошкільної освіти** // Вісн. Ін-ту розвитку дитини. Сер.: Філософія. Педагогіка. Психологія : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т розв. дитини. – К., 2012. – Вип. 23. – С. 51–54.
808. **Оптимізація мовленнєвої роботи з дітьми в розвивальному середовищі дошкільного навчального закладу : реалізація завдань освітньої лінії „Мовлення дитини”** / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш // Дошкіл. виховання. – 2012. – № 10. – С. 8–15.
809. **Передшкільна освіта: знахідки, реалії, перспективи** // Педагогічна і психологічна науки в Україні : зб. наук. пр. : в 5 т. / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень, В. І. Луговий, О. Я. Савченко та ін.]. – К., 2012. – Т. 3 : Загальна середня освіта. – С. 48–61. – (До 20-річчя НАПН України).
810. ***Підготовка руки дитини до письма як педагогічна проблема** / А. М. Богуш, О. О. Захарова // Педагогічний альманах. Сучасні орієнтири розвитку освіти / Південноукр. регіон. ін-т післядиплом. освіти пед. кадрів. – О., 2012. – С. 163–165.
811. ***Підготовка майбутніх вихователів до формування мовленнєвої готовності дітей 5 років до навчання в школі** / А. М. Богуш, І. Ф. Петручик // Педагогічний альманах. Сучасні орієнтири розвитку освіти / Південноукр. регіон. ін-т післядиплом. освіти пед. кадрів. – О., 2012. – С. 165–168.
812. **Реалізація завдань освітньої лінії „Мовлення дитини”** / Алла Богуш, Наталія Гавриш // Дошкіл. виховання. – 2012. – № 10. – С. 8–14.

813. **Розвиток діалогічного мовлення дітей на другому році життя** // Наука і освіта. – 2012. – № 5. – С. 14–17. – Бібліогр.: 5 назв.
814. **Симбіоз педагогіки і юриспруденції**: в Одеській юридичній академії скорочують відстань між теорією і практикою // Освіта України. – 2012 – 18 черв. (№ 25). – С. 7.
815. **І. І. Срезневський і сучасність**: методика навчання дітей мови // Психолінгвістика. Психологія. Мовознавство. Соціальні комунікації: [зб. наук. пр.] / Держ. вищ. навч. закл. „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – Вип. 10. – С. 170–175.
816. **Становлення і розвиток діалогічного мовлення дітей раннього віку в контексті дискурсивної лінгвістики** / А. М. Богущ, Н. В. Гавриш, О. В. Саприкіна // Наука і освіта. – 2012. – № 5. – С. 11–14. – Бібліогр.: 8 назв.
817. **Сухомлинський В. О. : азбука психічного здоров'я педагога і його вихованців** // Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю : здоров'я через освіту : матеріали V Міжнар. та XIX Всеукр. пед. читань, 11–12 жовт. 2012 р. у м. Донецьку : [у 4 т.] / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, НАПН України, Укр. асоц. ім. Василя Сухомлинського, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського, Донец. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. – Донецьк, 2012. – Т. 3. – С. 26–30.
818. **Трансформація педагогічної парадигми В. О. Сухомлинського в методиці виховання дітей дошкільного віку** // В. О. Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів : монографія / упоряд.: О. В. Сухомлинська, О. Я. Савченко ; [авт. кол.: О. В. Сухомлинська, І. Д. Бех, В. С. Курило та ін]. – Луганськ, 2012. – С. 190–196.
819. **Трансформация педагогической парадигмы В. А. Сухомлинского в методике воспитания детей дошкольного возраста** // В. А. Сухомлинский в размышлениях современных украинских педагогов : монография / сост.: О. В. Сухомлинская, О. Я. Савченко ; [авт. кол.: О. В. Сухомлинская, В. С. Курило, И. Д. Бех и др.]. – Луганск, 2012. – С. 204–211.
820. **Творческое самовыражение детей дошкольного возраста в игровых речевых ситуациях** // Особистість у єдиному освітньому просторі : зб. наук. пр. III Міжнар. освіт. форуму, 26–29 квіт. 2012 р., м. Запоріжжя. Конференція „Освіта і особистість: нові підходи, сучасна дидактика, інноваційні технології та якість освіти” / Упр. освіти і науки Запоріз. обл. держ. адм., Комунал. закл. „Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти”. – Запоріжжя, 2012. – С. 48–49.
- **Te same* // Развитие детской речи и творчества: традиции и перспективы : материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 40-летию Лаборатории развития речи и творческих способностей ИППД РАО, 31 янв.–2 февр. 2012 г., г. Москва : [сб. статей] / Рос. акад. образования, Ин-т психолого-пед. проблемы детства ; под. ред. О. С. Ушаковой. – М., 2012. – С. 25–28.
821. **Українське дошкілля : здобутки і перспективи** // Освіта. – 2012. – 12–19 верес. (№ 39/40). – С. 10–11.
822. ***Феномен „детство” в гуманной педагогике В. А. Сухомлинского** // Педагогическая составляющая подготовки специалистов по социальной защите детства = Педагогічна складова підготовки фахівців із соціального захисту дитинства : матеріали Международной науч.-практ. конф., 5–6 окт. 2011 г. / М-во образования и науки РФ, Федеральное гос. бюджет. образоват. учреждение высш.

проф. образования „Челябинский государственный педагогический университет” ; [редкол.: Богуш А. М. (Украина), Димухаметов Р. С. (Россия) и др.]. – Челябинск ; Костана ; Одесса, 2012. – С. 7–20.

823. **Формування креативно-творчих проявів дошкільника в художньо-мовленнєвій діяльності** // Проблеми діагностики та проектування розвитку обдарованих дошкільників : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 10–11 квіт. 2012 р., м. Одеса / М-во освіти і науки України, НАПН України, Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – К., 2012. – С. 5–10.
824. **Фундамент міцної держави** : організація життєдіяльності дошкільнят з урахуванням освітніх змістових ліній дає змогу забезпечити належний рівень їх соціально-особистісного розвитку // Освіта України. – 2012. – 2 лип. (№ 27). – С. 10.
825. **Ценностное отношение к детству в педагогическом наследии В. А. Сухомлинского** // Гуманізація навчально-виховного процесу : [зб. наук. пр.] / Слов'ян. держ. пед. ун-т. – Слов'янськ, 2012 – Спецвип. – С. 46–56.
826. **Наук. кер.: Базовий компонент дошкільної освіти** : нова ред. затв. наказом М-ва освіти і науки, молоді та спорту України № 615 від 22.05.2012 р. – Наук. кер. проекту. – Див. № 780.
827. **Ред.: Виховання і культура** : міжнар. наук.-практ. журн. : [альманах] / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – 2001, лип. – – О., 2012. – № 1–2. – Голова редкол.
828. **Ред.: Дошкільна освіта** : наук.-практ. журн. Запоріж. облас. ін-ту післядиплом. пед. освіти. – 2003, жовт. – – Запоріжжя : ЛПДС, 2012. – № 1–4. – Голова редкол.
829. **Ред.: Комунікативно-мовленнєвий супровід професійної підготовки майбутніх фахівців півдня України** : колект. монографія. – Заг. ред. – Див. № 784.
830. **Ред.: Наука і освіта** : наук.-практ. журн. / Півд. наук. центр АПН України. – 1997, квіт. – – О. : [б. в.], 2012. – № 1–9. – Заст. голов. ред.
831. **Ред.: Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського** : (зб. наук. пр.) / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О. : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2012. – Вип. 1–12. – Голов. ред.
832. **Ред.: Педагогическая составляющая подготовки специалистов по социальной защите детства = Педагогічна складова підготовки фахівців із соціального захисту дитинства** : матеріали Междунар. науч.-практ. конф., 5–6 окт. 2011 г. / М-во образования и науки РФ, Федеральное гос. бюджет. образоват. учреждение высш. проф. образования „Челябинский государственный педагогический университет”. – Челябинск ; Костана ; Одесса, 2012. – 278 с. – Член редкол. – Див. № 822.

2013

833. **Веселі казкарики** : зошит з розв. мовлення для дітей старш. дошкіль. віку з картинками і завданнями / Алла Богуш, Наталія Гавриш. – К. : Генеза, 2013. – 47 с. – (Сер.: „Я буду вправним першачком”).
834. **Вчимося розповідати** : складання розповідей за серіями сюжетних картин на основі літературних творів : навч.-метод. посіб. / Алла Богуш, Наталія Гавриш. – К. : МЦФЕР-Україна, 2013. – 31 с.
835. **Запрошуємо до розмови** : розповідання за сюжетними картинками : навч.-метод. комплект для дітей старш. дошкіль. віку : [метод. посіб. та 16 картин] / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш. – К. : Генеза, 2013. – 48 с.

836. **Комунікативно-мовленнєвий супровід становлення україномовної особистості майбутніх фахівців дошкільної освіти півдня України** : навч. посіб. для студ. ф-тів дошкл. освіти / А. М. Богуш, О. С. Трифонова, О. І. Кісельова ; за заг. ред. А. М. Богуш ; Півден. наук. центр НАПН України. – О. : ТОВ Лерадрук, 2013. – 241 с.
837. **Комунікативно-мовленнєвий супровід формування професійної компетентності майбутніх вихователів** // Місія вчителя в сучасному світі = Миссия учителя в современном мире = Teacher's mission in the modern world : матеріали II Міжнар. конгр., присвяч. 195-й річниці Південноукр. нац. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського, 27–30 верес. 2012 р., м. Одеса / Півд. наук. центр Нац. акад. пед. наук України, Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського [та ін.] ; [голов. ред. О. Чебикін]. – О., 2013. – С. 62–66.
838. **Культура речевого общення дітей дошкільного віку** : учеб. пособие / А. М. Богуш, Е. П. Аматыева, С. К. Хаджирадева. – Х. : Ранок, 2013. – 288 с. – (Современное дошкольное образование).
839. **Мовленнєвий компонент дошкільної освіти** : навч.-метод. посіб. для вихователів дошкл. навч. закл. до Базового компонента дошкл. освіти. – 4-те вид., доопрац. і доповн. – Х. : Ранок, 2013. – 192 с. – (Сучасна дошкільна освіта).
840. **Перші кроки грамоти: передшкільний вік** : навч. посіб. / А. А. Богуш, Н. В. Маліновська ; [відп. за вип. Кальченко Н.] ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України. – К. : Слово, 2013. – 424 с.
841. **Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку** : навч.-метод. комплект : посіб. та предметні картинки / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш. – К. : Генеза, 2013. – 159 с. – (Настільна книжка вихователя).
842. **Розвиток особистості дитини дошкільного віку в різних видах діяльності** : монографія / [кол. авт.: А. М. Богуш, Н. Г. Грама та ін.] ; за заг. ред. А. М. Богуш ; М-во освіти і науки України, Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, Ін-т дошкл. та спец. освіти, Каф. теорії і методики дошкл. освіти. – О. : Букаєв В. В., 2013. – 235 с. : рис., табл.
843. **Безпека дитини в дошкільлі** // Дошкл. виховання. – 2013. – № 4. – С. 4–6.
844. **Вектор наступності Державних стандартів дошкільної і початкової ланок освіти** // Почат. шк. – 2013. – № 3. – С. 1–4.
845. **Великдень у дошкільному навчальному закладі** // Виховання і культура. – 2013. – № 3/4. – С. 20–23. – Бібліогр.: 5 назв.
846. **Взаємозалежність свободи і відповідальності: погляд В. О. Сухомлинського** // Рідна шк. – 2013. – № 8/9. – С. 12–15. – Бібліогр.: 11 назв.
847. **Взаємозв'язок мовлення та ігрової діяльності дітей дошкільного віку** // Розвиток особистості дитини дошкільного віку в різних видах діяльності : монографія / [кол. авт.: А. М. Богуш, Н. Г. Грама та ін.] ; ред. А. М. Богуш ; Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, Ін-т дошкл. та спец. освіти, Каф. теорії і методики дошкл. освіти. – О., 2013. – С. 9–23.
848. **Духовність у вимірі мистецтва** // Дошкл. виховання. – 2013. – № 9. – С. 3–5.
849. ***Збагачення словника дітей старшого дошкільного віку засобами української народної казки** // Педагогічний альманах. Проблеми та перспективи сучасної освіти / Д. Данілова ; Південноукр. регіон. ін-т післядиплом. освіти пед. кадрів. –

О., 2013. – С. 148–151.

850. **Компетентнісний підхід до мовленнєвого розвитку дітей** // Розвиток особистості дитини дошкільного віку в різних видах діяльності : монографія / [кол. авт.: А. М. Богуш, Н. Г. Грама та ін.] ; ред. А. М. Богуш ; Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, Ін-т дошкіль. та спец. освіти, Каф. теорії і методики дошкіль. освіти. – О., 2013. – С. 31–47.
851. **Лінгводидактична концепція К. Д. Ушинського** // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2013. – Вип. 9. – С. 278–285.
852. **Мовленнєва робота з дошкільниками: шляхи оптимізації** // Вихователь-методист дошкіль. закл. – 2013. – № 3. – С. 4–13.
853. **Мовленнєвий портрет п'ятирічної дитини** // Дошкіль. виховання. – 2013. – № 7. – С. 6–10.
854. **Мовленнєво-творчі прояви дітей в ігрових казкових ситуаціях у педагогічному вимірі В. Сухомлинського** // Наук. зап. Кіровогр. держ. пед. ун-ту ім. В. Винниченка. Сер.: Пед. науки / Кіровогр. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка ; [редкол.: В. В. Радул (наук. ред.), М. М. Дубінка та ін.]. – Кіровоград, 2013. – Вип. 123, т. 1. – С. 11–14.
855. **Педагогічно-мовленнєвий супровід розвитку особистості дитини дошкільного віку** // Розвиток особистості дитини дошкільного віку в різних видах діяльності : монографія / [кол. авт.: А. М. Богуш, Н. Г. Грама та ін.] ; ред. А. М. Богуш ; Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, Ін-т дошкіль. та спец. освіти, Каф. теорії і методики дошкіль. освіти. – О., 2013. – С. 24–30.
856. **Рідномовні обов'язки Івана Огієнка в сучасній практиці** // Рідна мова. – 2013. – № 20. – С. 5–8.
857. **Розвиток мовлення дітей дошкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності** // Розвиток особистості дитини дошкільного віку в різних видах діяльності : монографія / [кол. авт.: А. М. Богуш, Н. Г. Грама та ін.] ; ред. А. М. Богуш ; Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, Ін-т дошкіль. та спец. освіти, Каф. теорії і методики дошкіль. освіти. – О., 2013. – С. 48–62.
858. **Розмовний дискурс як категорія дошкільної лінгводидактики** // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Пед. науки / Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2013. – № 13 (лип.), ч. III. – С. 73–78.
859. **Самостійність як категорія педагогіки** // Виховання і культура. – 2013. – № 1. – С. 18–22. – Бібліогр.: 20 назв.
860. **Стандартизація дошкільної освіти: вектор наступності** // Наук. вісн. Миколаїв. нац. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського. Сер.: Пед. науки : зб. наук пр. / Миколаїв. нац. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. – Миколаїв, 2013. – Вип. 1.41, т. 1. – С. 22–27.
861. **Характеристика детських жалоб** / А. Богуш, Л. Абрамова // Виховання і культура. – 2013. – № 2. – С. 5–11. – Бібліогр.: 4 назви.
862. **Ред.: Виховання і культура** : міжнар. наук.-практ. журн. : [альманах] / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – 2001, лип. – – О., 2013. – № 1–2. – Голова редкол.

863. **Ред.: Дошкільна освіта** : наук.-практ. журн. Запоріж. облас. ін-ту післядиплом. пед. освіти. – 2003, жовт. – – Запоріжжя : ЛПС, 2013. – № 1–4. – Голова редкол.
864. **Ред.: Комунікативно-мовленнєвий супровід становлення україномовної особистості майбутніх фахівців дошкільної освіти півдня України** : навч. посіб. для студ. ф-тів дошкіль. освіти. – Заг. ред. – Див. № 836.
865. **Ред.: Наука і освіта** : наук.-практ. журн. / Півд. наук. центр АПН України. – 1997, квіт. – – О. : [б. в.], 2013. – № 1–9. – Заст. голов. ред.
866. **Ред.: Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського** : (зб. наук. пр.) / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О. : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2013. – Вип. 1–12. – Голов. ред.
867. **Ред.: Розвиток особистості дитини дошкільного віку в різних видах діяльності** : монографія. – Заг. ред. – Див. №№ 842, 847, 855, 857.

2014

868. **Весела скарбничка дідуся Сміховика** : кн. для читання в дошкіль. навч. закл. і родин. колі / упоряд.: Алла Богуш, Ірина Попова. – Т. : Мандрівець, 2014. – 128 с. – (Сер.: „Бібліотека дошкільника”).
869. **Вступ** // Перлини педагогічної майстерності вихователя : зб. кращих матеріалів учасників першого етапу третього всеукр. (заключного) туру Всеукр. конкурсу проф. майстерності пед. працівників дошкіль. навч. закл. „Вихователь року” у 2013 р. / М-во освіти і науки України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти ; упоряд.: Б. М. Жебровський, О. А. Удод [та ін.] ; наук. ред. А. М. Богуш. – Т., 2014. – С. 4–7.
870. **Готуємо руку до письма** : навч. посіб. для використ. в дошкіль. навч. закл. – 4-те вид. зі змінами і доповн. – Т. : Мандрівець, 2014. – 106 с. : іл. – (Дошкільля) (Пізнавальний розвиток).
871. **Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах** : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Алла Богуш ; М-во освіти і науки України. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – К. : Слово, 2014. – 437, [1] с. – Бібліогр.: с. 432–433.
872. **Програма розвитку дітей від пренатального періоду до трьох років – «Оберіг»** / наук. ред. А. М. Богуш ; кер. проекту Б. М. Жебровський. – Т. : Мандрівець, 2014. – 48 с.
873. **Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку** : навч.-метод. комплект: посіб. та предметні картинки : [зошит із 216 предмет. картинок за 18 темат. групами та 3 касових поля з 18 кишеньями] / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш ; М-во освіти і науки України. – К. : Генеза, 2014. – 160 с. – (Настільна книжка вихователя).
874. **Розвиток образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору** : навч. посіб. для студ. / Алла Богуш, Ірина Попова ; М-во освіти і науки України. – К. : Слово, 2014. – 136 с.
875. **Дитинство в сучасному освітньому просторі** // Країна довкілля. – 2014. – № 1/3. – С. 3–7. – Бібліогр.: 5 назв.
876. **Екологія емоційно-психічного здоров'я у системі взаємодії дорослих і дітей** // Дошкіль. виховання. – 2014. – № 5. – С. 9–12.
877. ***Компетентнісний підхід у процесі фахової підготовки майбутніх вихователів дошкільного закладу** // Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації : зб. пр. методол. семінару, 3 квіт. 2014 р., м. Київ / НАПН України ; Ін-т педагогіки. – К., 2014.

878. **Комунікативно-мовленнєвий супровід професійно-спрямованого мовлення майбутніх фахівців дошкільної освіти** // Зб. наук. пр. Пед. науки / М-во освіти і науки України, Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2014. – Вип. 65. – С. 220–224.
879. ***Коммуникативно-речевое сопровождение формирования профессиональной компетентности будущих воспитателей** // Сб. материалов Междунар. конф. „Концепция современного обучения взрослых. Стратегия: „Обучение в течении всей жизни на 2014–2020” : международный взгляд” / Ун-т еврорегиональной экономики им. Альчиде де Гаспери в Юзефове. – Юзеф ; Варшава., 2014.
880. **Особливості розвитку мовлення п'ятирічної дитини** // Сучасні п'ятирічні діти: проблеми та особливості розвитку : матеріали Всеукр. наук.-метод. конф., 4 черв. 2013 р., м. Київ / М-во освіти і науки України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти ; авт.-упоряд. : О. А. Удод, Т. В. Панасюк [та ін.] ; за заг. ред. Б. М. Жебровського. – Т., 2014. – С. 31–35.
881. **Рідномовна концепція Костянтина Ушинського** // Дошкіл. виховання. – 2014. – № 3. – С. 2–6.
882. **Стандарти дошкільної освіти: мовленнєва компетенція** // Стандарти дошкільної освіти: дискурс науки і практики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 11 квіт. 2014 р., м. Київ / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – К., 2014. – С. 41–48.
883. **Становлення мовлення дітей від народження до 6 місяців** // Виховання і культура. – 2014. – № 1. – С. 61–64. – Бібліогр.: 7 назв.
884. **Ред.: Виховання і культура** : міжнар. наук.-практ. журн. : [альманах] / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – 2001, лип. – – О., 2014. – № 1–2. – Голова редкол.
885. **Ред.: Дошкільна освіта** : наук.-практ. журн. Запоріз. облас. ін-ту післядиплом. пед. освіти. – 2003, жовт. – – Запоріжжя : ЛПДС, 2014. – № 1–4. – Голова редкол.
886. **Ред.: Наука і освіта** : наук.-практ. журн. / Півд. наук. центр АПН України. – 1997, квіт. – – О. : [б. в.], 2014. – № 1–9. – Заст. голов. ред.
887. **Ред.: Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського** : (зб. наук. пр.) / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О. : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2014. – Вип. 1–12. – Голов. ред.
888. **Ред.: Перлини педагогічної майстерності вихователя** : зб. кращих матеріалів учасників першого етапу третього всеукр. (заключного) туру Всеукр. конкурсу проф. майстерності пед. працівників дошкіл. навч. закл. „Вихователь року” у 2013 р. / М-во освіти і науки України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти ; упоряд.: Б. М. Жебровський, О. А. Удод [та ін.]. – Т. : Мандрівець, 2014. – 72 с. – Наук. ред. – Див. № 869.
889. **Ред.: Програма розвитку дітей від пренатального періоду до трьох років – «Оберіг»** / кер. проекту Б. М. Жебровський. – Наук. ред. – Див. № 872.

РОЗДІЛ III. НАУКОВА ШКОЛА ВЧЕНОГО

3.1. ДОКТОРИ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК

1996

890. **Лисенко, Н. В.** Теорія і методика формування еколого-педагогічної культури вихователя дошкільного закладу в системі вищої педагогічної освіти України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.04 „Професійна педагогіка” / Лисенко Неллі Василівна ; АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. – К., 1996. – 44 с. – Бібліогр.: с. 39–42 (33 назви).

891. **Лисенко, Н. В.** Теорія і методика формування еколого-педагогічної культури вихователя дошкільного закладу в системі вищої педагогічної освіти України : дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.04 „Професійна педагогіка” / Лисенко Неллі Василівна ; Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 1996. – 391 арк.

2002

892. **Гавриш, Н. В.** Розвиток мовленнєвотворчої діяльності в дошкільному дитинстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Гавриш Наталія Василівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2002. – 32 с. – Бібліогр. : с. 27–30 (42 назви).

893. **Гавриш, Н. В.** Розвиток мовленнєвотворчої діяльності в дошкільному дитинстві : дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Гавриш Наталія Василівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – К., 2002. – 438 арк.

2005

894. **Котик, Т. М.** Теорія і практика становлення та розвитку української дошкільної лінгводидактики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Котик Тетяна Миколаївна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2005. – 40 с. – Бібліогр.: с. 32–37 (48 назв).

895. **Котик, Т. М.** Теорія і практика становлення та розвитку української дошкільної лінгводидактики : дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Котик Тетяна Миколаївна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2005. – 436, [10]арк.: табл. – Бібліогр.: арк. 407–436.

896. **Крутій, К. Л.** Теорія і практика формування граматично правильного мовлення в дітей дошкільного віку (на матеріалі морфології і словотворення) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання укр. мови” / Крутій Катерина Леонідівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2005. – 44 с. – Бібліогр.: с. 35–39 (39 назв).

897. **Крутій, К. Л.** Теорія і практика формування граматично правильного мовлення в дітей дошкільного віку (на матеріалі морфології і словотворення) : дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання укр. мови” / Крутій Катерина Леонідівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – К., 2005. – 440, [68] арк.: табл. – Бібліогр.: арк. 391–440.

2006

898. **Луцан, Н. І.** Теорія і практика розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Луцан Надія Іванівна ;

Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2006. – 45 с. – Бібліогр.: с. 39–42 (49 назв).

899. **Луцан, Н. І.** Теорія і практика розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Луцан Надія Іванівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2006. – 473 арк. – Бібліогр.: арк. 407–437.

2011

900. **Долинський, Б. Т.** Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Долинський Борис Тимофійович ; Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2011. – 45 с. – Бібліогр.: с. 36–42 (58 назв).
901. **Долинський, Б. Т.** Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Долинський Борис Тимофійович ; Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2011. – 549, [18] арк. – Бібліогр.: арк. 400–450.
902. **Степанова, Т. М.** Трансформації змісту передшкільної освіти в історії розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки: методологія, теорія, практика (кінець XIX – XX століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.01 „Загальна педагогіка та історія педагогіки”, 13.00.08 „Дошкільна педагогіка” / Степанова Тетяна Михайлівна ; Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2011. – 44 с. – Бібліогр.: с. 35–41 (63 назви).
903. **Степанова, Т. М.** Трансформації змісту передшкільної освіти в історії розвитку вітчизняної дошкільної педагогіки: методологія, теорія, практика (кінець XIX – XX століття) : дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.01 „Загальна педагогіка та історія педагогіки”, 13.00.08 „Дошкільна педагогіка” / Степанова Тетяна Михайлівна ; Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2011. – 595 арк.

2013

904. **Ковтун, О. В.** Теоретико-методологічні засади формування професійного мовлення у майбутніх фахівців авіаційної галузі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (українська мова)”, 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Ковтун Олена Віталіївна ; Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2013. – 44 с. : рис., табл. – Бібліогр.: с. 35–40 (52 назви).
905. **Ковтун, О. В.** Теоретико-методологічні засади формування професійного мовлення у майбутніх фахівців авіаційної галузі : дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (українська мова)”, 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Ковтун Олена Віталіївна ; Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2013. – 533, [14] арк. : рис., табл. – Бібліогр.: арк. 404–449.
906. **Копусь, О. А.** Теоретико-методичні засади формування фахової лінгводидактичної компетентності майбутніх магістрів-філологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (українська мова)” / Копусь Ольга Антонівна ; Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2013. – 43 с. – Бібліогр.: с. 34–40 (55 назв).
907. **Копусь, О. А.** Теоретико-методичні засади формування фахової лінгводидактичної компетентності майбутніх магістрів-філологів : дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (українська мова)” / Копусь Ольга Антонівна ; Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – О., 2013. – 472 арк.

908. **Луценко, І. О.** Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх вихователів до організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.08 „Дошкільна педагогіка” / Луценко Ірина Олексіївна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2013. – 40 с. – Бібліогр.: с. 31–36 (52 назви).
909. **Луценко, І. О.** Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх вихователів до організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку : дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.08 „Дошкільна педагогіка” / Луценко Ірина Олексіївна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2013. – 497 арк.
910. **Трифоновна, О. С.** Теоретико-методичні засади формування мовленнєвої особистості дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Трифоновна Олена Сергіївна ; Південноукр. нац. пед. ун-т імені К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2013. – 44 с. – Бібліогр.: с. 34–40 (50 назв.).
911. **Трифоновна, О. С.** Теоретико-методичні засади формування мовленнєвої особистості дітей старшого дошкільного віку : дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Трифоновна Олена Сергіївна ; Південноукр. нац. пед. ун-т імені К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2013. – 502 арк.

2014

912. **Казанцева, Л. І.** Теоретичні і методичні засади навчання дітей старшого дошкільного віку української мови в полікультурному просторі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Казанцева Лариса Іванівна ; Південноукр. нац. пед. ун-т імені К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2014. – 45 с. – Бібліогр.: с. 34–40 (51 назв.).
913. **Казанцева, Л. І.** Теоретичні і методичні засади навчання дітей старшого дошкільного віку української мови в полікультурному просторі : дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Казанцева Лариса Іванівна ; Південноукр. нац. пед. ун-т імені К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2014. – 498 арк.

3.2. КАНДИДАТИ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК

1991

914. **Науменко, Т. И.** Активизация речи детей раннего возраста в дошкольных учреждениях : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 „Теория и история педагогики” / Науменко Татьяна Ивановна ; НИИ педагогики УССР. – К., 1991. – 25 с. – Библиогр.: с. 23–25 (14 назв.).
915. **Науменко, Т. И.** Активизация речи детей раннего возраста в дошкольных учреждениях : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 „Теория и история педагогики” / Науменко Татьяна Ивановна ; НИИ педагогики УССР. – К., 1991. – 168 л. – Библиогр.: л. 143–153.

1993

916. **Войцешук, Л. А.** Урахування взаємної інтерференції та використання транспозиції у засвоєнні орфоепічних норм російської мови студентами педвузів України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Методика викладання (рос. мови)” / Войцешук Лариса Адамовна ; Одес. держ. пед. ін-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 1993. – 19 с. – Бібліогр.: с. 18–19 (13 назв.).
917. ***Войцешук, Л. А.** Учет взаимной интерференции и использование транспозиции в процессе усвоения орфоэпических норм русского языка студентами педвузов Украины : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Методика обучения (рус. яз.)” / Войцешук Лариса Адамовна ; Одес. гос. пед. ин-т им. К. Д. Ушинского. – О., 1993. – 188 л.

918. **Оліяр, М. П.** Навчально-пізнавальна культура молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Методика викладання (укр. мова)” / Оліяр Марія Петрівна ; Одес. держ. пед. ін-т ім. К.Д. Ушинського. – О., 1993. – 24 с. – Бібліогр.: с. 22–24 (10 назв).

919. **Оліяр, М. П.** Навчально-пізнавальна культура молодших школярів : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Методика викладання (укр. мова)” / Оліяр Марія Петрівна ; Одес. держ. пед. ін-т ім. К.Д. Ушинського. – О., 1993. – 192 арк.

1994

920. **Котик, Т. М.** Методика підготовки студента до навчання дошкільників української мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Методика викладання (укр. мова)” / Котик Тетяна Миколаївна ; Одес. держ. пед. ін-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 1994. – 17 с. – Бібліогр.: с. 16–17 (10 назв).

921. ***Котик, Т. М.** Методика підготовки студента до навчання дошкільників української мови : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Методика викладання (укр. мова)” / Котик Тетяна Миколаївна ; Одес. держ. пед. ін-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 1994. – 198 арк.

922. **Луценко, І. О.** Інтерференція і транспозиція у засвоєнні дітьми дошкільного віку лексики української мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Методика викладання (укр. мова)” / Луценко Ірина Олексіївна ; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 1994. – 24 с. – Бібліогр.: с. 23–24 (6 назв).

923. **Луценко, І. О.** Інтерференція і транспозиція у засвоєнні дітьми дошкільного віку лексики української мови : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Методика викладання (укр. мова)” / Луценко Ірина Олексіївна ; Укр. держ. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 1994. – 198 арк. – Бібліогр.: арк. 138–158.

924. **Ткачук, О. В.** Використання спадщини І. І. Срезневського в сучасній лінгводидактиці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Методика викладання (укр. мова)” / Ткачук Ореста Владиславівна ; Одес. держ. пед. ін-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 1994. – 24 с. – Бібліогр.: с. 23–24 (8 назв).

925. **Ткачук, О. В.** Використання спадщини І. І. Срезневського в сучасній лінгводидактиці : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Методика викладання (укр. мова)” / Ткачук Ореста Владиславівна ; Одес. держ. пед. ін-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 1994. – 207 арк.

926. **Фесенко, Л. І.** Українська народна казка як засіб розвитку зв'язного монологічного мовлення у дітей дошкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Методика викладання (укр. мова)” / Фесенко Лариса Іванівна ; Південноукр. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1994. – 17 с. – Бібліогр.: с. 17 (7 назв).

927. **Фесенко, Л. І.** Українська народна казка як засіб розвитку зв'язного монологічного мовлення у дітей дошкільного віку : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Методика викладання (укр. мова)” / Фесенко Лариса Іванівна ; Південноукр. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1994. – 176 арк. – Бібліогр.: арк. 162–176.

928. **Чулкова, А. В.** Методика обучения диалогической речи детей дошкольного возраста : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Методика преподавания (рус. яз.)” / Чулкова Анна Валентиновна ; Одес. гос. пед. ин-т им. К. Д. Ушинского. – О., 1994. – 24 с. – Библиогр.: с. 22–23 (8 назв.).

929. **Чулкова, А. В.** Методика обучения диалогической речи детей дошкольного возраста : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Методика преподавания (рус. яз.)” / Чулкова Анна Валентиновна ; Одес. гос. пед. ин-т им. К. Д. Ушинского. – О., 1994. – 174 л.

1995

930. **Лещинський, О. П.** Становлення і розвиток базисного етапу в системах вищої освіти США і України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 „Теорія та історія педагогіки” / Лещинський Олександр Петрович ; Південноукр. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1995. – 25 с. – Бібліогр.: с. 23–24 (5 назв).
931. **Лещинський, А. П.** Становление и развитие базисного этапа в системах высшего образования США и Украины : дис. ... канд. пед. наук: [спец.] 13.00.01 „Теория и история педагогики” / Лещинский Александр Петрович ; Южноукр. пед. ун-т им. К. Д. Ушинского (г. Одесса). – О., 1995. – 209 л.
932. **Луцан, Н. І.** Методика розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку за текстами українських народних ігор : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Методика викладання (укр. мова)” / Луцан Надія Іванівна ; Південноукр. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1995. – 24 с. – Бібліогр.: с. 23 (8 назв).
933. **Луцан, Н. І.** Методика розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку за текстами українських народних ігор : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Методика викладання (укр. мова)” / Луцан Надія Іванівна ; Південноукр. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1995. – 186 арк.
934. **Ляпунова, В. А.** Лінгводидактичні засади індивідуалізації та диференціації навчання дітей дошкільного віку української мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Методика навчання (укр. мова)” / Ляпунова Валентина Анатоліївна ; Південноукр. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1995. – 24 с. – Бібліогр.: с. 22–23 (7 назв).
935. **Ляпунова, В. А.** Лінгводидактичні засади індивідуалізації та диференціації навчання дітей дошкільного віку української мови : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Методика навчання (укр. мова)” / Ляпунова Валентина Анатоліївна ; Південноукр. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1995. – 172 арк.
936. **Плетеницька, Л. С.** Підготовка студентів до народознавчої роботи в дошкільному закладі (на матеріалі народної математики) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 „Теорія та історія педагогіки” / Плетеницька Лідія Степанівна ; Південноукр. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1995. – 24 с. – Бібліогр.: с. 21–23 (9 назв).
937. **Плетеницька, Л. С.** Підготовка студентів до народознавчої роботи в дошкільному закладі (на матеріалі народної математики) : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 „Теорія та історія педагогіки” / Плетеницька Лідія Степанівна ; Південноукр. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1995. – 218 арк.

1996

938. **Боднар, С. В.** Методика використання мовних і немовних засобів комунікацій в процесі навчання англійської мови дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Методика навчання (англ. мова)” / Боднар Світлана Вікторівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1996. – 24 с.
939. **Боднар, С. В.** Методика використання мовних і немовних засобів комунікацій в процесі навчання англійської мови дітей старшого дошкільного віку : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Методика навчання (англ. мова)” / Боднар Світлана Вікторівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1996. – 192 арк.
940. **Крутій, К. Л.** Методика активізації вживання службових частин мови в мовленні старших дошкільників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Методика навчання (укр. мова)” / Крутій Катерина Леонідівна ; Південноукр.

держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1996. – 24 с. – Бібліогр.: с. 22–24 (14 назв).

941. **Крутій, К. Л.** Методика активізації вживання службових частин мови в мовленні старших дошкільників : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Методика навчання (укр. мова)” / Крутій Катерина Леонідівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1996. – 162 арк.
942. **Непомняща, І. М.** Методика використання лінгводидактичних ідей Є. І. Тихеєвої в збагаченні побутового словника дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 / Непомняща Ірина Миколаївна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1996. – 25 с.
943. **Непомнящая, И. Н.** Методика использования лингводидактических идей Е. И. Тихеевой в обогащении бытового словаря детей старшего дошкольного возраста : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 / Непомнящая Ирина Николаевна ; Южноукр. гос. пед. ун-т им. К. Д. Ушинского (г. Одесса). – О., 1996. – 181 л.
944. **Хаджирадева, С. К.** Методика формування культури мовленнєвого спілкування у дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Методика навчання (рос мова)” / Хаджирадева Світлана Костянтинівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1996. – 24 с. – Бібліогр.: с. 21–23 (10 назв).
945. **Хаджирадева, С. К.** Методика формирования культуры речевого общения у детей старшего дошкольного возраста : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Методика обучения (рус. язык)” / Хаджирадева Светлана Константиновна ; Южноукр. гос. пед. ун-т им. К. Д. Ушинского (г. Одесса). – О., 1996. – 217 л.

1997

946. **Аматьєва, О. П.** Методика навчання виразності мовлення дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 „Теорія та методика навчання (рос мова)” / Аматьєва Олена Петрівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1997. – 24 с. – Бібліогр.: с. 21–23 (15 назв).
947. **Аматьєва, Е. П.** Методика обучения выразительности речи детей старшего дошкольного возраста : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теория и методика обучения (рус. язык)” / Аматьєва Елена Петровна ; Южноукр. гос. пед. ун-т им. К. Д. Ушинского (г. Одесса). – О., 1997. – 246 л.
948. **Кирста, Н. Р.** Методика використання поетичної спадщини Марійки Підгірянки в лексичній роботі з дітьми старшого дошкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія та методика навчання (укр. мова)” / Кирста Наталія Романівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1997. – 16 с. – Бібліогр.: с. 12–14 (9 назв).
949. **Кирста, Н. Р.** Методика використання поетичної спадщини Марійки Підгірянки в лексичній роботі з дітьми старшого дошкільного віку : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія та методика навчання (укр. мова)” / Кирста Наталія Романівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1997. – 189 арк.
950. **Маліновська, Н. В.** Методика використання лінгводидактичних ідей С. Ф. Русової у навчанні дошкільників переказу художніх текстів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія та методика навчання (укр. мова)” / Маліновська Наталія Василівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1997. – 18 с. – Бібліогр.: с. 13–16 (16 назв).
951. **Маліновська, Н. В.** Методика використання лінгводидактичних ідей С. Ф. Русової у навчанні дошкільників переказу художніх текстів : дис. ... канд. пед. наук : [спец.]

13.00.02 „Теорія та методика навчання (укр. мова)” / Маліновська Наталія Василівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1997. – 159 арк.

952. **Садова, Т. А.** Становлення і розвиток вітчизняної дошкільної лінгводидактики (друга половина XIX століття – перша половина XX століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія та методика навчання (укр. мова)” / Садова Тетяна Анатоліївна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1997. – 24 с. – Бібліогр.: с. 22–23.

953. **Садова, Т. А.** Становлення і розвиток вітчизняної дошкільної лінгводидактики (друга половина XIX століття – перша половина XX століття) : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія та методика навчання (укр. мова)” / Садова Тетяна Анатоліївна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1997. – 214 арк.

1998

954. **Паскаль, О. В.** Педагогічне коригування вимовних навичок російського мовлення учнів перших класів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 / Паскаль Олена Вікторівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1998. – 16 с.

955. **Паскаль, Е. В.** Педагогическое корригирование произносительных навыков русской речи учащихся первых классов : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теория и методика обучения (рус. язык)” / Паскаль Елена Викторовна ; Южноукр. гос. пед. ун-т им. К. Д. Ушинского (г. Одесса). – О., 1998. – 238 л.

956. **Постоян, Т. Г.** Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в процесі продуктивно-творчої діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія та методика навчання (укр. мова)” / Постоян Тетяна Григорівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1998. – 16 с. – Бібліогр.: с. 4–15 (14 назв).

957. **Постоян, Т. Г.** Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в процесі продуктивно-творчої діяльності : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія та методика навчання (укр. мова)” / Постоян Тетяна Григорівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1998. – 195 арк.

958. **Трифонов, О. С.** Методика виховання звукової культури мовлення дітей середнього дошкільного віку засобами фольклору : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія та методика навчання (укр. мова)” / Трифонов Олена Сергіївна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1998. – 16 с. – Бібліогр.: с. 15 (7 назв).

959. **Трифонов, О. С.** Методика виховання звукової культури мовлення дітей середнього дошкільного віку засобами фольклору : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія та методика навчання (укр. мова)” / Трифонов Олена Сергіївна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1998. – 225 арк.

1999

960. **Бугайчук, О. В.** Методика подолання лексико-граматичної інтерференції в усному українському мовленні студентів нефілологічних факультетів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія та методика навчання (укр. мова)” / Бугайчук Олена Віталіївна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1999. – 20 с. – Бібліогр.: с. 16–17 (15 назв).

961. **Бугайчук, О. В.** Методика подолання лексико-граматичної інтерференції в усному українському мовленні студентів нефілологічних факультетів : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія та методика навчання (укр. мова)” / Бугайчук Олена Віталіївна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1999. – 274 арк.

962. **Кулибчук, Л. М.** Розвиток образного мовлення учнів 5–7-их класів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.02 / Кулибчук Людмила Миколаївна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1999. – 18 с.
963. **Кулибчук, Л. М.** Розвиток образного мовлення учнів 5–7 класів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Кулибчук Людмила Миколаївна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 1999. – 260 арк.

2000

964. **Горчакова, О. А.** Гуманістична спрямованість педагогічних поглядів М. І. Пирогова : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 / Горчакова Ольга Анатоліївна ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2000. – 20 с.
965. **Горчакова, О. А.** Гуманистическая направленность педагогических взглядов Н. И. Пирогова : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Горчакова Ольга Анатольевна ; Южноукр. гос. пед. ун-т им. К. Д. Ушинского (г. Одесса). – О., 2000. – 257 л.
966. **Ласунова, С. В.** Розвиток описового мовлення старших дошкільників засобами української народної іграшки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 / Ласунова Світлана Валеріївна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2000. – 20 с.
967. **Ласунова, С. В.** Розвиток описового мовлення старших дошкільників засобами української народної іграшки : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 / Ласунова Світлана Валеріївна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2000. – 189 арк.

2001

968. **Артемова, О. І.** Розвиток креативного мовлення молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Артемова Ольга Іванівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса) – О., 2001. – 20 с. – Бібліогр.: с. 16–17 (10 назв).
969. **Артемова, О. І.** Розвиток креативного мовлення молодших школярів : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Артемова Ольга Іванівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2001. – 210 арк.
970. **Горіна, Ж. Д.** Розвиток українського розмовного мовлення студентів національних груп нефілологічних факультетів вищих навчальних закладів південного регіону України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Горіна Жанна Дмитрівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2001. – 20 с. – Бібліогр. : с. 16–18 (14 назв).
971. **Горіна, Ж. Д.** Розвиток українського розмовного мовлення студентів національних груп нефілологічних факультетів вищих навчальних закладів південного регіону України : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Горіна Жанна Дмитрівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2001. – 270 арк.
972. **Илькова, А. П.** Педагогические условия включения пословиц и поговорок в систему развивающей речевой работы с дошкольниками : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 „Общая педагогика, история педагогики и образования” / Илькова Антонина Павловна. – М., 2001. – 22 с. – Бібліогр. : с. 21–22.
973. **Илькова, А. П.** Педагогические условия включения пословиц и поговорок в систему развивающей речевой работы с дошкольниками : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 „Общая педагогика, история педагогики и образования” / Илькова Антонина Павловна. – М., 2001. – 216 л.

974. **Чепелюк, Н. І.** Збагачення словникового запасу учнів початкових класів дієслівними формами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец. 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Чепелюк Наталія Іувіналіївна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2001. – 20 с. – Бібліогр. : с. 16–18 (12 назв).
975. **Чепелюк, Н. І.** Збагачення словникового запасу учнів початкових класів дієслівними формами : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Чепелюк Наталія Іувіналіївна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2001. – 247 арк.

2002

976. **Біла, О. М.** Реалізація „рідномовних обов’язків” Івана Огієнка в позакласній роботі з учнями 5–7-х класів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 / Біла Олена Мансафівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2002. – 20 с.
977. **Біла, О. М.** Реалізація „рідномовних обов’язків” Івана Огієнка в позакласній роботі з учнями 5–7-х класів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Біла Олена Мансафівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2002. – 253 арк.
978. **Монке, О. С.** Формування оцінно-етичних суджень у художньо-мовленнєвій діяльності дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Монке Олена Станіславівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2002. – 20 с. – Бібліогр.: с. 16–17 (12 назв).
979. **Монке, О. С.** Формування оцінно-етичних суджень у художньо-мовленнєвій діяльності дітей старшого дошкільного віку : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Монке Олена Станіславівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського(м. Одеса). – О., 2002. – 232 арк.
980. **Скринська, О. Л.** Дисциплінуюче виховання в педагогічній спадщині Джона Локка : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 „Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Скринська Ольга Леонідівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2002. – 20 с. – Бібліогр.: с. 17 (12 назв).
981. **Скринська, О. Л.** Дисциплінуюче виховання в педагогічній спадщині Джона Локка : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 „Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Скринська Ольга Леонідівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2002. – 224 арк.

2003

982. **Білан, О. І.** Навчання дітей старшого дошкільного віку розповіді за ілюстраціями : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Білан Олександра Іванівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2003. – 20 с. – Бібліогр. : с. 16–17 (19 назв).
983. **Білан, О. І.** Навчання дітей старшого дошкільного віку розповіді за ілюстраціями : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Білан Олександра Іванівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2003. – 232 арк.
984. **Босак, Н. Ф.** Формування фонетико-орфоепічної компетенції студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів південно-східного регіону України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Босак Ніна Федорівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2003. – 20 с. – Бібліогр.: с. 17 (9 назв).

985. **Босак, Н. Ф.** Формування фонетико-орфоепічної компетенції студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів південно-східного регіону України : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Босак Ніна Федорівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2003. – 259 арк.
986. **Ємельянова, Н. Л.** Підготовка майбутніх вихователів до роботи над засвоєнням старшими дошкільниками народознавчої лексики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 „Теорія і методика проф. освіти” / Ємельянова Наталія Леонідівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2003. – 20 с. – Бібліогр.: с. 16 (10 назв).
987. **Ємельянова, Н. Л.** Підготовка майбутніх вихователів до роботи над засвоєнням старшими дошкільниками народознавчої лексики : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 „Теорія і методика проф. освіти” / Ємельянова Наталія Леонідівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2003. – 228 арк.
988. **Руденко, Ю. А.** Збагачення словника дітей старшого дошкільного віку експресивною лексикою засобами української народної казки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Руденко Юлія Анатоліївна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2003. – 20 с. – Бібліогр.: с. 16–18 (26 назв).
989. **Руденко, Ю. А.** Збагачення словника дітей старшого дошкільного віку експресивною лексикою засобами української народної казки : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Руденко Юлія Анатоліївна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2003. – 247 арк.
990. **Шиліна, Н. Є.** Формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Шиліна Наталія Євгенівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2003. – 20 с. : табл. – Бібліогр.: с. 16–17 (10 назв).
991. **Шиліна, Н. Є.** Формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Шиліна Наталія Євгенівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2003. – 321 арк.

2004

992. **Березовська, Л. І.** Розвиток творчого мовленнєвого самовираження старших дошкільників в ігрових казкових ситуаціях : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Березовська Людмила Іванівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2004. – 21 с. – Бібліогр.: с. 17–18 (11 назв).
993. **Березовська, Л. І.** Розвиток творчого мовленнєвого самовираження старших дошкільників в ігрових казкових ситуаціях : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Березовська Людмила Іванівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2004. – 220 арк.
994. **Цимбалару, А. Д.** Професійна діяльність учителя з формування цілісності знань з гуманітарних предметів в учнів початкових класів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 „Теорія і методика проф. освіти” / Цимбалару Анжеліка Дмитрівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2004. – 21 с. – Бібліогр.: с. 17–18 (11 назв).
995. **Цымбалару, А. Д.** Профессиональная деятельность учителя по формированию целостности знаний по гуманитарным предметам учащихся начальных классов : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 „Теория и методика проф. образования”

/ А. Д. Цымбалару ; Южноукр. гос. пед. ун-т им. К. Д. Ушинского (г. Одесса). – О., 2004. – 238 арк.

2005

996. **Орехова, Л. І.** Формування оцінного компонента професійно-мовленнєвої діяльності майбутніх учителів української мови і літератури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.02 / Орехова Лариса Іванівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2005. – 21 с. – Бібліогр.: с. 17–18.
997. **Орехова, Л. І.** Формування оцінного компонента професійно-мовленнєвої діяльності майбутніх учителів української мови і літератури : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Орехова Лариса Іванівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2005. – 230 арк.
998. **Савінова, Н. В.** Коригування мовлення дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Савінова Наталія Володимирівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2005. – 21 с. – Бібліогр.: с. 16–18 (17 назв).
999. **Савінова, Н. В.** Коригування мовлення дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Савінова Наталія Володимирівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2005. – 247 арк.

2006

1000. **Копіца, Є. П.** Збагачення словникового запасу учнів гімназії науковою навчально-термінологічною лексикою на міжпредметній основі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Копіца Євгенія Петрівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2006. – 20 с. – Бібліогр.: с. 16–17 (8 назв).
1001. **Копіца, Є. П.** Збагачення словникового запасу учнів гімназії науковою навчально-термінологічною лексикою на міжпредметній основі : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Копіца Євгенія Петрівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2006. – 232 арк.
1002. **Попова, І. І.** Розвиток образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Попова Ірина Іванівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2006. – 21 с. – Бібліогр.: с. 17–18 (14 назв).
1003. **Попова, І. І.** Розвиток образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Попова Ірина Іванівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2006. – 302 арк.

2008

1004. **Пікінер, В. А.** Розвиток педагогічних ідей К. Д. Ушинського у практиці сучасного дошкільного закладу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.08 „Дошкільна педагогіка” / Пікінер Вікторія Анатоліївна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2008. – 21 с. – Бібліогр.: с. 17–19 (11 назв).
1005. **Пікінер, В. А.** Розвиток педагогічних ідей К. Д. Ушинського у практиці сучасного дошкільного закладу : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.08 „Дошкільна педагогіка” / Пікінер Вікторія Анатоліївна ; Слов'ян. держ. пед. ун-т. – О., 2008. – 245 арк.

1006. **Соцька, О. П.** Формування емоційно-виразного мовлення старших дошкільників у процесі сприймання живопису : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.08 „Дошкільна педагогіка” / Соцька Олена Петрівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2008. – 19 с.

1007. **Соцкая, Е. П.** Формирование эмоционально-выразительной речи старших дошкольников в процессе восприятия произведений живописи : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.08.08 „Дошкольная педагогика” / Елена Петровна Соцкая ; Южноукр. гос. пед. ун-т им. К. Д. Ушинского (г. Одесса). – О., 2008. – 284 арк.

2009

1008. **Беляєва, О. В.** Методика розвитку зв'язного діалогічного мовлення першокласників у процесі опрацювання художніх текстів різних жанрів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Беляєва Олександра Вікторівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2009. – 21 с.

1009. ***Беляєва, О. В.** Методика розвитку зв'язного діалогічного мовлення першокласників у процесі опрацювання художніх текстів різних жанрів : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Беляєва Олександра Вікторівна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2009. – 202 арк.

1010. **Кардаш, І. М.** Творчий розвиток філологічної спадщини О. Потебні в сучасній лінгводидактиці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Кардаш Ірина Миколаївна ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (м. Одеса). – О., 2009. – 21 с. – Бібліогр.: с. 17–18 (15 назв).

1011. **Кардаш, І. М.** Творчий розвиток філологічної спадщини О. Потебні в сучасній лінгводидактиці : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Кардаш Ірина Миколаївна ; Миколаїв. держ. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. – Миколаїв, 2009. – 242 арк.

2010

1012. **Михайлова, Л. І.** Розвиток розмовного мовлення дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Михайлова Лідія Іванівна ; Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2010. – 21 с. : табл. – Бібліогр.: с. 17–18 (11 назв).

1013. **Михайлова, Л. І.** Розвиток розмовного мовлення дітей старшого дошкільного віку : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Михайлова Лідія Іванівна ; Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2010. – 269 арк. – Бібліогр.: арк. 196–218.

2011

1014. **Зотова, І. В.** Формування мовленнєвого спілкування дошкільників у різновіковому дитячому колективі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.08 „Дошкільна педагогіка” / Зотова Ірина Василівна ; Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2011. – 20 с. – Бібліогр.: с. 16–17 (10 назв).

1015. **Зотова, І. В.** Формування мовленнєвого спілкування дошкільників у різновіковому дитячому колективі : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.08 „Дошкільна педагогіка” / Зотова Ірина Василівна ; Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2011. – 234 арк.

2012

1016. **Беляк, О. М.** Методика розвитку комунікативних якостей мовлення в майбутніх учителів-словесників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.]

13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Беляк Ольга Миколаївна ; Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2012. – 20 с. – Бібліогр.: с. 16–17 (14 назв).

1017. **Беляк, О. М.** Методика розвитку комунікативних якостей мовлення в майбутніх учителів-словесників : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Беляк Ольга Миколаївна ; Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2012. – 284 арк.

2013

1018. **Фоміна, І. Л.** Методика розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Фоміна Інесса Леонідівна ; Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2013. – 21 с. – Бібліогр.: с. 17–18 (12 назв).
1019. **Фоміна, І. Л.** Методика розвитку образного мовлення майбутніх філологів у процесі вивчення новелістики Олеся Гончара : дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 „Теорія і методика навчання (укр. мова)” / Фоміна Інесса Леонідівна ; Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2013. – 273 арк.

РОЗДІЛ IV.

ПЕДАГОГІЧНІ РОЗДУМИ А. М. БОГУШ

А. М. Богуш, академік НАПН України,
д-р пед. наук, професор

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ

На сучасному етапі розвитку науки і освіти у структурі полікритеріального підходу виокремився компетентнісний підхід як до розвитку особистості, так і до процесу її навчання і виховання (Н. Бібік, Є. Божович, В. Болотова, І. Зимняя, Д. Ізаренкова, Н. Кузьміна, В. Лозова, О. Локшина, А. Маркова, О. Пометун, О. Савченко та ін.). Як і будь-яке нове явище (термін, поняття, підхід, методика і т. ін.), що з'являється в науковому обігу, компетентнісний підхід викликав гостру дискусію. Полеміці підлягали такі поняття, як компетентність і компетенція, ключові компетенції, мовна, мовленнєва і комунікативна компетенції та методика їх формування.

З огляду на це визначимося з витоками появи в науковому обігу феноменів «компетентність» і «компетенція». Насамперед звернемося до словникових джерел. Зауважимо, що більшість словників обмежуються дефініцією слова «компетентність» і «компетентний», а саме: який має достатні знання в якій-небудь галузі, з чимось добре знайомий, кваліфікований [9, 10]; той, що володіє компетенцією [10].

Велика сучасна педагогічна енциклопедія пов'язує компетентність з професійними якостями особистості, як-от: «міра відповідності знань, умінь і досвіду осіб певного соціально-професійного статусу, реальному рівню складності завдань і проблем, які тими вирішуються. Крім кваліфікаційних знань, умінь і навичок, охоплює і такі якості, як ініціатива, співробітництво, здатність працювати у групі, комунікативні здібності, вміння вчитись, оцінювати, логічно мислити, відбирати й використовувати інформацію» [12, с. 237].

Автори педагогічного словника (Г. М. Каджиспірова і О. Ю. Каджиспіров) подають три варіанти компетентності: компетентність загальнокультурна – рівень освіченості, достатній для самоосвіти і самостійного вирішення пізнавальних проблем, що виникають, і визначення своєї позиції. Компетентність учителя професійна – володіння вчителем необхідною сумою знань, умінь, навичок, що визначають сформованість його педагогічної діяльності, педагогічного спілкування й особистості вчителя як носія певних цінностей, ідеалів і педагогічної свідомості. Компетенція соціальна – соціальні навички, що дозволяють людині адекватно виконувати норми і правила життя в суспільстві [8, с. 62].

Компетенція визначається словниками досить коротко, як «добра обізнаність з чим-небудь; коло повноважень організації, установи, особи» [9, с. 305].

Нам імponує визначення компетентності І. О. Зимньою, яка розуміє її як інтелектуально й особистісно зумовлену соціально-професійну життєдіяльність людини, що ґрунтується на знаннях, компетенціях [7].

Щодо ключових компетентностей, то на основі аналізу різних наявних підходів до їх класифікацій І. О. Зимня згрупує їх у таких три види:

- компетентності особистості як суб'єкта діяльності – особистісно-суб'єктна компетентність;
- компетентності, що належать до галузі спілкування особистості та її взаємодії з іншими людьми – соціально-комунікативна компетентність;
- компетентності, що характеризують діяльність людини в усіх типах і формах – професійна компетентність [7].

Сфера наших наукових інтересів торкається, за класифікацією І. О. Зимньої, соціально-комунікативної компетентності, зокрема її складових – мовної і мовленнєвої. Простежимо генезис понять *мовна і мовленнєва компетенції*. Зазначимо, що термін «мовна компетенція» було введено в науковий обіг Н. Хомським у середині ХХ століття, який семантично

протиставлявся автором термінові «використання мови». Учений виокремив *linguistic competence* (ментальні презентації мовних актів, що виступають, на його думку, у вигляді внутрішньої граматики, як різниця між знаннями мови «мовця-слухача») *linguistic performance* (розуміння й продукування мовлення). Подібне розмежування компетенції і використання мови має певну схожість із сосюрівською дихотомією «мова-мовлення» [3].

Н. Хомський намагався абстрагуватися від реальних мовленнєвих актів і настійливо підкреслював, що йдеться про ідеального «мовця-слухача», тобто абстрактно уявлюваного носія певної мови. Реально ж носія мови зі всіма його мовленнєвими особливостями вчений кваліфікував як суб'єкта не лінгвістичного, а швидше психологічного, соціологічного, дидактичного дослідження [13].

За Н. Хомським, мовна компетенція – це здатність, що є необхідною для виконання певної, здебільшого мовної діяльності; а «мовець-слухач» повинен продукувати і розуміти необмежену кількість речень та мати власну думку про висловлювання [13].

Дещо пізніше під мовною компетенцією Н. Хомський та його послідовники (60–70 рр. ХХ ст.) почали розуміти «мовну здібність», тобто потенційне знання мови і про мову її реального носія, і «мовну активність» – реальне мовлення в реальних умовах. Водночас, як зазначає Є. Д. Божович, це загострило проблему витоків і розвитку мовної компетенції [3, с. 33].

Зауважимо, що Н. Хомський був переконаний, що в основі мовної компетенції лежать вроджені знання «універсалій», тобто основних лінгвістичних категорій і вроджена здібність дитини «конструювати для себе граматику» – правила побудови речень, які вона сприймає в мовному середовищі [13]. Автор зазначав, що ці знання у дитини носять емпіричний характер і функціонують у вигляді «лінгвістичної інтуїції – внутрішніх уявлень про мову» та мовної інтроспекції носіїв мови. Мовна здібність розглядалася вченим як утворення, що має подвійну обумовленість – природну й соціальну [13]. Вочевидь, такий підхід Н. Хомського до витоків і механізмів мовної компетенції викликав низку критичних статей учених різних галузей науки (В. Гак, П. Я. Гальперін, Дж. Грін, Т. Дрідзе, В. Звянцев, Ю. Караулов, Ж. Піаже, Р. Холл та ін.) як зарубіжних, так і вітчизняних.

Зауважимо, що робота Н. Хомського та розгорнута дискусія на сторінках лінгвістичної і психолого-педагогічної преси спонукала вчених дошкільної галузі науки до експериментальних досліджень онтогенезу мовленнєвого розвитку дітей раннього віку (А. М. Богуш, В. В. Ветрова, О. І. Ісеніна, Є. К. Каверіна, М. М. Кольцова, І. М. Кононова, Г. М. Ляміна, Т. І. Науменко, Г. Л. Розенгарт-Пупко, Є. О. Смирнова, С. Н. Цейтлін).

Експериментальні матеріали санкт-петербурзької онтолінгвістичної школи розвитку мовлення дітей дошкільного віку (постійно діючий семінар) під керівництвом С. Н. Цейтлін дозволили вченим дійти таких висновків щодо онтогенезу розвитку мовлення, мовної і комунікативної компетенцій [11]:

- Кожна дитина сама будує свою мовну систему, при цьому виявляє значну ступінь творчої активності.

- Значну роль при цьому відіграє так званий «інпут» – мовленнєвий матеріал, який дитина переробляє. Цей мовленнєвий матеріал постачається дитині насамперед матір'ю, тому успіх засвоєння дитиною рідної мови багато в чому визначається особливостями її мовленнєвої поведінки відносно дитини.

- Дослідження мовленнєвого розвитку дитини неможливе без аналізу її предметно-практичної діяльності, що обслуговується мовою.

- Мовленнєвий розвиток дитини пов'язаний з її когнітивним розвитком: на ранніх стадіях розвитку дитина може здійснювати когнітивні операції незалежно від того, чи засвоїла вона мовні категорії й одиниці, що пов'язані з цим явищем; після того, як у дитини починають формуватися певні мовні структури, мовний розвиток, у свою чергу, починає суттєво впливати на когнітивний, що призводить до успіху в когнітивній діяльності [11, с. 8–9].

- На ранніх стадіях мовленнєвого онтогенезу комунікативна майстерність дитини формується під впливом запитань матері у процесі оволодіння нею діалогічним мовленням.

- Яскраве інтонаційне зафарбування і ритміко-мелодійну структуру зверненого до дитини запитання використовує матір у процесі навчання дитини комунікативної майстерності як у

галузі власне мовленнєвих навичок, так і в галузі власне комунікативних навичок, які реально функціонують у сфері діалогічного спілкування [11, с. 169].

Означені вченими позиції дещо не збігаються з поглядом Н. Хомського щодо вродженого характеру мовної компетенції, вони дають простір для подальших досліджень як онтогенезу мовної і комунікативної компетентності в ранньому віці, так і подальшого їх формування в дошкільному віці.

На сьогодні у вітчизняній науці склалася така ситуація: розуміння «мовної компетентності» Н. Хомським учених не задовольняє, натомість термін, що був уведений ним у науковий обіг, залишився і набув неоднозначного трактування. За Є. Д. Божович, під мовленнєвою компетенцією здебільшого розуміють сукупність конкретних умінь, необхідних члену мовного співтовариства для мовленнєвих контактів з іншими і оволодіння мовою як навчальною дисципліною [3, с. 34].

Таке визначення, як бачимо, є досить загальним, у ньому, як справедливо зазначає Є. Д. Божович, відсутні психолого-педагогічний зміст і психолого-педагогічні фактори її формування (віковий період, освітній рівень, етапи розвитку, професія, середовище і т. ін.) Отже, виникає необхідність з'ясувати фактори й етапи онтогенезу мовної компетенції [3].

Зауважимо, що психолого-педагогічна наука має достатньо матеріалу з розвитку мовлення дітей на різних вікових етапах – від раннього віку до випускника школи. Водночас формування мовної компетентності не було предметом спеціального дослідження вчених (здебільшого досліджувалися проблеми мовної компетенції дорослих, зокрема професійної: педагогів, учителів-словесників та вчителів іноземної мови і т. ін.). Наявні погляди щодо дефініції «мовна компетентність» не розчленовують рівень мовленнєвого розвитку дитини і рівень навчання мови, рівень оволодіння мовою як навчальним предметом. Відсутні дослідження, в яких би було доведено вплив навчально-мовленнєвої діяльності на формування мовної компетенції та її місце в мовленнєво-комунікативній діяльності особистості на різних вікових етапах її розвитку і навчання. Лінгводидактика початкової школи не має даних, з яким рівнем сформованості мовної компетенції приходять діти до школи і за якими етапами відбувається її формування у початковій, основній та старшій школах.

Серед розмаїття визначень мовної компетенції, що функціонують сьогодні у лінгвістичній та психологічній науці, ми поділяємо погляд Є. Д. Божович щодо структурних компонентів розглянутого поняття. Автор розглядає мовну компетенцію як психологічну систему, що об'єднує два основних компоненти: мовленнєвий досвід, набутий дитиною у процесі спілкування і діяльності; знання про мову, які засвоює дитина у процесі організованого навчання [3, с. 36]. При цьому вчений розглядає психологічну систему, за визначенням її у свій час Л. С. Виготським: це єдине ціле, неподільне утворення, кожний з компонентів якого функціонує і перетворюється тільки у взаємозв'язку з іншими компонентами [4, с. 112].

Мовленнєвий досвід, за Є. Д. Божович, це: а) практичне оволодіння рідною мовою; б) емпіричні узагальнення спостережень над рідною мовою, що набуваються носієм мови незалежно від спеціальних знань про мову.

Виокремлення автором мовленнєвого досвіду як компонента мовної компетенції в такому розумінні дає можливість досліджувати онтогенетичний її розвиток у ранньому і дошкільному віці з урахуванням двох форм навчання в дошкільному закладі: в повсякденному житті (за термінологією Л. С. Виготського, спонтанний тип) і на заняттях (спеціально організованому навчанні).

Навчання в повсякденному житті (спонтанне навчання) Л. С. Виготський визначав як рух дитини за «власною програмою», залежно від того, що вона «сама бере із довкілля» чи під впливом дорослих. Результатом такого навчання, за Л. С. Виготським, є оволодіння дитиною діалогічним, ситуативним, розмовним мовленням і «життєвими» поняттями.

Друга складова мовленнєвої компетенції, за Є. Д. Божович, «знання про мову»: а) категоріальні характеристики мовних одиниць різних рівнів; б) прийоми (схеми) аналізу та описування цих одиниць як складові елементи метазнань про мову [3, с. 37].

Зауважимо, що вчений розглядає обидва компоненти у взаємодії і взаємообумовленості ще до початку організованого шкільного навчання. З одного боку, зауважує автор, у процесі набуття дитиною-дошкільником мовленнєвого досвіду вона починає відкривати для себе

окремі емпіричні знання про мову, які суперечать науковим; з іншого боку – у процесі організованого навчання дитина використовує свій мовленнєвий досвід. У подальшому навчанні відбуваються два процеси: а) усвідомлення і перетворення мовленнєвого досвіду дитини під впливом знань про мову, які вона засвоює; б) поповнення і конкретизація знань про мову матеріалом зі свого попереднього мовленнєвого досвіду [3, с. 37].

На жаль, ці процеси до сьогодні достатньо не контролюються педагогами обох ланок навчання – як дошкільної, так і шкільної.

Відповідно до викладених теоретичних позицій розуміння «мовної компетенції» висловимо свої погляди на змістовий аспект, види і провідні фактори формування мовної компетенції у дітей дошкільного віку.

Насамперед, з'ясуємо наше розуміння терміна «компетентність» стосовно дітей дошкільного віку. Зазначимо, що навчання мови і розвиток мовлення не зводяться лише до мовленнєвої діяльності, до реалізації і використання мовної системи. Оскільки мова і мовлення обслуговують усі види діяльності дитини, доречним буде вести мову про взаємозв'язок усіх видів діяльності в мовленнєвому спілкуванні, про «інтеракційну (взаємодіючу) діяльність» (К. Менг).

Інтеракційна діяльність обов'язково передбачає наявність певних знань, умінь і навичок, що є однією з базисних характеристик особистості, її компетенції. **Компетентність** – це комплексна характеристика особистості, яка вбирає в себе результати попереднього психологічного розвитку: знання, вміння, навички, креативність (здатність творчо вирішувати завдання: складати творчі розповіді, малюнки і конструкції за задумом), ініціативність, самостійність, самооцінку, самоконтроль.

Компетентність має вікові характеристики, які розглядаються як орієнтовні показники розвитку особистості на кожному віковому етапі, базисні характеристики компетенції певного виду діяльності (мовленнєвої, художньої, пізнавальної, музичної, конструкторської тощо).

У мовленнєвій діяльності ми розрізняємо мовну і мовленнєву компетенції, а в мовленнєвій компетенції – лексичну, фонетичну, граматичну, діалогологічну та комунікативну, які формуються у процесі навчально-мовленнєвої діяльності. З'ясуємо сутність мовної компетенції.

Мовна компетенція – це засвоєння й усвідомлення мовних норм, що історично склались у фонетиці, лексиці, орфографії, семантиці, стилістиці, та адекватне їх застосування в будь-якій людській діяльності у процесі використання певної мови. Це інтегративне явище, що охоплює цілу низку спеціальних здібностей, знань, умінь, навичок, стратегій і тактик мовної поведінки, настанови щодо успішного здійснення мовленнєвої діяльності в конкретних умовах спілкування.

На нашу думку, в дошкільному віці доречно вживати термін «мовленнєва компетенція», оскільки в її структурі переважає емпіричний мовленнєвий досвід дитини, який формується на основі «мовного чуття» (В. Беляєв, Д. Узнадзе, К. Чуковський та ін.) під організованими і керованими впливами дорослих (вихователів, батьків).

Під **мовленнєвою компетенцією** ми розуміємо вміння адекватно і доречно практично користуватися мовою в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності мовлення.

Складовими мовленнєвої компетенції виступають лексична, граматична, фонетична, діалогологічна компетенції [1]. Визначимо їх.

Лексична компетенція – наявність у дітей певного запасу слів у межах вікового періоду, здатність до адекватного використання лексем, доречне вживання образних виразів, приказок, прислів'їв, фразеологічних зворотів.

Лексична компетенція ґрунтується на словниковій роботі з дітьми. Завдання словникової роботи в дошкільному закладі:

- а) збагачення словника дітей новою лексикою;
- б) активізація словника;
- в) уточнення значення окремих слів і словосполучень;

- г) заміна діалектизмів, говірок словами літературної мови;
- д) розвиток образного мовлення – збагачення активного словника дітей образними виразами (з текстів художніх творів, казок), приказками, прислів'ями, загадками;
- ж) ознайомлення дітей зі значеннями слова, навчання розуміння багатозначності, синонімічності та переносного значення слів;
- з) засвоєння узагальнювальних понять, переведення «життєвих понять» у наукові.

Здійснення завдань словникової роботи відбувається за тематичним принципом, який допомагає згрупувати лексику (різні частини мови) в одну тему. Це значно підвищує темпи засвоєння словника. Тому в програмі словникова робота подається за темами.

У кожній віковій групі чітко визначено теми словникової роботи [2].

Фонетична компетенція – правильне вимовляння дітьми всіх звуків рідної мови, звукосполучень відповідно до орфоепічних норм, наголошування, добре розвинений фонематичний слух, що дозволяє диференціювати фонemi; володіння інтонаційними засобами виразності мовлення (темп, тембр, сила голосу, логічні наголоси тощо).

Фонетична компетенція формується у процесі роботи з виховання звукової культури мовлення. Основні завдання дошкільного закладу з виховання звукової культури мовлення:

- розвиток артикуляційного апарату (м'язи мовленнєвого апарату);
- ознайомлення дітей з будовою мовленнєвого апарату;
- розвиток мовленнєвого дихання;
- розвиток фонематичного слуху;
- оволодіння правильною вимовою всіх звуків рідної мови;
- удосконалення дикції;
- розвиток інтонаційної виразності мовлення (інтонація, темп, тембр, сила голосу, мелодика, наголос);
- робота над усвідомленням дітьми звукового складу рідної мови.

Усі завдання виховання звукової культури мовлення здійснюються в єдності і забезпечують формування у дітей фонетичної компетентності.

Граматична компетенція – неусвідомлене, на основі наслідування вживання дітьми граматичних форм рідної мови згідно з законами і нормами граматики (рід, число, відмінок, зокрема кличний тощо), чуття граматичної форми, наявність корекційних навичок щодо правильності вживання граматичних форм.

Формування граматичної правильності мовлення дітей відбувається у практичній мовленнєвій діяльності.

Завданнями формування граматичної правильності мовлення в дошкільному закладі виступають:

- а) практичне ознайомлення дітей з граматичними формами рідної мови (морфологічний склад – частини мови; рід, число, відмінок, час, особа тощо);
- б) засвоєння правильної словозміни слів – відмінкові закінчення, узгодження слів у реченні, чергування звуків в основі слів, невідмінювані слова, зміна наголосів тощо;
- в) засвоєння основних способів словотворення української мови – суфіксальний, префіксальний тощо;
- г) формування орієнтації дитини на звуковий бік слова;
- д) удосконалення синтаксичного боку мовлення – засвоєння різних типів речення зі сполучниками та сполучними словами; речення з однорідними членами, прямою мовою, правильна побудова речень;
- ж) навчання використовувати одну й ту саму думку за допомогою різних граматичних форм;
- з) формування граматичного чуття рідної мови, чуття помилок, зачатків самокорекції, самоконтролю та взаємоконтролю мовлення.

Найбільш ефективним методом формування у дітей граматичної будови мови є дидактичні ігри та вправи.

Результатом розвитку і навчання дітей зв'язного мовлення є діалогова компетенція – розуміння зв'язного тексту, вміння дітей відповідати на запитання і звертатись із

запитаннями, підтримувати та започатковувати розмову, вести діалог, складати різні види розповідей.

Завданнями розвитку діалогічного мовлення в дошкільному закладі виступають:

- а) вчити дітей відповідати на запитання та звертатися до інших із запитаннями;
- б) підтримувати розмову; продовжувати її відповідно до ситуації спілкування;
- в) виявити ініціативу в розмові з дорослими і дітьми;
- г) будувати діалог на запропоновану тему (друга, третя, четверта ... репліки діалогу).

Завдання з розвитку монологічного мовлення:

- а) вчити дітей зв'язно відповідати на запитання за змістом сюжетної картини та художнього тексту (казка оповідання, вірш, розповідь);
- б) описувати предмети, іграшки, дії, ситуації, картини;
- в) розповідати про події з власного досвіду, за змістом сюжетних картин, на теми, запропоновані вихователем та обрані самостійно (творчі розповіді);
- г) переказувати зміст знайомих художніх текстів;
- д) володіти різними типами висловлювань – розповідями, описами, міркуванням.

Для навчання діалогічного мовлення використовують тематичні ігри, мовленнєві ситуації, побудовані на діалозі. Це можуть бути невеличкі інсценізації: «Знайомство», «Зустріч друзів», «У лікаря», «У крамниці», «Розмова по телефону», «У гостях», «Після перегляду кінофільму», «Сім'я», «У бібліотеці».

Працюючи над розвитком монологічного мовлення, вихователь застосовує такі методи роботи: розповідь за сюжетними дидактичними картинками; переказування художніх творів (оповідань казок); описування іграшок, предметів, картинок складання порівняльної описової розповіді з 2-3 предметами, картинами; складання розповіді з власного досвіду; сюжетна розповідь про одну іграшку або про набір іграшок; розповідь про смішний випадок; розповідь за опорними словами; продовження розповіді вихователя; описова творча розповідь (розповідь-етюд, розповідь-мініатюра); розповідь на тему за планом вихователя; складання казок; складання листів; складання описових загадок [2].

Наприкінці дошкільного віку, як це передбачено Базовим компонентом дошкільної освіти, у дітей формується комунікативна компетенція, під якою ми розуміємо комплексне застосування дитиною мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування. Кожний вид компетенції має базисні вікові характеристики, їх формування спрямоване на розвиток культури мовленнєвого спілкування, мовленнєвого етикету та етичних норм спілкування.

Кінцевою метою роботи з розвитку мовлення в дошкільному закладі є формування культури спілкування, тому завданнями формування комунікативної компетенції в дітей дошкільного віку є:

- а) розвиток комунікативних здібностей дітей відповідно до кожного вікового періоду – емоційне спілкування з дорослими, спілкування з однолітками, ініціативне спілкування із співрозмовником.
- б) засвоєння ввічливих форм спілкування, розвиток мовленнєвого етикету;
- в) формування культури мовлення;
- г) формування культури спілкування.

Отже, різних видів мовленнєвої компетенції потрібно навчати дітей уже з раннього віку. Ще до школи дитина повинна засвоїти відповідні мовленнєві знання, вміння, навички, необхідні їй для спілкування. Задля цього потрібно лише дібрати адекватні методи та прийоми розвитку мовлення та навчання дітей рідної мови.

Результатом художньо-мовленнєвої діяльності дітей є сформованість у них художньо-мовленнєвої компетентності.

Художньо-мовленнєва компетенція – це комплексна характеристика особистості, полікомпонентне утворення, чинниками якого є когнітивно-мовленнєва, поетично-емоційна, виразно-емоційна, оцінювально-етична, театральна-ігрова компетенції. Окремі компоненти

кожного з означених видів компетенцій виступають показниками готовності дитини до здійснення художньо-мовленнєвої діяльності.

Когнітивно-мовленнєва компетенція – наявність певних знань у дітей про письменників та їхні твори в межах програми вікової групи; здатність відтворити зміст знайомих творів, назвати автора твору, впізнати твір за уривком чи ілюстрацією до нього; прочитати напам'ять вірш; пригадати загадки, прислів'я, скоромовки, лічилки.

Виразно-емоційна компетенція – вміння виразно й емоційно передати зміст художнього твору, дотримуючись адекватних засобів виразності; вдало поєднуючи мовні та немовні засоби виразності.

Поетично-емоційна компетенція – здатність дітей виразно читати вірші, впізнавати автора вірша, здійснювати художній аналіз віршів (знаходити повтори голосних, приголосних звуків, римовані рядки, добирати рими тощо).

Оцінювально-етична компетенція – здатність дитини свідомо аналізувати поведінку героїв художнього твору, висловлювати своє ставлення до них, мотивувати свої моральні та естетичні оцінки.

Театрально-ігрова компетенція – наявність у дітей умінь і навичок самостійно розігрувати зміст знайомих художніх творів у театралізованих іграх-драматизаціях, іграх за сюжетами літературних творів, інсценувати твори в театральних виставах.

Різні види компетенцій художньо-мовленнєвої діяльності формуються впродовж перебування дітей у дошкільному закладі від молодшої до старшої груп відповідно до змісту програми (див. табл.).

Результати художньо-мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку [1,2].

Таблиця

<i>Вид діяльності</i>	<i>Художньо-мовленнєва діяльність</i>
<i>Зміст навчання</i>	<i>Обов'язкові результати навчання</i>
<p>Когнітивно-мовленнєва компетенція Дитячі українські та зарубіжні письменники, письменники-класики української літератури. Назва твору, його жанр, автор. Вірші, малі жанри українського фольклору.</p>	<p>Випускник дошкільного закладу добре обізнаний з творами українського фольклору. Знає і розповідає напам'ять забавлянки, потішки, українські пісеньки, лічилки, загадки, прислів'я, скоромовки. Самостійно використовує їх у сюжетно-рольових іграх, фольклорних святах. Знає різні види українських народних казок, розповідає їх, орієнтується в структурі казки. Впізнає на портретах письменників: Т.Г. Шевченка, Лесю Українку, І.Франка. Знає їхні твори, вірші, казки. Знає і впізнає різні види дитячих книжок, журналів, називає і показує обкладинку в книжці, сторінки, ілюстрації. Називає жанри художніх творів. Знає, читає напам'ять вірші українських і зарубіжних письменників, поетів.</p>
<p>Виразно-емоційна компетенція Переказ тексту художнього твору відповідно до його засобів виразності. Образне мовлення.</p>	<p>Дитина вміє переказати чи розповісти самостійно знайомі казки, оповідання, використовуючи відповідні засоби інтонаційної виразності (як мовні, так і немовні). Відповідає на запитання за змістом оповідань, легко приймає позицію героя, веде уявлюваний діалог з героями, аналізує художні засоби виразності твору.</p>

<p>Поетично-емоційна компетенція</p> <p>Виразне читання напам'ять віршів та малих форм українського фольклору відповідно до засобів інтонаційної виразності. Художній аналіз вірша.</p>	<p>Дитина виразно й емоційно читає напам'ять вірш, знає його назву, автора, знаходить повтори голосних, приголосних, римує рядки, добирає слова, що римуються.</p>
<p>Оцінювально-етична компетенція</p> <p>Герой твору: позитивний, негативний. Оцінювання вчинків героїв, їх мотиви, співвідношення з реальною поведінкою однолітків та зі своїми власними.</p>	<p>Дитина вміє виділити і негативних героїв художнього твору, відповідно оцінити їхню поведінку, вчинки, висловити своє ставлення до них; зіставити та порівняти поведінку і вчинки із поведінкою однолітків та своєю власною, дійти відповідних висновків.</p>
<p>Театрально-ігрова компетенція</p> <p>Ігри – драматизації, театралізовані ігри, ігри за сюжетами художніх творів. Театралізовані вистави. Інсценування.</p>	<p>Діти вміють організувати як за вказівкою вихователя, так і самостійно ігри-драматизації, театралізовані ігри та за сюжетами знайомих художніх творів; брати участь у театралізованих літературних вечорах, ранках, інсценізувати художні твори.</p>

У процесі формування мовленнєвої, художньо-мовленнєвої і комунікативної компетенцій вихователь поєднує мовленнєвий досвід дітей та організовані педагогічні впливи у процесі навчально-мовленнєвої та художньо-мовленнєвої діяльності.

Провідним фактором формування означених видів компетенцій дошкільного віку вважаємо мовленнєве середовище. Однією з найважливіших характеристик людини, як живої соціальної системи, є її відкритість, неможливість існування без неперервної взаємодії з іншою системою – навколишнім середовищем. Що ж означає феномен «середовище»? Зазвичай, звернення до словникових джерел дає нам можливість узагальнити різні тлумачення таким чином: середовище – це сукупність природних умов, в яких проходить життєдіяльність якого-небудь організму; це соціально-побутові умови, в яких протікає життя людини; це її оточення, коло, обшар. Середовище – це поєднання внутрішніх процесів розвитку і зовнішніх умов, що зумовлюють психічний розвиток, і нові якісні утворення.

Вплив середовища на людину не однобічний: людина послідовно діє в системах «середовище – людина», «людина – середовище». Означена взаємодія зумовлює і розвиток усіх психічних процесів і функцій людини, які пов'язані з середовищем, у тому числі і мовлення. Водночас високий рівень розвитку психічних процесів дозволяє людині цілеспрямовано впливати на середовище і змінювати його.

Визначимо й охарактеризуємо поняття «мовленнєве середовище». Під **мовленнєвим середовищем** розуміємо сукупність сімейних, побутових, соціально-педагогічних неорганізованих і цілеспрямованих умов спілкування дитини в системах «дорослий (батьки, родичі, вихователь, учитель) – дитина», «дитина – дорослий», «дитина – дитина».

Вважаємо, що мовленнєве середовище, яке оточує дитину, за своїм впливом на розвиток мовлення може бути стихійно-нестимульованим, стимульованим і актуальним.

Стихійно-нестимульованому мовленнєвому середовищу властива пасивна мовленнєва взаємодія. Дитина сприймає мовлення дорослих і всіх мовців цього середовища таким, яким вона його чує, мовлення, яке притаманне саме цій мовленнєвій спільноті. Дитина відчуває його вплив опосередковано у процесі щоденного спілкування в сім'ї, в соціумі (у дворі, з друзями, у дошкільному закладі, у школі і т. ін.). Перебування дитини в такому середовищі забезпечує

набуття мовленнєвого досвіду спонтанним типом у повсякденному житті, у дошкільному закладі.

Стимульоване мовленнєве середовище – це організований процес навчання мови і розвитку мовлення на різних вікових етапах у навчальних закладах різного типу, який супроводжується педагогічно стимульованою мовленнєвою взаємодією педагога і учнів. У дошкільному закладі стимульоване мовленнєве середовище забезпечують заняття з розвитку мовлення і художньо-мовленнєвої діяльності.

На цих заняттях завданням вихователя є створення актуального мовленнєвого середовища – максимально активну ініціативну взаємодію дитини з іншими учасниками спілкування, що передбачає максимальне занурення дітей в активну мовленнєву діяльність. Зазначимо, що ефективний вплив мовленнєвого середовища на дитину та її мовлення можливий тільки за наявності розвивальної функції цього середовища. Що ми розуміємо під розвивальним мовленнєвим середовищем?

Розвивальне мовленнєве середовище – це потенційні можливості позитивного впливу різноманітних факторів у їх взаємодії на мовленнєвий розвиток дитини і формування її мовної компетенції.

Зазначимо, що розвивальний потенціал може мати як стихійне, так і організоване мовленнєве середовище. Це залежить насамперед від якості мовлення, культури мовлення та мовної особистості мовців, які оточують особистість, з якими вона постійно спілкується, та інших нестимульованих факторів.

Література

1. Богуш, А. М. *Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку : програма та метод. рекомендації.* – К., 1998. – 58 с.
2. Богуш, А. М. *Мовленнєвий компонент дошкільної освіти : навч.-метод. посіб. для вихователів дошкіль. закл. / А. М. Богуш.* – О. : Ярослав, 2004. – 176 с.
3. Божович, Е. Д. *Развитие языковой компетенции школьников: проблемы и подходы / Е. Д. Божович // Вопросы психологии.* – 1997. – № 1. – С. 87–91.
4. Выготский, Л. С. *О психологических системах / Л. С. Выготский // Собрание сочинений : в 6 т. / Л. С. Выготский.* – М. : Педагогика, 1982. – Т. 1. : *Вопросы теории и истории психологии.* – С. 109–132.
5. Вятютнев, М. Н. *Коммуникативная направленность обучения русскому языку в зарубежных школах / М. Н. Вятютнев // Рус. яз. за рубежом.* – 1977. – № 6. – С. 64–69.
6. Изаренков, Д. И. *Базисные составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов-нефилологов / Д. И. Изаренков // Рус. яз. за рубежом.* – 1990. – № 4. – С. 42–47.
7. Зимняя, И. А. *Ключевые компетенции как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании / И. А. Зимняя.* – М., 2004. – 67 с.
8. Коджаспарова, Г. М. *Педагогический словарь / Г. М. Коджаспарова, А. Ю. Коджаспаров.* – М. : Академия, 2000. – 378 с.
9. *Новий тлумачний словник української мови : у 4-х т. / уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко.* – К. : Аконт, 2001. – Т. 2. : *Ж-ОБД.* – 912 с.
10. Ожегов, С. И. *Словарь русского языка / С. И. Ожегов.* – М. : Оникс, 2006. – 649 с.
11. *Речь ребёнка : ранние этапы / ред. С. Н. Цейтлин.* – СПб., 2000. – 466 с.
12. *Педагогика // Большая современная энциклопедия / уклад. Е. С. Рапацевич.* – Минск : Современное слово, 2005.
13. Хомский, Н. *Синтаксические структуры / Н. Хомский // Новое в лингвистике.* – М. : Наука, 1962. – Вып. 1. – С. 93–96.

ДИТИНСТВО В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Чи замислювалися ми, дорослі, педагоги, вихователі, над таким близьким і до болі рідним кожному із нас поняттям «Дитинство»? Його сутність? Так, ми із сумом можемо промовити, що всі ми родом із Країни дитинства, і замислитися, чи все ми зв'язали у своєму дитинстві, що потрібно для дорослого життя. І що ми, дорослі, сьогодні можемо зробити для наших дітей, щоб зберегти їх від усіляких негараздів, життєвих колізій, для Дитинства як соціокультурної категорії.

Дійсно, Дитинство – це ціла самостійна країна, імперія, це особливий дитячий світ, який образно назвав В. Сухомлинський «Казковим палацом», у якому живуть діти своїм дитячим життям, своїми поняттями про Добро і Зло, Честь і Безчестя, про людську гідність. У дітей свої критерії краси, в них своє вимірювання часу: в роки дитинства день видається роком, а рік вічністю. Що ж таке дитинство?

Тлумачні словники визначають дитинство як етап розвитку людини, що передує дорослості; характеризується інтенсивним розвитком організму і формуванням вищих психічних процесів; як період адаптації індивіда до життя або ж як дитячий вік і дитячі роки.

Саме цей «дитячий вік» ми, дорослі, повинні зробити найвищою цінністю нашого життя, стати на певний час «дитиною», перевтілитися в її образ життя, щоб надалі виховувати і навчати дитину з мудрістю дорослого життя.

Дитинство, за словами В. О. Сухомлинського, найвідповідальніший період людського життя, не підготовка до майбутнього життя, а справжнє яскраве, самобутнє, неповторне життя. Вчений зазначає, що від того, яке було дитинство, хто вів дитину за руку в дитячі роки, що ввійшло до її розуму й серця з довілля, від цього значною мірою залежить, якою людиною стане сьогоднішній малюк.

Вдумливий педагог Василь Сухомлинський, писав: «Маючи доступ до казкового палацу, ім'я якому дитинство, я завжди вважав за конче потрібне стати якоюсь мірою дитиною. Тільки за такої умови діти не дивитимуться на вас, як на людину, що випадково проникла за брами їхнього казкового життя, як вартового, що охороняє цей світ, охоронця, якому байдуже, що робиться там, усередині цього світу» [4].

Так, дійсно, дитинство – це період народження і становлення особистості з її майбутніми духовними і моральними цінностями, період пізнання соціуму і її величності Людини; відкриття дитиною царини Життя на планеті Земля у всьому його розмаїтті, з усіма його позитивними і негативними проявами; це перші кроки навчання; це жадаба знань, це перші радощі, перші розчарування і перші сльози... це, нарешті, фундамент становлення громадянина і патріота своєї країни. Психологи поділяють дитинство на три періоди: перший – дошкільне дитинство, другий період – навчання в початковій школі і третій – це середня і старша школа. Найбільш відповідальніший період у життєвому циклі людини – це її перше дитинство, тобто дошкільне дитинство, яке називають висхідним етапом розвитку людини, а побутовою свідомістю вкладається часом у таке розуміння певний розхожий – сугубо „хронологічний” смисл. Дитинство – фактично хронологічний початок людського життя – етимологія життя, те, що йметься „першочергово”. Окремі вчені пов'язують статус дошкільного дитинства з тим, що в його межах формуються тільки передумови тих чи тих людських здібностей, інші – акцентують увагу на розвитку універсальних людських здібностей. На жаль, існує й ще така думка, що дитинство має бути для дитини радісним і щасливим, тому не потрібно навантажувати її знаннями, долучати її до якихось дорослих справ, треба дати дитині повну свободу, певною мірою «вседозволеність» у дошкільні роки, адже попереду буде школа, буде навчання і дитина тоді сама всього навчиться, її навчить доросле життя. Такий підхід побутує здебільшого в сім'ях.

Та все ж сьогодні вже ніхто не намагається впізнати в дитині маленького дорослого. Всі одноставно визначають специфіку, унікальність і самоцінність саме дошкільного дитинства. Визначено і провідні якісні, психічні новоутворення дошкільного віку, а саме: довірливість і самостійність поведінки, компетентність, креативність, категоріальне

сприймання довкілля, відповідальність, безпека і свобода поведінки, розвиток творчої уяви, образного мислення і мовлення, самосвідомість особистості, здатність до самооцінки і самоконтролю, поява етичних інстанцій, супідрядних мотивів і т. ін.

Зауважимо, що з означеними якісними новоутвореннями, з одного боку, пов'язується унікальність і своєрідність дошкільного дитинства, а з другого – психічні досягнення дошкільника розглядаються як проміжна ланка сходження дитина на нову соціально-вікову сходинку дорослого життя, її переходу в нову соціальну позицію шкільного життя – позицію школяра. Саме цю проміжну ланку подекуди намагаються спрямувати досить однобічно як підготовку дитини старшого дошкільного віку до навчання у школі.

Тоді виходить, що унікальність і самотність дошкільного дитинства спрямовані насамперед на успішну реалізацію перспективної мети подальшого розвитку дитини, її дорослішання. Відтак, «втрачається унікальність означеного періоду розвитку».

Зазначимо, що унікальність, рідкісність і самотність дошкільного дитинства нівелюється і тоді, коли в навчально-виховному процесі дошкільного закладу, у взаємовідносинах дорослих і дитини дошкільника застосовується дисциплінарно-авторитарна модель, яку чомусь у педагогічній практиці та й у теорії іменують як «традиційну».

Нагадаємо, що пріоритетними принципами дисциплінарно-авторитарної моделі, виступають: принцип субординації – світ дитинства є частиною світу дорослих, його несамостійним додатком, частиною, що є нерівноцінною цілому та підпорядкована йому; принцип монолізму – світ дитинства є світом учнів, вихованців, а світ дорослих є світом учителів і вихователів. Зміст взаємодії транлюється тільки в одному напрямку – від дорослих до дітей; принцип сваволі – світ дорослих завжди нав'язує свої закони світу дитинства, світ дітей завжди є беззахисним щодо світу дорослих, він ніяк і ніколи не впливає на нього; принцип контролю – контроль світу дорослих розглядається як необхідний елемент навчання і виховання, він забезпечує світу дитинства рух за створеною світом дорослих «драбиною» вікових періодів. Порушення такого процесу розглядається як аномалія; принцип ініціації – існування певних меж між світом дорослих і дітей та переведення людини із одного в інший світ; принцип деформації – світ дитинства завжди деформований вторгненням дорослих (Д. Фельдштейн).

Як бачимо, означений підхід до навчання і виховання ґрунтується насамперед на певному егоцентризмі дорослих, який виявляється у прагненні висловлювати судження про дитину, порівнювати її із собою зі своєї дорослої позиції. Відтак, дитина втрачає свою самоцінність, свою істинну якісну своєрідність, рідкісність, перетворюється в «дорослого у мініатюрі», більше того – в «недорозвинутого» дорослого.

Процес її розвитку в цьому освітньому колі уявляється як звичайне кількісне розгортання в часі первісно закладених психічних якостей. Спроба подолати цей недолік, у руслі «еґоцентричного» підходу, і надати розвитку дитини якісний характер призводить в реальності до абсолютизації якісних відмінностей окремих стадій розвитку дитини. Внаслідок чого зникає внутрішній зв'язок між ними. Типові настанови світу дорослих підтримуються реальним становищем дитини в системі навчальних закладів. До того ж, означене глибоке історичне коріння, коли недостатня цінність й унікальність дітей підтверджувалась в уявленні дорослих їхньою нездатністю забезпечити власне існування. На превеликий жаль, означена модель взаємовідносин педагога і дитини панує ще й сьогодні у деяких дошкільних закладах і сім'ях, втрачають від цього не тільки діти, а й дорослі, суспільство в цілому.

Водночас зауважимо, що унікальність і самотність дошкільного дитинства зберігається за умови гуманістичної парадигми навчання і виховання, "центрованої на світі дитинства". Цьому сприяють і принципи взаємовідносин дорослого з дитиною в навчально-виховному процесі. З-поміж них: принцип рівності – світ дитинства і світ дорослих є повністю рівноправними частинами людського світу, їхні "переваги" і "недоліки" гармонійно доповнюють один одного; принцип біологізму – світ дитинства і світ дорослих є рівноправними учасниками спілкування, обміну думками, мовленнєвої взаємодії, з урахуванням пропозицій і думки кожного мовця, учасника спілкування; дає можливість

кожному партнерові самовиразитись у спілкуванні, забезпечує суб'єкт-суб'єктний принцип взаємодії педагога і дітей, персоніфіковану відкриту манеру спілкування; принцип співіснування – світ дитинства і світ дорослих повинні підтримувати взаємний суверенітет: діти не повинні страждати від дій дорослих, якими б не були мотиви цих дій; принцип свободи – світ дорослих повинен вилучити всі види контролю над світом дитинства (окрім збереження життя та здоров'я), надати світу дитинства можливість обирати свій шлях; принцип співрозвитку – розвиток світу дитинства є паралельним процесом розвитку світу дорослих, мета розвитку людини – гармонізація зовнішнього та внутрішнього «Я» є метою розвитку; принцип єдності – світ дитинства і дорослих не створюють двох розподілених світів, що мають межі переходу, вони складають єдиний світ людей; принцип прийняття – кожному людину (дитину) інші повинні приймати такою, якою вона є, безвідносно до норм, оцінок дорослості та дитячості (Абраменкова Б., Кудрявцев В., Фельдштейн Д.). До означених принципів вважаємо за необхідне додати ще два принципи гуманістичної парадигми навчання і виховання насамперед дитини-дошкільника і першокласника, а саме: принцип неперервності, наступності і перспективності освіти та принцип комфортності розвитку дитячої особистості. Щодо принципу неперервності освіти, то неперервна освіта реалізується як це зазначено в Національній стратегії розвитку освіти в Україні до 2023 року, шляхом забезпечення наступності і перспективності змісту та координації навчально-виховної діяльності на етапі дошкільної і початкової ланок освіти, які функціонують як продовження попередніх і передбачають підготовку дітей до переходу до наступних ступенів навчання.

Зауважимо, що принцип наступності й перспективності навчання й виховання дітей дошкільного віку частково реалізовано в новій редакції Державних стандартів початкової освіти та Базовому компоненті дошкільної освіти, а саме: компетентнісний та особистісно зорієнтований підходи до навчання виховання і розвитку дитини, варіативність програм і методичного навчання, виокремлення змістових освітніх ліній. Водночас ще й сьогодні відсутня наступність і перспективність у взаємовідносинах у системі «вихователь-дитина», «дитина-вихователь» і «учитель-учень», «учень-учитель». Особливо небезпечним є відсутність такої спадкоємності у взаємовідносинах з шестирічками. Саме на цей аспект повинні бути спрямовані зусилля як вихователів, так і вчителів початкової школи. Відтак, ми схильні розглядати перспективність як успадкування школою системи взаємовідносин «педагог-дитина», «дитина-педагог», діяльнісного й комунікативного аспектів життя дитини на його дошкільному етапі.

Що означає діяльнісний аспект? Діяльнісний аспект передбачає збереження унікальної провідної діяльності дошкільного віку, з поступовим її ускладненням і літичним переходом до нової, більш складної навчальної діяльності, яка вимагає від дитини довільності всіх психічних процесів.

Комунікативний аспект передбачає збереження на перших етапах навчання особистісно-інтимного спілкування вчителя з учнями, це лагідно-довірливе, гуманне ставлення до дитини, яка щойно ввійшла в новий колектив, вступила в нову соціальну позицію, що зветься «учень», «школяр». І поступово підводити дитину до усвідомлення її нової соціальної позиції, в якій змінюється система взаємовідносин «дитина-вихователь», що була панівною на етапі дошкільного дитинства, на пріоритетність системи «вчитель-учень», з поступовою орієнтацією випускників дошкільних закладів на особистість учителя як стрижень особистісно-ділового спілкування у шкільному навчанні.

Отже, наступність і перспективність розвитку особистості дитини впродовж двох перших періодів дитинства (дошкільної і початкової ланок) передбачає зміну типів сумісної діяльності дитини і дорослого. В. Кудрявцев виокремлює три типи сумісної діяльності дитини і дорослого, які по-різному впливають на психічний розвиток дитини.

Перший тип – репродуктивний, побудований на інструктивно-виконавських начатках. Дорослий для дитини виступає тільки як носій соціально заданої суми «ЗУНів», яку дитина обов'язково повинна засвоїти шляхом копіювання і наслідування під безпосереднім контролем педагога (при дисциплінарно-авторитарній моделі).

Другий тип сумісної діяльності – квазіевристичний. Дорослий залишається носієм «ЗУНів», натомість намагається створити квазіпроблему для дитини, він наштотує дитину на ті способи вирішення навчального завдання, які сам добре знає. І в середині означеного типу сумісної діяльності також не виникає справжнього спілкування дитини з дорослим.

Насамкінець третій, розвивальний тип сумісної діяльності, який передбачає відкриту проблемність як для дитини, так і для педагога, виникає ситуація невизначеності, пошук шляхів її вирішення, що передбачає обов'язково розвивальне спілкування між педагогом і дитиною, формування здібностей, які були відсутніми як у дитини, так і в педагога. Таке розвивальне спілкування веде до саморозвитку, до формування творчої особистості як дитини, так і педагога. За цим типом дієвою є формула: «Робимо разом», «Роби зі мною», «Роби краще за мене», що відповідає гуманістичній парадигмі освіти.

Отже, наступність і перспективність повинна передбачати орієнтацію і вихователів дошкільних закладів, і вчителів-класоводів на третій, розвивальний тип – сумісну діяльність з дітьми, який враховує вікову дитячу індивідуальність, спонукає її до творчого самовиявлення, зберігає унікальність і самобутність дошкільного дитинства, забезпечує літичний, безкризовий перехід дошкільника в позицію особистості другого дитинства і водночас віддзеркалює розвивальний характер освіти. Зауважу, що саме цей аспект наступності зовсім відсутній у БКДО і ДСПО.

Уникнути кризових явищ, загострення суперечностей у психічному розвитку дитини в перехідний період і водночас реалізувати повною мірою унікальність і самобутність дошкільного дитинства неможливо, на нашу думку, без реалізації принципу комфортності у всіх сферах життєдіяльності дитини, який повинен зайняти одне з провідних місць як в організації різних видів дитячої діяльності, так і в системі взаємовідносин «дорослий-дитина», «дитина-дорослий», «дитина-довкілля», «дитина-предметне середовище дошкільного закладу». Комфортність у словниках тлумачиться як зручність, затишок, сукупність побутових і соціальних умов, вигод. Та це у вузькому значенні слова. Це лише його побутовий бік. Якщо йдеться про дитячу комфортність як принцип навчання і виховання, то, на наш погляд, зміст цього поняття доцільніше було б визначити таким чином: це природничі та соціально-психологічні чинники, що визначають життєдіяльність дитини на позитивно-емоційному тлі від народження на всіх етапах дитинства до дорослості. Чинники, що забезпечують сходження особистості дитини від досконалого фізичного розвитку через засвоєння інтелектуальних, загальнолюдських, морально-етичних цінностей і системи гуманних взаємовідносин до високої духовності, що дає право йменуватися Людиною на планеті Земля. Отже, створити для Дитини комфортне життя означає забезпечити для неї змістове в усьому його розмаїтті, емоційно насичене, позитивно забарвлене життя на всіх сходинках соціальних осередків: у сім'ї, дошкільному закладі, школі, в соціумі. Отже, відповідно до означених принципів центральне ядро поняття "дитинство" становить система взаємовідносин між дорослими і дитиною, між педагогом (вчителями, вихователями) і учнями, вихованцями, яка визначає розвиток особистості залежно від характеру цих взаємовідносин (критичний чи літичний розвиток).

Щодо реалізації принципу комфортності розвитку особистості дитини впродовж першого і другого періодів дитинства, то ми виокремлюємо два чинники, якими забезпечується позитивно-емоційне тло життєдіяльності дитини. Це розвивальне предметне середовище і педагогічні кадри, особистість педагога, яка забезпечує розвивальне спілкування діалогічного характеру і гуманістичні взаємовідносини в системі "дитина-педагог", "педагог-дитина". Розвивальне предметне середовище дошкільного дитинства – це сукупність умов, що забезпечують повноцінний розвиток усіх видів дитячої діяльності і особистості дитини на позитивно-емоційному тлі з урахуванням як віку дитини, так і її індивідуальності.

Розвивальне предметне середовище повинне бути сучасним, відповідним критеріальним показникам комфортності дитини та вимогам ергономіки дитячої діяльності, що не тільки забезпечують її сучасний розвиток, а й спрямовують перспективи подальшого, наступного розвитку в новому соціальному статусі другого дитинства.

Якщо відсутнє розвивальне предметне середовище (застаріле обладнання, відсутність іграшок, відеотеки, комп'ютерів, телевізорів, навчальних матеріалів, дитячих книг, посуду, перевантаженість груп, пусті дитячі майданчики і т. ін.), що характерне, на жаль, для більшості сучасних дошкільних закладів в Україні, у дитини зникає бажання відвідувати такий дошкільний заклад, з'являється відчуття байдужості, роздратованості, внутрішнього і зовнішнього дискомфорту. Безперечно, комфортне розвивальне предметне середовище вимагає відповідного державного фінансування, на яке можливо лише сподіватись.

Другий чинник – нова генерація висококваліфікованих педагогічних кадрів, реалізація якого сприятиме як забезпеченню комфортних взаємовідносин у системі "дитина-дорослий", "дорослий-дитина", так і наступності й перспективності щодо організації життєдіяльності дітей дошкільної і початкової ланок освіти. Йдеться про особистість педагога, про підготовку і перепідготовку педагогічних кадрів у системі вищої освіти у зв'язку із переходом навчання дітей у школі з 6 років, тобто у зв'язку із зниженням кількісно вікової межі другого дитинства. Якби прекрасні документи ми не підготували, а виконувати їх будуть вихователі і вчителі.

Нам потрібно докорінно змінити і серйозно доопрацювати програми з педагогіки, дитячої психології дошкільної і початкової школи, скоректувати фахові методики навчання і виховання дітей в обох ланках освіти відповідно до державних стандартів задля забезпечення наступності і перспективності.

Врятувати положення може і обов'язкове введення спецкурсів на факультетах дошкільного виховання «Наступність і перспективність у навчанні дітей і учнів дошкільної і початкової ланок освіти», а на факультетах початкової школи «Спадкоємність і перспективність навчання дітей і учнів дошкільної і початкової ланок освіти». Окрім того, потрібно МОН скорегувати підготовку єдиної програми навчального курсу, авторами якої б виступили і представники дошкільної науки, і представники початкової школи, присвятити спільні педагогічні наради означеній проблемі.

Вважаємо, що реалізація означених гуманістичних принципів організації життєдіяльності особистості упродовж першого і другого дитинства сприятиме збереженню унікальності, своєрідності і самобутності кожного з них, допоможе уникнути дискомфорту дитини при переході в нову соціальну ситуацію розвитку.

Література

1. *Абрамова, Б. В. Соціальна психологія дитинства / Б. В. Абрамова. – М. : МПІ, 2000. – С. 45–48.*
2. *Кудрявцев, В. Т. Психологія розвитку людини / В. Т. Кудрявцев. – Рига : Пед. центр «Експеримент», 1999. – Ч. 1. – С. 85–87.*
3. *Мид, М. Культура і мир дитинства / М. Мид. – М. : Наука, 1988. – С. 31–33.*
4. *Сухомлинський, В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 7–279.*
5. *Фельдштейн, Д. И. Дитинство як соціально-психологічний феномен і особове стан розвитку / Д. И. Фельдштейн // Вопросы психологии. – 1998. – № 5. – С. 72–75.*

А. М. Богуш, академік НАПН України,
д-р пед. наук, професор

П'ЯТИРІЧКИ – ЯКІ ВОНИ?

МОВЛЕННЄВИЙ ПОРТРЕТ П'ЯТИРІЧНОЇ ДИТИНИ

За віковою періодизацією діти п'яти років належать до старшого дошкільного віку, які вирізняються від інших дошкільників (3, 4 і 6 років) не тільки кількістю прожитих років, але й своїми психологічними особливостями, специфікою розвитку психічних процесів (сприймання, пам'ять, мислення, уява, воля, увага, мовлення) і різних видів діяльності як пізнавальної, так і комунікативно-мовленнєвої.

Що ж характеризує п'ятирічну дитину на порозі передшкільного віку? Чи достатньо розвинуте в неї мовлення? Чи вміє дитина спілкуватися з однолітками? Чи може вона бути цікавим співрозмовником? Що є причиною численних запитань дитини? Як ставитись до дитячих неологізмів? Одним словом, який же мовленнєвий портрет п'ятирічної дитини? Спробуємо відповісти на всі означені запитання.

Насамперед з'ясуємо ключове поняття «мовленнєвий портрет п'ятирічної дитини», під яким ми розуміємо мовленнєву особистість дитини, сформованість у неї різних видів мовленнєвих (фонетичної, лексичної, граматичної, розмовно-діалогічної, монологічної) та комунікативної компетенцій. Особистість, якій притаманні вміння адекватно й доречно спілкуватися рідною мовою в різних життєвих ситуаціях; розповідати, пояснювати, розмірковувати, оцінювати, використовуючи при цьому як мовні, так і позамовні, інтонаційні засоби виразності, етикетні форми спілкування; стежити за своїм мовленням та мовленням інших, виправляти помилки, творчо реалізуватися.

Звукова культура мовлення. Які ж специфічні особливості засвоєння п'ятирічками звукової культури мовлення? Зазначимо, що до 5 років у дітей уже цілком сформований мовленнєвий апарат; завершується розвиток мовленнєво-рухового та мовленнєво-слухового аналізаторів, що дозволяє дитині швидко і точно координувати рухи органів мовлення (губи, зуби, нижня щелепа, м'яке піднебіння, голосові зв'язки, язик) і слуху, що, у свою чергу, сприяє чіткій і правильній вимові всіх звуків рідної мови. У дітей 5 років зникає загальна пом'якшеність мовлення, заміна шиплячих звуків (*ж, ч, ш, щ*) свистячими (*з, с, ц*), до п'яти років діти оволодівають вимовою звука «*р*»; зменшується кількість скорочень звуків у словах, їх перестановок, пропусків; удосконалюється мовленнєве дихання, фонематичний слух; діти вміють регулювати темп мовлення (зникає швидкий темп мовлення) і силу голосу. Водночас слід пам'ятати, що в окремих дітей цього віку ще трапляються окремі неточності у вимові важливих звуків (*р, ш, ц, ч, дж, дз, і*). Крім того, в дітей можуть бути мовленнєві порушення внаслідок органічних ушкоджень мовленнєвого апарату або у зв'язку зі зміною молочних зубів на постійні (з'являються міжзубні шиплячі, пом'якшується вимова інших приголосних). Подекуди спостерігається нестійка вимова сформованих звуків у словах складної фонетичної структури, що пояснюється фізіологічними особливостями мовленнєвого апарату дітей. Спостереження засвідчують, якщо своєчасно до 6 років не усунути фізіологічні недоліки мовлення, вони можуть залишитись на довгі роки життя. Це такі вади:

- заміна дзвінких приголосних звуків глухими (*б-п, д-т*);
- заміна *р, л* звуками *и, у, в, й*;
- заміна свистячих і шиплячих звуків близькими до *ф, в*;
- міжзубна вимова шиплячих і свистячих звуків;
- носова і бокова вимова сонорних, свистячих і шиплячих звуків;
- горлова вимова звука *р*.

Крім того, на фонетичній вимові дітей, які живуть у різних районах України, відбиваються місцеві діалекти. Так, для Одеської області характерним є вживання слів *тудою, сюдою* (замість *туди, сюди*), *поставити* (зошит, книжку, ложку) замість *покласти* і навпаки *покласти* (склянку, кружку) замість *поставити*. У північних районах України замість *я* вимовляють *е*, голосний *и* як *е*; приголосний звук *р* вимовляють як твердий (*бурак*, замість *буряк*) і навпаки (*коморя* замість *комора*). У Полтавській області мовці пом'якшують вимову твердого звука *л* (*бульо* замість *було*). У південно-східних районах звук *т* у дієслівних закінченнях діти вимовляють твердо (*робит* замість *робить*); у мовленні дітей поширені дієслівні форми першої і третьої особи однини другої дієвідміни теперішнього часу типу: *ходю, косю, крутю, летю*, замість *кошу, кручу, лечу, хожу*.

Слід пам'ятати, що це набуті мовні вади шляхом наслідування мовлення дорослих, які легко усуваються у процесі цілеспрямованої навчально-виховної роботи з дітьми.

Зазначимо, що діти 5 років легко помічають і виправляють мовленнєві неточності, огріхи й помилки як у мовленні інших, так і у своєму власному. Якщо наприкінці п'ятого року життя у дітей за швидким темпом мовлення спостерігаються неточність, змішування

звуків, що пов'язані з дефектами мовленнєвого апарату, то такі діти потребують допомоги логопеда.

П'ятий рік життя дітей характеризується завершенням процесу фонематичного сприймання: вони чують і розмовляють правильно, відповідно до фонетико-орфоепічних норм рідної мови, у них формуються тонкі й диференційовані образи слів і окремих звуків, з'являється усвідомлення звукового боку рідної мови. Діти п'яти років активно грають зі звуками, словами, римують їх, аналізують звуковий склад слів рідної мови, виокремлюють перший і останній звуки у слові, визначають порядок інших звуків, тобто в дітей формується лінгвістичне ставлення до слова. За словами Д. Б. Ельконіна, у дітей 5 років з'являється нове якісне психічне новоутворення – усвідомлення звукового боку рідної мови, що дозволяє дитині оволодівати елементами грамоти і письма.

Отже, до 6 років у дітей зміцнюються м'язи мовленнєвого апарату, діти вже можуть правильно вимовляти всі звуки (як голосні, так і приголосні) рідної мови. Регулюють силу голосу: за вказівкою вихователя знижують чи підвищують голос залежно від ситуації, у спілкуванні з однолітками користуються помірною силою голосу. Встановлюється переважно помірний темп мовлення (у розповідях, переказах, скороговках темп може уповільнюватися чи прискорюватися). Користуються питальною та окличною інтонаціями, виражальними засобами передають різні емоції (сум, гнів, радість, здивування тощо). Діти оволодівають змішаним типом мовленнєвого дихання, збільшується тривалість видиху (4-6 с.), оволодівають фразовим та логічним наголосом у словах.

Словник дітей 5 років. У словнику дітей 5 років налічується 2500 – 3000 тисяч слів; словник збільшується упродовж року швидкими темпами. Дитина вживає в активному мовленні всі частини мови. Помітно збільшується кількість абстрактних понять, що характеризують взаємовідносини між людьми, морально-етичних понять (чемність, хоробрість, ввічливість, дружба, гостинність), узагальнених понять (речі, тваринний світ, транспорт, засоби пересування). Діти легко добирають антоніми і синоніми, з інтересом виконують різні вправи зі словами (добирають ознаки предмета, властивості, якості, дії і, навпаки, за ознаками, якість впізнають предмет). Починають розуміти і правильно пояснювати слова-омоніми, переносне значення слів. Користуються образними виразами, порівняннями. Знають прислів'я, фразеологізми, вживають їх у нестимульованому мовленні.

У динаміці лексичного розвитку дітей 6-го року життя виокремлюють два аспекти: перший – кількісна зміна лексичного запасу дітей і другий – оволодіння значенням слова, тобто якісний розвиток словника.

Кількісно словник дошкільника змінюється швидкими темпами. Дошкільне дитинство – єдиний період у житті людини, що характеризується такими змінами щодо лексичного складу. Водночас розвиток словника залежить від багатьох зовнішніх і внутрішніх чинників. Саме тому, інформація щодо кількісного складу словника дітей на різних вікових етапах у літературних джерелах не завжди збігається. Крім того, індивідуальні розбіжності в цьому віці дуже істотні. За словами Д. Ельконіна, відмінності у словниковому складі окремих дітей більші, ніж у будь-якій іншій сфері психічного розвитку.

Діти п'ятого року життя вирізняються надзвичайною мовленнєвою активністю і допитливістю, вони балакучі і допитливі, саме тому їх називають «чомучками». За словами відомого дитячого письменника К. Чуковського, діти 5 років – найдопитливіші істоти на землі, а їхні нескінченні запитання, з якими вони звертаються до дорослих, є потребою невтомної роботи їхнього мозку якомога швидше пізнати довколишнє. Ось два приклади.

Мати прийшла з роботи, готує обід на кухні. Сашко (4 роки 8 місяців) стоїть поруч, його все цікавить.

– Мамо, а чому ніж зветься ножем? А хто зробив картоплю? А чому її назвали картоплею? А якби не було ножа, чим би ти різала? А чому буряк – це буряк, а не морква? А хто його пофарбував? А в космосі є буряки? А ножі? А чи можуть побудувати таку драбину, щоб без ракети в космос піднятися?

Максимко (5 років) упродовж трьох хвилин звернувся до батька з такими запитаннями:

– Чому сонце тепле? Для чого кішці довгий хвіст? Чому м'яч підстрибує, а дерев'яна куля ні, вона ж теж кругла? Для чого людина п'є воду? Де сидить той, хто говорить по радіо і телевізору? Чому люди вночі сплять, а не вдень? Як вогонь потрапляє в батарею? Столу боляче, якщо по ньому бити молотком?

Яскраво й образно описано «чомучок»-п'ятирічок в оповіданні Б. Житкова «Що я бачив?» («Як мене назвали?»). Зауважимо, що на всі запитання дітей обов'язково потрібно відповідати, не «відмахуватись» від відповіді, навіть на беззмістовні чи безглузді, з погляду дорослого, дитячі запитання.

На п'ятий рік життя припадає пік дитячого словотворення – активного процесу неусвідомленого створення нових слів і граматичних форм на основі «чуття» рідної мови. Це своєрідна «мовленнєва лабораторія» оволодіння дитиною рідною мовою. Дитячі словотворення ще називають «інноваціями» як самостійно створені дитиною мовні одиниці або модифіковані одиниці дорослої мови. Серед видів дитячих інновацій найпоширенішими є: конструювання нових слів («дитячі неологізми»), дитяча етимологія слів, розширення або звуження значення слів. У мовленні дітей 5 років трапляються різні типи інновацій: словотворчі, морфологічні, лексико-семантичні, синтаксичні. Таке явище відбувається в період активного засвоєння дитиною нових слів. З цього приводу К. Чуковський писав: «Для нас усі слова вже готові, скроєні і зшиті, і голова у кожного з нас – як сховище таких готових форм, «кранниця готової сукні». А в дітей – це майстерня – все вимірюється і шиеється, твориться кожну хвилину заново, кожну хвилину спочатку, все – натхнення і творчість» (К. И. Чуковский От двух до пяти. – М., 1965. – Том 1. – С. 341).

У книзі К. Чуковського «Від 2 до 5» зібрано перлини дитячого словотворення: *вогонь і вогонята, шишка й шишенята, дерева і дерев'ята, куці й куцата; пахлая, духлая, нашійная, хтойная; наборцився, намолочився, намакаронився, тамін, матін, повзун, колоток.*

– Ой, який великий повзун лізе!

– Помаж руки мазеліном!

Дитяче словотворення охоплює всі частини мови: *мокрес, відмухіватись, жмутні черевики.*

Для дітей 5 року життя характерним явищем є й прояви дитячої етимології. Дитина не створює нових слів із новим значенням, а лише модифікує його звукову оболонку, перебудовує звучання наявного слова, зберігаючи його значення. Дитина несвідомо вимагає, за словами К. Чуковського, щоб у звука був смисл, щоб у слові був живий, усвідомлюваний образ, а якщо його немає, вона сама вигидає незрозумілому слову бажаний образ і смисл. Наприклад: *не рукавиці, а пальчатки, не автобус, а катобус.* До дитячих словотворень належать слова, утворені в результаті розширення чи звуження значення слів: *«посоли мені хліб цукром», «Як ведмідь навчить?»*, *товстопуза голова* та ін.

Однак цими словами дитина послуговується недовго. Цілеспрямована робота з розвитку мовлення дітей здебільшого зумовлює поступову заміну «дитячих» слів на соціально прийнятні. Водночас учені одностайні щодо провідної ролі таких слів у мовленнєвому розвитку дитини. Активний процес словотворення є необхідною школою, «учнівством» в опануванні рідної мови, адже він сприяє розвитку мовної здібності, яку визначають як відчуття мови.

Зазначимо, що для дітей 5 років важливим є не кількісний склад словника, а його якісний розвиток, адже усвідомлення дитиною значення слів позначається на загальному рівні її психічного розвитку, зокрема на інтелектуальному. Значення слова змінюється впродовж перших років життя дитини: від попередньої реакції лише на звуковий бік слова, інтонацію, з якою воно вимовляється, а не на його зміст, дитина проходить шлях елементарного узагальнення низки однорідних предметів однією назвою до усвідомлення слів, що позначають загальні ознаки певного групування. Засвоєння слів різного ступеня узагальнень потребує існування певних умов. Так, засвоюючи слова, почуті від дорослих, дитина не завжди чітко усвідомлює їх зміст. Вона може засвоювати предметну віднесеність слова, а систему абстракцій і узагальнень, що стоїть за ним, – ні. Основою засвоєння значень слів є функціональна ознака предмета. Так, якщо потрібного слова немає в активному словнику дитини, вона користується вказівкою щодо призначення предметів: *парасолька –*

«щоб дощ не капав», водій – «рулюльник», гаманець – «грошник». Саме тому діти легко засвоюють узагальнювальні слова, у звуковому образі яких відображена функціональна ознака предметів.

Якщо в кількісному плані в дітей відбувається формування «словникового ядра», то семантичний і граматичний розвиток до п'яти років лише проходить стадію становлення, уточнення значення слів, тобто набирає силу. Це пов'язано із засвоєнням не лише понять, а й закономірних зв'язків між словами і словосполученнями, з появою розуміння естетичної функції слова.

У старшому дошкільному віці відбувається активне формування орієнтацій щодо смислу слова, що є необхідною умовою повноцінного мовленнєвого розвитку та засвоєння дитиною значення багатозначних слів. Складність у розумінні дошкільниками багатозначного слова пов'язана з відсутністю єдиного усталеного значення, необхідністю контексту, залежно від якого значення слова може змінюватися. На перших етапах навчання дитині важко усвідомити цю особливість полісемії, вона прагне упорядкованості – одне слово – одне значення: наприклад, кличуть Олексійка: «Іди зиму проводити». Відповідь: «Що вона сама дороги не знає?»; «У Галі матуся стара, а в мене – нова». Ізольоване слово сприймається дитиною в його прямому значенні, інші значення (переносні) вона здобуває у сполученні з іншими словами. Саме тому рекомендується збагачувати словник дітей застосуванням семантичних рядів слів: антонімами: (*високо – низько*), синонімами (*діти – малюки – дітлахи – хлоп'ята*), багатозначними словами (*час іде, хлопчик іде, дощ іде*), омонімами (*коса, ключ*).

Семантичний розвиток старших дошкільників пов'язується також із засвоєнням смислових відтінків слів. Так, дітям пропонували пояснити різницю у значеннях іменників «*дерево – деревце – деревище*»; «*засць – зайчик – зайченятко*» та ін. Відповіді дітей засвідчили здатність тонко відчувати відтінки значень слів-іменників. Розуміння значення смислових відтінків дієслів перевіряли за допомогою префіксів: *пере-, під-, за-, ви-, від-*, а прикметників – за допомогою суфіксів. Відповіді дітей переконливо довели, що найдоступнішими для усвідомлення виявилися дієслова на позначення руху: «*підбіг – вибіг – перебіг; грати – програти – виграти – переграти*», що можна пояснити досвідом дитини, яка багато рухається. Не викликали труднощів значення прикметників, утворених суфіксальним способом: «*розумний – розумненький – розумнючий; собака злий, а вовк – злющий*». А найскладнішими для дошкільнят виявилися слова з емоційно-оцінними відтінками. У старшому дошкільному віці у дітей формується свідоме ставлення до слів з переносними значеннями – метафор, фразеологізмів, інших образних слів і словосполучень.

Отже, у розвитку словника дитини яскраво помітні позитивні якісні зміни: дитина послуговується антонімами, синонімами, багатозначними словами, словами в переносному значенні, оперує узагальненими словами різного ступеня, поняттями. Усвідомлює словниковий склад рідної мови, виокремлює слова в реченні. Водночас у засвоєнні словника дітьми 5 років ще спостерігаються семантичні помилки, неправильне розуміння окремих абстрактних, часових і просторових понять, слів з переносним значенням, прислівників (*разом і поруч* та ін.); словник бідний на образні вирази, прикметники порівняльного ступеня тощо.

Грамматична правильність мовлення. У дітей п'ятого-шостого років життя триває формування граматичної будови мовлення. За даними О. Гвоздева, період від 3 до 6-7 років – це період засвоєння морфологічної системи мови, для якого характерне засвоєння відмін і дієвідмін. Саме в цей період переважно засвоюються усі одиничні форми. У період від 4 років до 4 років і 4 місяців діти роблять значні успіхи у засвоєнні граматичної будови – граматичні категорії переважно вже сформувалися. Залишаються незасвоєними лише деякі деталі морфологічного вираження граматичних категорій.

До п'яти років діти засвоюють суфікси на позначення жіночої статі, дієвої особи, дитинчат тварин, збірності тощо. Наприклад, суфікси *-щик, -ник* з'являються в мовленні в 3 роки 3 місяці – 3 роки 6 місяців; *-ець* – у 3 роки 6 місяців – 3 роки 9 місяців; *-тель* – у 3 роки 9 місяців – 5 років; *-ар, -ун* – у 5 років – 5 років 6 місяців; *-ух, -х, -к, -ач* – у 6 років –

6 років 6 місяців. Суфікси на позначення дитинчат тварин з'являються у 3 роки 9 місяців – 4 роки, процес їх засвоєння триває до 7 років.

Для дітей характерним є занадто легке засвоєння суфіксів, що виявляється в різноманітному словотворенні. О. Гвоздев наводить опис гри з сином Євгеном у віці 3 роки 5 місяців, яка є прикладом такого словотворення. Гра мала характер запитань і відповідей: «Якщо я лев, то ти хто? – Я левунчик» («крокодил – крокодильчик», «корова» – «я був би маленькою корівкою» та ін.).

Експериментальним шляхом досліджувалось розуміння дошкільниками (5-6 років) значення деяких суфіксів (*-онок-, -ище-, -щик-, -ниц-*) у словотворенні. У першій серії дітям пропонували гру з новими словами *лар* (звір), *лафіт* (солодкий квас), *кашємір* (матерія). Після попереднього ознайомлення зі значеннями цих слів їм розповідали казку, до тексту якої входили слова, змінені за допомогою суфіксів. Виявилось, що слова із суфіксами *-ьонок-, -ище-* діти добре розуміють, хоча вони й нові. Це пояснюється тим, що ці суфікси не змінюють лексичного значення слова. Суфікси *-ник-* і *-щик-*, що змінювали лексичне значення слова, давалися значно важче. Дітям пропонували самостійно утворити зменшувальні слова від слів: *жираф, овес, жолудь, дуб, лев, страус, ніс, вовк, цвях, пляшка*. Більшість дітей виконали завдання правильно.

Отже, діти п'яти років легко утворюють за вказівкою вихователя нові слова за допомогою суфіксів, префіксів (іменники, дієслова, прикметники) та складні граматичні форми, виявляють ініціативу щодо мовленнєвих ігор на словотворення. Правильно використовують кличну форму. У дітей формуються навички корекції і самокорекції мовлення.

Водночас мовлення дітей шести років ще не позбавлене граматичних помилок, які трапляються у відмінкових закінченнях (складні форми з чергуванням приголосних), вживанні невідмінюваних іменників, слів, що мають одне число (множину чи одну, у відмінюванні деяких займенників, числівників; порушення порядку слів у реченні).

Діти п'яти років засвоюють синтаксичну структуру рідної мови. У їхньому мовленні наявні всі типи речень як простих, так і складних, зустрічаються всі види сполучників і сполучних слів. На прохання дорослого складають наказове, розповідне, окличне речення, з однорідними членами, з прямою мовою, зі вставними словами.

Водночас прості речення більшість дітей починає словами *потім, там, ось ще, як це* тощо. Однак порівняно з попереднім віком діти рідше вживають прості непоширені речення й частіше – прості поширені, особливо з однорідними членами речення. На п'ятому році життя кількість складних речень збільшується до 11%. У цьому віці діти вільно користуються складносурядними реченнями, в їх складі вперше з'являються вставні слова.

Значно ускладнюється структура складнопідрядних речень, у мовленні дітей п'ятого року життя у складнопідрядному реченні нараховується до 15 слів. Складнопідрядні речення, що використовують діти п'ятого року життя, мають свої специфічні особливості: у них буває пропущена частина головного речення або підрядного; трапляються труднощі в утворенні простих речень, що входять до складного; замість складнопідрядного речення використовують кілька таких самих за формою, але простіших за змістом речень та ін. У цьому віці діти використовують більше складнопідрядних речень із сполучниками, хоча нерідко трапляються і помилки в їх вживанні. Наприкінці п'ятого року життя в мовленні дітей з'являються складні речення ускладненого типу, з двох, трьох і більшої кількості простих речень.

Зауважимо, що діти дошкільного віку не вивчають правил, вони засвоюють граматичну будову мови інтуїтивно, практичним шляхом під час спілкування з дорослими. Будь-які відхилення від граматичної норми вважаються помилками.

Засвоєння граматичної будови мови для дитини – складний шлях, на якому не обходиться без помилок. Діти плутають суфікси, префікси однієї частини мови з іншою. У дітей нерідко спостерігається заміна одного відмінкового закінчення іншим у межах одного відмінка. Це свідчить про те, що дитина насамперед засвоює належність певних закінчень до певного відмінка як носія певного типу семантичного значення (наприклад, закінчення *-ом, -ой* позначають орудний відмінок) і лише значно пізніше – їх належність до певної системи

відмін. Так, для знахідного відмінка однини панівним закінченням є **-у** в іменниках: а) неістот чоловічого роду (*носу*); б) істот чоловічого роду (*хлопчику*); в) що вживаються тільки у множині (*санку*); г) жіночого роду на м'який приголосний (*церкву*); д) середнього роду (*яйцю*). В орудному відмінку однини спостерігаються два варіанти закінчень: а) **-ом** (*ложечком, ганчірочком*); б) **-ой** (*супой, ножой*).

Пізніше спостерігається витіснення закінчення **-ю** закінченням **-ей**. У родовому відмінку множини спостерігається закінчення **-ов** (*солдатов, кружков*). У називному і знахідному відмінках множини простежується така послідовність: **-и, -і** (*поїзди, яблуки*), **-а, -я** (*столяра, паровоза, круга*), у місцевому відмінку однини чоловічого роду **-у** змінюється спочатку на **-тє** (*в садє*), потім **-е** на **-у** (*в столу*). Спочатку дитина знає лише одне закінчення родового відмінка множини – **-ов**, тому нерідко можна почути, як діти говорять *картов, ножов, ключов* тощо.

Під впливом навчання у процесі засвоєння дітьми мови мовленнєві помилки поступово зникають.

Монологічне мовлення. Засвоєння звукового, граматичного мовлення і збагачення словникового запасу позитивно впливає на розвиток монологічного мовлення і форм спілкування. Діти п'яти років виявляють ініціативу у спілкуванні з дорослими. На шостому році життя мовлення дитини стає структурно складнішим, тобто більш розгорнутим, логічним і послідовним. Вона засвоює як діалогічну, так і монологічну форми мовлення. Вільно, невимушено вступає в розмову з дітьми, дорослими (як знайомими, так і незнайомими), підтримує запропонований діалог відповідно до теми; не втручається в розмову інших; буде стимульований, запропонований діалог відповідно до ситуації (групове мовлення), відповідає на запитання, звернені до неї, відповідає за змістом картин, художніх творів. Відповіді на запитання розгорнуті, з монологічними вставками. Виконує словесні доручення, звітує про їх виконання, передає діалог попереднього спілкування.

Одним із головних типів спілкування є спілкування з однолітками та встановлення мовленнєвих контактів з іншими дітьми, при цьому діалогічні форми спілкування дедалі частіше замінюються контекстовими, монологічними.

У процесі спілкування дитина доречно вживає образні вирази, фразеологічні звороти, прислів'я, приказки. Володіє формулами мовленнєвого етикету відповідно до ситуації (привітання, прощання, знайомства, вибачення, подяки прохання, зустрічі, компліменту), формами звертання до дорослих і дітей.

У дітей з'являються такі форми мовлення, як мовлення-пояснення, мовлення-міркування, а також ситуативні мимовільні висловлювання (непідготовлене мовлення), контекстове монологічне мовлення, немовні форми спілкування.

На шостому році життя діти оволодівають навичками зв'язного мовлення: складають описові розповіді різного типу відповідно до композиційної структури, контаміновані (сюжетно-описові), сюжетні за картинками, із власного досвіду за зразками та планом вихователя. Без допомоги дорослого вміють передати зміст знайомої казки, мультфільму, вистави; розповісти про події, свідком яких дитина була (що трапилося по дорозі, на відпочинку, в транспорті), про що дітям читали вдома.

За зразками та планом вихователя складають творчі розповіді, продовжують розповідь, розпочату вихователем, об'єднують опорні слова у творчу розповідь, складають розповіді за сюжетною ігровою обстановкою. Переказують знайомі художні тексти різної складності й композиції за планом вихователя та за частинами. Оцінюють прослухані розповіді, які були записані на магнітофон.

Уміють домислювати події, які відсутні на картині, поділяти на логічно завершені частини сюжетну картину, художній текст, придумують до частин назву; об'єднують в єдину розповідь кілька сюжетів (розповіді за серією картин, порівняльні розповіді), складають казки, загадки, розповіді про смішні епізоди; передають зміст переглянутих мультфільмів, фільмів, вистав, почутих казок і оповідань.

Важливим якісним новоутворенням дітей старшого дошкільного віку є поява планувальної і регулювальної функцій мовлення. Дитина вже складає розповіді за планом, може планувати свою майбутню мовленнєву діяльність.

До шести років у дітей формуються функції мовлення (комунікативна, контактна, встановлювальна, дейктична, планувальна, регулювальна, резюмувальна, волюнтативна, естетична, гносеологічна, мислетворча, мета мовленнєва) та форми мовлення (діалог, монолог, внутрішнє, ситуативне, контекстове, повідомлення, розповідь, опис, міркування, пояснення, інструкція).

Різні аспекти мовлення дитини вдосконалюються упродовж її навчання на шостому році життя. Досягнуті результати мовленнєвого розвитку дитини в дошкільні роки дають можливість їй легко засвоювати програму навчання у школі.

Водночас слід пам'ятати, що і в старшому дошкільному віці часто трапляються випадки специфічного розвитку мовлення дітей, які потребують індивідуальної роботи.

А. М. Богуш, академік НАПН України,
д-р пед. наук, професор

ДУХОВНІСТЬ У ВИМІРІ МИСТЕЦТВА

Кожна цивілізована держава дбає про своє майбутнє. Підмурівками всілякої будівлі є її фундамент. Підвалини майбутнього держави започатковують найменші її громадяни – діти, ці гнучкі пагінці, зростання яких залежить від якості насичення, що їм пропонує держава. Зародки такого начинення ми вбачаємо у визначенні державою мети виховання підростаючого покоління. Знайомство з останніми державними документами, що були видані в Україні в галузі освіти, засвідчує, що у змістовій характеристиці дефініції «Мета» одним із її чинників обов'язково виступають або розвиток духовності, або ж виховання моральності.

У Концепції формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей визначено мету формування духовності: це виховання у дітей і молоді високих інтелектуально-моральних інтересів і запитів, ціннісних поглядів, орієнтацій та переконань; створення таких умов, які сприяли б розвитку моральної активності дитини, формування моральної спрямованості її психічної діяльності, моральних потягів, інтересів, думок, переконань. Як бачимо, в основі духовності лежать моральні принципи життєдіяльності.

У Законі України «Про дошкільну освіту» (розділ 1, ст.4, п.3) записано, що дошкільний вік – це період у житті дитини від народження до 7 років, базовий етап фізичного та духовного становлення. Завданням дошкільної освіти є... «сприяння фізичному, психічному і духовному здоров'ю дитини». Формування у дитини основних норм загальнолюдської моралі, набуття нею життєвого досвіду.

У новій редакції Базового компонента дошкільної освіти зазначено, що увага педагога спрямовується на головні лінії розвитку фізичного, психологічного та морально-духовного здоров'я, формування особистих цінностей як своєрідного внутрішнього стрижня, ціннісної етичної орієнтації емоційної спрямованості.

Програмою «Впевнений старт» передбачається виховувати в дітей моральні якості особистості (доброту, чуйність, товариськість, взаємодопомогу, толерантність, чесність, справедливість) [3].

У програмі «Українське дошкілля» вперше виокремлено рубрику «Духовне виховання», в якій зазначено: сприяти засвоєнню уявлень про духовний ідеал людини, збагаченню власного емоційного досвіду дітей та виробленню певного ставлення до самого себе. Дати уявлення про те, що народ засуджує негативні вчинки людей, називаючи це словом "гріх"; гріх – поганий, непорядний вчинок; у наше мовлення увійшли поняття: "грішити" – порушувати норми співжиття; "брати гріх на душу" – робити що-небудь всупереч власній совісті, "гріха боятися" – боятися робити погані вчинки. Вчити поводитися відповідно до норм моралі, давати оцінку власним негативним вчинкам, формувати і негативне ставлення до поганих вчинків.

Вчити дітей споконвічних правил: не можна не слухати батьків, старших людей, обманювати їх, глумитися над старістю, глузувати з калік, знущатися з тварин, лицемірити,

ображати інших, підлабузнюватися, брати чужі речі без дозволу, бути байдужим до чужого горя. Формувати уявлення про духовні норми взаємин між людьми: доброзичливість, чесність, справедливість, повагу, відповідальність, співчуття. Розвивати вміння поставити себе на місце інших людей, не висловлювати негативних суджень на адресу ровесників та менших дітей; уміти бачити в дітях позитивні якості.

Вчити хлопчиків щодо дівчаток бути поступливими, тактовними. Пояснювати, що таке толерантність (здатність терпляче ставитися до чужих поглядів, звичок, рахуватися з думкою інших дітей, дорослих). Вчити адекватно реагувати на асоціальні вчинки, розв'язувати спірні питання, бути справедливим, совісним, відповідальним [8].

Як бачимо, і в програмних матеріалах з дошкільної освіти згадується про морально-духовне та духовне виховання. Водночас відбувається здебільшого ототожнення понять «моральність» і «духовність». У жодній програмі відсутнє визначення поняття «духовність». Спроба авторів програми «Українське дошкілля» розкрити «духовний ідеал», на жаль, звелось до трактування іншого, не зовсім зрозумілого дошкільникам поняття «гріх». Отже, до сьогодні наявне змішування понять «мораль», «моральність», «духовність», «цінності», «духовний розвиток» та «духовне виховання». Спробуємо визначити їх спільні риси та специфіку кожного з означених понять.

Мораль – це система поглядів і уявлень, норм і оцінок, що регулюють поведінку людей, це безпосередня людська поведінка (мотиви вчинків, результати діяльності, почуття, судження у людських стосунках). Це сфера суб'єктивних уявлень людини про Добро і Зло.

Моральність – це практичний бік моралі, що втілюється в поведінці людей. Це здатність творити Добро не за зовнішнім примусом, а завдяки внутрішній свідомості та добровільності.

Моральність, має такі чинники: моральні почуття, сенсожиттєві орієнтації (ідеали, традиції, норми, категорії, принципи, заповіді, канони, кодекси), моральні переконання, моральні стосунки (моральна діяльність і моральна поведінка).

Отже, формування духовності на основі християнських моральних цінностей передбачає вироблення моральних вимог, що відкладаються в моральній свідомості людини й суспільства у вигляді норм, принципів, ідеалів, понять, чеснот і т. ін.

Практика народного виховання передбачає формування в кожній людині моральних оцінок із позицій добра, справедливості, що впливає з народного поняття моралі: моральний той, хто добросовісний, цнотливий, шляхетний, доброчесний, праведний, людяний, доброзичливий. Дитина не народжується моральною чи аморальною, вона поступово стає такою залежно від того, в якому середовищі, в яких умовах вона живе, яке дістає виховання.

На превеликий жаль, значна частина сучасних сімей далека від традиційної національної родини з її сімейними традиціями, нормами поведінки і співжиття, з її народною етикою, мораллю, правосвідомістю. Сьогодні ми виголошуємо необхідність морально-духовного виховання наших дітей на національних традиціях, прищеплення у майбутніх громадян України ідеалів Добра і Краси, Гідності та Милосердя, Справедливості, Співчуття і Ненасильства, що є підґрунтям зростання духовності особистості та її ціннісних пріоритетів.

Які ж морально-духовні цінності потрібно виховувати в дітей?

З усього розмаїття словникових і авторських визначень категорії «цінність» вважаємо за необхідне виокремити такі: цінність – це, за словами О. В. Сухомлинської, утворення, в основі яких лежать почуття людей, спрямовані на ідеал, ідеальне, те, до чого людина прагне. Цінності означають позитивну або негативну значущість будь-якого об'єкта, нормативний, оцінний бік явищ.

Цінності – це будь-який предмет чи об'єкт, що має життєво важливе значення для суб'єкта, групи, колективу, вікового прошарку, етносу. А ціннісні пріоритети – це позитивна значущість об'єктів довкілля для людини, що визначається не їх властивостями самими по собі, а їх залученням у сферу людської життєдіяльності, інтересів і потреб, взаємовідносин у соціумі.

До моральних цінностей належать нормативні уявлення про Добро і Зло, справедливість, чесність, ввічливість, чуйність, людські ідеали, норми, принципи життєдіяльності.

Не можна не відзначити, що саме в період раннього і дошкільного дитинства дитяча душа надзвичайно ніжна, чутлива, тендітна, слабка. Подекуди на перший погляд, незначні події залишають у дитячій душі глибокий слід на все життя. І тільки через значний проміжок часу, коли із зернини, що потрапила в душу дитини в ранньому дитинстві, дозріли плоди, ми, дорослі, починаємо пригадувати, де знаходяться корені того негативного зілля, з яким ми зустрілися в поведінці підлітка, юнака чи навіть дорослої людини.

Відтак, саме цей дитячий вік ми, дорослі, повинні зрозуміти, стати на якийсь час дитиною, перевтілитися в її образ життя, щоб потім виховувати і навчати з усією мудрістю дорослого життя, прищеплювати їй морально-духовні цінності.

Звернемося відтепер до поняття «духовність». Учені по-різному тлумачать сутність поняття «духовність».

Філософи розглядають поняття «духовність» із двох позицій: ототожнюють духовність із духовною культурою як поведінковий аспект, тобто поведінку людини в соціумі, яку вона буде засвоювати упродовж свого життя, через освоєння духовного змісту культури – це і буде її другим духовним народженням. З іншого боку, розглядають духовність як внутрішню якість особистості, одним із чинників свідомої людини, як її духовні цінності. Тобто духовність із позиції філософів виступає як ціннісний вимір буття внутрішнього та зовнішнього в їх єдності, у співвіднесенні з Вічністю, з вічним Абсолютом, а не з повсякденністю, з устремлінням до Істини, Добра, Краси, з творчістю та свободою.

Інша позиція у трактуванні духовності у психологів, які вважають, що вона не є інтелектуальність, не є ідеалізм, не чиста мораль, не релігійність і не емоційність. Водночас усе це в сукупності становить велику цінність, підготовку до самодисципліни, саморозвитку та очищення себе від усякого зла. Духовність психологи розуміють як творчу здатність особистості до самореалізації та самовдосконалення, що зумовлюється такими особливостями когнітивно-інтелектуальної, чуттєво-емоційної та вольової сфер, які є необхідними для успішного формування та реалізації потреби в цілеспрямованому пізнанні та ствердженні в її життєдіяльності істини, загальнолюдських етичних та естетичних цінностей, усвідомленні єдності себе і Всесвіту. На думку психологів, духовність є інтегрованою якістю особистості, ієрархією метамотивів та потреб, виходячи з яких, особистість оцінює себе, інших, довкілля. Найсуттєвішими для духовного розвитку особистості є такі потреби: самоповага, пізнання світу, себе, сенс життя, сприймання та створення краси, здійснення добра та справедливості, досягнення психічної досконалості.

Дещо інше розуміння духовності педагогами. Під духовно вихованою людиною В.О. Сухомлинський розумів високоморальну, гуманістично спрямовану, фізично досконалу і естетично розвинену особистість, віддану своєму народу, своїй Батьківщині, яка не є байдужою до горя і біди інших людей, яка співчуває іншому і в разі потреби надає дієву допомогу.

Отже, з педагогічного погляду, духовність – це певний тип ставлення людини до природи, суспільства, інших людей, до самої себе; індивідуальна вираженість людини в системі її мотивів життєдіяльності; потреба в пізнанні світу, себе, смислу і призначення свого життя, потреби діяти для інших.

Духовність – це необхідне внутрішнє підґрунтя для свободи особистості, творчості, відповідальності, для її гармонійного розвитку як справжнього суб'єкта власної життєдіяльності.

Духовність – це здатність до самотворення та творення культури. Це вищий рівень розвитку особистості, на якому регулятором її життєдіяльності є вищі людські цінності: Свобода, Добро, Істина, Краса, Справедливість, Людяність, які й спонукають її до творення довколишнього, до творення культури.

Заслуговує на увагу й така думка, що духовність належить до найбільш загадкових характеристик людини та її життя. Відтак, її не можна визначити за допомогою «звичайної логічної дефініції – через рід і видові ознаки», можна означити лише їх певні контури, а

саме: «здатність і потреба орієнтуватися на вищі, універсальні цінності Істини, Добра, Краси в єдності». У такому розумінні духовність виступає як ідеал, до якого прагне людина та людство у власному духовному самовдосконаленні.

Духовність як і всіляке інше поняття є поліаспектним у своїй змістовій характеристиці. Це не якась особистісна якість чи риса характеру, а своєрідний інтелектуально-чуттєвий, емоційний стан особистості, що протікає на позитивному тлі поведінки і діяльності людини і характеризує її як цілісну особу. Духовність, як і щастя, є тоді, коли людина сама відчуває її наявність у своєму власному «Я» та й всі оточуючі, хто спілкуються з таким психофізичним «Я», відчувають, що це справді людина високої духовності у всіх проявах її життєдіяльності і життєтворчості.

Саме духовність людини як ціннісний зміст і спрямованість її життя, її духовний досвід надають визначеності та спрямованості всім її психічним процесам – почуттям та емоціям, волі, уяві, мисленню, мовленню. Отже, людина з педагогічних позицій, є духовною істотою, якщо її цікавлять цінності життя, якщо вона здатна розрізняти (на жаль, і чинити) добро і зло, створювати світ цінностей і орієнтуватися на них. Розуміння людини як духовної істоти означає визнання за нею права на духовний саморозвиток, самоставлення, самореалізацію, самодіяльність і сприймання її як справжнього суб'єкта власної життєдіяльності, яка відповідає за свої дії і вчинки.

Уявлення про людину як духовну істоту, що усталилось у сучасній освіті, спонукало педагогів поміняти стратегію навчально-виховної роботи з дітьми: з акценту на розвиток розумових здібностей і навичок, на нову парадигму, яка висуває на перший план духовний розвиток дитини, безумовно, не за рахунок розумової сфери, а в єдності з нею. Духовність – це насамперед творча спрямованість особистості, наснага, енергія людини. Тому не можна дати чи прищепити дитині духовність зовні, її можна лише розвинути, створити для цього як у сім'ї, так і в ДНЗ відповідні умови для саморозвитку дитини.

Створити для дитини, для прояву її індивідуальності відповідній освітній простір «царину свободи і творчості», «поле тяжіння» (І. В. Степаненко) до гуманістичних цінностей, «поле» любові та довіри до довколишнього світу та інших людей.

Отже, духовний розвиток особистості дитини дошкільного віку розуміємо як інтегровану особистісну якість дитини, набуття нею самостійності у своїй життєдіяльності, це її творча здатність до саморозвитку «самореалізації», самоорганізації, самовдосконалення і самоствердження; засвоєння дитиною загальнолюдських моральних, духовних, етичних та естетичних цінностей; сприймання краси, здійснення добра, справедливості, усвідомлення себе і Всесвіту.

Педагогам потрібно пам'ятати, що духовність дитини виявляється тільки в її діяльності, в її поведінці.

Визначимо структурні компоненти поняття «духовний розвиток випускника дошкільного закладу». Серед них:

- ціннісно-орієнтовний компонент;
- знаннево-діяльнісний;
- морально-етичний;
- емоційно-естетичний;
- оцінно-рефлексивний.

Ціннісно-орієнтовний компонент передбачає формування у дітей духовних потреб і духовних ціннісних орієнтацій, прагнення дитини до засвоєння загальнолюдських та індивідуальних цінностей: людяність, добро, краса, справедливість та керуватися ними у своїй поведінці.

Знаннево-діяльнісний компонент визначається такими особливостями дитини, як прагнення її до нових знань, спостережливість, допитливість, самостійність і критичність мислення; цілеспрямованість, самовладання, саморегуляція, свідоме керування своїми почуттями в негативних ситуаціях.

Морально-етичний компонент спрямовує дитину на засвоєння морально-етичних категорій таких, як чесність, справедливість, ввічливість, скромність, дисциплінованість,

правдивість, чемність та вміння і звички керуватися ними у своїй поведінці, в духовних вчинках.

Духовний вчинок дитини розуміємо як безкорисну дію особистості, спрямовану на підтримку, допомогу, співчуття іншим дітям (людям), турботу про близьких людей, друзів, живих істот, предметів і об'єктів довкілля.

Емоційно-естетичний компонент спрямовує роботу вихователя на розвиток у дітей вищих естетичних почуттів, прагнення дитини до краси, гармонії в довкіллі, досконалості своїх дій в естетичному напрямі, здатності переживати почуття естетичного задоволення. Спрямованість роботи вихователя на розвиток у дітей емоційної сфери: здатність переживати різноманітні почуття й емоції, виявляти і відчувати почуття совісті, провини, сумніву, любові, надії, довіри; досягнення духовної цілісності та гармонії.

Оцінно-рефлексивний компонент спрямовує дитину на адекватну самооцінку як результатів своєї діяльності, так і власної поведінки.

У науці існує думка, що в основі розвитку духовності лежить наслідування – як первинний акт духовності, який і є підґрунтям для виникнення морально-етичного й художньо-естетичного ставлення до довкілля і прояву творчого ставлення людини до самої себе. На думку вчених, духовність наявна тоді, коли об'єктом творчості стає сама людина, тобто коли певна особистість творить саму себе шляхом наслідування того, що вона приймає в довкіллі. З цих позицій надзвичайно важливо створити для дитини сприятливе розвивальне середовище, в якому духовно-моральними чинниками виступали б споконвічні цінності: Краса, Доброта, Любов, Істина, що втілені в найкращих творах мистецтва (художні картини, скульптура, музика, література тощо), і є найбільш ефективним засобом духовного розвитку дітей дошкільного віку і реалізуються в художньо-естетичній, музичній, образотворчій та художньо-мовленнєвій діяльності.

Мистецтво – це творче відображення дійсності в художніх образах; сфера творчої художньої діяльності. Мистецтво є водночас педагогом, вихователем, творцем людської психології, бо воно впливає на внутрішній світ дитини, виховує здатність орієнтуватись у довкіллі, стимулює сприйнятливості прекрасного, розвиток образного мислення, мовлення і творчої уяви, збагачує духовне життя дитини.

Упродовж багатьох століть людина в різних видах мистецтва віддзеркалювала своє ставлення до довкілля, людини, взаємовідносин між людьми; вчила сприймати Красу, Добро, Любов у різних художніх образах і засуджувати зло. Саме через мистецтво передається майбутнім поколінням величезне духовне надбання людства.

Різні види мистецтва, що включені в активну художньо-естетичну чи художньо-мовленнєву діяльність, є визначальними чинниками духовного розвитку дошкільника, які стимулюють духовний потенціал дитини, сприяють засвоєнню духовних цінностей, національної і загальнолюдської культури; спонукають до творчості.

Завдання вихователя у сприйманні творів мистецтва полягає в його вмінні пояснити дітям, що саме митець хотів передати в картині (чи іншому виді мистецтва), навчити дітей розуміти авторський задум, перевтілюватись у героїв художніх творів, емоційно уподібнюватися до змісту художнього замислу, викликати почуття співпереживання, опановуючи «мову мистецтва», розвивати естетичне бачення світу та одержувати естетичну насолоду від творів мистецтва та краси довкілля, в якому живе дитина.

Отже, нехай буде своєрідною пам'яткою для вихователів така сентенція: розвинену й набуту дитиною духовну культуру потрібно збагачувати, оберігати, як чисту джерельну криницю, для користування якою потрібно спочатку віднайти підземне джерело, відкопати його і постійно стежити, щоб туди не потрапили бруд і сміття, щоб його не засипало землею. Тому можна сказати про дитину і людину, що вона духовна лише тоді, коли вона чинить і діє завжди і постійно як духовна істота.

Література

1. *Базовий компонент дошкільної освіти : [нова ред. Держ. стандарту дошкільної освіти України] / авт. кол.: А. М. Богуш, Г. В. Беленька [та ін.] // Дошкільне виховання. – 2012. – № 7. – С. 4–19.*

2. *Богуш, А. Уроки духовності дітям : [навч. посіб.] / А. Богуш, В. Сучок. – О. : Друк, 2007. – 196 с.*
3. *Впевнений старт : програма розвитку дітей дошкільного віку. – Тернопіль : Мандрівець, 2012. – С. 32–35.*
4. *Зайченко, І. В. Уроки формування духовності особистості / І. В. Зайченко // Реабілітаційна педагогіка на рубежі ХХІ ст. – К., 1998. – Ч. I. – С. 48–51.*
5. *Маценко, Ж. Духовність: феномен психології та об'єкт виховання / Ж. Маценко. – К. : Освіта України, 2010. – С. 64–67.*
6. *Степаненко, І. В. Людина як духовна істота : проблема формування нової педагогічної стратегії / І. В. Степаненко // Реабілітаційна педагогіка на рубежі ХХІ ст. – К. : 1998. – Ч. I. – С. 38–41.*
7. *Сухомлинська, О. В. Концептуальні засади формування духовної особистості на основі християнських цінностей / О. В. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2002. – № 4. – С. 13–18.*
8. *Українське дошкілля : програма розвитку дитини дошкільного віку. – Тернопіль : Мандрівець, 2012. – С. 8–12.*
9. *Юзвак, Ж. М. Духовність: психологічні аспекти / Ж. М. Юзвак // Українська психологія: сучасний потенціал. – К., 1996. – Т. 3. – С. 112–117.*

А. М. Богуш., академік НАПН України,
д-р пед. наук, професор

УКРАЇНСЬКЕ ДОШКІЛЛЯ: ЗДОБУТКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Чи замислювалися ми дорослі, педагоги, батьки над таким близьким і до болі рідним кожному з нас поняттям «дитинство»? Так, ми з сумом можемо промовити, що всі ми родом із країни Дитинства, і замислитися, чи все ми взяли у своєму дитинстві з того, що потрібно буде для дорослого життя. І що ми, дорослі, сьогодні на початку ХХІ століття можемо зробити для дитинства як соціокультурної категорії? Кожна цивілізована держава дбає про своє майбутнє. Підмурками всілякої будівлі є її фундамент. Підвалини майбутнього в державі започатковують найменші її громадяни – діти дошкільного віку, ці гнучкі пагонці, зростання яких залежить від якості змістового начинення, що їм пропонують насамперед сім'я і дошкільні навчальні заклади.

Пригадую 1989 рік, м. Москва, останній Всесоюзний з'їзд працівників народної освіти, секцію дошкільного виховання, на якій вперше було представлено для обговорення Проект нової концепції дошкільного виховання та передову статтю Б. М. Жебровського в газеті «Правда» від 31 січня 1989 р. «Зустрінемося в дитячому садку», в яких вперше було ґрунтовно проаналізовано труднощі і проблеми стану дошкільного виховання в Союзі в кінці ХХ ст., окреслено перспективні напрями його реформування і модернізації, реалізувати які, на жаль, тоді так і не вдалося з відомих нам причин і які сьогодні впевнено реалізуються в нашій країні.

Кілька рядків історії. Повернемося до України. Перші кроки самостійного врядування в країні відбилися тяжким тягарем на системі дошкільного виховання: скорочення дитячих садків до 50%, безробіття вихователів, відсутність програмно-методичного забезпечення, дитяча бездоглядність і т. ін.

У цей тяжкий для країни період держава повернулась обличчям до дитинства. З прийняттям Державної національної програми «Освіта» («Україна ХХІ століття») в 1993 році все, що стосується українського дошкілля, було «вперше».

Вперше у науковий і педагогічний обіг були введені поняття «дошкільна освіта» як вихідна ланка неперервної освіти і «базовий компонент дошкільної освіти». Розпочалася копітка робота над першим державним стандартом дошкільної освіти.

Вперше у жовтні місяці 1998 року було затверджено «Базовий компонент дошкільної освіти» – зведення норм і положень, що визначають державні вимоги до рівня розвиненості, освіченості і вихованості дитини 7 років. Відбулася зміна ключових понять: термін «дошкільне виховання» поступився місцем «дошкільній освіті».

У 2001 році **вперше** в історії дошкільного виховання було прийнято Закон України «Про дошкільну освіту», який у законодавчому порядку визнав дошкільну освіту «обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні». У ст. 9, § 2 Закону про дошкільну освіту зазначено, що здобуття дошкільної освіти в дошкільних навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форм власності має забезпечити виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти.

Вперше у 2010 році в Україні було проведено I Всеукраїнський з'їзд дошкільних працівників, який провів сам Міністр освіти і науки, молоді і спорту України, на якому було затверджено Цільову програму розвитку дошкільної освіти до 2017 року та програму для дітей 5 років «Впевнений старт».

Наказом МОНмолодьспорту України знову **вперше** у 2010 році було введено обов'язкове набуття дошкільної освіти всіма дітьми яким виповнилося 5 років.

Оновлено й інші документи про дошкільну освіту, **вперше** створено Асоціацію дошкільних працівників, визначено і свято всіх дошкільних працівників.

Уперше 27 вересня в Україні відбудеться урочисте святкування Дня дошкільника на державному рівні.

Виокремлено МОНмолодьспорту й номінацію «Дошкільна освіта» у висуненні кандидатів на здобуття Державної премії України в галузі освіти.

Сьогодні дошкільна освіта є самостійною системою, обов'язковою складовою освіти в Україні, яка гармонійно поєднує сімейне та суспільне виховання. Найпершим суспільним середовищем для дитини є дошкільний навчальний заклад, метою якого є забезпечення гармонійного розвитку особистості дитини, її фізичного і психічного здоров'я, виховання ціннісного ставлення до природного й соціального довкілля, до самої себе, формування механізмів соціальної адаптації та творчого втілення в умовах життя в товаристві незнайомих дітей і дорослих. Дошкільна освіта як перша самоцінна ланка має гнучко реагувати на сучасні соціокультурні запити, збагачувати знання дитини необхідною якісною інформацією, допомагати їй реалізувати свій природний потенціал, орієнтуватися на загальнолюдські й національні цінності.

У травні місяці цього року на Колегії МОНмолодьспорту України було затверджено нову редакцію Державного стандарту дошкільної освіти – Базовий компонент дошкільної освіти, до розробки якого було залучено широкий кагал як практиків, так і науковців – провідних фахівців у галузі дошкільної освіти.

Базовий компонент дошкільної освіти – це зведення норм і положень, що визначають державні вимоги до рівня освіченості, розвиненості і вихованості випускника дошкільного навчального закладу, який визначає кінцевий результат – показники компетентності дитини на час її вступу до школи. У змісті і структурі нової редакції БКДО відбулися суттєві зміни порівняно з попереднім варіантом.

Чому виникла необхідність у розробці нової редакції Базового компонента дошкільної освіти? Згідно Закону України «Про освіту» кожні 10 років відбувається оновлення Державних стандартів освіти, це стосується і дошкільної освіти. За період дії чинного БКДО (з 1998 по 2010 рр.) в освітянському просторі України відбулися суттєві зміни.

По-перше, надзвичайної актуальності набуло завдання – максимально наблизити навчання і виховання кожної дитини до її сутності, здібностей і особливостей не всупереч природі кожної дитини, а завдяки її пізнанню і розвитку, що забезпечується реалізацією принципу дитиноцентризму.

За словами президента НАПН України, академіка В. Г. Кременя, «цей принцип повинен бути визначальним при проведенні будь-яких змін в освіті, і що надзвичайно

важливим є його реалізація від першої дошкільної сходинки освіти, через школу, профтехзаклад і університет» (В. Кремень).

По-друге, відбулися парадигмальні зміни від знаннєвої моделі освіти до особистісно зорієнтованої, «центрованої на світі дитинства» із збереженням його унікальності, самоцінності, неповторності. Нова модель дошкільної освіти акцентує увагу вихователів на тому, що знання, уміння і навички є засобами, а не метою розвитку дитини.

По-третє, необхідністю забезпечення наступності змістових ліній дошкільної і початкової ланок освіти з метою безкризового літичного розвитку дітей у новій для них соціальній ситуації – шкільному навчанні.

По-четверте, в усьому освітньому просторі усталився принцип варіативності програмно-методичного забезпечення державних стандартів освіти, на жаль, крім дошкільної в попередньому десятиріччі.

По-п'яте, всі державні стандарти в системі неперервної освіти розроблено за компетентнісним підходом, що найбільш повно віддзеркалює сутність модернізаційних процесів у сфері освіти. За компетентнісним підходом педагог у кінцевому підсумку повинен не тільки дати дитині суму знань, умінь і навичок, а й сформувати її освітні компетенції.

Зауважимо, що в педагогічній літературі неоднозначно використовують терміни «компетентність» і «компетенція». У більшості наукових видань «компетентність» характеризується як інтегрована особистісна якість людини, набута в процесі навчання, компетентність охоплює не тільки знання, вміння і навички, а й набутий життєвий досвід, сформовані цінності, ставлення, які цілісно реалізуються у процесі конкретної навчальної ситуації. За словами академіка О. Я. Савченко, компетентність виявляється тільки в певному контексті, в конкретній навчальній ситуації, коли є якась задача, яка вимагає вирішення. Компетентність є результатом набуття людиною (дитиною, учнем) різних видів предметних і освітніх компетенцій.

Компетенція визначається в Енциклопедії освіти як соціально закріплений результат освіти, наперед задана соціальна норма (вимога) до освітньої підготовки дитини, необхідної для її якісної продуктивної діяльності в певній сфері. Ознакою компетенції є її специфічний предметний характер: освітні галузі, змістові лінії тощо.

Відповідно до змісту означених понять, враховуючи вік дітей дошкільної галузі освіти, їхній обмежений досвід, у новій редакції БКДО компетентнісний підхід передбачає формування у дітей різних видів компетенцій як кінцевого результату засвоєння освітніх ліній. У цьому ми вбачаємо один із напрямів забезпечення наступності між ДСПО і дошкільної – БКДО. Нова редакція БКДО, як і попередня, ґрунтується на основних положеннях Міжнародної конвенції ООН про права дитини, Законах України “Про освіту”, “Про дошкільну освіту”, “Про охорону дитинства”, інших нормативних актах у галузі дитинства. Засадами нової редакції Базового компонента дошкільної освіти виступили:

- визнання самоцінності дошкільного дитинства, його особливої ролі в розвитку особистості;
- збереження дитячої субкультури;
- створення сприятливих умов для формування особистісної зрілості дитини, її базових якостей;
- пріоритет повноцінного проживання дитиною сьогодення у порівнянні з підготовкою до майбутнього етапу життя;
- виявлення поваги до дитини, врахування індивідуального особистого досвіду дошкільника;
- компетентнісний підхід до розвитку дитини, формування особистісної зрілості дитини, її базових якостей;
- надання пріоритету соціально-моральному розвитку особистості, формування у дітей уміння узгоджувати особисті інтереси з колективними; формування цілісної, реалістичної картини світу, основ світогляду.

Базовий компонент дошкільної освіти передбачає засвоєння її змісту завершеного етапу, розрахованого на весь період дошкільного дитинства, сформованість мінімально достатнього та необхідного рівня освітніх компетенцій дитини перших 6-7 років життя, що

забезпечує її повноцінний психофізичний та особистісний розвиток, соціальну адаптацію та психологічну готовність до навчання у школі. Визначені Базовим компонентом дошкільної освіти вимоги до обсягу необхідної інформації, життєво важливих умінь і навичок, системи ціннісних ставлень до світу та самої себе є обов'язковими для виконання всіма учасниками освітнього процесу в дошкільних закладах, незалежно від їх підпорядкування, типу та форм власності.

Зміст нової редакції Базового компонента дошкільної освіти визначено відповідно до вікових можливостей дітей, тобто спрямованості навчально-виховного процесу на досягнення соціально закріпленого результату (заданої норми, вимог до розвиненості, навченості та вихованості дитини), що зумовлює необхідність чіткого визначення засвоєння дитиною змісту освітніх ліній (знає, обізнана, розуміє, вміє, усвідомлює, здатна, дотримується, застосовує, виявляє ставлення, оцінює), набуття ними життєво важливих компетенцій з різних освітніх і змістових ліній, тобто компетентнісний підхід орієнтує освітян на цілісний і загальний розвиток дитини, підкреслює важливість закладання в дошкільному віці фундаменту для набуття у подальшому спеціальних знань та умінь. Увага педагога має спрямовуватися на головні лінії розвитку фізичного, психічного та морально-духовного здоров'я, особистісних цінностей як своєрідного внутрішнього стрижня, ціннісної етичної орієнтації з формування навичок практичного життя, емоційної сприйнятливості та сприяння розвитку *індивідуальності* дитини.

Набуття різних видів компетенцій дитиною дошкільного віку відбувається в різних видах діяльності (ігровій – провідній для дітей дошкільного віку, сенсорно-пізнавальній, навчально-ігровій, театральній, мовленнєвій, художньо-мовленнєвій, образотворчо-продуктивній, художньо-практичній, соціокультурній та ін.).

Розвиненість та зрілість емоційних, когнітивних, вольових психічних процесів надає дитині якісно нові можливості прояву свого «Я» у всіх видах діяльності. Дитина може діяти не тільки за зразком, але й на творчому рівні, що забезпечує гармонійне поєднання рушійних сил активності дитини, спрямованих на здобуття знань, умінь, навичок та реалізацію особистісних механізмів регуляції поведінки для досягнення поставленої мети.

Базовий компонент дошкільної освіти спрямовує зусилля батьків, педагогів, психологів на досягнення творчого потенціалу дитини, що має свої особливості на етапі дошкільного дитинства, своєчасне підтримання розвитку індивідуальної своєрідності неповторного життєвого шляху дитини, забезпечення психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини на етапі дошкільного дитинства.

Подальший індивідуальний шлях розвитку особистості дитини продовжується в початковій школі. Підготовка дітей до школи має відповідати вимогам та критеріям оцінки **дошкільної зрілості** дитини. Така підготовка передбачає фізичний, емоційний, пізнавальний і особистісний розвиток дитини, готовність до взаємодії з довколишнім світом, розвиток специфічних видів діяльності дошкільників, які визначають і забезпечують адаптацію дитини до нового соціального статусу – школяра і є фундаментальними для дошкільного дитинства. Сформованість самосвідомості, адекватної ідентифікації себе зі своїм «Я», уміння співвідносити свої бажання, можливості та прагнення до здійснення мети діяльності, здатність уявляти себе в минулому, теперішньому, майбутньому часі, орієнтуватись у своїх основних правах і обов'язках – характеризує психологічну зрілість дошкільника та його готовність до систематичного навчання у школі. Підкреслюю, «психологічної готовності».

Сьогодні досить хвилюючим питанням насамперед для батьків є підготовка дітей 5–6 років до школи, які вимагають від вихователів ДНЗ, щоб вони навчили їхніх дітей читати, писати, рахувати та ін. У цьому зв'язку я знову повертаюся до статті «Зустрінемося у дитячому садку», рефреном якої є слова: «дошкільне виховання – це не підготовка дітей до школи, а перша найважливіша сходинка неперервної системи освіти – фундамент нової школи». Проте, як сформувати в дитини дошкільного віку такий фундамент, тобто сформувати дошкільну зрілість, про яку йдеться у новій редакції БКДО.

Нова редакція Базового компонента, як і ДСПО, визначає зміст і структуру дошкільної освіти за його інваріантною і варіативною складовими.

Інваріантна складова змісту дошкільної освіти формується на державному рівні і є обов'язковою для навчальних закладів різних типів і форм власності, що забезпечують реалізацію завдань дошкільної освіти. З огляду на важливість дошкільного дитинства як базового періоду для формування способів пізнання, розуміння та відображення внутрішньої (психічної) та зовнішньої (Всесвіт) картини світу, змістом Базового компонента дошкільної освіти, як і в інших Державних стандартах, визначено освітні лінії, що забезпечують засвоєння дитиною способів (механізмів) розвитку (саморозвитку), набуття знань, умінь і навичок дитини.

Інваріантну складову змісту дошкільної освіти як і в початковій школі систематизовано не за сферами життєдіяльності, як це було в попередньому варіанті, а за освітніми лініями: «Особистість дитини», «Дитина в соціумі», «Дитина в природному довкіллі», «Дитина у світі культури», «Гра дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», «Мовлення дитини», що забезпечує неперервність змісту освітніх ліній дошкільної та початкової ланок. Як бачимо з назв, стрижнем кожної освітньої лінії виступає дитина, її особистісний розвиток. Виключення з інваріантної складової будь-якої з освітніх галузей порушує цілісність розвитку дитини на рівні дошкільної освіти і наступність її в початковій школі.

Організація життєдіяльності дітей з урахуванням освітніх змістових ліній, що включені до інваріантної та варіативної складових, дає змогу забезпечити належний рівень соціально-особистісного розвитку дітей дошкільного віку в структурі неперервної освіти. Коротко схарактеризуємо зміст освітніх ліній БКДО.

Так, освітня лінія **«Особистість дитини»** має на меті сформувати позитивний образ «Я», створити базу особистісної культури дитини, її активної життєдіяльності; виховати в дитини позитивне ставлення до своєї зовнішності, сформувати основні фізичні якості, рухові вміння, культурно-гігієнічні, оздоровчі навички та навички безпечної життєдіяльності. На кінець дошкільного періоду життя в дитини мають бути сформовані базові якості особистості, такі як: довільність, самостійність і відповідальність, креативність, ініціативність, свобода поведінки і безпечність, самосвідомість, самоставлення, самооцінка.

Зміст освітньої лінії **«Дитина в соціумі»** передбачає формування у дітей навичок соціально прийнятої поведінки, вміння орієнтуватись у світі людських відносин, готовності співпереживати та співчувати іншим. Завдяки спілкуванню з дорослими, як носіями суспільно-історичного досвіду людства, в дитини з'являються інтерес та вміння розуміти інших, долучатися до спільної діяльності з однолітками та дорослими, об'єднувати з ними свої зусилля для досягнення спільного результату, оцінювати власні можливості, поважати бажання та інтереси інших людей. Взаємодія з іншими людьми є своєрідним видом входження дитини в людський соціум, що вимагає наявності вміння узгоджувати свої інтереси, бажання, дії з іншими членами суспільства.

Зміст освітньої лінії **«Дитина у природному довкіллі»** містить доступні дитині дошкільного віку уявлення про природу планети Земля та Всесвіту, розвиток емоційно-ціннісного та відповідального ставлення до природного довкілля. Природнича освіченість передбачає наявність уявлень дитини про живі організми і природне середовище, багатоманітність явищ природи, причинно-наслідкові зв'язки у природному довкіллі та взаємозв'язок природних умов, рослинного і тваринного світу, позитивний і негативний вплив людської діяльності на стан природи. Ціннісне ставлення дитини до природи виявляється насамперед у її природодоцільній поведінці: виважене ставлення до рослин і тварин, готовність включатись у практичну діяльність, що пов'язана з природою, дотримання правил природокористування.

Освітня лінія **«Дитина у світі культури»** передбачає формування почуття краси в її різних проявах, ціннісного ставлення до предметного змісту, розвиток творчих здібностей, формування елементарних трудових, технологічних та художніх навичок, культури та безпеки праці. Результатом оволодіння дитиною різними видами художньої діяльності є сформоване емоційно-ціннісне ставлення до процесу та продуктів творчої діяльності, позитивна мотивація досягнень; здатність орієнтуватися в розмаїтті властивостей предметів, розуміти різні способи створення художніх образів, виявляти інтерес до об'єктів, явищ та

форм художньої діяльності, а також оволодіння навичками практичної діяльності, культурного споживання.

Зауважимо, що вперше в новій редакції БКДО виокремлено самостійну освітню лінію «Гра дитини», яка передбачає розвиток у дітей у процесі провідного виду діяльності – ігровій – творчих здібностей, самостійності, ініціативності, організованості, формування у них стійкого інтересу до пізнання довкілля і реалізації себе в ньому. Гра забезпечує задоволення ігрових уподобань кожної дитини, сприяє виникненню дружніх, партнерських стосунків та ігрових об'єднань за інтересами, спонукає до обміну думками, оцінювання себе й інших, заохочує до імпровізації, висловлювання власних оцінно-етичних суджень. Водночас саме в дошкільному закладі дитина здобуває ігрові вміння і навички щодо проектування, ініціювання, організації і втілення своїх ігрових задумів, які стануть у майбутньому підґрунтям успішної як навчальної, так і професійної діяльності.

Освітня лінія «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» передбачає сформованість доступних для дитини дошкільного віку уявлень, що відображають ознаки, властивості та відношення предметів і об'єктів довколишнього світу. Показником сформованості цих уявлень є здатність дитини застосовувати отриманні знання у практичній діяльності (ігровій, трудовій, сенсорно-пізнавальній та ін.), оволодіння способами пізнання дійсності, розвиток у неї наочно-дієвого, наочно-образного, словесно-логічного та креативного мислення. Сенсорно-пізнавальна освітня лінія спрямована на інтеграцію змісту дошкільної освіти, формування у дітей пошуково-дослідницьких умінь, елементарних математичних уявлень, цілісної картини світу, компетентної поведінки в різних життєвих ситуаціях.

Освітня лінія «Мовлення дитини» передбачає засвоєння дитиною культури мовлення та спілкування, елементарних правил користування мовою у різних життєвих ситуаціях. Оволодіння мовою як засобом пізнання і способом специфічно людського спілкування є найбільш вагомим досягненням дошкільного дитинства. Мова виступає «каналом зв'язку» для одержання інформації з немовних сфер буття, засобом пізнання світу від конкретно-чуттєвого до понятійно-абстрактного. Мовленнєве виховання забезпечує духовно-емоційний розвиток дитини через органічний зв'язок із національним вихованням. Мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку складається із різних видів говоріння та слухання, у процесі якої формуються мовленнєві вміння і навички. У новому варіанті БКДО пропонується вивчення української мови в дошкільних навчальних закладах національних спільнот. Зокрема зміст освітньої лінії передбачає залучення дітей інших національностей, які є громадянами України, до оволодіння українською мовою як державною на рівні вільного спілкування з іншими дітьми і дорослими, виховання інтересу та позитивного ставлення до української мови. Кожна освітня змістова лінія Базового компонента дошкільної освіти завершується узагальненим визначенням результату освітньої роботи – сформованістю певного виду компетенцій таких як: здоров'язбережувальна, особистісно-оцінна, родинно-побутова, соціально-комунікативна, природнича, предметно-практична, художньо-практична, художньо-літературна, театральна-ігрова, ігрова, сенсорно-пізнавальна, математична, мовленнєва з її різновидами, комунікативна.

Вперше у змісті БКДО подано варіативну частину з освітніми лініями «Комп'ютерна грамота», «Іноземна мова», «Хореографія», «Шахи» та ін.

При цьому, варіативна складова змісту дошкільної освіти визначається самостійно дошкільним закладом з урахуванням особливостей регіону, навчальних закладів, індивідуальних освітніх запитів дітей та (або) побажань батьків, або осіб, які їх замінюють. Це можуть бути і інші варіативні освітні лінії з фізичного розвитку дітей (секційні, гурткові заняття), з образотворчої діяльності, логіки, алгоритміки, художньо-мовленнєвої діяльності та ін.

Щодо програмно-методичного забезпечення, то у вступній частині документа прописано: «БКДО – це Державний стандарт дошкільної освіти України, який реалізується програмами та навчально-методичним забезпеченням, що затверджуються Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України. Зауважу, що до розробки нової редакції БКДО було залучено широкий загал практиків, які й будуть основними впроваджувачами його змісту в

практичну діяльність ДНЗ, а також провідних учених України в галузі дошкільної освіти. Це була єдина команда одноступенівців.

Я б хотіла зупинитись ще на одному досить актуальному питанні, з яким досить часто звертаються до нас практики, а саме: як бути з підготовкою дітей до школи? Яким чином забезпечити наступність між дошкільною і початковою ланками освіти? Як підготувати дітей до школи?

Ніхто не буде заперечувати, що ще й сьогодні відбувається підміна загального завдання наступності двох перших ланок освіти більш вузькою проблемою підготовки дітей до школи; ігноруються закономірності психічного розвитку дитини та вікова сензитивність становлення різних психічних функцій і якісних новоутворень у дошкільників і молодших школярів відбувається «штучна акселерація», що стимулює недопустиме «дорослішання» дошкільної освіти.

На жаль, підготовка дітей до школи здебільшого зводиться до формування вузько-предметних «ЗУНів», що призводить до дублювання змісту, форм і методів шкільного навчання, що не тільки знижує інтерес дітей до навчання, а й зашкоджує їхньому здоров'ю.

Зауважимо, що в масовій практиці наявні різні підходи щодо розуміння самого поняття і процесу здійснення наступності між ДНЗ і початковою школою як вихователями, так і вчителями початкової школи. А саме: для вчителя початкової школи наступність – це передусім наявність у дитини перед вступом до школи певної суми знань, умінь і навичок, учителі не беруть до уваги психологічну готовність дитини до школи. Для вихователів ДНЗ наступність – це насамперед піклування про те, щоб до дітей, які прийдуть до школи, не було претензій до їхньої поведінки та щоб діти почували себе комфортно, були готові до школи, до нової соціальної позиції – школяра.

Отже, відповідь може бути однозначною: ніякої спеціальної предметної підготовки дітей до школи в ДНЗ і в інших типах закладів не може бути. Дитина мусить бути готова до школи особистісно-психологічно і соціально, що й передбачено БКДО, що й забезпечить виконання вимог БКДО та сформованість у дітей різних видів компетенцій, які стануть підґрунтям для формування ключових компетенцій у початковій школі.

На мою думку, наступність і перспективність розвитку особистості дитини впродовж двох перших періодів дитинства (дошкільної і початкової ланок) передбачає насамперед зміну типів сумісної діяльності дитини і дорослого.

Ученими визначено три типи спільної діяльності дитини з педагогом. Перший тип – репродуктивний, побудований на інструктивно-виконавських нацятках. Дорослий для дитини виступає тільки як носій соціально заданої суми «ЗУНів», яку дитина обов'язково повинна засвоїти шляхом копіювання і наслідування під безпосереднім контролем педагога.

Другий тип сумісної діяльності – квазієвристичний. Дорослий залишається носієм «ЗУНів», натомість намагається створити квазіпроблему для дитини, він наштовхує дитину на ті способи вирішення навчального завдання, які сам добре знає. І в середині означеного типу сумісної діяльності також не виникає справжнього спілкування дитини з дорослим.

Насамкінець третій, розвивальний тип сумісної діяльності, який передбачає відкриту проблемність як для дитини, так і для педагога, виникає ситуація невизначеності, пошук шляхів її вирішення, що передбачає обов'язково розвивальне спілкування між педагогом і дитиною, формування здібностей, які були відсутніми як у дитини, так і в педагога. Таке розвивальне спілкування веде до саморозвитку, до формування творчої особистості як дитини, так і педагога. За цим типом дієвою є формула: «Робимо разом», «Роби зі мною», «Роби краще за мене», що відповідає гуманістичній парадигмі освіти.

Отже, наступність і перспективність повинна передбачати орієнтацію і вихователів дошкільних закладів, і вчителів-класоводів на третій, розвивальний тип – сумісну діяльність з дітьми, який враховує вікову дитячу індивідуальність, спонукає її до творчого самовиявлення, зберігає унікальність і самобутність дошкільного дитинства, забезпечує літичний, безкризовий перехід дошкільника в позицію особистості другого дитинства і віддзеркалює розвивальний характер освіти.

Водночас не можна вести мову про ефективну, повноцінну підготовку дітей до навчання у школі, якщо не враховувати її психологічний аспект, тобто стан внутрішньої

готовності дитини до переходу в нову соціальну позицію «школяр», у новий соціальний освітній простір розвитку – «школа». Готовність – це усвідомлений стан організму до сприйняття певної нової діяльності, нової інформації, який запобігає виникненню кризових явищ.

Психологічна готовність дітей до школи передбачає формування у дітей певного ставлення до школи (як серйозної і соціально-значущої діяльності), тобто відповідну мотивацію навчання, або мотиваційну готовність, а також забезпечення відповідного рівня інтелектуального, мовленнєвого та емоційно-вольового розвитку дитини.

Ніхто не заперечує, що готуючи дітей до школи, слід уникати надмірного перевантаження дітей дошкільного віку інформаційними відомостями з різних освітніх галузей, які не узгоджуються з потенційними віковими можливостями їх засвоєння. Наприклад, такими, як знання з фізики, математики, грамоти, геометрії, історії, астрономії, географії, валеології, анатомії і фізіології тощо, якими начинені і сьогодні варіативні програми дошкільних закладів, зокрема приватних форм підготовки дітей до школи. Все частіше можна почути сьогодні, що наші діти акселерати, вони мають неабиякі потенційні можливості для засвоєння складного матеріалу, потрібно лише розробити відповідну методику навчання. Запереченням цієї сентенції є слова В. Котирло про те, що «прямої і однозначної залежності розвитку від навчання немає».

Розвивальний ефект навчання залежить від його змісту і методів, тобто чого навчають і як навчають, а зміст і методи навчання обов'язково лімітуються віковими можливостями дітей, і в доборі змісту навчання ні в якому разі не можна ігнорувати вік дитини, оскільки, за образним виразом академіка О. Запорожця, «проблема віку, яку ми виштовхнули у двері, стукає у вікно». Не можна навчити дітей всього, чого захочуть дорослі і чого вони можуть навчити; важливо для нас, щоб одержані знання сприяли розвитку дитини, а не були «мертвим вантажем чи механічно відтворювалися», нам не потрібно, щоб дитина була схожою «на автоматичний устрій, який би видавав те, що в ньому було запрограмовано».

Вважаю, що в новій редакції БКДО закладені перші сходинки наступності й перспективності між дошкільною і початковою ланками освіти на державному рівні, залишається їх реалізувати в новому програмно-методичному забезпеченні БКДО.

Які ж перспективи подальшого розвитку дошкільної освіти України? На мою думку, це такі:

- охопити всіх дітей дошкільними закладами, ліквідувати «тисячні» черги батьків, які бажають віддати своїх дітей до дошкільного закладу, шляхом побудови нових ДНЗ за новими оригінальними проектами. До речі, конкурс таких проектів у цьому році було проведено МОНмолодьспорту України;

- забезпечити дошкільні заклади ігровим, дидактичним та наочним матеріалом. Вимагає оновлення й осучаснення меблеве обладнання дошкільних закладів. Все це, безумовно, вимагає збільшення державного цільового фінансування дошкільних закладів.

На часі і побудова нових навчально-виховних комплексів «Дошкільний навчальний заклад – початкова школа», «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа», в яких би діти перебували з 3-х років до випускного класу. В цьому я вбачаю майбутнє неперервної освіти.

Вимагає державного втручання і видання дитячої книжки, художньої літератури для дітей різного дошкільного віку.

На часі комп'ютеризація дошкільних навчальних закладів, особливо в сільській місцевості з метою реалізації варіативної частини БКДО.

Постійне підвищення на державному рівні статусу працівників дошкільної освіти.

Розробка нового Державного стандарту вищої освіти зі спеціальності «Дошкільне виховання» та його узгодження зі змістом нової редакції Базового компонента дошкільної освіти.

Вважаю, що в новій редакції БКДО закладені перші сходинки наступності і перспективності між дошкільною і початковою ланками освіти на державному рівні, залишається їх практично реалізувати в новому програмно-методичному забезпеченні БКДО та з державною допомогою модернізувати українське дошкілля.

РОЗДІЛ V.
ПЕДАГОГ, НАУКОВЕЦЬ: ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА
АЛЛИ МИХАЙЛІВНИ БОГУШ

29 жовтня 2014 р. свій ювілейний день народження святкує заслужений діяч науки й техніки України, відмінник освіти України Алла Михайлівна Богуш, академік, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії й методики дошкільної освіти Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (м. Одеса) та педагогічного сектору Південного наукового центру НАПН України, засновник нового наукового напрямку у вітчизняній педагогіці – дошкільної лінгводидактики, фахівець з методики навчання дітей раннього й дошкільного віку. Її учні, послідовники, друзі, однодумці та колеги щиро вітають іменинницю!

Вітання від ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Високоповажану Аллу Михайлівну, чарівну і мудру жінку, надійну, працюовиту, високопрофесійну колегу, інтелігентну і толерантну людину, лідера української дошкільної лінгводидактики щиро вітаю з ювілеєм!

Усе своє сумлінне життя академік Богуш присвятила нелегкій справі на ниві освіти й науки, вкладаючи в душі учнів зернини своєї мудрості. Ми всі знаємо Вас як талановитого керманіча й організатора, хорошу й порядну людину, справжнього знавця дитячих душ, невтомного працівника, який завдяки мудрості, толерантності, почуттю відповідальності, здобув заслужений авторитет з-поміж освітян всієї України і зарубіжжя. Поряд із Вами ми всі стаємо трішечки кращими й мудрішими.

Алла Михайлівна, як і наша багатостраждальна Україна, ніколи не стомлюється іти вперед, як і наш народ, не перестає вірити в себе, у справжність власного духу.

Нехай Ваша фаховість і гуманність, життєві знання і досвід, доброта і людяність і надалі сприяють розбудові нашого краю та всієї України! Невичерпної Вам творчої наснаги і завзяття, вагомих успіхів і всіляких гараздів! Хай Боже благословення завжди буде з вами та дарує непохитну віру, надію, любов, що збережуть Вашу оселю, Ваших рідних. Хай Ваша невтомна праця і світла мрія благословляться заслуженою винагородою!

Будьте багатими на дружню розмову, привітними і лагідними, будьте уважними до звичайного й наполегливими в небуденному. Я вірю, що зірка щастя яскраво палатиме у Вашій душі і світитиме нам довго-довго. Віряться, що клопоти і турботи не завадять повному мріяти й по-новому вірити в дива! Щастя Вам в усьому, шановна Алло Михайлівно!

З повагою,

ректор ДЗ „ПНПУ імені К. Д. Ушинського”,
академік НАПН України

О. Я. ЧЕБИКІН

МІСІЯ БУТИ ВЧЕНИМ І ПЕДАГОГОМ

Велику науку завжди роблять великі люди... Це їх право, але ще й більше обов'язок перед суспільством, який їм посланий зверху і на все життя залишатися такими. Хтось це право використовує виключно з метою самоствердження і самозадоволення. Хтось користується своєю місією виключно заради наукових амбіцій. А хтось максимально ефективно реалізує всі свої потенціали в різнобічному спектрі професійних, наукових і особистісних можливостей. Саме такою людиною великої науки є АЛЛА МИХАЙЛІВНА БОГУШ.

Мимоволі звертаєшся до себе з риторичним питанням: – Чи легко бути першою особою науки, а тим більше педагогічної, яка несе провідну місію в моральному, духовному, інтелектуальному становленні суспільства, та наука, яка закладає соціальний фундамент

суспільства, визначає його сьогодення і майбутнє? Звичайно, розумієш, що складно. Виконувати таку місію – це означає бути завжди активним, вимогливим до себе, відчувати сучасність у науці і соціумі.

Дошкільна наука завжди була і залишається наукою особистостей. Саме особистості, а не цифри і технології визначають основний вектор розвитку дошкільної науки і безумовно дошкільної освіти. Як важливо, коли фундатором саме такої людської науки є така особистість, як Алла Михайлівна Богуш.

Ми розцінюємо можливість працювати поруч з такою людиною як велике професійне щастя й удачу. Що отримуємо ми в нагороду від наукового, педагогічного та особистісного спілкування з Аллою Михайлівною?

- Ми як університет – високий науковий та професійний статус, серйозну і фундаментальну наукову школу, центр формування науково-педагогічних кадрів;

- Ми як інститут дошкільної та спеціальної освіти – найвищий науково-викладацький потенціал в Україні за спеціальністю «Дошкільна освіта», центр підготовки фахівців з дошкільної освіти і дошкільної лінгводидактики, висококваліфікований зміст підготовки дошкільних працівників;

- Я як директор інституту – найкращий приклад ученого, досвідченого керівника, можливість отримати кваліфіковану консультацію та поради з питань організації навчально-виховного процесу у вищій школі;

- Ми як викладачі та колеги – зразок викладацького професіоналізму, вченого і сучасної ділової жінки;

- Ми як молоді вчені – гідний приклад працездатності, творчості, генератора наукових ідей і практичних проектів;

- Ми як аспіранти і докторанти – вченого і наставника, радника в організації науково-педагогічних досліджень, керівника наукової школи з проблем дошкільної освіти та засновника дошкільної лінгводидактики;

- Ми як студенти – кращого викладача і лектора з проблем дошкільного виховання та методики дошкільної освіти.

Отримавши таку прекрасну можливість професійного та особистісного прикладу на різних рівнях соціальної ієрархії, у нас теж є місія – бути гідними колегами, науковцями, послідовниками, одностайними, учнями та студентами провідного вченого України – дійсного члена АПН, професора, доктора педагогічних наук Богуш Алли Михайлівни!

Т. Г. ЖАРОВЦЕВА, д-р пед. наук, професор,
директор Інституту дошкільної та спеціальної
освіти ДЗ „ПНПУ імені К. Д. Ушинського”

Слово про Вчителя

Я належу до тих багатьох (а їх, справді, багато в Україні) людей, кому поталанило бути учнем Алли Михайлівни Богуш, по-справжньому Великої людини, і я вдячна долі за цей подарунок.

У моєму житті Алла Михайлівна багато років займає особливе місце. Спочатку – у книжково-портретному варіанті. Коли я прийшла вчитися в Артемівське педагогічне училище, її портрет висів на дошці „Гордість училища – наші випускники”, а підручники і посібники за її ім’ям були неодмінним атрибутом навчального процесу. Тобто, не погрішу істиною, якщо скажу, що Алла Михайлівна супроводжувала процес мого професійного становлення.

А от стосунки „учитель – учень” почалися значно пізніше і досить символічно. Алла Михайлівна мене вразила у прямому і переносному значеннях слова. Було так. Особисто ми познайомилися у 1995 році на науковій конференції, присвяченій 95-річчю з дня народження О. В. Запорожця, через декілька років після закінчення моєї аспірантури (НДІ дошкільного виховання АПН СРСР у Москві). Алла Михайлівна виступала на пленарному засіданні з глибокою, змістовною доповіддю, і лише у перерві, у близькому

спілкуванні стало зрозуміло, що вона сильно застуджена і тримається через силу. Особа Алли Михайлівни вразила мене надзвичайно. Її просто не можна було пропустити, не помітити – яскрава і сильна, впевнена, вона світилася якимось внутрішнім світлом. До тих пір я, як учениця московської наукової школи, прямо скажу, не дуже була орієнтована на українську науку. А тут, можливо вперше, з гордістю відчула свою приналежність до української наукової спільноти, повірила у щирість намірів цієї маленької жінки і дуже захотіла, щоб вона дозволила бути разом з нею, робити спільну справу. Отже, можна сказати, що Алла Михайлівна „заразила” мене любов’ю до науки.

Як стверджують знавці, величезне значення для формування характеру, вдачі, долі людини мають різноманітні символічні знаки, зокрема місце, день, коли вона народилась. Так, напевне, воно і є. Її батьківщиною стало маленьке містечко-трудівник – Єнакієве, що на Донеччині. З молоком матері, важким шахтарським хлібом вона прийняла єдиний можливий для себе спосіб буття – у постійній, наполегливій праці. Крім того, символічно і те, що Алла Михайлівна святкує свій день народження разом з комсомолом. Можливо, саме в цьому секрет її світу юності, що негасимий у її очах.

Оглядаючи життєвий і професійний шлях будь-якої видатної особистості, важливо не впасти до занебесного оспівування й піднесення, коли за красивими словами стає не видно самої людини. Менш за все мені б хотілося загубити те найважливіше, що вражає в особі мого Вчителя і досі, тому означу лише найсуттєвіше.

Алла Михайлівна Богуш – відомий науковець, величезна трудівниця. Одне з підтверджень тому – цей покажчик наукових, науково-методичних праць – підручників, монографій, посібників, статей, доповідей, науково-популярних публікацій, багато з яких видано іншими мовами. Коло її інтересів надзвичайно широке: філософсько-етичні проблеми сучасної освіти, духовного і морального виховання, визначення місця дитинства в суспільстві; мовленнєвий розвиток дошкільників і різні аспекти професійної підготовки фахівців з дошкільної освіти; історичні нариси видатних вітчизняних і зарубіжних педагогів тощо. Упродовж останнього десятиліття А. М. Богуш активно досліджує нові освітні технології, здійснює пошуки шляхів реалізації завдань духовного виховання дітей і молоді, гуманізації освітнього процесу. Праці А. М. Богуш відзначаються високим науковим рівнем та оригінальністю. Усе, до чого доторкається талановита рука висококваліфікованого науковця, перетворюється на шедевр. Чи це нова стаття, монографія, словник чи розроблений і втілений нею у життя повноцінний освітній проект. Про її незаперечний авторитет як ученого-методиста, педагога-гуманіста, свідчать численні посилання у наукових виданнях, посібниках, програмах, інтенсивні посилання на її монографії, статті, піднесені відгуки в педагогічній пресі.

Не менш значущою ознакою її високого наукового рівня є величезний загін аспірантів і докторантів, що зветься „Науковою школою академіка Алли Богуш”. П’ять захищених докторських, а ще п’ятеро докторантів працюють над ними, близько шістдесят кандидатських дисертацій, науковим керівником яких вона була і продовжує керувати, допомагати, наставляти своїх учнів. Це – безперечне свідчення наполегливості й ретельної праці академіка А. М. Богуш, це дні й ночі роками над чиймись текстами, консультації та розмови з кожним, численні (і кожного разу, як уперше) переживання на захисті, щоб усе відбулося належним чином. Це неформальне спілкування у режимі „керівник – виконавець”. Алла Михайлівна завжди вболіває за наші родини, опікується проблемами наших дітей, знає все про наших чоловіків і батьків, переймається нашими професійними справами тощо. У кожного з нас вона вклала частину своєї душі, розуму, сил. Академік А. М. Богуш часто опонує на захисті дисертаційні дослідження, нею написано чимало рецензій, відгуків на автореферати та дисертації. Скільком вона дала дорогу в життя, благословила ступити на науковий шлях! Далеко за межами Одещини і України відома наукова школа Алли Михайлівни Богуш, яка досліджує і розробляє інноваційні технології навчання української мови, модернізації освітнього процесу в закладах освіти та підготовки професійно компетентних фахівців дошкільної освітньої галузі. Наукові дослідження школи академіка А. М. Богуш здійснюють викладачі Слов’янського, Миколаївського, Запорізького, Київського, Рівненського,

Севастопольського, Луганського, Бердянського, Івано-Франківського, Вінницького, Маріупольського, Придністровського, Волгоградського, Кримського та багатьох інших гуманітарних та педагогічних університетів. Як результат – десятки захищених кандидатських дисертацій уже тепер її учнів і послідовників, сотні наукових публікацій, підручники для ВНЗ, методичні розробки і матеріали для освітніх закладів України. Тож щедро розсіялося зерно її розуму й душі по всій землі! Постійно з усіх куточків України та й із-за кордону летять листівки, листи, а ще частіше лунають дзвінки від вдячних учнів та колег, які висловлюють подяку Аллі Михайлівні за допомогу, за добру пораду, підтримку, розуміння (Україна, Росія, Білорусь, США, ЮАР, Молдова та ін.). Пошукова й наукова діяльність Алли Михайлівни спонукає нас, її учнів і послідовників, усвідомлювати і розуміти свою роль у суспільстві, самим безперервно вдосконалюватись.

Алла Михайлівна Богуш – Учитель від Бога, Учитель для багатьох поколінь педагогів дошкільної освіти України і пострадянського простору. Немає у світі такої аудиторії, яка б разом умістила студентів і магістрантів, педагогів-практиків, хто слухав і слухає її лекції, і тепер навчається науці розуміти Дитину, служити їй вірою і правдою. Алла Михайлівна – єдиний в Україні „дошкільний” академік, активно відстоює права й інтереси українського дошкілля, намагається укріпити його позиції у сучасному суспільстві, згуртовує наукову громадськість навколо проблем теорії і практики сучасної освіти, передусім дошкільної, прагне розв’язувати актуальні проблеми сучасної лінгводидактики.

Ми рідко замислюємося над тим, як впливає особистість Учителя, викладача на вибір професійної діяльності, на її характер, ставлення до дітей, до людей у цілому. Слово Вчителя, Алли Михайлівни Богуш, завжди слухають із захопленням, адже вона йде в ногу з часом, а подекуди випереджає його. Окрім того, студенти, магістранти, аспіранти, педагоги часто звертаються до неї за порадою, підтримкою, знаючи, що це мудра, щира людина з великим серцем, якого вистачає на всіх. Вона має неабиякий талант згуртовувати навколо себе людей та мобілізувати їхній творчий потенціал. Впевнена, що в житті багатьох людей Алла Михайлівна зіграла ключову роль. Коли доля посилає тобі такого Вчителя, все подальше життя намагаєшся бути гідним його.

На перший погляд сторонньої людини життєвий шлях Алли Михайлівни Богуш, видатного українського вченого, може здатися широким прямим проспектом, на якому одні перемоги і досягнення. Дійсно, шлях, який пройшла маленька, тендітна жінка, – це шлях мужнього, нестримного й невтомного долання багатьох життєвих висот. Адже дівчинка з маленького шахтарського містечка, як Попелюшка з відомої казки, досягла надзвичайних вершин – академік, дійсний член Академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри славетного університету, академік багатьох зарубіжних Академій наук, голова докторської спеціалізованої ради, керівник наукового центру. Цей список можна продовжувати ще довго. Хіба не широкий уквітчаний проспект? Хіба не щаслива доля? І лише вона сама та її близькі й рідні знають істинну ціну її життєвого успіху. Лише безупинна наполеглива праця могла дати такі плідні результати, підняти до вершин досконалості. Не можна не захоплюватися Вашим фантастичним працелюбством і організованістю, дорогий Учителю, вмінням наповнювати смыслом кожен мить свого прекрасного життя.

Алла Михайлівна Богуш – чарівна Жінка, сучасна, стильна, красива, енергійна, жінка-свято. Для нас, її учнів, завжди залишається загадкою її здатність бути у формі всі двадцять чотири години на добу. Жодного послаблення, жодного випадку відсутності зачіски, макіяжу, височених підборів, прикрас, зі смаком дібраних до костюму. Її зовнішність – також наука залишатися чарівною попри всі обставини життя. Неодноразово нас, своїх учениць, Алла Михайлівна вражала невсипущою енергією, коли після важкого, напруженого, нервового дня, не ми, дівчата, а вона виявлялася здатною так смачно відплясувати, так щиро співати, що не можна було залишатися осторонь, відсидітися, що нам ставало соромно за нашу „молоду” слабкість.

Де ж те джерело натхнення, що живить її? Звідки ця невичерпна енергія? Віра? Здоровий спосіб життя? Надзвичайно висока самоорганізація? Життєлюбність і позитивне

мислення? Близькість до Дитинства? Відверто сказати, джерела ми і самі знаємо, але треба ще вміти підпитуватися з них так, як робить це вона.

Доля щедро обдарувала Аллу Михайлівну Богущ найкращими людськими чеснотами, які стали їй та нам усім у пригоді. Вона – носій рідкісного таланту – єднати людей. З чотирьох відомих арифметичних дій вона все своє життя обходиться лише двома – множенням і додаванням: не ділить між, а помножує свою любов на всіх нас, кожного з учнів, складає лише позитиви, лише досягнення кожного, збільшуючи нашу віру в себе. Вона часто повторює, як наказ: „Ви маєте триматися разом. Ви маєте допомагати один одному. Ми всі рідні, ми робимо спільну справу. Ми – єдина школа”. Обов’язковим елементом святкування дня її народження є свято, яке власноруч влаштовує у себе вдома наш Учитель для нас, „моїх дівчаток”, як вона нас називає. Збираються учні, аспіранти, докторанти до столу, який готує сама Алла Михайлівна, адже вона майстриня приготувати і частувати. Не менше п’ятнадцяти-двадцяти найсмачніших страв! І розмови, і тепло великого сімейного столу, і відчуття власної причетності до школи, Учителя, кожного з присутніх, відчуття єдності... Спасибі долі за те, що все це є у моєму житті.

Низьке уклінне спасибі, Вам, Учителю! Будь ласка, будьте нам всім довгі роки здорові. Ми сподіваємося на Вас, ми любимо Вас, ми поруч.

Від ваших учнів,

Н. В. ГАВРИШ, д-р пед. наук

СПОГАДИ

Пам’ятаю 1987 рік. Алла Михайлівна приїхала до нас головою ДЕКу. Незвично, відносно інших працівників, жвава, швидко працює, надактивно реагує на все довкола, і при цьому спокійна і лагідна.

Вже минуло з тих часів 27 років, а Алла Михайлівна, здається, ще більш енергійна. Її енергії та любові до науки може позаздрити кожен – і початківець, і зрілий науковець.

Не знаю «аналога» особистості, в якій би так поєднувалось уміння зрозуміти психологію людини, з якою Вона спілкується, віднайти для неї оптимальний вид співпраці, спілкування та діяльності у педагогічному колі.

Фактично зібравши до купи науковий досвід поколінь науковців, Алла Михайлівна підняла і розкрила новий науковий напрям століття – **лінгводидактику дошкільця**.

Зичу Людині з ВЕЛИКОЇ БУКВИ, Психологу, Педагогу, Науковцю-менеджеру, Ученій зі світовим ім’ям здоров’я на довгі роки, невтомності у праці, невгамовності, світлого розуму, щастя.

д-р пед. наук, професор кафедри теорії
і методики дошкільньої освіти
ДЗ «ПНПУ ім. К. Д. Ушинського»

Н. Г. ГРАМА.

Вітання моєму Вчителю

Минуло стільки років.

От, здавалось би,

Цей час безслідно взяв і промайнув.

А ні. Бува, достатньо навіть малості,

Щоб ти про це ніколи не забув.

А тут – життя така значна частина!

Вона і формувала, і плела

Мене як особистість, як людину,

А Вас – мені Учителем дала!

Я згадую, як Ви своїм наставництвом,

Своїм жіночим і людським теплом

Як мама номер два, мене направили

На власний шлях, на власний життєдром.
І як багато щастя й миру хочеться
Вам щиро і натхненно побажать,
Хай милість Божа Вам із неба точиться,
Здоров'я ж буде на оцінку „п'ять”!
Живіть, дивам щоденності радіючи,
Із посмішкою щастя на устах!
Про висоту нових польотів мріючи,
Яскравий свій продовжуючи шлях.

*З повагою і вдячністю,
ваша учениця Юлія РУДЕНКО*

Молитва за Аллу Богуш

А ось як все воно є...
Любов до Бога, любов до життя
Людина-Мрія, Людина-Буття
Апостол дошкілля, який на землю зійшов,
Божественне благословіння...
От що треба дітям – любов...
Господи, борони цю людину,
Укрий, Божа Матір, у важку хвилину...
Шана Вам та низький уклін!

З віком починаєш розуміти, нічого в житті не відбувається випадково. Невипадковою є і зустріч з прекрасною людиною, моїм Вчителем Богуш Аллою Михайлівною. Важко уявити, як би склалась моя подальша доля, якщо б я не зустріла на своєму життєвому шляху її – Доленосну, Мрійливу, Загадкову, Чарівну, з безоднними блакитними очима... Моя перша зустріч з Аллою Михайлівною сталася в день мого народження, коли я отримала тему своєї дипломної роботи... Це Доля, скажете Ви. Це Щаслива Доля – скажу я. Я пишаюсь тим, що можу працювати поряд з цією Людиною, можу з нею спілкуватися...

У важкі часи, у часи роздумів наодинці, у часи радості завжди пам'ятаєш про Людину, що дала тобі крила, крила, що допомагають у важкі хвилини, крила, що не дають впасти, коли видається, все, життя закінчується.... Крила, що накривають тебе та захищають від недолі....

Алло Михайлівно, в день вашого 75-річчя хочу побажати Вам Божої любові, нескінченних земних радощів. Дякую, що Ви є в моєму житті.

*З безмежною вдячністю, ваша учениця
Юлія РУДЕНКО, м. Одеса*

Ну що б, здавалося, слова...

Алла Михайлівна Богуш належить до тих великих достойників, яких знають і шанують в усіх куточках нашої України. Самобутні наукові напрацювання Алли Михайлівни якісно синтезують складні питання української лінгводидактики і вищої професійної освіти, а глибокі теоретичні міркування вченої ради завжди очікувані в будь-якій представницькій аудиторії. Вона талановитий і плідний учений, праці якого завжди на слуху: їх читають і цитують не лише студенти і аспіранти, на них покликаються й маститі зарубіжні і вітчизняні науковці. Гідний подиву й унікальний лінгводидактичний набуток А. М. Богуш, присвячений мовному вихованню дошкільнят. Вона послідовно, толерантно і переконливо обстоює зміст

рідномовних обов'язків, у яких, на її думку, сила і могутність нації, сутність національної ідеї, всього того, чого нам сьогодні так бракує в духовному вихованні молоді.

Алла Михайлівна – це знаний красномовець, адже її виступи на освітянських форумах, наукових конференціях, зборах Національної академії педагогічних наук або засіданнях спеціалізованої вченої ради завжди залишають незабутні враження, запалюючи інших інтелектуальною енергією. Сказане нею стає по-справжньому зрозумілим, близьким людям різних зацікавлень і наукових уподобань, а не лише фахівцям з лінгводидактики.

Академік А. М. Богуш – учений і педагог із Божою іскрою, оскільки своїм учительським подвижництвом виховала тисячі студентів і десятки аспірантів та докторантів. Саме в процесі діалогової взаємодії проходять зустрічі з нею, які збагачують і студентів, і молодих науковців, і викладачів-початківців новими ідеями, враженнями, цінностями. Усіх вражає її наукова толерантність, що виявляється в неупередженій інтерпретації фактів іншого дослідження чи наукової школи незалежно від особистих симпатій.

Якось по-особливому заяскравив у науковій біографії Алли Михайлівни одеський період, ознаменований цілою плеядою вдумливих і талановитих учнів, які розвивають і примножують ідеї свого вчителя, наукового керівника. Усі, хто спілкуються з нею, відчувають широчінь її душі, прагнення підставити своє плече; не помічають дистанції чи ділової холодності в голосі та серці, бо просто і невимушено веде науковий діалог професор зі своїми учнями й колегами. Відома і наукова принциповість А. М. Богуш, яка не дозволяє ані собі, ані своїм здобувачам поспішності чи наукової легковажності, підміни істинних доказів азів й аргументів першим-ліпшим поясненням. Тому і йдуть до неї – як до наукового керівника і як до людини – за порадою, допомогою з усієї України. Глибина її думки якимось незбагненим чином поєднується з простотою викладу, змістовністю самої промови, чим, вочевидь, запалює навколо себе інших.

Якщо говорити про чесноти Алли Михайлівни, то це, найперше, – мудрість і жіночність, що гармонійно злилися в її образі. У ній приваблює все: надзвичайно елегантна зовнішність, чарівна усмішка, завжди вдумливі очі, що випромінюють внутрішнє сяйво її душі; якийсь особливий тембр голосу з незабутніми інтонаційними переливами, образність мовлення, то природно стриманого, то емоційно забарвленого, а головне – процес неординарного мислення цієї жінки-мислителя, який народжується, розгортається і пульсує на очах аудиторії, захоплює слухачів, торкаючись найпотаємніших глибин свідомості, душі і серця.

До ювілею Алла Михайлівна прийшла з добрим ужином, подарувавши своїм шанувальникам низку підручників, посібників, велику кількість наукових статей; запалила на українському лінгводидактичному овиді ще кілька нових зірок у вигляді захищених під її мудрим керівництвом кандидатських і докторських дисертацій. І продовжує невтомно й одержимо працювати далі. Кожна мить життя Алли Михайлівни – це відповідь сучасникам і нащадкам на запитання про те, заради чого і як повинна жити людина, аби увічнити своє ім'я не миттєвими почеснями чи зовнішнім хизуванням, а доброю славою та вдячними спогадами.

Своєму Вчителеві від імені численної когорти одеських наукових прихильників і однодумців бажаю успіхів, творчого натхнення, яскравих ідей та міцного здоров'я для втілення всіх творчих і наукових задумів. Нехай барвистими квітами стелиться Ваша життєва дорога, куди б Ви не прямували нею – до рідної домівки, в університетську аудиторію чи дитячий садок, на засідання вченої ради. Нехай доля і надалі відкриває Вам свої нові таємниці, якими Ви щедро обдаровуєте всіх, хто потребує вогню Ваших думок. Многая літа нехай горить людям Ваш вогник мудрості й тепла, яким Ви не забаритесь поділитися з усіма.

Щиро Ваша,

Жанна ГОРІНА, канд. пед. наук, доцент

СПОГАДИ І ВДЯЧНІСТЬ

Багато щирих слів сказано і написано про Аллу Михайлівну Богуш. Вона єдиний академік у галузі дошкільної педагогіки, загальнонавчального авторитет не тільки в Україні, а й за кордоном, засновник дошкільної лінгводидактики, солідної наукової школи, зростала і

виплекала цілу плеяду її послідовників. Багато хто з науковців-початківців бажав і бажає стати саме її учнем. Особисто мені, як одній із тих, кому поталанило бути ученицею Алли Михайлівни, хотілося б розповісти про неї крізь своє власне бачення і трішки в іншій проекції.

У кожного в житті є люди, які особливо значущі особисто для нього. 18 років пройшло з того часу, коли я вперше познайомилась з Аллою Михайлівною. То є ціле життя, адже хтось народився і досяг повноліття за цей час. Щодо мене, то на ці 18 років припало моє особистісне становлення як людини, жінки-матері, педагога, науковця. І всі ці грані мого становлення тісно переплітаються з особистістю Алли Михайлівни, точніше позначені її впливом.

Для мене Алла Михайлівна завжди була не просто науковим керівником кандидатської дисертації чи завідуючою кафедрою, не просто людиною, від якої багато що залежало в моїй професійній кар'єрі. Ні, то безперечно – важливі речі. Однак ще більш значимою Алла Михайлівна є для мене в особистісному сенсі, суто людському і, навіть, духовному. Скільки разів я звіряла свої дії, чи навіть думки з тим, що на це може сказати Алла Михайлівна, скільки реально і подумки зверталась до неї щодо тієї чи тієї проблеми, якогось епізоду у своєму житті, чи то стосувалось роботи, чи особистого. Її слова, поради, частіше короткі й лаконічні, вартували набагато більше довгих просторікувань і обговорень. Все чітко, ясно, назавжди вкарбовано в пам'ять.

Вона навчила мене багато чого. Зі мною залишилась як взірець і приклад її оригінальна манера у керівництві студентськими науковими роботами, прискіпливому коригуванні помилок при їх перевірці, і все це в нюансах, тонких рисочках... Часто ловлю себе на думці, що перейняла багато в чому і її стиль у написанні наукових статей, підготовці лекцій.

Не дарма кажуть, учитель – це і жнець, і жрець, і вдуду грець. Саме такою є – як учитель, учений, і навіть, жінка й мама – Алла Михайлівна.

Ось вона віддає перевірену роботу, покреслену фірмовими виправленнями із заспокійливо-обнадійливими словами „добре, молодець”, або безапеляційним вираженням „ні, не так”, а згодом, щось на кшталт: „перечитай Г. С. Костюка”, або „тільки уважно перевір, щоб не було плагіату”. Адже Алла Михайлівна перевіряла твою роботу не поспіхом, а уважно й прискіпливо вчитуючись, з чітким розумінням того, де саме слід підтягнути твій рівень до належного, а ще краще до якомога досконалішого.

Ось вона дає характеристику на захисті. Всі слова вивірені, не загальні, а чітко дібрані до особистості її учениць, зі зваженими прогнозами, і, водночас, теплі, обнадійливі. Як це важливо кожному з нас! Мати надію!

Ось вона стрімкою ходою заходить на кафедру з повідомленням „у нас сьогодні є важливі питання для обговорення”. Її безумовно дуже поважають, навіть трішки побоюються, але ЛЮБЛЯТЬ.

Ось вона знову кудись поспішає – подорожі потягом, літаком, автобусами давно стали для Алли Михайлівни звичною, майже щонедільною справою. Адже її чекають по роботі в Києві і у Львові, в Рівному і в Миколаєві, в Запоріжжі і в Івано-Франківську, в Луганську і в Артемівську, в Москві і Варшаві, в Стамбулі, і в Пекіні...

Ось вона готує смачний борщ, спілкується з рідними, друзями і однодумцями, по півгодини без зупину танцює швидкий вальс на своєму ювілеї, чим викликає щире захоплення й навіть здивування у своїх молодших учениць... А спробуйте-но самі так: гарно, з видимою легкістю, у швидкому темпі, без жодної задишки... О, то мабуть, спортивна молодість!

Вона ніколи не буває нудною, вона яскрава, різна і справжня: оптимістична й злегка скептична, завбачлива, прониклива й уважна до найтонших проявів і водночас довірлива та ладна не помічати „темних сторін”, зрідка імпульсивна, однак тверда у переконаннях і доброзичлива, весела, а подекуди й трошки сумна, сильна, коли треба і водночас тендітна і навіть романтична, модерна, починаючи від поглядів до стилю в одязі і класична, усталена в тому, що стосується загальнолюдських цінностей. Але завжди цілеспрямована, організована, активна, енергійна мудра, надійна й натхненна.

Алла Михайлівна допомагає своїм учням розвиватися не тільки в професійному, а й в особистісному житті, отримувати надзвичайно цінний трудовий і життєвий досвід. Можливо, тут ви мені заперечите, адже кожна людина, яка трапляється у нашому житті, „слугує” таким „учителем досвіду” в будь-якому сенсі. Однак не кожна володіє таким, майже магнетичним умінням побачити, вплинути й спрямувати саме на той шлях, який назначено саме тобі, який найкращий для окремо взятого учня (чи учениці).

Згадуючи якісь моменти життя, пов'язані з тією чи тією людиною, перед нами як свічечки спалахують певні найяскравіші епізоди, уривки речень, вирази обличчя, зовнішні картини, а іноді, ми пригадуємо і свої відчуття. Ось і зараз переді мною незабутні миті однієї із перших в житті конференцій – в Артеку влітку 2000 року, на яку мене запросила і взяла із собою Алла Михайлівна, наша перша з нею зустріч, і наступні, коли вона надихнула мене до роботи саме в тому напрямку, в якому я працюю ось уже 18 років, завжди гостинний дім Алли Михайлівни, ніби позначений затишним спокоєм і організованістю внутрішнього життя його господарки, слова Алли Михайлівни щодо майбутнього мого вибору: „а ти намагайся в ньому бачити тільки хороше”....

Кажуть, маленькі діти відчують і тягнуться до гарної і доброї людини. Не прийміть, як лестощі, але я це побачила і відчула навіть на прикладі кількох коротких зустрічей з Аллою Михайлівною мого сина Андрійка.

І ще одне. Гадаю, що не випадково людям дається прізвище в корені якого є „Бог”. Можливо саме так засвідчується не тільки особливе устремління або тяжіння людей з ось-такими позначеними Богом прізвищами до духовного, до невмирущого, а й їх призначення бути поводитирами на цьому шляху для інших.

Дорога Алло Михайлівно, щиро й уклінно дякую Вам не тільки за науку, в яку Ви ввели мене, а й за школу життя, уроки якого я, сподіваюсь, засвоїла. Бажаю Вам міцного здоров'я, життєвих сил і натхнення, успіхів у Ваших благородних справах в ім'я Дитинства. Ще раз будьте і будьте, Алло Михайлівно, бо ви та рідкісна і світла Людина, про яких говорять, що заміни їм немає.

З повагою і любов'ю,

Ваша Олена МОНКЕ

УЧИТЕЛЮ ПОСВЯЩАЄТЬСЯ

Есть люди – просто участники жизненных событий, которые пассивно плывут по реке жизни, созерцая окружающую действительность. Есть разрушители, которые уничтожают созданные другими ценности. И есть люди, изменяющие ход истории, творящие судьбы людей. Люди, которые рвутся вперёд и вверх к вершинам и ведут за собой других.

К таким людям, меняющим реальность, относится наша уважаемая Алла Михайловна, которая не только добилась практически недостижимых высот и была первооткрывателем и создателем целого научного направления, но и помогла открыть дорогу в жизнь многим и многим молодым учёным, дорогу в науку, в тот мир, который доступен лишь избранным.

Consumoraliisinserviando. «Светя другим, сгораю сам» – эта фраза наиболее полным образом подчёркивает стремление великих людей не просто прожить жизнь, а освещать мир светом своей души.

Дорогая Алла Михайловна! Я желаю Вам неиссякаемого горения. Чтобы Ваши глаза продолжали светиться тем добрым и надёжным светом, который согревает сердца и заставляет стремиться к самому лучшему, что есть в душе.

Пусть Господь Бог Вас хранит, оберегает и во всём помогает, так как Вы – его избраница.

Вы замечательный человек, потрясающая Женщина и невероятно мудрый и знающий Учитель. Пусть счастье никогда не покидает Ваш дом.

С уважением, ваша ученица

ШИЛИНА Наталия Евгениевна, канд. пед. наук
м. Одеса

Алла Михайловна!

С Юбилеем Вас!

Вы излучаете столько энергии и позитива, что этим заряжаются все,
кто рядом с Вами.

Скажу одно, оставайтесь прежней
Останьтесь той, в ком Вы сейчас живете,
Той чуткой, мудрой, очаровательной, простой.
Пусть жизнь порой жестокою бывает,
Останьтесь прежней, нужной и любимой навсегда.
Пусть этот мир Вам дарит только приятные сюрпризы.
Здоровья, любви, удачи и всегда ясного неба.

ИНЖЕСТОЙКОВА В. А.
ПНПУ им. К. Д. Ушинского, г. Одесса

Любимому учителю

Учитель, которого ждут...

Что значит слово „учитель”?
Наставник, мудрец, человек?
Значенье какое важнее,
Спорьте хоть целый век.
Думаю, просто профессией
Назвать учителя мало:
Выбрать свое призвание
Судьба ему указала.
Каким должен быть учитель –
Учитель, которого ждут?
Вопрос непростой, учтите,
Ответишь не в пять минут.
Он знает, как быть человеком,
Не лгать, не кривить душой.
Поможет он стать ученику
Не кем-то – самим собой!
Он хочет, чтоб в этом мире
Царили добро и покой
И солнем душа светилась
В каждом из своих учеников!

Он умеет помочь, – он поможет,
Если боль приключилась вдруг.
Умеет понять и услышать,
Как самый надежный друг!
Он сделать так может, чтоб зерна
Таланта большого в учениках
Взошли, расцвели и крепили,
Как главное чудо на свете!
Конечно, учителю трудно:
Душа постоянно в работе,
В стремленье отдать свои зания
В нелегкой об учениках заботе,
Наградой учителю служит
Свет восторженных глаз учеников,
Умение мыслить и слушать,
Взращенное в каждом из них!
Теперь я, пожалуй, отвечу,
Что слово „Учитель” значит.
Это Судьба и Призвание, Творчество,
Вера, Удача

Е. СОЦКАЯ, канд. пед. наук, доцент
м. Одеса

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

Вельмишановна Алло Михайлівно!

Від щирого серця вітаю Вас з нагоди дня народження від колективу викладачів і студентів Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського!

Найвищої оцінки заслуговує Ваша багаторічна плідна праця, що сприяє збереженню та примноженню наукового та освітнього потенціалу української педагогічної науки. Високий рівень компетентності та здібність до генерації ідей, блискуча ерудиція, глибина думки, енергетизм, сприйняття нового, талант дослідника та поважне ставлення до

ціннісного досвіду, накопиченого попередніми поколіннями науковців – це ті якості, що характеризують Вас як яскравого ученого та педагога.

Ми щиро вдячні Вам за багаторічну співпрацю. Ви підготували для нашого університету сім кандидатів та двох докторів педагогічних наук. Наші викладачі мають можливість переймати досвід Вашої роботи зі студентами під час проходження стажування на кафедрі, та захищати кандидатські й докторські дисертації в раді, які Ви очолюєте! Ви – високопрофесійний керівник-організатор, людина, віддана своїй справі, справжній патріот України!

Ми схиляємо голову перед Вашою невичерпною енергією, вмінням надихати, вселяти оптимізм і впевненість у своїх силах, стимулювати науковий пошук. Ваше ставлення до людей, ставлення до справи – взірць життя і для колег, і для Ваших учнів.

У зв'язку з ювілеєм від усього серця вітаємо Вас, Алло Михайлівно, колегу, дослідника, справжнього педагога-гуманіста та просто чудову людину! Наукового зростання, довголіття, здоров'я, творчості, талановитих учнів Вам, Алло Михайлівно.

Нехай життя дарує Вам багато світла, добра і краси, любові Ваших близьких та учнів.

З глибокою повагою та найкращими побажаннями,
ректор Миколаївського національного
університету імені В. О. Сухомлинського,
д-р тех. наук, професор,
член-кореспондент НАПН України

В. Д. БУДАК

СЛОВО ПРО ВЧИТЕЛЯ

Хочу сказати про Людину і сказати Людині, якій я зобов'язана ДОЛЕЮ, все, що дійсно думаю й розумію про неї.

Про Аллу Михайлівну як науковця я знала давно, ще з її методичних посібників з розвитку мовлення, для вихователів дитячих садків, та з лекцій в педагогічному училищі, коли навчалась на спеціальності „Дошкільне виховання” (1974–1977 рр.). Проте познайомилась я з Аллою Михайлівною лише в 1991 р. в Одеському державному педагогічному інституті імені К. Д. Ушинського, маючи намір вступити до аспірантури, яку на той час вона відкрила на факультеті „Дошкільне виховання”. Перше враження, яке склалось у мене про професора Богуш Аллу Михайлівну – дуже енергійна людина з проникливим поглядом, з привітною посмішкою на губах. В розмові відчувалась повага до співрозмовника, відкритість у спілкуванні, доступність – усе це захоплювало, приваблювало в ній і викликало велике бажання працювати разом.

А потім почалась повсякденна робота над проблемою дослідження: відрядження, бібліотеки, опрацювання літературних джерел, написання тез, статей – і все це під пильним контролем Алли Михайлівни. Вона весь час знаходилась у творчому пошуку й вимагала від своїх учнів мислити нестандартно, знаходити родзинки й прикрашати ними свої методичні розробки.

Далі робота над докторським дослідженням. І знову відчувається дружнє плече великого вченого, мудрої, досвідченої людини. Вимоглива в роботі й весела та життєрадісна під час відпочинку. Пам'ятаю чудові дні відпочинку, які ми провели разом в місті Очакові на Миколаївщині, відпочиваючи на морі у своїх близьких друзів. Ранній підйом, ранкова гімнастика, свіжа заварена Аллою Михайлівною кава – й швидко до моря, поки не дуже спекотно. Вона дуже любить море, любить плавати довго-довго, перевіряючи себе на витривалість. Коли сонце піднімається вище – слід повертатись із моря: короткий відпочинок, робота з паперами (навіть під час відпочинку Алла Михайлівна не забувала про роботу), обід, знову робота з паперами. І лише коли сонце починає спускатися нижче – ми рушаємо до моря: плаваємо, сміємось, переповідаємо різні історії-спогади, а потім здійснюємо невеличкі мандрівки узбережжям, містом.

Більше половини століття видатний науковець, доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, завідувач кафедри теорії і методики дошкільної освіти Богуш Алла

Михайлівна самовіддано слугує освіті. Її праця „Дошкільна лінгводидактика” стала настільною книгою і керівництвом у роботі для багатьох поколінь педагогів галузі дошкільної освіти. Її ідеї щодо методики навчання дітей рідної мови отримали широке визнання як в Україні, так і за її межами. Педагогічний досвід, ентузіазм у роботі, творчий підхід до справи характеризують її як жінку-дослідника. У Алли Михайлівни понад 700 наукових праць, в тому числі біля 30 монографій і 20 підручників, без яких ми не можемо собі уявити сучасну дошкільну педагогіку. Сфера її наукових інтересів широка: це й духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку, морально-етичний розвиток, мовленнєвий розвиток особистості дошкільника, підготовка вихователя до професійної діяльності, розробка навчальних програм для ВНЗ, розробка стандартів для роботи з дітьми дошкільного віку та ін. Під її керівництвом підготовлено 60 кандидатів педагогічних наук, 14 докторів педагогічних наук. Учні Алли Михайлівни – це гордість української науки і освіти. Серед них – проректор, чотири декани факультетів та директори інститутів, дев’ять завідувачів кафедр у ВНЗ України. Багато з них присвятили своє життя роботі в рідному виші.

Ми схиляємо голову перед невичерпною енергією, вмінням надихати, вселяти оптимізм і впевненість у своїх силах, стимулювати науковий пошук. Ставлення до людей, ставлення до справи – взірець життя й для колег, й для її учнів.

У зв’язку з ювілеєм, від щирого серця вітаю колегу, дослідника, вчителя, справжнього педагога-гуманіста й просто чудову людину! Наукових злетів, довголіття, здоров’я, творчості, талановитих учнів Вам, Алло Михайлівно! З вдячністю за минуле й з вірою в майбутнє!

Т. М. СТЕПАНОВА, д-р пед. наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
завідувач кафедри дошкільної освіти і
соціального розвитку особистості, декан
факультету розвитку дитини Миколаївського
національного університету імені В. О. Сухомлинського

Якщо талант, то – талановитий у всьому!

Ваш талант майстра слова, науковця і мудрого педагога та порадики викликає глибоку повагу. Завдяки наполегливій, творчій праці, компетентності, високому професіоналізму, відповідальному ставленню до роботи Ви здобули шану та повагу серед колег, представників вищої школи та науковців як в Україні, так і за кордоном. Вам доля дарувала активне, багате й цікаве життя. Притаманний талант науковця, помножений на щирі любов до дітей, на велике бажання робити людям добро, стали запорукою Вашого життєвого досвіду. Вам вірять, до Вашої думки прислухаються, у Вас вчаться! Ваш життєвий шлях по-справжньому захоплює. Ваша трудова, наукова, педагогічна та громадська діяльність увінчана численними нагородами та почесними званнями, прикрашена повагою колег, учнів і вдячністю студентів. Ваш невичерпний запал, працелюбність, феноменальна рішучість та вольовитість, і водночас відкритість та людяність воістину вражає. Притаманні Вам енергія, людяність, відданість справі є гідним прикладом для тих, хто є поруч із Вами. Ваш професіоналізм, багаторічна самовіддана, послідовна та наполеглива праця зробили вагомий внесок у розвиток сучасної вищої освіти в Україні. Ви є фундатором і засновником нового наукового напрямку – української дошкільної лінгводидактики, який за 22 роки державності України не тільки сформувався, а й зміцнився під Вашим керівництвом та завдяки внеску Ваших сподвижників і учнів. Бути фундатором, який по праву може пишатися набутим досвідом, духовним та інтелектуальним потенціалом, успіхами та досягненнями цілої плеяди наукових прихильників, однодумців і учнів, які охоче транслюють і всіляко примножують ідеї свого вчителя – це велике щастя для людини, це визнання її багаторічної праці.

Кажуть, що все геніальне просте. Алла Михайлівна – геніальна людина, і секрет її геніальності полягає в її простоті: простоті душі, простоті думок, простоті вчинків. І мені

хотілось додати декілька штрихів до словесного портрету Алли Михайлівни як вченого і просто людини.

Алла Михайлівна поєднує в собі талант мудрого викладача і тонкого лірика, щедро віддає свої знання, життєвий досвід, теплоту свого серця усім тим людям, які працюють спільно з нею, – і це ще один секрет цієї мудрої, чарівної і душевно красивої жінки. Її думки і вчинки випромінюють добро і душевну щедрість, мудре слово сіє злагоду, спокій, радість праці, породжує віру в себе.

Багато сил і вміння професор Алла Михайлівна Богуш віддає вихованню молодих учених. Всі, кому пощастило бути її учнями, через усе життя пронесуть почуття глибокої вдячності справедливому і вимогливому вчителю. Завдяки власній обдарованості Алла Михайлівна отримала талант розпізнавати таланти інших. Лише талановитий тягнеться до споріднених душ і з повагою приймає їх. Алла Михайлівна є джерелом ідей і починань, які неодмінно притягують до неї талановитих людей і заряджають їх енергією, її невичерпна енергія передається кожному з нас на благі справи, а високий професіоналізм і працездатність створюють впевнену перспективу процвітання.

Я дуже рада, що в нашій державі, в нашому університеті працює така визнана людина, я вдячна долі, що в нас є можливість з нею зустрічатись, відчувати її бурхливу емоційну натуру, переймати вміння завжди і скрізь встигати, виконувати неймовірно великий обсяг різноманітних завдань і, в той же час, бути досяжною, коректною, уважною і щирою у спілкуванні, в ставленні до друзів, працівників університету та студентів. Ваші стосунки з людьми життєстверджувальні, безпосередні, щирі й довірливі.

Щира подяка Вам за високий професіоналізм та відданість великій почесній місії – запалювати вогонь освіти й науки в серцях і умах Ваших учнів і нести його на служіння людям. Учні створеної Вами наукової школи продовжують Вашу справу, плідно працюють на науковій та освітянській ниві рідної України. Хай знання, отримані від Вас, підтримують і розвивають нові таланти, слугують підґрунтям, поштовхом до нових злетів учнів „Наукової школи АЛЛИ БОГУШ”, в яких би Ви хотіли бачити своє продовження! Щастя Вам і здоров'я!

викладач кафедри дошкільної освіти і соціального розвитку
особистості, заступник декана з виховної роботи
факультету розвитку дитини Миколаївського
національного університету імені В. О. Сухомлинського

А. В. КУРЧАТОВА

Слово про Вчителя

*Є ж люди на землі – а то б не варто й жити,
що крізь щоденний труд уміють і любити,
і усміхатися, і мислити, й шукать.*

М. Рильський

Алла Михайлівна має рідкісну здатність зачаровувати людей – своєю посмішкою, поглядом, своїм інтелектом, усією особистістю. Витонченість і вишуканість, тонке відчуття стилю і рідкісне почуття такту – ось чи не увесь перелік особливостей ученої. Ерудована, енергійна, ввічлива, зосереджена, пунктуальна, щира – зразковий образ класичного вченого, науковця, оратора, лектора, фахівця. Жодна деталь не проскочить повз пильний зір і слух Алли Михайлівни, вона уміє створити духовну атмосферу, а ще – вміє мріяти.

Наукові праці, творчі знахідки, безперервне самовдосконалення, гуманність і доброта зробили Аллу Михайлівну Богуш відомою та поважною постаттю в науковому просторі багатьох країн світу.

Коли знайомишся ближче з Аллою Михайлівною, кожна клітину твого тіла охоплює прагнення продовжити спілкування, не розчарувати, а ще – глибока повага, бо цій унікальній жінці притаманна надзвичайна внутрішня свобода, яка полягає у її безмежній вірі в краще, в зовнішньому спокої, у шаленій витримці, у вірі в кожную людину, потребі підтримати й допомогти.

Алла Михайлівна Богуш підтверджує значення свого імені, адже „Алла” у перекладі – богиня. Я б сказала – „Богиня слова”, „Богиня лінгводидактики”, „Богиня українського довілля”. А прізвище підсилює божественне начало імені. Це ім’я наділяє його власницю наполегливістю, шармом, твердістю переконань, силою духу, принциповістю в поєднанні з лагідністю й чутливістю. І це дійсно так.

Я схилию голову в пошані перед цією унікальною людиною, із вдячністю згадую кожен день, який мій науковий керівник присвячувала нашій співпраці, цитую її фрази і слова, і зичу всього най-най цій диво-жінці!

Ірина КАРДАШ, канд. пед. наук,
доцент кафедри теорії і методики
дошкільної освіти Миколаївського національного
університету імені В. О. Сухомлинського

Вдячність за людяність, простоту і скромність. Аллі Михайлівні Богуш!

Я знаю Аллу Михайлівну як безмежно добру, чуйну, надійну і комунікабельну людину, дивовижно-світлої, джерельно-чистої душі, яка вміє зігрівати серця особливою турботою та ласкавим словом.

Вас поважають як науковця, цінують як професіонала, бо Ви володієте великою витримкою, рідкісним даром спілкування з людьми, вмінням іти до високих цілей.

Нехай Господь Бог щедро дарує Вам щасливу і довгу життєву дорогу, нехай здоров’я завжди буде міцним, успіхи вражаючими, друзі вірними, достойними, а родина – благополучною! Міцного Вам здоров’я та невичерпної енергії на многая і благая літа!

Низький уклін Вам, дорога Алло Михайлівно!

Тетяна ЛІСОВСЬКА, канд. пед. наук,
доцент кафедри теорії і методики дошкільної
освіти, заступник декана з навчальної роботи факультету
розвитку дитини Миколаївського національного
університету імені В. О. Сухомлинського

ГОЛОВНЕ – ВДЯЧНІ УЧНІ

Моє перше знайомство з цією професійно талановитою і прекрасною жінкою відбулося ще під час навчання в університеті, коли на 3-му курсі ми почали вивчати дисципліну „Методика навчання української мови в російськомовному дошкільному закладі”, яку викладала Алла Михайлівна. Я й досі пам’ятаю, як вона зайшла до нас в аудиторію – надзвичайно красива жінка в модному вбранні (на це завжди звертають увагу студенти) і водночас поважна й серйозна. З першої лекції я побачила в ній високу професійну майстерність, принциповість, інтелігентність, тактовність і толерантність стосовно нас, студентів, а пізніше впевнюся, що й до всіх тих, хто її оточує. Її лекції завжди відзначалися актуальністю і змістовністю, теоретичний матеріал постійно підкріплювався прикладом із життя. А ще що особливо мене вразило – так це літературна українська мова, що мелодійно відлунювалася по аудиторії з її вуст. Впевнена, що саме на лекціях Алли Михайлівни в мене зародилася думка продовжувати навчання й після закінчення університету і саме в тому напрямі, в якому працює Алла Михайлівна. Так воно й сталося. Після закінчення університету я прийшла до Алли Михайлівни проситися в аспірантуру. Зазвичай, вона брала аспірантів уже із стажем роботи, тих, хто хоча б деякий час працював із дітьми, спостерігав на практиці їхній мовленнєвий розвиток. Я ж прийшла із студентських лав, з іншого міста, житла не було, тож стала сльозно вмовляти, щоб мене взяли до аспірантури. І то, мабуть, була іскра Божа, що Алла Михайлівна змиливалась і

погодилася взяти мене в ряди своєї наукової школи. Це було моє друге знайомство з Аллою Михайлівною.

За роки навчання в аспірантурі я впевнилася в тому, що ця жінка не тільки справжній учений, талановитий педагог, взірець літературної української мови, а й ще це надзвичайно приємна у спілкуванні людина, яка може спілкуватися на будь-яку тему, тактовна, чуйна, добра, порядна, вона прекрасна господарка, яка з радістю зустрічає гостей у своєму домі. До неї завжди можна звернутися за порадою, і вона ніколи в ній не відмовить. Усі розмови з Аллою Михайлівною й досі викликають у мене сльози вдячності й радості. Ця жінка несе в собі таку світлу благодать, від якої завжди стає на душі радісно і легко. І я вдячна Богові за те, що саме Алла Михайлівна була моїм науковим керівником, допомогла мені стати науковцем, навчила викладацькій майстерності. Я й досі з вдячністю продовжую вчитися всім її „мудроцям”, але вже як її колега по кафедрі, якою керує Алла Михайлівна.

Глибокоповажана Алло Михайлівно, бажаю Вам подальших творчих злетів у цій царині, хай в усьому завжди оточують Вас краса, любов, квіти, натхнення і вдячні учні.

З любов'ю і повагою, Ваша учениця

Олена ТРИФОНОВА, канд. пед. наук,
доцент, м. Миколаїв

Крымская научная школа дошкольной педагогики

Украина – многонациональное государство. В нем живут, работают и учатся представители различных народов, в том числе крымские татары. Крымскотатарский народ сформировался в результате слияния мигрировавших в Крым кочевых тюркоязычных племен – гуннов, тюрко-булгар, хазар, печенегов, половцев, татаро-монголов, приходивших в степной Крым из северочерноморских степей, и издревле живших здесь крымских оседлых жителей горных и прибрежных частей полуострова – тавров, киммерийцев, скифов, сарматов, аланов, готов.

К сожалению, разрушение уникальных форм бытия, исторически сложившихся форм сознания, характерные для развитых европейских стран, сегодня коснулись и новых суверенных государств (включая Украину). Эти процессы накладываются на последствия других явлений, которые начались значительно раньше и сопровождались жестокими репрессиями, прямым геноцидом ряда народов. Разделили эту участь и украинцы, и крымские татары, подвергшиеся частичной и полной депортации.

В настоящее время крымским татарам удалось снова собраться вместе и воскреснуть как народ, проживающий на крымском полуострове. Дома и за рубежом их в значительной степени воспринимают как общность, исторически принадлежащую Крыму и имеющую право депортированного народа возвращаться на свою родную землю. Кроме того, они стали частью украинского общества.

Современный период этносоциального развития крымскотатарского народа характеризуется интеграцией в украинское и европейское сообщества, что обусловило необходимость вхождения крымскотатарских работников образования и ученых в образовательное и культурное пространство Украины, в результате чего мы вышли на контакты с учеными-педагогами НАПН (Национальной академии педагогических наук Украины), в том числе и с – Богущ Аллой Михайловной.

В этом мире все происходит по определенным законам: если чему-то суждено произойти, значит для чего-то это нужно, и часто, более значимого, что служит основой для объединения людей, укрепления их дружеских отношений. Так мы познакомились с выдающимся ученым-педагогом современности, замечательным человеком и просто красивой женщиной Аллой Михайловной Богущ.

Начало нашей дружбе с профессором А. М. Богущ было положено в Ялтинском педагогическом училище в 1993 году, куда я приехал по заданию директора Крымского республиканского института повышения квалификации и переподготовки кадров образования

Р. А. Никифорова для оказания помощи в разработке концепции нового типа учебного заведения – педагогического колледжа. Богуш А. М. была приглашена для консультаций по вопросам научно-исследовательской работы и подготовки педагогических кадров.

Вторая страница нашего сотрудничества была связана с деятельностью Крымского республиканского индустриально-педагогического института, созданного по программе возвращения и обустройства депортированного крымскотатарского народа, армян, болгар и немцев. Крым обратился к Богуш А. М. с предложением выступить куратором возрождающейся крымскотатарской науки. Алла Михайловна приняла непосредственное участие в подготовке и проведении первых наших научных конференции, через которые мы впервые заявили миру о себе:

- Проблемы возрождения и развития школ с обучением на государственных языках Крыма: респуб. науч.-практ. конф., 26–27 января 1995 г. в Симферополе;

- И. Гаспринский – великий сын крымскотатарского народа: Междунар. науч.-практ. конф., посвященная 150-летию со дня рождения И. Гаспринского, 14–16 мая 2001 г. в Симферополе;

- Поликультурное образование и национальная школа: круглый стол научно-теоретического журнала „Педагогика” (Россия), 18–19 ноября 2004 г. в Белогорске АР Крым.

Кураторство Богуш А. М. осуществлялось в разных формах: моральная поддержка, проведение научных консультаций, рецензирование, экспертиза, выступление в качестве научного оппонента, оказание содействия в публикации научных работ учених из числа крымских татар. Здесь приводится небольшой перечень публикаций в изданиях под редакцией А. М. Богуш:

Народная педагогика крымских татар в системе мудрости воспитания народов Востока / М. А. Хайруддинов // Науковий вісник Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. / голов. ред. А. М. Богуш – Одеса, 2001. – Вип. 9. – С. 15–28.

Сухомлинский В. А. и Гаспринский И. о воспитании и образовании / М. А. Хайруддинов, А. В. Кадыров // Наука і освіта. – 2001. – № 5. – С. 123–127. – Заст. голов. ред.

Помню, выступая на заседании круглого стола научно-теоретического журнала „Педагогика”, Богуш А. М. горячо отстаивала идеи педагогики, сотрудничества и преемственности между дошкольным и начальным звеном образования: „Уважаемые коллеги! Есть научные категории общечеловеческого значения, которые не зависят от национальности, государства, страны, общества. Это категория „детства”, присущая любому биосоциальному пространству и поликультурному в том числе, т. е. предмету нашего обсуждения. Все учёные сегодня единогласно признают специфику, уникальность и самоценность именно дошкольного детства. В этот период очень важно создать для ребёнка комфортную жизнь, обеспечивать для него содержательную во всём разнообразии эмоционально-насыщенную, положительно окрашенную жизнь на всех ступенях социальной жизни: в семье, дошкольном учреждении, начальной школе, в социуме” (Богуш А. М. Парадигма детства в современной педагогике // Поликультурное образование и национальная школа : материалы круглого стола науч.-теорет. журн. „Педагогика”, г. Белогорск, 18–19 нояб. 2004 г / под ред. А. В. Глузмана, М. А. Хайрудинова. – Симферополь, 2004. – С. 18–21.) [№ 570, с.18].

Во многом реализация новых идей в педагогике определяется уровнем профессиональной подготовки педагогических кадров. Руководствуясь собственными гуманистическими принципами, А. М. Богуш положила начало формированию научной школы Крыма по дошкольной педагогике. Сегодня выполнены и защищены кандидатские диссертации Мустафаевой З. И., „Воспитание дошкольников средствами этнопедагогики в крымскотатарских семьях”(2001), Нечай С. П. „Адаптация детей-сирот младшего дошкольного возраста к условиям детского дома средствами музыкально-театрализованной деятельности” (2001), Бахича Э. Э. „Подготовка будущих воспитателей дошкольных учебных заведений к профессиональной деятельности в поликультурной среде Крыма” (2011), Зотовой И. В. „Формирование речевого общения в разновозрастных группах детского коллектива” (2011). В настоящее время научная школа дошкольной педагогики Крыма набирает обороты, растет и из года в год, улучшает качественные показатели.

Видимо судьбе было угодно, что по истечении определенного времени, мне довелось возглавить кафедру теории и методики воспитания и психического развития личности ННУ им. В. А. Сухомлинского, открытую здесь академиком А. М. Богуш. Как говорят: „Пути господни неисповедимы!”. В этом мне видится возможность, хотя бы частично, от имени крымскотатарского народа и всех крымчан, выразить своим трудом благодарность одной из славных дочерей Украины, ученому-педагогу с большим и добрым сердцем – А. М. Богуш.

Заведующий кафедрой теории и методики воспитания
и психического развития личности
Николаевского национального
университета им. В. А. Сухомлинского,
д-р пед. наук, профессор

ХАЙРУДИНОВ М. А.

**Міжнародний приватний вищий навчальний заклад „Економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука” (м. Рівне)**

Вельмишановна Алла Михайлівно!

Ректорат, викладацький та студентський колектив Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука щиро здоровить Вас зі світлим ювілеєм!

Радіємо Вами, чарівною і вродливою жінкою, якій дарували літа мудрість, розважливість, щедрю й творчу наукову вдачу, організаторський таланти і професіоналізм.

У цей день вітаємо Вас, фундатора української дошкільної лінгводидактики, дійсного члена Академії педагогічних наук України, професора, лауреата національної премії України в галузі освіти, автора сотень наукових праць: монографій, підручників, посібників, статей, що підносять українську науку до нових європейських небосхилів. Створена Вами наукова школа працює творчо і плідно, і ми радіємо з того, що серед когорти Ваших учнів є наші колеги.

З роси і води Вам!

Нехай кожен день буде осяяний високим злетом душі, а добре самопочуття і гарний настрій стануть запорукою Вашого життєвого успіху. Творчої наснаги та успіхів у праці в ім'я процвітання нашої освіти. Всіх земних щедрот Вам на многії, многії, многії літа!

Ректор,
д-р пед. наук, професор

А. С. ДЕМ'ЯНЧУК

Вельмишановна, але така дорога та мила серцю, Алла Михайлівно!

Найяскравіші спогади у моєму житті, які супроводжувалися бурхливими емоціями, пов'язані з Вами.

Алла Михайлівна – мій педагог... Для мене Ви були величиною: викладач, який є автором наших підручників. Ви заходили в аудиторію – і все навколо завмирало: лунав лише Ваш дуже жіночний, виразний голос, а я намагалася запам'ятати кожне Ваше слово.

Перше дивовижне враження: відомий науковець – це чарівна сучасна жінка.

Думки (хіба таке буває?) суперечили тому, що я бачила перед собою.

Скільки було гордощів розповідати дошкільним працівникам, що у мене викладає сама Богуш, – вони заздрили...

Потім Ви мене запросили на роботу, було багато сумнівів: чи зможу виправдати Вашу довіру? А скільки було хвилювання, коли подала Вам на рецензію першу статтю, перший параграф дисертації. Відразу зрозуміла – Ви за покликанням психолог. Ваша делікатна рецензія вселила в мене віру, викликала величезну повагу до Вас. А аналіз відвіданої Вами лекції, яку я читала на потоці для студентів-заочників? Спочатку – жах, потім – бажання не розчарувати Вас. І ось вже не одне десятиліття я пам'ятаю Ваші тактовні зауваження щодо методики викладання у ВНЗ: конкретні, влучні і доброзичливі.

Ви для мене – величезний авторитет. І раптом Ваша пропозиція поїхати в ліс по ягоди. Як? Хіба відомий учений – це звичайна людина? Ні, не може такого бути! Може!!! Ми збирали чорниці й суниці, сміялися. З порожніми кошиками, але щасливі, поверталися додому. Це було для мене відкриттям Вашої людяності і простоти. Ви завжди мене вражали, я ніколи не могла подумати, що Вас, такої тендітної, але Великої жінки вистачає на хатні справи!

Ідеальна чистота в квартирі, Ваші кулінарні шедеври: торт „Адмірал”, молочний кавовий лікер. Виявляється, що з манної крупи можна зробити смачний крем. Загадка й досі – коли Ви це все встигаєте, адже доба – всього двадцять чотири години. Ваша працьовитість вражає й до цього часу.

А танці під нічним небом на березі моря! Ви мені завжди давали заряд позитивної енергії, заряджали бажанням жити і працювати.

Знаю, що для Вас не має нічого неможливого, тому що Ви організована, цілеспрямована, працелюбна, обов’язкова в усьому.

Наслідувати Вас неможливо – це унікальний таланти, Божий дар, яким тільки можна захоплюватися, тому Бог Вас оберігає.

Алло Михайлівно, дивуйте нас ще багато-багато років своєю енергійністю, цілеспрямованістю, унікальністю, талановитістю, екстравагантністю, харизматичністю!

З любов’ю, О. Ю. ЯНИЦЬКА

Вітання до Дня народження А. М. Богуш

На відстані мільйонів світлових років, у сузір’ї Скорпіона, живе своїм зірковим буттям планета під назвою Алла Богуш. Це символічне визнання землянами заслуг Алли Михайлівни Богуш у царині освіти і науки.

Щасливим дарунком долі вважаю можливість спілкуватися з Вами, Алло Михайлівно, впродовж більше 36 років. Уже перше знайомство з Вами викликало жвавий інтерес у нас, студентів-третьокурсників. Далеко не всім щастить слухати лекції, спілкуватися з автором підручника „Методика розвитку мови в дитячому садку”, першим кандидатом психологічних наук у Рівненському державному педагогічному інституті. Ми, незважаючи на молодість і недосвідченість, змогли гідно оцінити високий рівень ерудованості, професійності та харизми вченої. Згодом, ставши колегами Алли Михайлівни, щоразу переконувалися в її життєвій мудрості, організованості, турботливому ставленні до кожного викладача. Колектив кафедри, яку доручили очолити А. М. Богуш, був самим молодим серед інших колективів інституту, оскільки в його складі було багато вчорашніх випускників. Алла Михайлівна допомагала визначитися з темою кандидатської дисертації, „прилаштовувала” у добрі руки наукових керівників, провідних фахівців у галузі дошкільної освіти: кого до московських колег, кого до київських учених. Ми, молоді, відчували себе об’єднаними спільною ідеєю і захищеними материнською опікою Алли Михайлівни. У неї вистачало натхнення, інтелекту, сил і таланту тримати в полі зору наші наукові та особисті проблеми, працювати над докторською дисертаційною роботою, приділяти належну увагу сім’ї, бути обізнаною в новинках літератури, театру, кіно, одягатися за останніми тенденціями моди. Важко передати словами, яке хвилювання переживали ми, викладачі кафедри педагогіки і психології (дошкільної), коли дізналися про рішення А. М. Богуш переїхати до м. Одеси.

Південна земля виявилася благодатною для творчого натхнення науковця, реалізації нових ідей, планів, концепцій. Ми спостерігаємо за успіхами Алли Михайлівни, щиро радіємо їм та завжди відчуваємо потребу в безпосередньому спілкуванні з Вчителем, прагненні бути в полі впливу її надзвичайного розуму, інтелігентності, глибокої ерудиції, невичерпної творчої енергії, вмінні відчувати нові тенденції в науці, працьовитості, прагненні до досконалості, оптимізму, змістовності та емоційної насиченості спілкування.

Перебування А. М. Богуш на Рівненщині – це, здебільшого, ділові поїздки (міжнародні конференції, ліцензування нових спеціальностей і т.п.), а тому час розписаний майже за годинами. Незважаючи ні на що, Алла Михайлівна завжди відгукується на

прохання учнів-колег виділити час для спілкування. Після нього знову і знову переконалися у багатогранності таланту цієї жінки. Внутрішня досконалість, інтелігентність, тонке бачення прекрасного, людяність, доброзичливість і ...абсолютна відсутність гонору. А, здавалося б, є підґрунтя: фундатор нової галузі в науці (дошкільної лінгводидактики) і потужної наукової школи, дійсний член Академії педагогічних наук України, лауреат Державної премії в галузі освіти за 2013 рік, людина, що нагороджена усіма освітянськими нагородами держави, прекрасна мама і бабуся... І все це у гармонійному поєднанні!

Низький уклін Вам і пошана, Алло Михайлівно! Найщиріші побажання мирного неба, міцного здоров'я, безмежного щастя, натхнення, злагоди й добробуту, тепла і вдячності від тих, з ким раділи спільним успіхам і долали тимчасові проблеми. Нехай нові враження від квітучої землі та щедрої природи додають Вам сил та творчої наснаги! Хай Ваша наукова нива буде високоврожайною! Многая і благає літа!

З глибокою повагою і вдячністю, доцент кафедри психології
Валентина БОРОВА

Рівненський державний гуманітарний університет

ВДЯЧНІСТЬ ЗА ЩАСТЯ

Шановна Алло Михайлівно!

У день Вашого ювілею прийміть вдячність за щастя бути Вашою ученицею зі студентської лави упродовж трьох десятиліть. Віддаючи свої знання, талант і горіння серця улюбленій справі і учням, Ви не лише навчаєте, а й упевнюєте у правильності педагогічного вибору, стверджуєте ідеали Світла і Добра.

Бажаю Вам і надалі щедро врожати на ниві педагогічного пошуку, талановитих учнів, здоров'я, достатку, особистої чарівності і невичерпності!

З глибокою повагою і любов'ю,

Тамара ПОНІМАНСЬКА, канд. пед. наук,
професор, зав. кафедри педагогіки і
психології (дошкільної) Рівненського ДГУ

ВЗІРЕЦЬ ДЛЯ НАСЛІДУВАННЯ

Вельмишановна Алло Михайлівно!

Сердечно вітаємо Вас зі славним ювілеєм!

Висловлюємо Вам шану і вдячність за великий внесок у справу дошкільної і вищої педагогічної освіти в Україні. Ваші теоретичні і практичні здобутки в галузі дошкільної лінгводидактики збагатили педагогічну скарбницю України. Ваш професіоналізм, толерантність, інтелігентність є взірцем для наслідування не одного покоління педагогів.

Сімнадцять років Вашої життєвої і творчої біографії пов'язані з нашим ВНЗ. Авторитет, мудрість і тепло, які Ви нам дарували і даруєте сьогодні, не поціновується словами. Ми захоплюємося Вашим педагогічним, науковим і людським талантом, величезною працездатністю і плідною творчістю.

Дорога наша ювілярко! Ми щиро вдячні Вам за співпрацю і зичимо здоров'я і добра, нових сил і творчої наснаги.

Ваші учні і колеги – кафедра педагогіки і психології
(дошкільної) Рівненського ДГУ

Уклінно, доземно і палко –
Вас люблять Тамара й Наталка

Дорога наша Алло Михайлівно!

Майже два десятки років тому ми випурхнули з-під Вашого крила новоспеченими кандидатами наук. Сьогодні ми маємо чималий життєвий і професійний досвід, вчені звання доцентів, сиве волосся... Ми виростили своїх дітей, виховали своїх учнів – час біжить. Одне лишається незмінним у нашому житті – це світле сонце Вашої присутності.

Академік, доктор наук, професор – це Ви.

Лауреат Державної премії – це Ви.

Засновниця потужної наукової школи – це Ви.

Наукова хресна величезної кількості талановитих вчених – це Ви.

Ніжна мати, любляча бабуса – це Ви.

Витончена жіночність, зіткана із мерехтливих місячних променів – це Ви.

Непорушна скеля материнської любові до всіх нас – це Ви.

Незгасне сонце материнської доброти до всіх нас – це Ви.

Космічна безмежність материнського терпіння, розуміння й милосердя – це Ви.

І тому, відкинувши дистанцію звернення на «Ви», ми використовуємо дароване любов'ю право привітати безкінечно дорогу нам людину, привітати по-дочірньому щиро, як неньку-голубку:

Ніжна посмішка твоя
І принадна, і чутлива,
Тиха лагідність душі
В нашому житті – як диво.

Хай це диво збережеться
Ще на довгії літа,
Хай добром тобі ведеться,
Бо сама ти – доброта.

Хай весняним дивоцвітом
Стелиться твоя дорога,
День всміхається привітом,
Ніч відкине всі тривоги.

Дай, Боже, тобі сили,
І снаги, і завзяття,
Щоб до зірок світило
Життя незгасне багаття.

І щоб звідусіль тобі чулось
Ніжне і лагідне слово,
Душа щоби квітла й раділа,
Всміхалася знову і знову.

Ми бажаєм широкого світу,
Щастя, сонця, весняного цвіту,
І життя, як в щедрім житнім полі,
Долі-писанки і вишиванки-долі!

*Наталія МАЛИНОВСЬКА, Тамара ЗАБУТА,
м. Рівне*

Херсонський державний університет

ВИСОКОПОВАЖНА АЛЛО МИХАЙЛІВНО!

Професорсько-викладацький склад, студентський колектив факультету дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету щиро вдячні за честь привітати Вас з нагоди Вашого ювілею! Завдяки Вашій творчій, активній особистості, яка мету своєї діяльності вбачає у втіленні гуманістичних засад нової філософії освіти, формуванні інтересу людини до розвитку і саморозвитку, прагнення приймати рішення і нести за них

відповідальність, педагогічна наука має змогу здійснювати випереджальну, прогностичну функцію й указувати практиці шляхи розв'язання назрілих освітніх проблем. Адже методологічне обґрунтування мети, змісту, кінцевого продукту навчання дітей рідної мови, що міститься у Ваших працях, дозволяє педагогічним працівникам стати основною рушійною силою відродження й створення якісно нової національної системи освіти, де дошкільна галузь нині визнана першою її складовою.

Провідний фахівець у галузі дошкільної лінгводидактики, Ви, Вельмишановна Алло Михайлівно, відомі освітянам Херсонщини не тільки завдяки численним педагогічним дослідженням. Ви – активний учасник усіх науково-практичних заходів, що проходять на Херсонщині: Міжнародних педагогічних читань з проблем дошкільної освіти, семінарів-практикумів, круглих столів, де здійснюється поширення перспективного педагогічного досвіду, висвітлюються результати апробації наукових досліджень, що здійснюються під Вашим головуванням. Ваше ім'я відоме кожному вихователю ДНЗ Херсонщини. А програми, навчальні посібники, статті в часописі «Дошкільне виховання» з методики розвитку мовлення дітей широко впроваджуються в практику роботи дошкільних навчальних закладів Херсонщини. Написані доступною і зрозумілою мовою, вони сприяють забезпеченню якісного навчально-виховного процесу сучасного ДНЗ: плануванню освітньої діяльності, поширенню передового педагогічного досвіду, розвитку інновацій у педагогічному колективі.

Студенти напряму підготовки, спеціальності «Дошкільна освіта», здобуваючи освіту в Херсонському державному університеті за Вашими численними підручниками, вивчають Ваш вагомий внесок у розбудову національної дошкільної галузі освіти від первинної її ланки – дошкільних навчальних закладів – до підготовки майбутніх вихователів у системі ВНЗ. Біля 700 праць із різних проблем навчання дошкільників рідної мови: посібників, навчальних програм, методичних рекомендацій, науково-методичних статей, наукових збірок, монографій, створених Вами, сприяють формуванню професійно-мовленнєвої готовності майбутніх педагогів нової формації.

Зичимо Вам процвітання і нових звершень! Нехай опорою у Ваших творчих справах завжди будуть Ваші вірні друзі і колеги. Прийміть найщиріші побажання подальших звершень на науковій ниві, успішного втілення в життя всього задуманого, волі до перемоги, сміливих ідей і реальних досягнень!!!

З глибокою повагою,

декан факультету дошкільної освіти,

д-р пед. наук, професор

доцент кафедри дошкільної освіти

Л. Є. ПЕТУХОВА

О. Б. ПОЛЄВІКОВА

Кафедра дошкільної освіти Бердянського державного педагогічного університету

***Щиро вітаємо доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена
НАПН України Аллу Михайлівну Богуш з ювілеєм!***

Ми радіємо з того, що доля подарувала нам нагоду зустрітися і працювати з цією видатною людиною, авторитетним вченим, другом і вчителем упродовж багатьох років.

Кафедрі дошкільної освіти Бердянського державного педагогічного університету вже 54 роки. Вона була створена в 1960 р. у Запорізькому державному педагогічному інституті, а в 1995 р. у зв'язку із реорганізацією ЗДПІ її було переведено до Бердянська. Саме у Запорізькому державному педагогічному інституті на нашій кафедрі й розпочала свою кар'єру викладача вишу і науковця Алла Михайлівна Богуш.

До Запорізького державного педагогічного інституту вона прийшла на роботу у 1961 р. молодим фахівцем після закінчення Київського державного педагогічного інституту та дворічної роботи в Немирівському педагогічному училищі. На той час у Запоріжжі тільки-

но було розпочато підготовку педагогів для системи дошкільної освіти, а ЗДПІ був одним з чотирьох вишів України, де готували педагогів цього профілю.

Становлення молодого викладача відбувалося разом із становленням кафедри, спеціальності та факультету. На той час бракувало викладачів із фаховою освітою. Більшість спеціальних дисциплін читалися викладачами, які не були фахівцями з дошкільної освіти й опановували нову для себе освітню галузь. Для кафедри Алла Михайлівна, випускниця Київського інституту, стала знахідкою, оскільки була єдиним фахівцем-дошкільницею. Згодом її вчорашні студенти посіли місце поруч із нею й стали викладачами кафедри. Це Євгенія Іванівна Коваленко, Людмила Іванівна Міщик, Алла Миколаївна Фролова, Галина Іванівна Григоренко. Захистивши у 1970 р. дисертацію, Алла Михайлівна стала першим у ЗДПІ кандидатом педагогічних наук з проблем дошкільної освіти. Бурхлива енергія, самовідданість, наукові досягнення Алли Михайлівни стали прикладом для її молодих колег. Запорізька кафедра згодом стала провідною в Україні з фаху „Дошкільне виховання”. Майже 10 років працювала А. М. Богуш у ЗДПІ.

Але рідній кафедрі Алла Михайлівна допомагала і у „бердянський період” її діяльності. Після переведення спеціальності „Дошкільне виховання” до Бердянського державного педагогічного університету на кафедрі залишилось працювати лише декілька „запоріжців”. Склад кафедри поповнили вчорашні випускники факультету, і Алла Михайлівна допомагала і підтримувала „бердянську” кафедру. Вона приїздила читати курси лекцій, неодноразово була головою ДЕК, науковим наставником молодих викладачів. Завдяки їй кафедра поповнилась кандидатами педагогічних наук. Під керівництвом професора А. М. Богуш були підготовлені та захищені кандидатські дисертації викладачами Л. І. Казанцевою (Фесенко) „Українська народна казка як засіб розвитку зв’язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку” (1994 р.), Г. В. Чулковою „Методика навчання діалогічного мовлення дітей дошкільного віку” (1994 р.), В. А. Ляпуною „Лінгводидактичні засади індивідуалізації та диференціації навчання дітей дошкільного віку української мови” (1996 р.). Молоді вчені увійшли до наукової школи Алли Михайлівни Богуш і дуже пишаються цим. Згодом академік А. М. Богуш стала науковим консультантом Л. І. Казанцевої у підготовці докторського дослідження. Доцент кафедри А. В. Омеляненко з вдячністю згадує Аллу Михайлівну. Завдяки її порадам, підтримці й благословенню вона захистила дисертацію й сьогодні викладає у БДПУ.

Алла Михайлівна завжди відгукувалася на наші запрошення взяти участь у наукових конференціях. Її статті щоразу відкривали збірники наукових праць із матеріалами конференцій та наче „освячували” наукові форуми. У 2010 р. кафедра дошкільної освіти БДПУ святкувала свій 50-річний ювілей. Ми радо вітали А. М. Богуш – видатного вченого, педагога, наукового наставника, яка стояла біля її витоків. Здається, що від енергії Алли Михайлівни з’являвся вогонь – вогонь знань, яким вона наділяє фахівців і однодумців.

Ми всі вдячні Аллі Михайлівні за те, що вона своєю щирістю знайшла ключик до кожного з нас. Своєю наполегливістю, працьовитістю і нині надихає на пошуки та творчі відкриття на дошкільній ниві. Бажаємо Вам, вельмишановна Алло Михайлівно, щоб у Вашому житті завжди яскраво світило сонце, рясно сходили зерна добра і любові!

Вельмишановна Алло Михайлівно!

Щиро вітаємо Вас з ювілеєм, зичимо щасливої долі, здоров'я, натхнення!

Ви, Алло Михайлівно, відомий вчений, перший і доки єдиний академік-„дошкільник” в Україні – фундатор нового наукового напрямку – української дошкільної лінгводидактики, а також автор методики з розвитку мовлення дітей дошкільного віку, яка завдяки Вашій плідній праці забезпечена науково-методичним комплексом і розрахована на спеціалістів дошкільної галузі освіти – студентів, вихователів, методистів, викладачів, науковців. Свою науково-педагогічну діяльність Ви розпочинали в Запорізькому державному педагогічному інституті, де працювали на кафедрі дошкільної педагогіки та психології з 1963 по 1972 роки. Ваші учні, колеги працюють, продовжуючи спільну справу дошкільної

навчальних закладах Запорізької області – в дошкільних навчальних закладах, педагогічному коледжі, в Запорізькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти, в Бердянському та Мелітопольському державних педагогічних університетах (Л. Батліна, Г. Григоренко, А. Зрожевська, К. Крутій, Л. Казанцева, В. Ляпунова, Н. Лапотинська, Н. Маковецька, Г. Скірко та багато інших).

Останнім часом фахівці в галузі дошкільної освіти широко використовують посібники, автором яких є Ви: „Дошкільна лінгводидактика: теорія і практика”, „Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах”, „Формування мовної особистості на різних вікових етапах”, „Українське народознавство в дошкільному закладі” тощо.

Педагоги козацького регіону знають Вас, Алло Михайлівно, не тільки завдяки науковим працям, програмам, методичним посібникам, вони неодноразово зустрічалися з Вами під час проведення в Запоріжжі науково-практичних конференцій, семінарів тощо. І завжди Ви надихали і надихаєте їх до творчості, до прояву любові, поваги та бережливого ставлення до кожної дитини. За Вашою ініціативою в місті Запоріжжя створено НВК „Мрія”, де Ви багато років є науковим консультантом.

Колектив кафедри, де працюють і Ваші учні та однодумці, поважають Вас за високий професіоналізм, наукову ерудицію та культуру, людяність та відповідальність, відданість Дитинству.

З глибокою повагою і щирістю,

колектив кафедри дошкільної освіти КЗ „Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти” ЗОР

Управління освіти Костянтинівської міської ради Донецької області

Вітаємо Вас, вельмишановна Алло Михайлівно!

Надсилаємо наші щирі та сердечні вітання від педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів м. Костянтинівки Донецької області. Відрадно, що Ваш багатий життєвий і професійний досвід, почуття відповідальності, вболівання за гідну освіту маленьких українців отримали заслужений авторитет серед колег та краян.

Шановна Алло Михайлівно, Ви є активним упроваджувачем новітніх педагогічних технологій у галузі дошкільної освіти та ініціатором і натхненником наукового пошуку фахівців дошкільної освіти. Ми вдячні за кожен рядок Ваших, таких важливих та цінних для нас, робіт.

Ваші наукові та практичні доробки, першого і єдиного академіка-дошкільника в Україні, є спрямовувачими та системними у роботі дошкільних навчальних закладів нашого міста.

За Вашими рекомендаціями педагогами міста розроблене перспективне планування з розвитку українського мовлення та здійснюється реалізація мовленнєвої діяльності дітей раннього та дошкільного віку (розроблено методичний посібник „Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього та дошкільного віку”), які виховуються у російськомовному оточенні. Практичні розробки педагогів ДНЗ № 9 „Оленка” з українського народознавства „Люби та знай свій рідний край” в дошкільному закладі підкріпили і посилили бажання у навчанні дітей української мови та поваги до рідної Батьківщини.

У сучасних умовах організації освітньої роботи з дітьми використовується „Дошкільна лінгводидактика”, засновником і фундатором якої є Ви – шановна Алло Михайлівно. Даний матеріал допоміг педагогам міста в якісному навчанні дітей літературним нормам, культури мовлення і культури спілкування.

Особливою допомогою у роботі з підготовки дітей до навчання у школі вже протягом багатьох років є посібник „Навчання грамоти в дитячому садку”. Методичні вказівки завжди є в основі роботи зі старшими дошкільниками. Незважаючи на те, що рекомендації видані більше 40 років тому, вони є актуальними і дієвими.

Ми вдячні Вам за наукові доробки, які широко впроваджуються у роботі з дорослими. Навчання вихователів, підвищення їхнього теоретичного рівня в місті протягом багатьох років відбувається згідно Ваших рекомендацій на методичних творчих майстернях. Педагоги міста розширюють та систематизують теоретичні, лінгвістичні, психофізіологічні знання з навчання рідної мови, за допомогою яких досягають високого науково-методичного рівня освітньої роботи у різних вікових групах дошкільного закладу (методичні матеріали ДНЗ № 14 „Ягідка” отримали срібну медаль Міністерства освіти і науки України під час V Міжнародної виставки „Сучасні заклади освіти-2013”).

Нехай усе хороше, зроблене з душею та натхненням, повертається до Вас сторицею. Щиро зичимо Вам подальших успіхів, безмежної енергії та наснаги у ваших добрих справах, нових наукових починаннях і звершеннях на благо рідної України!

Доброго вам здоров'я, щастя, родинного тепла і Божої ласки! Щиро вітаємо Вас з ювілеєм, зичимо щасливої долі, здоров'я, натхнення!

З повагою,

**Управління освіти Костянтинівської
міської ради Донецької області,
працівники дошкільної освіти міста**

Многоуважаемая Алла Михайловна!

От имени действительных членов Международной Академии духовных наук и от себя лично искренне поздравляю Вас с замечательным праздником – Юбилеем!

Юбилей – это день, когда можно подвести итоги и заглянуть в своё будущее.

На планете существует жизнь лишь благодаря позитивным и радостным людям, генерирующим любовь.

Вы, Алла Михайловна – источник любви, который возрождает науку и духовное общество. Ваш богатый научно-исследовательский опыт в педагогике позволил разработать научную концепцию Международной Академии духовных наук, действительным членом (академиком), которой Вы являетесь, возглавляя Одесское отделение.

Примете сердечные поздравления!

Желаем дальнейших научных открытий в области духовного воспитания молодого поколения.

Пусть счастье и крепкое здоровье сопровождают Вашу жизнь.

Президент МАДН

БЕЗУКЛАДОВА Лариса Васильевна

Многоуважаемая, любимая Алла Михайловна!

Поздравляем Вас с Юбилеем!

Ваша жизнь учёного является примером для молодого поколения.

Этот Юбилей – подтверждение Вашей уникальности и бесценности.

Желаем оставаться такой же безумно красивой, гармоничной и толерантной долгие годы.

Пусть этот праздник подарит истинное наслаждение для Вашей души!

Президент Международной Академии
духовных наук

БЕЗУКЛАДОВА Лариса Васильевна

ВЕКТОР У ДОСЛІДНИЦЬКОМУ ПОШУКУ

Алла Михайлівна достатньо утвердила себе як вченого, як педагога у найбільш складному проблемному полі дошкільної психології та педагогіки. Якраз тут сформувався її науковий інтерес та розцвів творчий талант.

Алла Михайлівна тонко відчуває найбільш симптоматично розвивальні аспекти, які дають можливість цілісно поглянути на дитячий світ дошкільнят. Працюючи у рамках культурно-історичної традиції, вона створила наукову школу мовленнєвого розвитку дитини, з яким пов'язані найсуттєвіші зміни в її свідомості, самосвідомості та особистісному ставленні.

Отже, на мою думку, цілком закономірним є новий вектор у її дослідницькому пошуку – виховання у дитини високих духовних цінностей. Зазначу, що входження у ЛЮТО-сферу об'єднує нові наукові відкриття і створення інноваційних технологій нового покоління.

Тож вітаючи Аллу Михайлівну з Днем народження, зичу їй щасливої творчої долі, особистого щастя та усіляких гараздів.

Іван БЕХ, д-р психолог. наук,
дійсний член НАПН України,
директор Інституту проблем
виховання НАПН України, м. Київ

ВІДДАНІСТЬ СПРАВИ

Аллі Михайлівні Богуш!

Щиро вітаю дорогу ювілярку!

Я знаю Аллу Михайлівну як щирю прихильницю ідей і творчості Василя Олександровича Сухомлинського. Гадаю, це тому що вона поділяє погляди педагога на дитину та шляхи її виховання, розвиває їх у сучасних умовах. Алла Михайлівна – постійний активний учасник щорічних читань, присвячених В.Сухомлинському, на яких вона зацікавлено порушує питання освіти й виховання дітей та молоді. Вона – приклад відданості своїй справі, високої професійності та компетентності.

Алла Михайлівна – чарівна жінка, яка прикрашає всі наші освітянські зібрання, до її голосу й думки дослухаються всі педагоги.

Бажаю Вам, дорога Алло Михайлівно, довгої плідної праці, здоров'я й всього найкращого.

Ольга СУХОМЛИНСЬКА, д-р пед. наук,
професор, дійсний член НАПН України,
академік-секретар Відділення теорії
та історії педагогіки, м. Київ

ПОДЯКУ СКЛАДАЮ...

У Біблії сказано: „Подяку складайте всім”. Академік Алла Михайлівна Богуш належить до кола тих особливих людей, яким хочеться подумки і вголос висловлювати почуття найщирішої, сердечної вдячності за науку і високогуманну, мудру підтримку в житті.

Михайло АНТОНЕЦЬ, ст. наук. співробітник
Інституту педагогіки НАПН України,
вчений секретар Української асоціації
імені Василя Сухомлинського, м. Київ

И ВЕЧНО ЮНАЯ ДУША

Глубокоуважаемую Аллу Михайловну, обаятельную и мудрую женщину, надёжную коллегу, лидера украинской дошкольной педагогики от имени мужской части дошкольных работников поздравляю с юбилеем!

Пусть будет всё, что в жизни нужно,

Чем жизнь бывает хороша –

Здоровье, счастье, верность, дружба

И вечно юная душа!

Эдуард ВИЛЬЧОВСКИЙ, профессор,
д-р пед. наук, член-корреспондент
НАПН Украины, Польша

Вітання Президенту країни дошкілля

Аллу Михайлівну Богуш знаємо, як академіка НАПН України, доктора педагогічних наук, професора, засновника нового наукового напрямку у вітчизняній педагогіці – дошкільної лінгводидактики.

Науковий доробок вченого за 50 років наукової діяльності (1961–2014 рр.) – це монографії, автореферати дисертацій, навчально-методичні посібники, підручники, програми, збірники наукових праць, тези доповідей та повідомлень, публікації з періодичних видань та видань, що продовжуються, українською, російською та англійською мовами.

Багатом обдарованим молодим людям допомогла Академік дошкілля Алла Михайлівна піднятися на вершини науки, багато наукових праць було написано ними. Бачимо нашого улюбленого вченого як велике джерело витоків освітньої ріки науковців, яке вчить дошкільнят та школярів вірно говорити, чітко висловлюватися, любити читати й писати, культурно поводитися, рости у спокої та мирі зі всією природою речей. Ця велика ріка разом з притоками дає наснагу океану всього українського підростаючого народу – нашого культурного майбутнього.

У нас на Прикарпатті відомого академіка п'яти академій називають Президентом країни дошкілля. За її підручниками з лінгводидактики навчаються студенти Прикарпатського університету ім. В. Стефаника, по її підручниках та наукових працях навчають дошкільнят педагоги.

Її наукових праць та практичного втілення цих праць вистачить на кілька людей. Тільки Алла Михайлівна ніколи не обходила виключно цими досягненнями. Українські дитячі автори завдячують їй своєю знаністю завдяки поширенню науковцем їхніх віршів, оповідань, казок, лічилок у збірниках книжок та підручниках. І щоб потрапити під пильний погляд науковця, письменникам треба, ой як потрудитися!

З Аллою Михайлівною нас познайомили в дошкільному дитячому закладі „Бджілка” в місті Івано-Франківську в 1987 році. Тоді я мала 2 дитячі книжки, надруковані видавництвом „Веселка”, але членом Спілки письменників України ще не була.

Алла Михайлівна дуже цікаво і захоплююче розповідала про мовленнєвий розвиток дітей різних садочкових груп. Я дивувалася, як можна просто й дохідливо подавати такі серйозні речі. Її слова були живинкою для мого спраглому мозку – навчитися вкrapувати у вірш мовленнєве багатство нашого народу. Це була універсальна лекція, про яку я не могла собі тоді й уявити!

Того дня я читала свої короткі віршики на 4 і 6 рядочків. Потім прочитала довший вірш „Маленька Катруся”. Вірш був присвячений донечці моєї кузинки з Німеччини Каті, котру вразила чорнобильська радіація. Дівчаточко у день вибуху Чорнобильської атомної станції гралося цілий день біля дому то в пісочниці, то біля кам'яних фігурок. Катя отримала смертельну дозу опромінення.

У залі стояла тиша, аж чулося дихання людей позад мене. І я стривожилася. Та наша гостя підійшла, пригорнула мене до себе і сказала прості слова розради. А потім з моїх віршів знайшла підкріплення своїй лекції. Ще виступали діти, тримали слово педагоги, ще і ще говорила наша гостя.

Такою розумною, простою у спілкуванні, лагідною і люблячою академіка Аллу Михайлівну Богуш знаємо і пошановуємо у нашому підгірському краї. Звичайно, це не єдина зустріч з прикарпатцями, їх було багато. Були книжки, які з хвилюванням та радістю відсилала Аллі Михайлівні, просила у неї передмов до рукописів „Хай Бог вас береже”, „Галичаночка”. І все дивувалася, як відомий академік, постійно зайнята людина, знаходить час, щоб швидко відповісти на листи, на прохання.

Серед багатьох аксіом життя, серед біблійних істин є одна об'єднуюча міцна нитка, це Любов до життя, до праці, до людини. Такою є наша Алла Михайлівна. Своїх учнів вона називає ніжними іменами, пам'ятає про наші скрути, дає коротку життєву пораду, допомагає. Вона обов'язково відізветься і допоможе – це її кредо, її покликання. Таких людей вибирає сам Господь Бог для чергового витка спіралі розвитку певного народу і цілого людства. Недарма єдиний академік дошкілля відома всьому науковому світу. Ми гордимось нею щиро і завжди.

У рік 75-річчя з дня народження Президента країни дошкілля Алли Михайлівни Богуш вітаємо її найсердечнішими словами величезного букету мовного цвіту. Сиплемо цвітом у її помешканні, на роботі, насипаємо доріжки до бібліотек, будинків науки, куди в ці дні прямують її кроки. Поети нехай складають вірші у її честь, соловейки заливаються величальним співом, калина дарує щедрі грона. А всіх Ангелів-Хоронителів нашої іменинниці просимо, щоб принесли від Бога многая та благая літа!

Що хоче Господь для людини
І чим її обдарувати?
А те, що хочуть люди нині:
Побільше щастя й рути-м'яти;
Багато друзів незрадливих,
Тепла родинного й здоров'я,
Міцних достатків, трохи дива
Й Господніх променів любові.
Підносим все це дружньо й шпарко
Для Вас, шановна Ювілярко!

Член Національної спілки письменників України

Віра БАГІРОВА

Вельмишановна Алло Михайлівно!

Прийміть щирі вітання з нагоди світлого Ювілею жіночої мудрості!
Ваш творчий життєвий шлях є прикладом вірного служіння і відданості найгуманнішій, найвідповідальнішій справі – дошкільній освіті України,
а Ваші сходи до наукового життя стали основою для творчої діяльності цілої плеяди науковців різних поколінь.
Впевнена, що Вам і надалі вистачатиме сил і наснаги, якими Ви всіх позитивно заряджаєте, даруєте той життєвий промінь, що дозволяє йти вперед і ніколи не зупинятися.
Бажаю успіхів, творчої наснаги, невичерпної енергії у Вашій діяльності.
Нехай кожен трудовий день повниться новими ідеями, душа – любов'ю,
а ВІРА, НАДІЯ та ЛЮБОВ
будуть Вашими супутниками на всьому життєвому шляху
ще многая і благая літ!

*З повагою та прихильністю, Т. В. ПАНАСЮК,
М-во освіти і науки України, м. Київ*

ПРИКЛАД МУДРОСТІ

Богуш Аллу Михайлівну вітаємо з нагоди Дня народження!
Ви є яскравим прикладом мудрості, працездатності, жіночої чарівності. Ми щиро зичимо Вам міцного здоров'я на багато років, любові, безмежного щастя, тепла, подальших успіхів у Вашій відповідальній праці на ниві дошкільної освіти, здійснення всіх мрій і бажань.
Нехай у вашому домі завжди панують добробут, мир і злагода!
Хай здійсняться всі Ваші бажання і серце зігріває тепло людської вдячності!

З глибокою повагою,

Олена КОПЕЙКІНА та колектив
відділу навчально-методичного забезпечення
дошкільної освіти науково-методичного
центру середньої освіти МОН України, м. Київ

СЕРЦЕ І ПОМИСЛИ

Шановна Алло Михайлівно!

Щиро вітаю Вас з ювілеєм. Зичу Вам міцного здоров'я, жіночого щастя, натхнення та успіхів в роботі.

Нехай у вашому домі завжди панує світло і злагода, в серці – добро, у помислах – мудрість, у засіках – достаток, а нелегка наукова нива колоситься врожаєм нових здобутків і людської вдячності.

Алла СЕРЕДНИЦЬКА, начальник дошкільної,
початкової та спеціальної освіти
Головного управління змісту освіти
М-во освіти і науки України, м. Київ

* * *

Алла Михайлівна Богуш...

Це ім'я для мене було новим на початку вісімдесятих. Я прийшла до садочка недосвідченою дівчиною, яка не мала освіти, але бажала працювати з маленькими дітьми. Намагалася придивлятися до професіоналів і чула у відповідь: „Працюй за Богуш”, „Подивися конспекти Богуш” тощо.

Коли віднайшла методичні рекомендації, посібники, автором яких був „якийсь Богуш”, була впевнена, що стільки неможливо написати, а якщо й можливо, то це міг зробити чоловік, а не жінка, тим паче що за життя мало кого визнають.

Яким же був мій подив, коли я дізналася, що Богуш – це жінка, молода і розумна, яка раніше працювала в тому ж інституті, куди я вступила для навчання.

Плинув час. Я вивчилася, почала працювати за спеціальністю, розуміла, що моїх знань недостатньо для роботи. Отже, вирішила спробувати себе в науці.

Вагання щодо подальшого навчання розвіяла відповідь Алли Михайлівни на лист із проханням взяти мене на навчання до аспірантури. Потім був захист кандидатської дисертації, навчання в докторантурі... Її зауваження до моїх „наукових спроб і опусів” я досі бережу, іноді переглядаю, тому що тільки моя Алла Михайлівна могла написати і не образити: „Катю, думай”, „Що це за дурниці?”, „Нісенітниця, такого не буває”. Кожне її зауваження – це поштовх до дії, це бажання мислити і діяти, робити і творити.

Усі роки навчання для мене осяяні присутністю людини, яка не лише була моїм науковим керівником, консультантом у науковій роботі, а є і буде Зіркою, взірцем Патріота, Громадянки, а найголовніше – Жінки. Кожен, хто хоча б один раз спілкувався з Аллою Михайлівною, не може не помітити її енергетики, яка заряджає і дає крила.

Навіть не можу підрахувати всіх, кому Алла Михайлівна „виростила крила”, кого підштовхнула і сказала: „А тепер спробуй летіти сам”.

Я вдячна Богові за зустріч з Аллою Михайлівною. Гадаю, що вища нагорода, це коли кажуть, що Катерина Крутій – учениця Богуш. Це приємно, але ще більш – відповідально.

Алло Михайлівно, дозвольте Вас привітати з Днем народження. Багато у цей день буде поздоровлень, побажань, але хочеться ще раз висловити вдячність і низько поклонитися не лише від себе, а від усіх „дошкільнят” України, для кого Ви – наукова мати і порадниця.

З Днем народження!

Катерина КРУТИЙ, д-р пед. наук, доцент,
завідувач кафедри дошкільної освіти
Запорізького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти

Шановна Алло Михайлівно!

У день Вашого 75-річного ювілею прийміть щирі й теплі вітання та найкращі сердечні побажання від студентського та педагогічного колективів Вищого навчального комунального закладу „Одеське педагогічне училище”!

Вітаючи Вас з ювілеєм, важко повірити в те, що однією людиною зроблено так багато досягнень: в науці, педагогічній діяльності та суспільній роботі, житті. Ви є взірцем Людини, Жінки, Керівника і Науковця для всіх студентів і викладачів педагогічного училища. Ваш розум, невичерпний запал, працелюбність, феноменальна рішучість і вольовитість, цілеспрямованість, креативність і водночас відкритість та людяність воістину вражають, надихають і спонукають нас до постійної і наполегливої діяльності, до самовдосконалення.

Ваші дослідження з різних проблем навчання дошкільників рідної мови, що відображені в навчальних посібниках, навчальних програмах, методичних рекомендаціях, науково-методичних статтях, наукових збірках, монографіях тощо захоплюють, викликають особливий інтерес у студентів і викладачів нашого училища, які знайомляться і використовують їх у своїй роботі та навчанні. Завдяки Вам студенти щоденно отримують цінні знання, на основі яких формуються вміння, навички, які використовують під час проходження практики, а також у подальшій професійній діяльності.

Ми відчуваємо гордість за те, що поряд з нами живе і працює такий видатний учений, психолог, педагог, чудова людина. Ми вдячні Вам за те, що за роки своєї педагогічної діяльності Ви зробили вагомий і неоціненний внесок у розвиток національної освіти і педагогіки, адже Ваша наукова спадщина і педагогічні ідеї мають велике значення для нас і для нашої країни.

Бажаємо Вам, щоб Ваше життя було світлим і радісним, як цей святковий день, а дружні вітання додали життєвої наснаги у скарбничку Вашої душі. Бажаємо, щоб підґрунтям щасливого життя та плідної професійної діяльності були міцне здоров'я, духовні сили, оптимізм, благополуччя, серце сповнене любові та добра, натхненна думка й щирі почуття. Нехай людська шана буде вдячністю Вам за плідну працю, чуйність, уміння творити добро. Нехай завжди зігриває Вас тепло людської подяки за добрі справи, зроблені в ім'я української освіти та науки! Нехай доля шле Вам добро і щастя, а віра, надія та любов будуть вірними супутниками на Вашому життєвому шляху. Нехай сімейне тепло та затишок надійно захищають від життєвих негараздів, а в майбутньому Вас чекає багато років, наповнених земними радощами! Нових Вам професійних перемог, висот і здійснених мрій! Низьке уклінне спасибі, Вам, Алло Михайлівно!

З повагою та найщирішими вітаннями

**від студентів і викладачів ВНКЗ
„Одеське педагогічне училище”**

* * *

Є люди, зустрічі з якими стають доленосними. Для мене таким доленосним стало знайомство з Аллою Михайлівною Богуш. І не тільки тому, що під її науковим керівництвом я захистила кандидатську дисертацію, стала доктором педагогічних наук.

Я дякую долі за знайомство з Аллою Михайлівною передусім тому, що отримала взірць відданості справі українського дошкілля, завдяки її спонукам стала співпричетною до творення української дошкільної лінгводидактики, розбудови сучасної дошкільної освіти, а ще була зігріта теплом її людяності, щирості, мудрого слова і доброго ставлення.

Алла Михайлівна – єдиний академік Національної академії педагогічних наук, на якому лежить відповідальність за дошкільну освіту України, і вона не тільки культивує ідею української дошкільної освіти, але й кожного дня сприяє її практичній реалізації. Її ім'я й численні праці відомі всім: і науковцям, і вихователям дошкільних навчальних закладів, і студентам.

Алла Михайлівна – це постать в науці і чарівна жінка в житті. І я пишаюся тим, що належу до НАУКОВОЇ ШКОЛИ АКАДЕМІКА АЛЛИ БОГУШ, і мені даровано розкіш безпосереднього спілкування з цією дивовижною жінкою.

Низький уклін Вам, Алло Михайлівно!

Ірина ЛУЦЕНКО, д-р пед. наук, доцент
кафедри дошкільної педагогіки
Інституту педагогіки і психології НПУ
імені М. П. Драгоманова, м. Київ

ЖИТТЄСТВЕРДЖУВАЛЬНА ПОЗИЦІЯ

Вельмишановна Алло Михайлівно!

Щиро вітаємо Вас з ювілеєм!

У цей особливий день висловлюємо Вам свою повагу і пошанування Вашої науково-педагогічної праці, співробітницької діяльності, життєстверджувальної позиції, принциповості у формуванні особистості найменших громадян нашої держави. Захоплюємося Вашою жіночою чарівністю, безмежною працьовитістю. Зичимо Вам міцного здоров'я, творчої наснаги, усіляких гараздів у Вашому житті!

З повагою,
колектив кафедри дошкільної
педагогіки Інституту педагогіки і психології
НПУ ім. М. П. Драгоманова, м. Київ

Шановна Алло Михайлівно!

До тих вітань, які Ви почули і ще почуєте в ці ювілейні дні, хочу додати і своє вітання, але віршованими рядками Ліни Костенко, які, на мій погляд, дуже відображають Ваше творче життя.

Ми переможем.
Не такі ми й кволі.
Не допускай такої мислі,
Що Бог покаже нам неласку...
Життя людського строки стислі,
Немає часу на поразку.

Олена КОВАЛЕНКО (Пшеврацька),
канд. пед. наук, доцент кафедри
дошкільної і початкової освіти
Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, м. Київ

* * *

Алла Михайлівна Богуш – знакова постать в науці. Вона засновник дошкільної лінгводидактики, розробник методики розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Коли я навчалася, на наукові праці і засновничі ідеї А. Богуш покликалися мої вчителі, спираюся і я у своїй викладацькій роботі. Її методичні розробки вивчають студенти, використовують вихователі дошкільних закладів і ще не одне покоління науковців і практиків буде звертатися до напрацювань Алли Михайлівни. А їх (науково-методичних праць) понад 600 і більш ніж 60 захищених кандидатських і докторських дисертацій. Дошкілля пов'язують з

іменем Алли Богуш. Її наукові досягнення у 2013 році були заслужено відзначені високою нагородою України – премією ім. Т. Шевченка у галузі дошкільної освіти!

Академік, доктор педагогічних наук, професор – і все це тендітна, привітна жінка з красивими голубими очима і приємною посмішкою. Для мене особисто знайомство з Аллою Михайлівною – це дарунок Долі, я завжди з трепетом веду з нею розмову, схиляючи голову перед її Величчю. Проте її тон розмови, бажання допомогти, поміркованість дають мені впевненість. Вона як оберіг, як Ангел-охоронець. І цю її енергетику відчуваєш постійно.

Сказати про Аллу Михайлівну – замало невеличкої замітки й цієї книжки. Щоб сказати цю Велику й Величну особистість потрібно писати трактати, новели, есе. Проте усі свої думки я сконцентрую у невеличкому вірші (ювілейній присвяті):

Вона – Алла Богуш. І ймення це всюди
В думках наукового світу.
«Богиня дошкілля»... Так звать її люди –
Колеги, і друзі, і діти.
Життя і діяльність присвячує дітям
Ця жінка струнка, симпатична.
Вона – академік. І в науковому світі
Людина з талантом величним.

Методику розвитку мовлення діток
Вона розробила детально.
Все краще ество воєдино в ній злило.
Як Жінка вона ідеальна;
Порядна, розумна, тактовна і добра,
Усміхнена, чуйна, красива;
Розділить з колегою радість і горе.
В ній стільки жіночої сили!

Ми Аллі Михайлівні вклонимось щиро
В урочисту мить ювілею.
Добра побажаєм, здоров'я і миру.
Щасливі ми разом із нею!

З роси Вам і води!

І дай Боже, ще не один рік топтати ряс!

Доземно вклоняюся – ваша докторантка (учениця)

Наталія БОГДАНЕЦЬ-БІЛОСКАЛЕНКО, м. Київ

СПРАВЖНІЙ УЧИТЕЛЬ

У кожної людини є в житті Учитель, який допоміг пізнати науку навчання, сенс роботи, радість спілкування. Саме такою особистістю стала для мене Алла Михайлівна. Ніколи не забуду її наполегливості і вимогливості як наукового керівника поряд із щиросердною допомогою і безкорисливістю. Вона здатна бути не лише „вченою дамою”, шановним академіком, а й справжнім другом, чарівною жінкою, Особистістю і Людиною.

Від щирого серця бажаю Вам, шановна Алло Михайлівно, міцного здоров'я та довголіття, вічної молодості жнив на науковій ниві, любові і добра від людей. Божого Вам благословення на довгі роки!

Тетяна НАУМЕНКО, канд. пед. наук,
ст. науковий співробітник, заступник
головного редактора газети „Дитячий садок”,
а головне – учениця А. М. Богуш, м. Київ

СОНЯЧНА ЛЮДИНА

Українське дошкілля може почуватися щасливим, упевненим у завтрашньому дні. Тому є кілька важливих причин. По-перше, у нас є свій академік, шановна ювілярка Алла Михайлівна Богуш. Отже, інтереси наймолодших громадян країни захищаються на найвищому науковому рівні. По-друге, педагоги дошкільних освітніх закладів забезпечуються сучасними методичними розробками, ефективними педагогічними технологіями, що створюються величезною науковою школою, яку очолює Алла Михайлівна.

По-третє, у різні куточки нашої славетної держави щороку роз'їжджаються молоді вихователі – колишні студенти, душі яких освітило величезне сонячне серце шановної Алли Михайлівни. Отже, вітаючи Вас, Алло Михайлівно, зичимо здоров'я, успіхів, сил, насаги для процвітання нашої спільної праці – українського дошкілля.

З повагою і любов'ю,

викладачі та студенти
психолого-педагогічного факультету
Луганського НПУ імені Тараса Шевченка

Рідна наша Алло Михайлівно!

У кожної людини є вчителі, яким завдячуєш за все хороше, що відбулося у житті. Ви – наш Учитель, наш наставник, наш порадник і орієнтир у науці, у професії, у життєтворчості.

Ми вчилися у Вас ставити мету і наполегливо йти до її досягнення; любити свою справу і віддавати їй, не жаліючи, свої сили і натхнення; любити дітей і прагнути понад усе зберегти субкультуру дошкільного дитинства від непрофесійного втручання; ми вчилися у Вас життєвої мудрості, душевної щедрості та молодості.

Ми безмежно вдячні Вам за можливість спілкуватися, відчувати підтримку, отримувати допомогу та насагу біля джерела Вашої життєстверджуючої енергії для втілення творчих задумів.

З нагоди славетного ювілею щиро вітаємо Вас і бажаємо добра і щастя, благополуччя і творчих успіхів, гармонії в душі, безлічі приємних подій на життєвому шляху!

Ми вдячні долі за велике щастя та високу відповідальність належати до Вашої наукової школи засновника, фундатора наукового напрямку – дошкільної лінгводидактики, яка відома та визнана не тільки в Україні, а й далеко за її межами.

Нехай якомога довше не буде розгадано секрет Вашої жіночої краси, чарівності та молодості! Нехай завжди зігриває нас тепло Вашого Великого, Доброго, Материнського серця!

Із щиросердечною любов'ю і повагою, Ваші слов'яниці:

**Олена АМАТЬЄВА, Любов КРАЙНОВА,
Тетяна САДОВА, Вікторія ПІКІНЕР, м. Одеса**

Алле Михайловне посвящается!

Вы полководец и мыслитель,
Глубокий мощный интеллект,
Ученый и руководитель,
Всех лучших существей букет!

В Вас синтез мудрости и такта,
Огромный опыт, вкус и шарм.
Не можем скрыть такого факта,
Что Вы надежности плацдарм.

В придачу к комплексу талантов
Несете дирижерский крест:
Профессоров, как музыкантов,
Собравши слаженный оркестр.

ТЮРІКОВА Олена Миколаївна,
Одеській обласний ін-т удосконалення вчителів

VIVERE! VINCERE! CREARE!

Жити! Творити! Перемагати!

Ці слова є життєвим кредо академіка Алли Михайлівни Богуш –вченого, мудрого вчителя і чарівної жінки, яка ніколи не втомлюється творити добро, ламати стереотипи, шукати й знаходити те, що завтра стане новою парадигмою в освіті.

Для педагогів різних поколінь Алла Михайлівна є не лише Вчителем з великої літери, але й прикладом безкорисливого служіння освіті й науці. Величезним є науковий доробок Алли Михайлівни – десятки монографій і підручників, сотні статей, які присвячені не лише найактуальнішим проблемам сучасної лінгводидактики й педагогіки, але й повертають з історичного небуття імена неоцінених педагогів минувшини, сприяють впровадженню їхніх ідей у практику сучасної дошкільної освіти. Аллою Михайлівною було закладено теоретичні й практичні підвалини розвитку дошкільної лінгводидактики в Україні, розроблено методіку розвитку мовлення дітей на засадах їх ознайомлення з українським народознавством і довідкам.

Наукова школа Алли Михайлівни міцно утвердилася в Україні. На мапі держави важко знайти куточок, де б не працювали вдячні учні ювілярки – Київ, Одеса, Рівне, Івано-Франківськ, Запоріжжя, Миколаїв, Луганськ, Херсон, Слов'янськ, Черкаси, Сімферопіль, Ялта – ось лише окремі міста, де наукові ідеї школи академіка Богуш впроваджені в навчальний процес місцевих вишів, шкіл, дитячих садків, а ще й в Росії, Придністров'ї, США, Південній Африці.

Шановна Алло Михайлівно! Дозвольте привітати Вас із славним ювілеєм! Побажати міцного здоров'я, великого щастя, успіхів у всіх Ваших починаннях! Схиляємо голову перед Вашим талантом, мудрістю, досвідом! Хочемо бачити Вас і надалі такою ж привітною, усміхненою і чарівною. Живіть! Творіть! Перемагайте!

Ваша вдячна учениця,

Олена Віталіївна КОВТУН, д-р пед. наук,
професор кафедри англійської філології і перекладу
Національного авіаційного університету.

Спогади!

Доброго дня, шановна Алло Михайлівно! Дізналась про майбутній Ваш ювілей. Мені захотілося вплетити у вінок пошанівку і свій голос. З великою повагою і вдячністю за добре слово, мудру пораду і підтримку Любомира Калуська. Окрім того, у Івано-Франківську є багато Ваших учениць-студенток. Разом зі своїми словами, надсилаю і спогади Вашої колишньої студентки.

З ГЛИБОКОЮ ШАНОЮ І ВДЯЧНІСТЮ

Аллу Михайлівну Богуш, завідувача кафедри теорії і методики дошкільної освіти Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, дійсного члена НАПН України, доктора педагогічних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України, дійсного члена Академії педагогічних і соціальних наук

(м. Москва), Міжнародної слов'янської академії освіти імені Я. А. Коменського, Академії наук вищої школи, Міжнародної Академії духовних наук добре знають не тільки на теренах України, але й далеко за її межами. Так, як академіка Мирослава Гнатовича Стельмаховича називають корифеєм української етнопедагогіки, так Аллу Михайлівну Богуш з повним правом можна назвати корифеєм українського дошкілля.

Перше моє знайомство з Аллою Михайлівною Богуш було заочним як з автором посібника з розвитку мовлення дітей дошкільного віку ще у далекі 80-і роки, коли я працювала вихователем дошкільного навчального закладу.

Візуальна зустріч відбулася десь у 90-х роках, коли Алла Михайлівна приїжджала чи то на конференцію, чи то для читання лекцій у Прикарпатському університеті. Не пригадую, у чому була одягнута Алла Михайлівна, але це було щось світле. Від самої постаті віяло якоюсь надзвичайною приязню, а очі світилися добром і любов'ю. Тоді я не насмілювалась підійти, однак постійно стежила за її цікавими змістовними, практико орієнтованими публікаціями та посібниками, з яких черпала багато інформації та порад для роботи з дітьми.

Друга візуальна зустріч відбулася в 2008 році під час проведення III Міжнародних й XV Всеукраїнських педагогічних читань „Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: ідеї, пошуки, перспективи” у Кіровограді, яка була присвячена 90-річчю з дня народження В. О. Сухомлинського. У той час мені дуже імпонувала розроблена А. М. Богуш та В. Р. Ільченко освітня модель „Довкілля”. В Івано-Франківській області за ініціативою кафедри педагогіки і психології та лабораторії дошкільної і початкової освіти ми активно її упроваджували. На секції, якою керувала Алла Михайлівна, я виступала із повідомленням „Реалізація творчої спадщини Василя Сухомлинського в освітній моделі „Довкілля”.

Ще одна зустріч відбулася у 2010 р., коли Алла Михайлівна Богуш приїхала на конференцію з проблем наступності дошкільної та початкової ланки освіти.

Майже 10 років я працювала над своєю авторською програмою „Соняшник”, про роботу над якою знало дуже обмежене коло людей. Коли один із варіантів програми був готовий, постало питання: до кого звернутися? Рішення було однозначним – до Алли Михайлівни Богуш. Дуже хвилювалася, як буде сприйнята моя робота. На превеликий жаль, я не так багато знаю людей у науковому світі, які б так щиро поставилися і сприйняли чийсь напрацювання. Колись таким для мене був Мирослав Гнатович Стельмахович, а тепер стала і Алла Михайлівна Богуш. Я надзвичайно вдячна за цінні корисні поради, за слушні думки, за високу оцінку моєї скромної праці.

Скарбниця думки – в її книгах добрих і корисних. Не знаю, чи є хто у сучасному дошкільному науковому світі, щоб переважив академіка Аллу Михайлівну Богуш за кількістю посібників та публікацій, за таким скрупульозним і ґрунтовним дослідженням проблеми української лінгводидактики, мовленнєвого розвитку дітей раннього і дошкільного віку та багатьох інших проблем, що стосуються дошкільної освіти.

Немає, мабуть, людини на Україні та поза її межами, які б не були знайомі із її науковою школою, її учнями та послідовниками, які, як і їх Учитель, внесли вагомий вклад у розвиток дошкільної освіти в Україні. А ще – це людина зі світлими думками і світлою душею.

Обличчя світле.

А душа

Дитинно чиста

Як сльоза.

І розум світлий

Та ясний

Як день дитини

Золотий

Шановна Алло Михайлівно! Найщиріші вітання з нагоди ювілею!

Живіть, творіть ще до ста літ
Хай думка ниткою снується
Від ваших праць, від Ваших книг
Дитині радісно живеться.

З великою пошаною і вдячністю за Вашу велику працю на славу дошкілля України,

Любомира КАЛУСЬКА, доцент кафедри педагогіки та психології Івано-Франківського ін-ту післядипломної педагогічної освіти, канд. пед. наук, д-р філософії

ПІДСУМКОВЕ ЗАНЯТТЯ

70-ті роки минулого століття. Написала – і самій не віриться, що так сплинув час...

А тоді була практика в дитячому садку у студентів дошкільного відділення педфаку Рівненського ДП. Вікна помешкання керівника педагогічної практики виходили на територію дитячого садка. Ми знали, що завжди „під ковпаком”, а тому старалися „тримати марку” – активно втілювати набуті в Альмамагір знання у вир дитячого світу. І ось останній акорд – підсумкове заняття в підготовчій групі. Хвилююся, але все йде чудово: діти – на висоті, ТНЗ і дидактичний матеріал – використані, здається, все нормально! Та краєм ока бачу, як керівник практики активно малює ручкою круги перед собою. Що, невже забула виключити магнітофон? Дивлюсь – ні, виключений. Знову повертаюся до групи і закінчую на високій ноті заняття. От молодець! І тут керівник зазначає: „Заняття проведено добре, але ти його затягнула аж на 5 хвилин! Я ж тобі показувала, закругляйся!”

– А-а-а! А я думала – магнітофон!

Тим керівником практики була Алла Михайлівна.

Сьогодні я вітаю Вас, шановна Алло Михайлівно, від імені нашого курсу, який у наступному році святкуватиме 25 років випуску і сподівається на зустріч із Вами, від імені своєї родини, яка Вас обожає, та від імені багатьох малят, яких зігрівали, виховували і навчали освітлені і освічені Вами, дорога наша жінко, педагоги-вихователі.

З роси і води Вам, Ювілярко!

*Ольга ТИМОФІЄВА, методист
Закарпатського ІІІО, м. Ужгород*

ВІД УСІХ ЛЬВІВ'ЯН

Вельмишановна Алло Михайлівно!

Львівщина – маленький куточок України, де всі педагоги-„дошкільники” Вас знають, шанують і люблять. Я від усіх львів'ян і від свого імені передаю найщиріші привітання у день вашого ювілею.

Щиросердно зичу Вам міцного здоров'я, радості, щастя, а найголовніше, щоб криниця Вашого життя ніколи не міліла, а постійно наповнювалася чистою, джерельною водою, з якої неупинно черпали б мудрі думки та натхнення до праці багато науковців та педагогів-практиків.

Ви вивчили і продовжуєте вчити величезну когорту науковців. Вас знають не лише на Україні, але й далеко за її межами.

Тож, дай Вам, Боже, великої сили, натхнення у Вашій нелегкій, але надзвичайно потрібній усім творчій праці, створити ще багато наукових праць, бо вони є дороговказом для науковців та педагогів-„дошкільників” до нових висот.

І на закінчення прошу прийняти поетичні рядки побажання:

У день знаменний, радісний, величний
Здоров'я зичим Вам, снаги й завзятку,
Нехай прийдешній благодатний день
Стрічає Вас веселкою пісень
І радістю за діток і онуків,
І вдячністю за Ваш життєвий труд.
Хай роки йдуть. Без ліку йдуть,

А ювілеїв буде ще багато!
Хай стане сили всіх їх зустрічати!
Хай у Вашій оселі стеляться квіти,
Хай пісня звучить Вам
„На многії літа!”.

*З пошаною, **Олександра БІЛАН**,
канд. пед. наук, доцент
Львівського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти*

* * *

Мені пощастило працювати під керівництвом надзвичайно чарівної жінки Алли Михайлівни Богуш, яка є втіленням жіночої вроди і душевної краси. Моє знайомство з Аллою Михайлівною відбулося, ще коли я була студенткою 3 курсу нашого дошкільного факультету. Вона подарувала нам одну-єдину лекцію, а ми і досі її пам'ятаємо, бо були у захваті і від цікавого матеріалу, і від самої Алли Михайлівни. Алла Михайлівна має природний дар зачаровувати людей навколо себе і талант керівника. Ця людина здатна віддавати своє тепло, її слова зігрівають, підтримують і надихають. І ще багато інших приємних несподіванок чекали на мене, коли я почала працювати поряд з цією унікальною жінкою. Мені дуже приємно бути корисною для неї, для її справи. Я й досі хвилююся і тремчу у присутності академіка. Кожна зустріч з нею для мене як свято. Я поринаю в інший світ, у світ науки - цікавий, бурхливий, такий насичений раптовими зворотами, успіхами, злетами – світ Алли Богуш. Її Величності Науці віддано нею вже більше 40 років, але Алла Михайлівна і думки не припускає, щоб покинути свою улюблену справу, і за це їй велике спасибі.

Окрім науки в житті Алли Михайлівни є багато інших інтересів. Вона захоплюється приготуванням вишуканих страв, займається спортом, багато подорожує...

Шановна Алло Михайлівно! Дозвольте від щирого серця привітати Вас із Днем народження! Нехай кожен звичайний день приносить Вам тільки радість. Нехай Вас завжди супроводжують посмішка і гарний настрій. Нехай минають Вас стороною всі неприємності та негаразди, а життєвий шлях завжди буде осяяний зірками. Бажаю Вам міцного здоров'я, душевного спокою, здійснення мрій і великого красивого жіночого щастя!

*З любов'ю і повагою, **Олена КІСКІНА***

Вітаю

Ви – вир натхнення і нестримна сила,
Яка і нас не раз вже окрилила.

Ви – донька, мати, жінка і мислитель,
Ви – керівник, і ерудит і Вчитель.

Ви – чарівниця, кулінар і жартівниця
Людина гарна, добра і привітна,
Квітуча, загадкова і тендітна.

А ще взірець і педагог, і вчений –
І список довгий, майже нескінчений.

Слова ці – від душі вітання:
Нехай в цей рік всі збудуться бажання,
Натхнення, вірних друзів і любові,
Щоб Ви були завжди веселі і здорові!

Вчителю

Багряна осінь в листі під ногами
І скрізь: кружля з дерев, горить в руках.
Казкова осінь ходить поміж нами,

Палко кохає і з'являється у снах.
Вона, як Ви, така ж п'янка і ніжна,
Чарівна, щедра, з серцем золотим.
За вітром десь летить печаль торішня,
Та хай не вернеться додому разом з ним.

Жовтогаряче листя у волоссі,
Нехай нескоро ще прийде й зима.
В житті ще стільки всього не збулося,
В душі – завжди завітчана весна.

Героине нашего времени, любимому учителю посвящается...

Где найти таких музыкантов,
Что сыграют о Вашей судьбе?
Пусть фанфары звенят
И играет оркестр цветов!
Где найти тех поэтов,
Чьё перо расскажет о Вашей душе?
Где найти те слова, чтобы выразить
Всё уважение, благодарность, любовь?
Путеводной звездой Вы явились для нас
И ведёте вперёд за собой.
Оставаясь в наших мыслях,
В молитвах и наших сердцах.
Согреваюсь благодатным теплом,
Что исходит от Вас, и прошу
Пусть Творец защитит Вас
Своею Владычной рукой.

З повагою,

ваша учениця Тетяна СКАЛОЗУБ

Дорогая Алла Михайловна!

Примите мои поэтические поздравления в Ваш юбилейный день рождения!

* * *

День рожденья – праздник это или нет!?
День рожденья – поздравляю, шлю привет!
В День рожденья – мы не будем тосковать,
Хоть целый год прошел опять.

* * *

День рожденья – гости будут за столом!
День рожденья – и раз есть „и стол и дом”,
В День рожденья – ну чем не повод

есть и пить,

Вас поздравляя – Вас любить.

* * *

Второе:

* * *

Будьте ж, Вы, всегда такой,
Какой знал и знаю.
В День рожденья всей душой
Вам я пожелаю:

* * *

Выше нос! Врагам назло
Будьте Вы красивы
В жизни чтоб всегда везло,
Не кончались силы!

* * *

Чтоб подарков – и не счесть,
Чтобы было счастье,
Чтобы весть, благая весть
Прогнала ненастье!

* * *

Четко знаете ведь Вы,
Что бы Вам хотелось:

Исполнялись чтоб мечты
И душа чтоб пела.

* * *

Чтобы в каждый жизни день
Все ненастья – прочь!
И желать мне Вам не лень
Это день и ночь!!!

* * *
И третье:
* * *

Желаю от души добра,
Счастливых дней и светлых снов,
Подруг, домашнего тепла,
Надежд, чтоб сбылись и пиров!

* * *
Жить бодро, весело и смело,
Смеяться, песни петь, шутить!...
Судьбою управлять умело,
Чтоб жизнь свою до дна испить!

* * *

Желаю счастья много-много,
Улыбок радостных букет,
Пусть будет долгою дорога!
Счастливой жизни, долгих лет!

* * *

Пусть недруги идут подальше
Желаю я всей душой, без фальши:
Чтоб им и всем чертям назло –
Жилось, любилось и везло !!!

* * *

Со многими-многими поздравлениями
и пожеланиями, не вошедшими в эти
три стихотворения!!!

С самыми лучшими пожеланиями!

Александр ГОНОПОЛЬСКИЙ, м. Нью-Йорк

ГИМН-ПОСВЯЩЕНИЕ

*АКАДЕМИКУ, ФУНДАТОРУ ОТРАСЛИ УКРАИНСКОЙ ДОШКОЛЬНОЙ
ЛИНГВОДИДАКТИКИ АЛЛЕ МИХАЙЛОВНЕ БОГУШ*

Музыка И. Полевикова

Слова О. Полевиковой

Речетатив на фоне вступления:

Достоин гимна каждый человек, Хотя и
скоротечен жизни век.
В истории есть имена такие,
Что будут помнить времена иные.

Припев: Об Алле Богуш вся планета знает:
Лингводидакт-творец; объединяет
Мир детства и науки воедино
Талантливый учёный Украины.

1. Строга и ласкова, любезна и грозна,
Принципиальна, справедлива и чиста,
Приветлива, мила, светла,
Доброжелательна, чутка, добра.

2. Ей мудрых качеств множество дала,
Питала, окрыляла, в свет вела –
От Африки, Китая до Кремля –
Родная украинская земля.

3. А впереди – дороги и вершины,
Невспаханые нивы и глубины,
И вечный поиск, и проблем решенье,
И жизни – лишь счастливые мгновенья.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- А**
Абрамова Л. 861
Айвазова Л. М. 55
Аматьєва О. П. 453, 534, 751, 753, 838, 946, 947
Андрущенко В. П. 789
Аноров И. И. 170, 172
Антонець М. Я. 367
Артемова Л. В. 111, 118, 164, 169, 171, 173, 213–215, 220–222, 232, 233, 247, 250, 407
Артемова О. І. 968, 969
- Б**
Баглаєва Н. І. 407
Байєр О. М. 453, 455
Барбіна Є. С. 701
Баскіна І. Б. 111
Березовська Л. І. 601, 632, 634, 654, 669, 992, 993
Бех І. Д. 792, 793, 796–799, 818, 819
Беляєва О. В. 1008, 1009
Беленька Г. В. 783
Беляк О. М. 1016, 1017
Біла О. М. 976, 977
Біла О. О. 645
Білан О. І. 982, 983
Білейчук Я. 68
Білоцерківець І. П. 55
Біляєва О. В. 350
Боднар С. В. 938, 939
Богініч О. Л. 783
Болгов В. В. 69
Болдирєв І. А. 49
Бондаренко А. К. 125
Бородич А. М. 126
Босак Н. Ф. 984, 985
Бріцин В. М. 641
Бугайчук О. В. 960, 961
Будак В. Д. 18, 31
Будак С. В. (перс.) 678, 688
Буркова Л. В. 247
- В**
Варяниця Л. О. 616
Васильєв Г. И. 462
Виготський Л. С. (перс.) 391
Вільчковський Е. С. 28, 164, 169, 207, 208, 211, 212, 220, 222, 223, 227, 232, 233, 250, 515
Войналович О. М. 78
Войцеховская О. 35
Войцешук Л. А. 916, 917
Воликова Т. В. 138
- Г**
Гавриш Н. В. 479, 527–529, 616, 619, 642, 665, 666, 696, 698, 718, 719, 752, 754, 808, 812, 816, 833–835, 841, 873, 892, 893
Галус О. М. 758
Гансова Э. 2
Главенко Т. 252
Глузман А. В. 574
Гончаренко С. 10, 72
Горіна Ж. Д. 784, 795, 970, 971
Горчакова О. А. 964, 965
Грама Н. Г. 645, 842, 847, 850, 855, 857
Григоренко Г. І. 62, 305, 363, 388, 481
Гураш Л. В. 168
- Д**
Данилова Д. 849
Деменчук Л. М. 202, 204, 216
Демченко Д. М. 302
Дем'янчук С. А. див. Дем'янчук С. Я.
Дем'яненко О. Є. 37
Дем'янчук А. С. 500
Дем'янчук С. Я. 237, 261; (перс.) 500
Дем'янчук О. 318
Денисенко Н. Ф. 455
Димухаметов А. С. 822
Добролюбський А. О. 49
Долинський Б. Т. 685, 900, 901
Дондюк Г. П. 239
Дорошенко З. П. 455
Дубінка М. М. 854
Дудко Л. М. 368, 373, 378, 392
- Є**
Ємельянова Н. Л. 986, 987
- Ж**
Ждан В. П. 213–215
Жебровський Б. М. 869, 872, 880, 888, 889
Жукова Т. 11, 12
Журецький Я. І. 31
Журик О. В. 253
- З**
Загарницька І. І. 789
Запорожец А. В. (перс.) 335, 419, 605
Захаренко О. А. (перс.) 576
Захарова О. О. 810
Зеленко Н. І. 134, 140, 148, 162, 163, 285
Золотых Т. 6
Зотова І. В. 1014, 1015
- И**
Илькова А. П. див. Ількова А. П.
Инжестойкова В. А. див.
Инжестойкова В. О.
- І**
Іваненко А. П. 98, 217

Лькова А. П. 344, 353, 354, 376, 381, 384, 972, 973

Льченко В. Р. 533, 478, 629

Інжестойкова В. О. 284, 305, 645

Казанжи І. 30

Казанцева Л. І. 912, 913

Калуська Л. 629

Кальченко Н. 752, 785, 840

Кардаш І. М. 1010, 1011

Кириченко О. М. 266, 270

Кирста Н. Р. 948, 949

Кисельова О. І. 618, 670, 836

Кічук Н. В. 368, 373, 378, 392

Клюєва Г. Г. 168

Кметь А. 13

Коберник О. М. 746

Ковтун О. 904, 905

Койчева Т. І. 50, 663

Комар Л. І. 165, 203, 206, 218, 229, 234, 241

Коменський Я. А. (перс.) 292, 299

Комісарова Г. Ю. 258

Копіца Є. П. 1000, 1001

Копусь О. А. 906, 907

Корольова Т. М. 641

Костюк Г. С. (перс.) 91, 461, 465

Котик Т. М. 3, 39, 254, 256, 288, 303, 321, 417, 420, 439, 444, 447, 527–529, 543, 619, 666, 719, 894, 895, 920, 921

Котирло В. К. 114, 115, 265, 171, 173; (перс.) 482, 757, 759, 769

Кремень В. Г. 673–675, 677, 679, 681, 687, 702, 809

Кремсал Л. В. 140, 148

Криворучко В. П. 286, 290, 293, 294, 298, 302, 318, 372

Крупская Н. К. (перс.) 237

Крутий К. Л. 24, 369, 428, 429, 453, 455, 751, 896, 897, 940, 941

Кузьменко В. У. 726

Кулибчук Л. М. 962, 963

Кулинич Л. І. 134

Купцов А. 65

Курінна С. М. 616

Курило В. С. 792, 793, 796–799, 818, 819

Ларіна Е. В. 641

Ласунова С. В. 966, 967

Лебедєва З. Є. 111

Лєвовицький Т. 790

Лещенко А. Д. 143

Лещинський О. П. 930, 931

Лисенко Н. В. 304, 315, 324, 481, 508, 538, 890, 891

Литвиненко С. А. 299

Лихолєтова В. К. 285

Локк Д. (перс.) 980, 981

Луговий В. І. 809

Луцан Н. І. 40, 667, 772, 785, 898, 899, 932, 933

Луценко І. О. 908, 909, 921, 922

Ляпунова В. А. 935, 936

Макаренко А. С. (перс.) 225

Макляк М. М. 98

Маковецька Н. В. 349, 350

Маліновська Н. В. 356, 357, 382, 617, 840, 950, 951

Мандрика О. Г. 539, 575

Маркотенко Т. С. 696

Мартинова Р. Ю. 618

Моїсєєв Л. 74

Монке О. С. 41, 509, 618, 978, 979

Мороз В. 4

Мусієнко-Репська В. 652

Надточій О. І. 134

Назарова С. 29

Науменко Т. І. 25, 28, 515, 914, 915

Непомняща І. М. (Непомнящая И. Н.) 252, 298, 349, 393, 516, 942, 943

Николайчук Г. И. 202

Ніколенко Д. Ф. 228

Ночвінова О. В. 262183

Огієнко І. (перс.) 401, 421, 471, 739, 856, 976, 977

Огренич Н. Г. 70, 466

Оліяр М. П. 918, 919

Ольжич О. (перс.) 395, 468

Орехова Л. І. 996, 997

Орищенко В. Г. 5, 284

Орланова Н. П. 134, 140, 148, 162, 163, 266, 285

Павлік І. С. 31

Панасюк Т. В. 880

Панченко І. В. 56

Паскаль О. В. 326, 327, 345, 386, 954, 955

Петручик І. Ф. 811

Пирогов М. І. (перс.) 964, 965

Піаже Ж. (перс.) 464, 469, 708

Підгірянкa М. (перс.) 948, 949

Пікінер В. А. 1004, 1005

Плетеницька Л. С. 306, 936, 937

Плохій З. П. 207, 208, 223, 430

- Побірченко Н. С. 746
 Подзюньська Т. Б. 16
 Поніманська Т. І. 403
 Пономаренко Л. О. 46, 55
 Попова І. І. 868, 874, 1002, 1003
 Постоян Т. Г. 956, 957
 Потєбня О. О. (перс.) 348, 379, 1010, 1011
 Проколиєнко Л. Н. 265
 Прусс В. П. 341
 Пугачевська А. М. 90
 Пузирна Л. В. 286, 290, 302
- Р**адул В. В. 854
 Рогова П. І. 46, 55
 Романюк С. 25
 Роменець В. А. 187, 194
 Руденко Ю. А. 592, 988, 989
 Руснак І. 25
 Русова С. Ф. (перс.) 316, 356, 357, 366, 382, 383, 397, 398, 410, 412, 468, 484, 516, 572, 617, 623, 624, 633, 950, 951
- С**авельєва Н. П. 111, 134
 Савінова Н. В. 643, 672, 998, 999
 Савченко О. Я. 792, 793, 796–799, 809, 818, 819
 Садова Т. А. 952, 953
 Сайко В. 158
 Симонович А. С. (перс.) 274
 Сірополко С. (перс.) 383
 Скринська О. Л. 980, 981
 Смовська О. І. 146, 158
 Соприкїна О. 698
 Сосніна Н. 263 (худож.)
 Сохин Ф. А. 142
 Соцька О. П. 1006, 1007
 Срезневський І. І. (перс.) 800, 804, 815, 924, 925
 Старовойт Л. В. 31
 Степанова Т. М. 31, 350, 360, 678, 688, 902, 903
 Стефанік В. (перс.) 273
 Стрюк К. І. 162, 163, 266, 430
 Сухомлинська О. В. 401, 792, 793, 796–799, 818, 819,
 Сухомлинський В. О. (перс.) 51, 131, 253, 310, 311, 313, 367, 438, 458, 514, 540, 568, 579, 582, 586, 594, 625–627, 647, 668, 683, 684, 686, 693, 701, 727, 744, 758, 774, 792, 796, 798, 817–819, 846, 854
 Сучок В. Є. 593, 644, 699, 756, 769
- Т**имошенко Р. М. 284
 Тиранова Л. Є. 56
- Титаренко Т. М. 265
 Тихєєва Є. І. (перс.) 252, 258, 298, 942, 943
 Тищенко С. П. 265
 Ткачук О. В. 273, 924, 925
 Толстоухов А. В. 789
 Трифонова О. С. 44, 53, 479, 670, 836, 910, 911, 958, 959
 Тронько П. Т. 68
- У**дод О. А. 869, 880, 888
 Ушакова О. С. 820
 Ушинський К. Д. (перс.) 80, 84, 252, 279, 280, 318, 423, 539, 560, 582, 586, 590, 630, 851, 881
- Ф**есенко Л. І. 299, 926, 927
 Филиппюк Г. С. 138, 170, 172
 Фоміна І. Л. 1018, 1019
- Х**аджирадева С. К. (Хаджирадева С. К.) 45, 339, 340, 370, 534, 753, 838, 944, 945
 Хайруддинов М. А. 574
 Ханцевєров Ф. В. 319
 Ходурська Т. 238, 241, 259
 Храмов Ю. І. 48
- Ц**имбалару Л. А. 994, 995
- Ч**ебикін О. Я. 49, 50, 71, 663, 837
 Чепелюк Н. І. 974, 975
 Чередниченко С. 535
 Черкасов М. П. 8, 9, 46, 61, 593, 617, 669, 670, 697
 Чулкова Г. В. (А. В.) 258, 289, 928, 929
- Ш**иліна Н. Є. 536, 990, 991
 Шимановський Д. С. 187, 239
 Ширяєва Р. С. 107
 Шоробура І. М. 758
 Штеренгерц А. Е. (перс.) 445
- Щ**ербакова К. Й. 211, 212, 227
 Щербань М. 32, 497
- Я**ковенко П. 47
 Ямницький В. М. 327, 348, 351, 354, 355, 359, 359, 360, 371, 381
 Ямницький М. Н. 104, 133, 274, 280, 300
 Ян В. І. 284, 293, 305, 308, 315, 329, 332, 333, 358
 Яницкая Е. Ю. 160
 Ярмаченко М. Д. 25
 Ярославський Д. 76
 Яцій О. М. 33, 56

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК НАЗВ ПРАЦЬ А. М. БОГУШ¹

- Адаптаційно-корекційна** робота з дошкільниками з відхиленням у розвитку 646
Адаптація учнів-інвалідів до навчально-виховного процесу професійно-технічного училища 501
Адреса досвіду: експериментальний учбово-педагогічний центр „Надія” 408
Адреса досвіду: НВК „Надія” 558
Азбука громадянськості в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського 647
Активізація оціночно-речевої діяльності дітей в роботах А. В. Запорожца 335
Актуальні проблеми дошкільного виховання 403
- Базисний** компонент дошкільної освіти 389
Базисний компонент – засіб наступності в роботі 364
Базисний компонент – засіб наступності в роботі дошкільних закладів та початкової школи 456
Базисний компонент мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку 432
Базисний компонент мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку: сутність та шляхи реалізації 479
Базисний компонент народознавчої обізнаності дітей дошкільного віку 365
Базисний компонент дошкільного образования в Україні 433
Базисний компонент речевого розвитку в Україні 457
Базовий компонент дошкільної освіти 407, 783, 826
Базовий компонент народознавчої роботи з дітьми дошкільного віку 336
Батьківська педагогіка Василя Сухомлинського 568
Безпека дитини в дошкільній 843
Біблія у духовному розвитку особистості 409
Біблія як засіб сенсифікації духовного розвитку дитини 434
Біологічне та соціальне у поглядах С. Русової на виховання 366
Боротьба за чистоту мови в умовах дитячого садка 82
Будак, С. В. Збірник наукових праць 688 (ред.)
- В центрі уваги** – особистість дитини 228
Варіативність у дошкільній освіті 390
Ваші помічники – книги 671
Вектор наступності Державних стандартів дошкільної і початкової ланок освіти 844, 786
Вектор підготовки дітей до школи у психологічному вимірі В. К. Котирло 757
Великдень у дошкільному навчальному закладі 845
Весела скарбничка дідуся Сміховика 868
Веселі казки 833
Взаємозалежність свободи і відповідальності в поведінці особистості 621
Взаємозалежність свободи і відповідальності: погляд В. О. Сухомлинського 594, 846
Взаємозв'язок мовлення та ігрової діяльності дітей дошкільного віку 847
Взаємозв'язок принципів виховання дітей на народних традиціях 337
Взаємозв'язок емоціонального і раціонального в обученні дітей второму языку 291
Л. С. Виготський: проблема багатомовності в дошкільному віці 391
Види і корекція мовленнєвих помилок у дітей 672
Використання ідей К. Д. Ушинського і Є. І. Тихеевої у практиці роботи сучасного дитячого садка 252
Використання картин в дитячому садку 198
Використання картин В. І. Леніна на заняттях з розвитку мови в дитячому садку 157

- Використання педагогічної спадщини К. Д. Ушинського в методиці розвитку та корекції мовлення дітей дошкільного віку 539
- Використання спадщини С. Русової в духовному вихованні дітей дошкільного віку 410
- Використання української народної творчості в інтернаціональному вихованні дошкільників 241
- Витоки виховання мовної особистості вчителя у спадщині В. О. Сухомлинського 540
- Витоки готовності дітей до шкільного навчання у психологічній спадщині Віри Котирло 482
- Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку 402, 449
- Витоки передшкільної освіти в педагогічному вимірі В. Сухомлинського : реалії і перспективи 758
- Витоки розвитку мовної особистості 622
- Витоки художньо-мовленнєвої діяльності дітей у педагогічній спадщині С. Русової 623
- Виховання дітей дошкільного віку 673
- Виховання і культура 502, 530, 559, 585, 609, 635, 658, 689, 712, 747, 778, 827, 862, 884 (ред.)
- Виховання екологічної культури 362, 404
- Виховувати увагу дітей до мови 112
- Від головного редактора 483
- Відгадай! 168 (упоряд.)
- Вікові особливості оцінно-контрольних дій дошкільників в образотворчій діяльності 569
- Внесок В. О. Сухомлинського у розвиток дошкільної лінгводидактики 367
- Воспитание детей дошкольного возраста 265
- Вплив біосоціальних факторів на розвиток особистості дитини у спадщині С. Русової 484
- Вплив засобів масової інформації на процес соціалізації особистості дитини 721
- Вплив мовленнєвого середовища на розвиток особистості дитини 570
- Вплив середовища на формування мовної особистості 571
- Вплив середовища на формування мовної особистості дитини 595
- Всеукраїнські науково-практичні читання студентів і молодих науковців, присвячені педагогічній спадщині Костянтина Дмитровича Ушинського (до 180 років з дня народження) та Василя Олександровича Сухомлинського (до 85 років з дня народження) 586 (ред.)
- Всеукраїнські науково-практичні читання студентів і молодих науковців, присвячені спадщині Костянтина Дмитровича Ушинського 560 (ред.)
- Вступ 869
- Вчимося рахувати українською мовою 302
- Вчимося розповідати 834
- Вчитися – хотіти і вміти 392
- Головні** аспекти підготовки дітей до школи: педагогічна спадщина В. К. Котирло 759
- Государственный стандарт дошкольного образования в Украине 787
- Готуємо руку дитини до письма 426, 477, 717, 870
- Державні** і національні символи 309
- „Детство” в педагогическом наследии В. А. Сухомлинского 722
- Дефініції „дитинство”, „духовність” і „довкілля” в педагогічній спадщині В. Сухомлинського 458
- Дефініції „духовність” і „моральність” в аспекті національного виховання в Україні 459
- Дефініція „духовність” і „моральність” в аспекті національного виховання в Україні 460
- Дефініція „розуміння” у контексті художньо-мовленнєвої діяльності дітей 461
- Деякі аспекти використання літературної спадщини В. Стефаніка у сучасній школі 273
- Деякі питання двомовності дітей дошкільного віку 85
- Диагностические методики выявления уровня психического развития детей дошкольного возраста 284
- Дидактические игры и упражнения в обучении детей родному языку 393
- Дидактические игры и упражнения в обучении дошкольников русскому языку 202

Дидактичний матеріал для навчання елементів грамоти в дитячому садку 98
 Динамика становлення самосознання, конструктивна и деструктивна ідентифікація 788
 Дитина в дошкільні роки 453, 751
 Дитинство в сучасному освітньому просторі 541, 875
 Дитинство: погляд сьогодення 542
 Дитинство: сходинки його комфортності 485
 Діалогічна культура як педагогічна категорія 723
 Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку 616, 636
 До питання про вплив двомовності на розумовий розвиток дітей 86
 До питання про розвиток творчого мислення студентів у процесі вивчення курсу дитячої психології 120
 До постановки проблеми спадкоємності формування у дітей 6-7 років загальнонавчальних умінь 368
 До проблеми духовного розвитку дитини 462
 До проблеми засвоєння дітьми службових частин мови 369
 До проблеми комфортності дитини 510
 До проблеми психолого-педагогічного супроводу мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку 699
 До проблеми формування креативної особистості дитини 789
 До уваги читачів 145
 Довкілля 478, 533
 Допомога і контроль 175
 Дошкілля в сучасному педагогічному просторі 724
 Дошкільна лінгводидактика 427, 448, 591, 608
 Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови 642, 659
 Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах 752, 779
 Дошкільна лінгводидактика. Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільному закладі освіти 527
 Дошкільна лінгводидактика: теорія і практика 454, 507
 Дошкільна освіта 561, 587, 610, 637, 660, 674, 690, 713, 748, 780, 828, 963, 885 (ред.)
 Дошкільна педагогіка 675
 Дошкільне виховання 338
 Дошкільне дитинство: його сьогодення і майбутнє 676
 Дошкільний навчальний заклад 677
 Дошкольное образование в структуре государственного стандарта в Украине 435
 Друга молодша група: планування занять 207, 208, 223
 Духовне виховання на засадах української християнської педагогіки 596
 Духовний розвиток і виховання особистості в аспектах педагогічного виміру В. О. Сухомлинського 701
 Духовні цінності в контексті сучасної парадигми виховання 436, 486
 Духовність в аспекті національного виховання в Україні 437, 487
 Духовність і моральність: виховний контекст 708
 Духовність у вимірі мистецтва 848
 Духовність як категорія педагогіки 648
 Духовно-релігійне виховання дошкільників у педагогічній спадщині С. Русової 624

Еволюція мети навчання рідної мови в українській дошкільній лінгводидактиці 543
 Екологія емоційно-психічного здоров'я у системі взаємодії дорослих і дітей 876
 Експериментальні дослідження навчання російськомовних дітей української мови 544
 Етичні бесіди в 1-3 класах 158
 Етичні бесіди з учнями 146

Етичні бесіди за змістом художніх творів 107

З пам'яттю у серці 678

Завдання та зміст навчання грамоти 134

Заговорить душа українською 325

Заняття в дошкільному навчальному закладі 679

Заняття з розвитку мови 139

Заняття з розвитку мови в дитячому садку 219

Заняття з розвитку мови дітей старшого дошкільного віку 153

Заняття з розвитку мови дітей у дошкільних закладах 144

Заняття з художнього читання у дошкільному закладі 204, 216

Заняття з художньої літератури в молодшій та середній групах 229

Запрошуємо до розмови 363, 388, 835

Збагачення словника дітей старшого дошкільного віку засобами української народної казки 849

Збагачення словника дошкільників експресивною лексикою народних казок 592

Зміст і напрями діяльності наукової школи: українська дошкільна лінгводидактика 790

Змістова характеристика видів мовленнєвої компетенції дошкільників 411

Знайомити дітей з правилами вуличного руху [в іграх, на заняттях з розвитку мови та образотворчої діяльності] 100

Зошит для підготовки руки вихованця підготовчої групи дошкільного закладу 159

Зошит для підготовки руки дитини до письма 428, 429

Зошит з підготовки руки до письма вихованців підготовчої до школи групи дошкільного закладу 320

Игровые речевые ситуации как средство развития речи ребенка 791

Идеи В. А. Сухомлинского об обучении детей родному языку 224

І звички і переконання 166

Ідеї Я. А. Коменського про навчання дітей другої мови в сучасній педагогічній практиці 292

Ідеї ненасильства у християнській педагогіці 511

Ідеї В. О. Сухомлинського в сучасній практиці дитячого садка 310, 311

Ідеї В. О. Сухомлинського про навчання дітей рідної мови 253

Ідейно-політичне виховання дошкільників у процесі навчання їх російської мови 185

Із слова починається людина 597

Індивідуально-диференційований підхід до формування оціночно-контрольних дій у дошкільників 701

Інтернаціональне виховання дітей у процесі навчання другої мови 236

К вопросу о культуре речевого общения 339

К вопросу о методах обучения дошкольников второму (украинскому) языку 293

К вопросу о методах обучения дошкольников второму языку 312

К вопросу о творческих проявлениях в речевом этикете дошкольников 340, 370

К вопросу о формировании самоконтроля у дошкольников в процессе усвоения двух языков 101

К вопросу усвоения детьми двух языков 121

К вопросу усвоения детьми дошкольного возраста двух языков 113

Категорії добра і ненасильства в родинній педагогіці 488

Категорії добра та ненасильства в сучасній педагогіці 513

Категорії Добра, Миру і Ненасильства в правоохоронній педагогіці 512

Категорії Духовності, Добра і Ненасильства в сучасній педагогіці 760

Категорія духовності як кінцева мета національного виховання 463

Катехізіс батьківської педагогіки В. Сухомлинського: від материнського порога до Людини 514

Катехізіс образу рідного слова в лінгводидактическом наследии Василя Сухомлинського 793

Катехізіс образу рідного слова в лінгводидактичній спадщині Василя Сухомлинського 438, 792

Керівництво розвитком мови дітей у двомовному оточенні 87

Кілька питань про наше життя 515

Коммуникативно-речевое сопровождение формирования профессиональной компетентности будущих воспитателей 879

Компетентнісний підхід до мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку 703, 704

Компетентнісний підхід до мовленнєвого розвитку дітей 850

Компетентнісний підхід до мовленнєвого розвитку дошкільників 649

Компетентнісний підхід до мовленнєвої підготовки майбутнього вихователя дошкільного закладу 725, 794

Компетентнісний підхід у процесі професійної підготовки майбутнього вихователя дошкільного закладу 705

Компетентнісний підхід у процесі фахової підготовки майбутніх вихователів дошкільного закладу 877

Компетентностный подход к формированию речевой личности дошкольника 706

Комплексні заняття з розвитку мовлення дітей в світлі ідей В.О. Сухомлинського 313

Комплексный подход к планированию учебно-воспитательной работы в детском саду 190

Комунікативно-мовленнєвий супровід професійного спілкування майбутніх вихователів з дітьми 761

Комунікативно-мовленнєвий супровід професійної підготовки майбутніх фахівців півдня України 784, 829

Комунікативно-мовленнєвий супровід професійно-спрямованого мовлення майбутніх фахівців дошкільної освіти 878

Комунікативно-мовленнєвий супровід професійного становлення особистості майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу в південному регіоні України 795

Комунікативно-мовленнєвий супровід становлення україномовної особистості майбутніх фахівців дошкільної освіти півдня України 836, 864

Комунікативно-мовленнєвий супровід формування професійної компетентності майбутніх вихователів 837

Комфортність дитини 545

Комфортність особистості в аспекті безперервної освіти 546

Комфортність дитинства в гуманній педагогіці В. О. Сухомлинського 796

Комфортность детства в гуманной педагогике В. А. Сухомлинского 625, 797

Концепція духовного виховання дітей С. Ф. Русової 412, 516

Концепція національного дошкільного виховання дітей у дошкільній педагогічній спадщині Софії Русової 572

Концепція розвитку дитячого мовлення за Жаном Піаже 464

Концепція „розуміння” Г. С. Костюка в контексті художньо-мовленнєвої діяльності дошкільників 465

Корекційно-педагогічна робота з дітьми, котрі мають відхилення в розвитку 371

Корекція вимови за умов близькоспорідненої двомовності 326

Коррекция произношения в речи дошкольников в условиях близкородственного двуязычия 294

Коррекция произношения детей 327

Коррекция речи детей-билингвов 341

Корригирующие занятия по обучению детей русскому языку в национальных дошкольных учреждениях 243

Корригирующий характер обучения детей второму языку 328

Корригирующий характер обучения детей русскому языку 342
Краєзнавство в педагогічній системі А. С. Симонович 274
Крок уперед – чи десять кроків назад? 726
Н. К. Крупская об обучении детей второму языку 237
Культура речевого общения детей дошкольного возраста 534, 753, 838
Культурологическая парадигма воспитания в поликультурном пространстве 650
Культурологическая парадигма организации учебно-воспитательной работы с детьми в наследии В. А. Сухомлинского 799
Культурологічна парадигма організації навчально-виховної роботи з дітьми у спадщині В. О. Сухомлинського 798
Культурологічна парадигма освіти в спадщині В. О. Сухомлинського 626
Культурологічна парадигма освіти у спадщині В. О. Сухомлинського 327
Культурологічний підхід до організації розвивального середовища у вищому навчальному закладі в аспекті спадщини В. Сухомлинського 727

Лексична робота з дітьми на заняттях математичного циклу 372

Ленинские идеи изучения русского языка в практику работы национальных дошкольных учреждений 199
Лінгводидактика в сучасних закладах освіти 479, 503
Лінгводидактична концепція І. І. Срезневського 800
Лінгводидактична концепція К. Д. Ушинського 851
Лінгводидактична спадщина Софії Русової в сучасному дошкільному закладі 617
Лінгводидактичний підхід до класифікації помилок у мовленні дошкільників 762, 801
Лінгводидактичні засади мовленнєвого спілкування 618, 638

А. С. Макаренко про культурне виховання дітей в сім'ї 225

Малятко 266, 430
Маляточко 455
Методика виховання звукової культури мови 285
Методика навчання дітей рідної мови та ознайомлення з явищами навколишнього життя в дошкільному закладі 262
Методика навчання дітей української мови в дошкільних закладах 267, 303
Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах 664, 754, 871
Методика навчання дітей української мови в дошкільному закладі 321
Методика навчання дошкільнят елементів грамоти 92
Методика навчання української мови в дошкільних закладах 303
Методика обучения детей национальных (нерусских) групп дошкольных учреждений русскому языку 195
Методика обучения детей русскому языку в дошкольных учреждениях 244
Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному закладі 528
Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі 665, 718
Методика ознайомлення дітей з творами українських письменників 343
Методика ознайомлення дітей з українським народознавством у дошкільному закладі 304
Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних закладах освіти 529
Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах 619, 666, 719
Методика роботи з картинками в першій молодшій групі 802
Методика роботи з картинками з дітьми другого року життя 803
Методика роботи з книгою 285
Методика розвитку мови в дитячому садку 134, 137
Методика розвитку мови дітей 126
Методика розвитку мови дітей раннього віку 188

Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі 285, 301, 334
 Методика словникової роботи й ознайомлення дітей з явищами навколишнього життя 285
 Методика Срезневського і навчання мови сьогодні 804
 Методика формування граматичної будови мови 285
 Методические рекомендации к практическим занятиям по обучению детей второму языку (русскому, украинскому) и методике развития речи (для студентов специальности 2110 „Дошкольная педагогика и психология”) 245
 Методические указания студентам I курса „Методика работы с первоисточниками и обучение конспектированию” 160
 Методичне керівництво роботою з розвитку мови в дошкільних закладах 285
 Методичні вказівки до самостійного вивчення тем „Підготовка руки дитини до письма” та „Наступність з розвитку мови в дитячому садку, підготовчих і I класах школи” студентам IV курсу заочного відділення 181
 Методичні вказівки до самостійного опрацювання теми „Методичне керівництво розвитком мови дітей в дитячому садку” 182
 Методичні вказівки та завдання до самостійної роботи з вікової і педагогічної психології для студентів-заочників II курсу педагогічного факультету (відділення педагогіки і методики початкового навчання) 117
 Методичні можливості дошкільних установ у формуванні загальнонавчальних умінь у першокласників 373
 Методичні рекомендації до вивчення розділу „Методика розвитку мови дітей раннього віку” з курсу „Методика розвитку рідної мови дітей” 246
 Методичні рекомендації до занять з української мови в підготовчій до школи групі 268, 286
 Методичні рекомендації до програми виховання дітей дошкільного віку „Малюночок” 247
 Методичні рекомендації з методики розвитку мови до вивчення розділу „Становлення методики розвитку мови як науки” 161
 Методичні рекомендації щодо розвитку мови дітей раннього віку 217
 Методично-мовленнєвий супровід підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів 728
 Мистецтво виховання словом 598
 Міжпредметні зв'язки при підготовці студентів до навчання дітей другої мови 295
 Мій довгий шлях у науку... Шість сходинок наукового життя 60
 Мій рідний край, моя земля. Українське народознавство в дошкільному закладі 305
 Місце і роль бесід у моральному вихованні учнів груп подовженого дня 152
 Місце оцінки на заняттях з розвитку мови 108
 Місце педагогічної оцінки в навчальній діяльності дошкільників 489
 Мова ваших дітей 231
 Мова вихователя 134
 Мова дітей 231, 535
 Мова єдності і братерства 147
 „Мова моя чудова...” 466
 Мова як засіб формування національної самосвідомості 344
 Мовленнєва активність у структурі пізнавальної діяльності дітей 413
 Мовленнєва готовність старших дошкільників до навчання у школі 536
 Мовленнєва діяльність, мовленнєве спілкування, розвиток мовлення 453, 455
 Мовленнєва діяльність у структурі пізнавальної діяльності 467
 Мовленнєва компетенція дошкільника як лінгводидактична проблема 414
 Мовленнєва підготовка студентів до навчання дітей української мови в дошкільному віці 439
 Мовленнєва робота з дошкільниками: шляхи оптимізації 852
 Мовленнєве спілкування 266, 430
 Мовленнєве спілкування дітей дошкільного віку 618
 Мовленнєвий етикет 453

Мовленнєвий компонент дошкільної освіти 565, 755, 839
 Мовленнєвий портрет п'ятирічної дитини 853
 Мовленнєвий розвиток дітей в умовах російсько-української двомовності 296
 Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років 566, 720
 Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку: експериментальні знахідки 479
 Мовленнєвий розвиток дітей: сутність та шляхи реалізації 440
 Мовленнєвий супровід діяльності дітей дошкільного віку 730
 Мовленнєвий супровід ігрової діяльності дітей дошкільного віку 731
 Мовленнєвий супровід підготовки майбутніх вихователів до засвоєння дошкільниками народознавчої лексики 763
 Мовленнєвий супровід словесних ігор 729
 Мовленнєві ігри, їх характеристика 732
 Мовленнєві ігрові вправи як засіб розвитку особистості дитини 805
 Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи 667, 785
 Мовленнєво-творчі прояви дітей в ігрових казкових ситуаціях у педагогічному вимірі В. Сухомлинського 854
 Мовна освіта в дошкільній галузі 517
 Мовна особистість у полікультурному середовищі 680
 Мовна підготовка дітей до школи 345
 Мовне спілкування 247
 Мовні навички і вміння 209
 Модернізація дошкільної освіти в контексті Національної доктрини її розвитку 547
 Моє довкілля 620, 764
 Морально-духовні засади виховання дітей у християнській педагогіці 733
 Морально-духовні цінності дошкільного дитинства 765
 Морально-етичне виховання дітей дошкільного віку 736
 Музичне виховання: спадкоємність – вимога часу 611

На дошкільному факультеті 186
 Навчально-методичний комплекс з курсу „Дошкільна лінгводидактика” 695
 Навчання грамоти 140, 148
 Навчання грамоти в дитячому садку 90
 Навчання грамоти в підготовчій до школи групі (російськомовні дошкільні заклади) 163
 Навчання грамоти в підготовчій до школи групі дитячого садка (україномовні дошкільні заклади) 162
 Навчання дітей іноземної мови в дитячому садку 134
 Навчання дітей розповідання 143
 Навчання дітей читання слів 134
 Навчання дошкільників російської мови 128
 Навчання звукового аналізу мови 154
 Навчання і виховання дітей дошкільного віку 111
 Навчання російської мови 226
 „Надія” дивиться в майбутнє. Обдарованість: що це? 415
 Наочність у навчанні грамоти дітей сьомого року життя 134
 Напрямок новий, перспективний 394
 Народна математика 306
 Народная педагогика о воспитании детей в духе мира 238
 Народознавча обізнаність дітей дошкільного віку 441
 Наслідування 681
 Наступність в роботі дошкільної і початкової ланок освіти в світлі Базового компоненту дошкільної освіти України 806
 Наступність дошкільної і початкової ланок освіти як педагогічна проблема 628
 Наступність дошкільної і початкової ланок у системі неперервності освіти 573
 Наступність і перспектива державних стандартів початкової та дошкільної освіти 807

- Наступність і перспективність мовленнєвого спілкування дітей дошкільного і молодшого шкільного віку 618
- Наступність і спадкоємність дошкільної і початкової ланок у системі неперервної освіти 490
- Наступність і спадкоємність дошкільної і початкової ланок у системі неперервної освіти: оцінний компонент 491
- Наступність, перспективність, спадкоємність – складові неперервної освіти 492
- Наступність та перспективність у роботі дошкільних закладів освіти та початкової школи 442
- Наступність у роботі дитячого садка і першого класу школи з розвитку мови 134
- Наступність у роботі дошкільних закладів і початкової школи 374
- Наступність у роботі дошкільних закладів і початкової школи на сучасному етапі 375
- Наука і освіта 405, 424, 450, 475, 504, 531, 562, 588, 612, 639, 661, 691, 714, 749, 781, 830, 865, 886 (ред.)
- Наукова школа академіка Алли Богущ 711, 715 (ред.)
- Наукове забезпечення передшкільної освіти 766
- Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського 406, 425, 451, 476, 505, 532, 563, 589, 613, 640, 662, 692, 716, 750, 782, 831, 866, 887 (ред.)
- Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки 614, 641 (ред.)
- Наукові основи методики розвитку мови та ознайомлення дітей з навколишнім 285
- Наукові школи Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського 663 (ред.)
- Національне виховання в українському довкіллі 395
- Національні традиції та свята 329
- О взаимосвязи** мыслительной деятельности и образной речи дошкольников 376
- О формировании оценочных суждений у дошкольников в процессе речевой деятельности 275
- О явлениях интерференции в речевой деятельности детей дошкольного возраста в условиях двуязычия 88
- Обведи літеру 322
- Образ рідного слова в національному вихованні 346
- Образ рідного слова у національному вихованні дітей 377
- Обучение детей дошкольного возраста русскому языку 136
- Обучение детей русскому языку в детском саду 269
- Обучение детей русскому языку в детском саду с украинским языковым режимом 205, 218, 248
- Обучение правильной речи в детском саду 249
- Обучение русскому языку в детском саду 179
- Оглядаючи пройдене... 61, 697
- Ознайомлення дітей з національними традиціями та культурою українського народу 287
- Ознайомлення дітей з природою та довкіллям 645
- Ознайомлення дітей з українськими народними традиціями 307
- Ознайомлення дошкільників із довкіллям 629
- О. Ольжич і С. Русова: національне виховання українського дошкільця 468
- Они изучают язык братства 206
- Оновлений Базовий компонент дошкільної освіти: крок уперед чи п'ять кроків назад? 735
- Оновлення змісту і методів дошкільної освіти в Україні 452
- Оновлення змісту та форм дошкільної і початкової освіти України 564
- Оптимізація мовленнєвої роботи з дітьми в розвивальному середовищі дошкільного навчального закладу: реалізація завдань освітньої лінії „Мовлення дитини” 808
- Организованное изучение русского языка в детском саду 155

Освіта дітей: шляхи до неперервного навчання 615

Основи медичної педагогіки 314

Основи навчання дошкільнят елементів грамоти [за звуковим аналітико-синтетичним методом] 93

Особливості вивчення української мови в дошкільних закладах з російською мовою навчання 288

Особливості роботи над семантикою тексту українських народних казок з дітьми російськомовних груп дошкільних закладів 254

Особливості розвитку мовлення п'ятирічної дитини 880

Особливості сприйняття художніх творів дітьми дошкільного віку 276

Осознаний характер обучения дошкольников-билингвов 416

Парадигма „детства” в современной педагогике 574

Парадигма „дитинства” в контексті розвитку особистості дитини 548

Парадигма „дитинства” в контексті розвитку особистості дошкільника 518

Парадигма „дитинства” в сучасній педагогіці 549

Педагогическая составляющая подготовки специалистов по социальной защите детства = Педагогічна складова підготовки фахівців із соціального захисту дитинства 832

Педагогические условия формирования речевой готовности будущих воспитателей ДУЗ в условиях билингвизма 550, 737

Педагогічна оцінка в навчальній діяльності дошкільників як фактор підготовки їх до школи 176

Педагогічне коригування мовлення дітей дошкільного віку в ігровій діяльності 643

Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі 668

Педагогічні ідеї К. Д. Ушинського у практиці спілкування „педагог-діти” 630

Педагогічні нотатки та роздуми 480

Педагогічно-мовленнєвий супровід розвитку дітей дошкільного віку 736

Педагогічно-мовленнєвий супровід розвитку особистості дитини дошкільного віку 855

Передшкільна освіта 738

„Передшкільна освіта” в системі неперервної освіти 767

Передшкільна освіта: наступність і перспективність її дошкільної та початкової ланок 706

Передшкільна освіта: знахідки, реалії, перспективи 809

Передшкільна освіта: реалії сьогодення 768

Перлини педагогічної майстерності вихователя 888

Перспективні напрями розвитку дошкільного виховання в Україні 396

Перспективы развития дошкольного воспитания в современных условиях 297

Перспективы развития дошкольного воспитания на современном этапе 277

Перші кроки грамоти: передшкільний вік 840

Під колесами освітніх перегонів: неперервність і перспективність дошкільної і початкової ланок освіти 551

Підготовка гувернерів-вихователів. Програма професійних курсів 645, 657

Підготовка дефектологів-логопедів до роботи у дошкільних навчальних закладах 575

Підготовка дітей до навчання грамоти 149

Підготовка дітей до школи у психологічній спадщині В. Котирло 769

Підготовка до навчання грамоти 156

Підготовка майбутніх вихователів до навчання дітей української мови в ДНЗ 552

Підготовка майбутніх вихователів до формування мовленнєвої готовності дітей 5 років до навчання в школі 811

Підготовка майбутніх педагогів до формування у молодших школярів загальнонавчальних умінь 378

Підготовка педагогічних кадрів до реалізації принципу наступності дошкільної і початкової ланок освіти 651

Підготовка руки дитини до письма 122, 123, 127, 129

Підготовка руки дитини до письма як педагогічна проблема 810

Підготовка студентів до здійснення наступності і спадкоємності дошкільної і початкової ланок у системі неперервної освіти 493, 519

Підготовка студентів до здійснення наступності дошкільної і початкової ланок у системі безперервної освіти 709

Підготовка студентів до навчання дітей другої мови в національному дитячому садку 255

Підготовка студентів до навчання дітей української мови 256

Підготовка студентів до навчання дітей української мови в дошкільному закладі 417

Підготовка студентів до народознавчої роботи в дошкільному закладі 347

Підготовка студентів до роботи у випускних групах дошкільних закладів та з 6-річками 553

Підготовча до школи група в дитячому садку 232, 242

Підхід – комплексний: Розв’язання програмних завдань на заняттях з розвитку мовлення 200

Пізнавальна діяльність, її сутність та види 443

Планирование по обучению детей русскому языку в детских учреждениях с украинским языковым режимом 196

Планирование работы по обучению детей русскому языку в детских учреждениях с украинским языковым режимом 203

Планування занять в середній групі дитячого садка 220

Планування занять у другій молодшій групі дитячого садка 221

Планування занять у підготовчій групі дитячого садка 222

Планування занять у старшій групі дитячого садка 233

Планування навчально-виховної роботи з дітьми дошкільного віку. Молодша та середня групи 164

Планування навчально-виховної роботи з дітьми дошкільного віку. Старша та підготовча групи 169

Подготовка воспитателей к обучению детей русскому языку в национальном детском саду 191

Подготовка выпускников педагогических учебных заведений (дошкольных отделений) к работе с детьми шестилетнего возраста в детском саду 197

Подготовка выпускников педагогических учебных заведений к работе в подготовительных классах общеобразовательной школы 170

Подготовка детей шестого года жизни к обучению грамоте 177

Подготовка студентов к обучению дошкольников второму языку 278

Подготовка студентов к пропагандистской деятельности 210

Подготовка студентов к работе с шестилетками 172

Подготовка учеников педагогических учебных заведений... 138

О. О. Потєбня: генезис образної мови 348

О. О. Потєбня про генезис мовлення дітей 379

Потребує розв’язання проблема всебічної мовленнєвої підготовки спеціалістів 522

Преимственность детского сада и школы в развитии речи детей 109

Принцип опоры на родной язык в трудах Е. И. Тихеевой 349

Принципи гуманізації освіти у вищій школі 520

Принципи модернізації вищої освіти 554

Принципи модернізації вищої освіти у 20 столітті 599

Принципи модернізації вищої освіти у XXI столітті 631

Принципи модернізації дошкільної і початкової ланок освіти у НВК „Надія” 682

Принципи модернізації мистецької освіти у вищій школі 652

Принципи народознавчої роботи з дітьми дошкільного віку 530

Принципи народознавчої роботи з дітьми 5–6 років 576

Принципи опори на рідну мову в працях Є. І. Тихєвої 298

Принципи створення народознавчої програми для дошкільників 315

Про взаємозв’язок мисленнєвої діяльності і образного мовлення дошкільників 418

Про диференційований підхід у виховній роботі школи 350

Проблема активизации познавательной деятельности детей в трудах А. В. Запорожца 419

- Проблема егоцентричного мовлення у спадщині Жана Піаже 469
- Проблема екологічного виховання дітей в педагогічній спадщині С. Русової 397
- Проблема комфортності в дитячому колективі школи-інтернату 555
- Проблема мовної особистості педагога в педагогічній науці 577
- Проблема наступності дошкільної і початкової ланок у навчально-виховному комплексі „Надія” 470
- Проблема преемственности в работе дошкольного учебного заведения и начальной школы 653
- Проблеми наступності і перспективності розвитку дошкільної і початкової ланок освіти 578
- Проблеми сімейного виховання дітей у спадщині В. О. Сухомлинського 579
- Програма виховання в дитячому садку. Формування граматичної правильності мови 99
- Програма і методичні рекомендації виховання дітей в дошкільному закладі 118
- Програма і методичні рекомендації морально-етичного виховання дітей дошкільного віку (з російською мовою навчання) 173
- Програма та методичні рекомендації морально-етичного виховання дітей дошкільного віку 171 (упоряд.)
- Програма розвитку дітей від пренатального періоду до трьох років – «Оберіг» 872, 889
- Проект А. М. Богуш „До 90-річчя з дня народження В. О. Сухомлинського” 693
- Профессионально-речевая готовность будущих воспитателей как лингводидактическая проблема 521
- Профессионально-речевая готовность студентов к обучению детей второму славянскому языку в дошкольном возрасте 420, 444
- Прояви інтерференції в дитячому мовленні 95
- Психолінгвістична концепція егоцентричного мовлення Жана Піаже 708
- Психологические аспекты эстетической культуры будущего педагога 239
- Психологические основы обучения и воспитания детей шестилетнего возраста в подготовительных классах общеобразовательных школ 174
- Психология и познание человека 194
- Психологічні аспекти екологічної культури майбутнього педагога 351
- Психологічні основи вивчення класного колективу та складання психолого-педагогічної характеристики на клас 132
- Психологічні основи вивчення особистості учнів 133
- Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та вузі 500
- Работа творческих групп по системе дошкольного воспитания 234**
- Развитие диалогической речи детей в игре 289
- Развитие речи детей дошкольного возраста 142
- Развитие речи детей первых трех лет жизни 308
- Реалізація завдань освітньої лінії „Мовлення дитини” 812
- Реалізація педагогічних ідей В. О. Сухомлинського щодо творчого самовираження дитини в сучасній практиці дошкільного закладу 683
- Рекомендации по изучению русского языка в дошкольном учреждении 165
- Реформа школы и психологические аспекты подготовки учителя 192
- Реформування підготовки педагогічних кадрів в аспекті реалізації принципів наступності і перспективності 523
- Речевая компетентность дошкольника в базовом компоненте образования в Украине 524
- Речевая подготовка детей к школе 183, 193
- Речевая подготовка детей к школе в условиях близкодейственного билингвизма 124, 257
- Речевая подготовка детей к школе в условиях двуязычия 102
- Речевое развитие детей в условиях близкородственного билингвизма 331, 380
- Речевое развитие детей при условиях близкородственного билингвизма 352
- Рідна мова як засіб формування національної самосвідомості у дошкільників 353, 354, 381
- Рідномовна концепція Костянтина Ушинського 881

Рідномовні обов'язки Івана Огієнка 421

Рідномовні обов'язки Івана Огієнка в сучасній практиці 856

Рідномовні обов'язки І. Огієнка в сучасній практиці дошкільних закладів Півдня України 739

Рідномовні обов'язки у спадщині І. Огієнка 471

Робота з розвитку мови в підготовці дітей до школи 110

Робота з розвитку фонематичного слуху в підготовчій до школи групі 90

Родинна педагогіка Василя Сухомлинського: від материнського порога до людини 684

Родовід. Родинне дерево 332

Розвиток активного мовлення немовлят у другому півріччі першого року життя 770

Розвиток громадського дошкільного виховання в УРСР 180

Розвиток діалогічного мовлення дітей на другому році життя 813

Розвиток критичного мислення студентів 201

Розвиток методики організації художньо-мовленнєвої діяльності у другій половині ХХ століття 600

Розвиток мови дітей дошкільного віку 105

Розвиток мови дітей і школа 114

Розвиток мови дітей у змішаних за віком групах 116

Розвиток мови дошкільника у сім'ї 119

Розвиток мови у дітей дошкільного віку 184

Розвиток мовленнєвих жанрів активного мовлення дітей раннього віку 771

Розвиток мовленнєво-творчого самовираження дітей в ігровій діяльності 632

Розвиток мовлення 232, 250

Розвиток мовлення дітей дошкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності 857

Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку 841, 873

Розвиток мовлення і ознайомлення дошкільників з художньою літературою 645

Розвиток образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору 874

Розвиток особистості дитини в ігрових мовленнєвих ситуаціях 772

Розвиток особистості дитини дошкільного віку в різних видах діяльності 842, 867

Розвиток творчого мислення студентів у процесі вивчення курсу дитячої і педагогічної психології 355

Розвиток творчого мовленнєвого самовираження дітей 601

Розвиток українського мовлення 240

Розвиток українського мовлення в дошкільних закладах національних спільнот 431

Розвиток українського мовлення у дошкільників 270

Розмовний дискурс як категорія дошкільної лінгводидактики 858

Роль екскурсій-оглядів у розвитку мови дошкільнят 106

Роль зіставлення у засвоєнні дитиною двох мов 94

Роль партійної організації факультета в вихованні громадської активності студентів 103

Роль фізичного виховання у процесі адаптації молодших школярів до умов навчання у школі 685

С. Русова: витоки національної науки і сучасність 356

С. Русова: витоки українського дошкілля і сучасність 357

Софія Русова: духовно-релігійне виховання дошкільнят 633

С. Русова: концепція мовного розвитку дітей в національному дошкільному закладі 382

С. Русова: методичні засади концепції національного виховання дітей 383

С. Русова: Перспективні аспекти розбудови національного дитячого садка 316

С пам'яттю в серце 445

Самовираження дошкільника в мовленнєво-творчій діяльності 654

Самоконтроль: специфіка його прояву в дітей 655

Самостійність як категорія педагогіки 859

- Семейные взаимоотношения и их роль в формировании личности ребенка 384
- Сенсибилизация духовного развития ребенка в педагогическом наследии С.Ф. Русовой 398
- Середня група: планування занять 211, 212, 227
- Симбіоз педагогіки і юриспруденції: в Одеській юридичній академії скорочують відстань між теорією і практикою 814
- Словесні дидактичні ігри в дитячому садку 125
- Слово рідне, мова рідна 333, 358
- Слово розвиває, навчає, виховує 167
- Слово як фактор виховання мовної особистості 602
- Современная психология о путях активизации учебной деятельности учащихся 130
- Содержательный аспект речевого развития ребенка в Базисном компоненте дошкольного образования в Украине 525
- Специфіка діяльності логопеда дошкільного закладу 580
- Специфіка спрямованих оцінно-контрольних дій у дітей дошкільного віку в навчально-мовленнєвій діяльності 603
- Спілкування другою мовою (для груп некорінної національності) 266
- Сприймання й розуміння дітьми змісту художніх творів 472
- І. І. Срезневський: вивчення рідної мови в дитячому віці 446
- І. І. Срезневський і сучасність: методика навчання дітей мови 815
- Стандарти дошкільної освіти: мовленнєва компетенція 882
- Стандартизація дошкільної освіти: вектор наступності 860
- Становлення і розвиток діалогічного мовлення дітей раннього віку в контексті дискурсивної лінгвістики 816
- Становлення і розвиток розуміння мовлення дітьми раннього віку в контексті дискурсивної лінгвістики 773
- Становлення методики розвитку мови як науки 285
- Становлення мовлення дітей від народження до 6 місяців 883
- Становлення мовлення дітей немовлячого віку 740
- Старша група в дитячому садку 250, 264
- Старша група: планування занять 213, 214, 215
- Ступени воспоминаний... 526
- Сутність феномену дитинства та погляди на нього вітчизняних, російських і американських учених 741
- Сухомлинський В. О.: азбука психічного здоров'я педагога і його вихованців 817
- В. А. Сухомлинский о развитии речи детей дошкольного возраста 141
- В. А. Сухомлинский: экология детства 742
- Василь Сухомлинський: азбука виховання майбутніх громадян України 686
- В. О. Сухомлинський про розвиток мови дітей 131
- Сучасний підхід до модернізації навчально-виховного процесу вищої школи 743
- Сучасний стан дошкільної лінгводидактики в Україні 581
- Тайна** в імені твоїм... Надія 494
- Творче самовираження дошкільників у художньо-мовленнєвій діяльності 669
- Творческое самовыражение детей дошкольного возраста в игровых речевых ситуациях 820
- Тематика контрольних робіт з методики розвитку мовлення та навчання грамоти дітей дошкільного віку для учнів-заочників педагогічних училищ спеціальності 2010 „Виховання в дошкільних закладах” 230
- Теоретичні аспекти виховання мовної особистості дошкільника 604
- Теоретичні засади дослідження творчого мовленнєвого самовираження дошкільників 634
- Теоретичні засади дошкільної лінгводидактики 479
- Теоретичні засади змістового аспекту мовленнєвого розвитку дітей на етапі дошкільного дитинства 495
- Теоретичні засади художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку 422

- Теоретичні й методологічні засади формування мовленнєвої компетенції дошкільника 473
- Теоретичні концепти дошкільної освіти в педагогічній парадигмі В. О. Сухомлинського 774
- Теоретичні та методологічні засади формування мовленнєвої компетенції дошкільника 479
- Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку 537, 567, 697
- Тетрадь для підготовки к письму... 178
- Типові труднощі при рівнобіжному засвоєнні української і російської мови дітьми дошкільного віку 83
- Є. І. Тихеева про розвиток мови дітей дошкільного віку 258
- Традиції сімейного виховання К. Д. Ушинського у спадщині Василя Сухомлинського 582
- Трансформація педагогической парадигмы В. А. Сухомлинского в методике воспитания детей дошкольного возраста 819
- Трансформація педагогічної парадигми В. О. Сухомлинського в методиці виховання дітей дошкільного віку 818
- Трансформація педагогічної парадигми В. О. Сухомлинського в методиці виховання дітей дошкільного віку 744
- Турботи дошкілля 496
- Україно моя, Батьківщино моя!** 317
- Українська мова в дошкільних закладах з російською мовою навчання та виховання 235, 251
- Українська мова в дошкільному закладі 290, 323
- Українська мова в дошкільному закладі: ранній, молодший і середній вік 271
- Українська мова в дошкільному закладі: старший дошкільний вік 272
- Українська потішка у дитячому садку 259
- Українське дошкілля: здобутки і перспективи 821
- Українське дошкілля: його сьогодення і майбутнє 556
- Українське народознавство в дошкільному закладі 324, 506, 508, 538
- Українське народознавство у дошкільному закладі 481
- Уроки духовності дітям 593, 644
- Усвідомлення дитиною двох мов (російської і української) 96
- Участь студентів педінституту у виховній роботі мікрорайону школи 104
- К. Д. Ушинский о значении и месте родного языка в обучении и воспитании детей 279
- К. Д. Ушинский о швейцарских малолетних школах 280
- К. Д. Ушинський і сучасність: пріоритетні напрямки розвитку професійної освіти 590
- К. Д. Ушинський: концепція мовної освіти 423
- К. Д. Ушинський про вивчення дітьми іноземної мови на основі рідної мови 84
- К. Д. Ушинський про значення і місце мови в навчанні і вихованні дітей 318
- К. Д. Ушинський про рідну мову 80
- Феномен „детство” в гуманной педагогике В. А. Сухомлинского** 822
- Феномен „духовне виховання” у християнській педагогіці 775
- Феномен „передшкільна освіта” в системі неперервної освіти 776
- Форми організації навчання в дошкільному закладі 687
- Формирование оценочного отношения к речевой деятельности сверстников в русле идей Я. А. Коменского 299
- Формирование оценочно-контрольных действий в процессе развития речи детей 265
- Формирование оценочно-контрольных действий в речевой деятельности детей-билингвов 319
- Формирование оценочно-контрольных действий в речевой деятельности дошкольников 399
- Формирование оценочно-контрольных действий у дошкольников в процессе обучения родному и русскому языку 189
- Формирование чувства времени в творческой деятельности детей 359
- Формирование эстетической культуры будущего педагога 300

Формирование этических суждений у дошкольников в русле идей А. В. Запорожца 605
Формування готовності студентів до навчання дітей української мови в дошкільному закладі 447
Формування граматично правильної мови 111, 134
Формування граматично правильної мови дітей в умовах двомовності 89
Формування естетичної культури майбутнього педагога 360
Формування креативно-творчих проявів дошкільника в художньо-мовленнєвій діяльності 823
Формування мовленнєвої особистості в дітей дошкільного віку 670
Формування мовної особистості дитини в полікультурному середовищі: теоретичний аспект 606, 745
Формування мовної особистості на різних вікових етапах 670, 694
Формування моральної оцінки дошкільників у процесі етичних бесід 135
Формування музично-мовленнєвої компетенції у музично-мовленнєвій діяльності дітей 746
Формування ОКД у дітей в процесі навчання другої мови 260
Формування ОКД у дошкільників у процесі близькоспорідненої двомовності 281
Формування оцінно-етичних суджень у дітей старшого дошкільного віку 509
Формування оцінно-етичних суджень у художньо-мовленнєвій діяльності дітей дошкільного віку 618
Формування професійно-комунікативної компетенції майбутнього вихователя дошкільного закладу 607
Формування професійно-мовленнєвої компетенції майбутнього вихователя дошкільного закладу 656
Формування у дошкільників творчої активності в мовленнєвій діяльності 361, 385
Формування української мовленнєвої компетенції у дітей етнічних спільнот України 400
Фундамент міцної держави : організація життєдіяльності дошкільнят з урахуванням освітніх змістових ліній дає змогу забезпечити належний рівень їх соціально-особистісного розвитку 824

Характеристика детских жалоб 861

Характеристика звукового аналітико-синтетичного методу навчання грамоти 90
Характеристика розвитку мовлення дітей третього року життя 777
Хрестоматія з духовно-морального виховання дітей дошкільного віку 698
Хрестоматія з духовно-морального виховання дошкільників 756
Хто як кричить? 263
Художественная литература как средство воспитания детей в духе мира 261
Художньо-мовленнєва діяльність 453
Художньо-мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку 449
Художня література 232, 247, 250, 266, 430

Ценностное отношение к детству в педагогическом наследии В. А. Сухомлинского 825

Цицерони в пелюшках. Як уникнути „дефектів фікції” і не потрапити до логопеда 583
Цінний посібник 187
Ціннісні орієнтири рідномовних обов’язків у спадщині І. Огієнка 401
Ціннісні пріоритети дошкільного дитинства 557, 584

Через усвідомлення – до оцінки 150

Чи перестане бути Попелюшкою дошкільна освіта? 497

Шлях до милосердя і любові 498

Шляхи і методи активізації і збагачення словника дітей в середній групі дитячого садка 81
Шляхи наступності і перспективності в роботі дошкільних закладів і початкової школи 386

Щоб були справжніми людьми 151

Явление интерференции при параллельном усвоении детьми двух языков 97

Явления интерференции при параллельном усвоении детьми двух языков 91,

Язык и национальная культура 282

Языковая подготовка детей к школе в условиях украинско-русского двуязычия 283

Як бути з „Чомучками”? 710

Як вчити дитину читати 115

Яке ж воно, нинішнє дошкілля? 499

Definition „understanding” in the context of children’s artistic speech activity 474

Interdisciplinary connections in preparing students for the second language teaching 387

ЗМІСТ

Від упорядників	3
Розділ I. ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ АЛЛИ МИХАЙЛІВНИ БОГУШ	6
<i>Ляшко О. І., Мальований Ю. І.</i> Непідвладна часу.....	6
<i>Савченко О. Я.</i> Слово про ювіляра.....	7
<i>Богуш А. М.</i> Мій довгий шлях у науку... Шість сходинок наукового життя.....	8
Основні дати життя й діяльності А. М. Богуш	12
Нагороди та відзнаки	13
1.1. Учні й послідовники – про А. М. Богуш	14
<i>Котик Т. М.</i> Українська наукова школа дошкільної лінгводидактики академіка А. М. Богуш.....	14
<i>Трифонов О. С.</i> Реалізація ідей А. М. Богуш у вихованні звукової культури мовлення в дошкільників.....	16
<i>Луцан Н. І.</i> Лінгводидактичні проблеми розвитку мовлення дітей дошкільного віку в наукових доробках А. М. Богуш.....	18
<i>Монке О. С.</i> А. М. Богуш про місце оцінки і оцінних суджень у мовленнєвому розвитку дітей.....	21
<i>Хаджирадєва С. К.</i> Ідеї А. М. Богуш про вплив мови і мовлення на розвиток особистості дитини.....	23
<i>Дем'яненко О. Є.</i> А. М. Богуш про психолого-педагогічні основи навчання дітей двох мов.....	24
1.2. Публікації про життя і діяльність вченого	27
Розділ II. НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРАЦІ А. М. БОГУШ	33
Розділ III. НАУКОВА ШКОЛА ВЧЕНОГО	90
3.1. Доктори педагогічних наук	90
3.2. Кандидати педагогічних наук	92
Розділ IV. ПЕДАГОГІЧНІ РОЗДУМИ А. М. БОГУШ	103
<i>Богуш А. М.</i> Компетентнісний підхід до мовленнєвого розвитку дошкільників... 103	
<i>Богуш А. М.</i> Дитинство в сучасному освітньому просторі..... 112	
<i>Богуш А. М.</i> П'ятирічки – які вони? Мовленнєвий портрет п'ятирічної дитини... 116	
<i>Богуш А. М.</i> Духовність у вимірі мистецтва..... 123	
<i>Богуш А. М.</i> Українське дошкілля: здобутки і перспективи..... 128	
Розділ V. ПЕДАГОГ, НАУКОВЕЦЬ – ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА А. М. БОГУШ	136
Іменний покажчик	171
Алфавітний покажчик назв праць А. М. Богуш	174